

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

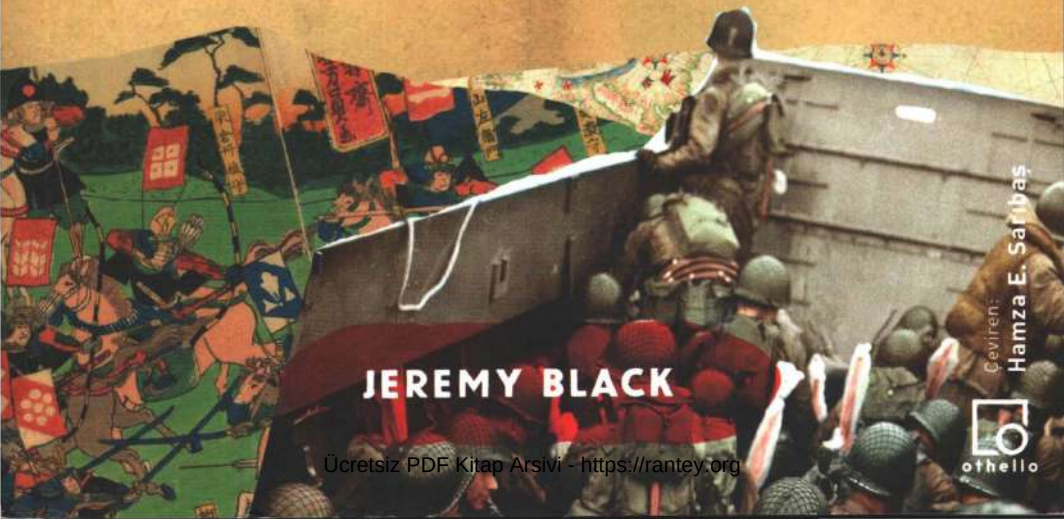
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ATLAS

DÜNYA TARİHİ

JEREMY BLACK

Ceviren:
Hamza E. Sarıbaş

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

othello: 08
Kültür Kitaplığı: 04
Atlas: 04

DÜNYA TARİHİ
Jeremy Black

© Othello Yayıncılık, 2020
© Arcturus Holding Limited

Yayına Hazırlayan
Rojin Dündar

Redaksiyon
Ayşenur Kara

Çeviri
Hamza Eren Sançam

Kapak Tasarım
Yasin Çetin

Sayfa Tasarım
adamsenel.com

1. Baskı: Eylül 2020

ISBN
978-605-80258-7-5

© Bu eserin tüm yayın hakları Epona Yayıncılık'a aittir. Yayıncının yazılı izni alınmadan hiçbir şekilde kaynak gösterilmeden kopyalanamaz, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Baskı ve Cilt
Ana Basın Yayın Gıda İnş. San. ve Tic. A.Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk. Güven İş Merkezi
No: 6/13 Bağcılar /İstanbul
Sertifika No: 20699

Othello Yayıncılık
Sertifika No: 44917
Mesrutiyet Mah. Şair Nigâr Sok. No: 6/13 Şişli/İstanbul
Telefon: 0212 513 0343
othellokitap.com
editor@othellokitap.com

DÜNYA TARİHİ

Jeremy Black

İÇİNDEKİLER

Takdim.....	6
-------------	---

Zaman Çizelgesi.....	14
----------------------	----

Bölüm 1 – Tarih Öncesi İnsanlar.....	18
---	-----------

İlk İnsanlar - İnsanın Kökeni ve Yayılışı Hakkında Teoriler - Avcı-Toplayıcı Yaşam Tarzı

Bölüm 2 – Antik Dünya.....	26
-----------------------------------	-----------

Ziraatın Doğuşu - Evcilleştirilen Hayvanlar - Nasıl Seyahat Ediyorduk: At - Barınmanın Başlangıcı - Tanrı'nın Kentleri - Ticaretin Doğuşu - Medeniyetin Beşiği - Beşiğin Dışı - Organize Dinler - Dünyayı Değiştiren Maddeler: Metaller - Yazının Doğuşu - Para

Bölüm 3 – Klasik Medeniyetler.....	50
---	-----------

İmparatorlukların Yükselişi ve Politikanın Gelişimi - Çin'in Devlet Oluşu - Çin'in Step İnsanlarıyla Savaşı - Antik Dünyada Afrika - Güney Batı Asya İmparatorlukları - Yunan Âlemi - Roma - Nasıl Seyahat Ediyorduk: Tekerekler ve Yollar - Roma'nın Çöküşü - Görkemli Şehirler

Bölüm 4 – Orta Çağ.....	74
--------------------------------	-----------

İkinci Dalga Barbarlar - Viking İstilaları- Akdeniz İmparatorlukları - Dinlerin Savaşı - Dünya Fatihleri - Şehirler ve Ticaret - Orta Çağda Çin - Orta Çağ'da Afrika İmparatorlukları - Dünyayı Değiştiren Maddeler: Barut - Kolomb Öncesi Amerikan İmparatorlukları - Bilim - İslam Dünyasının Bilgi Birikimi - Hayatın Gerçekleri - Feodalizm - Pazar Ekonomisinin Yaygınlaşması - Veba ve Toplum - Avustralya Geleniği - Polinezyalı Kâşifler

Bölüm 5 – Rönesans ve Aydınlanma.....	102
--	------------

Okyanusların Keşfi - Nasıl Seyahat Ediyorduk: Deniz - Amerika'nın İstilasası - Dünyayı Değiştiren Maddeler: Şeker - Osmanlı İmparatorluğu - Afrika - Rönesans - Japonya - Çin'de Mançu Fethi - Şehirler: Asya'nın Egemen Olduğu Bir Hiyerarşi - Babür İmparatorluğu - Reform - Avrupada Savaş - Mutlak Monarşi - Bilim Devrimi - Aydınlanma Çağı - İletişimin Gelişimi - Çin ve Cizvitler - 18. Yüzyılda Dünya Ekonomisi

Bölüm 6 – Devrim ve Milliyetçilik.....	142
---	------------

Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) - Amerikan Bağımsızlık Savaşı - Bilimdeki Devrimler - 1790'lar Krizi - Fransız İhtilali ve Napolyon - Yerleşik Koloniler - Latin Amerika'da Özgürlük Savaşları - Yeni Dünyada Köleliğin Sonu - Anlaşmalı İşçilik - Amerikan İç Savaşı (1862-1865). - Aşıkâr Kader: Amerika'nın Gelişmesi - Endüstri Devrimi - Dünyayı Değiştiren Maddeler: Kömür - Buhar Gücü - Nasıl Seyahat Ediyorduk: Tren Yolları - İletişim Teknolojileri - Milliyetçilik - Raj - Qing Hanedanlığının Çin'de Çöküşü - Görkemli Şehirler - Meiji Yeniden Yapılanması - Afrika için Mücadele - Batı'yla Mücadele - Toplamları Planlamak - Okyanusların Haritalandırılması

Bölüm 7 – Savaşta Dünya.....	178
-------------------------------------	------------

Yüzyılın Dönüşümü - Birinci Dünya Savaşı - Rus Devrimi - İspanyol Gribi - Savaşlar Arası Dönem (1919-1938) - Kadınlar ve Oy - Çin: Cumhuriyetin Doğuşu - Sinema - Hastalıklarla Savaş - Nasıl Seyahat Ediyorduk: Havacılık - Büyük Buhran - Gıda - Aşırı Fikirlerin Yükselişi - Çin-Japon Savaşı - İkinci Dünya Savaşı - Dünyayı Değiştiren Maddeler: Benzin

Bölüm 8 – Modern Dünya.....	212
------------------------------------	------------

Soğuk Savaş - Kore ve Vietnam Savaşları - Küba Füze Krizi (1962) - Reagan - Sovyet Komünizminin Çöküşü - Sömürgelerden Çekilme - Hindistan'ın Bölünmesi - Ortadoğu - Afrika'nın Terk Edilişi - Afrika'nın Bağımsızlığı - Çin'in Yükselişi - Toprak Reformu Politikaları - Soğuk Savaş Sonrası ABD - Modern Tüketimein Yükselişi - Popüler Kültür - Müzik - Televizyon - Dünyayı Beslemek - Yeşil Devrim - Endüstriyel Tarım - Gıda - Çevrecilik - Ormansızlaşma - İklim Değişikliği - Demografi - Göç - Geleceğin Şehirleri - Modern Bilim - Sağlık Hizmeti ve Gelişen Dünya - Arabalar - Dünyayı Değiştiren Maddeler: Bilgisayar Çipleri - Robotlar - Nasıl Seyahat Ediyoruz: Uzun - Maddeyi Anlamak

Sonuç.....	246
-------------------	------------

Takdim

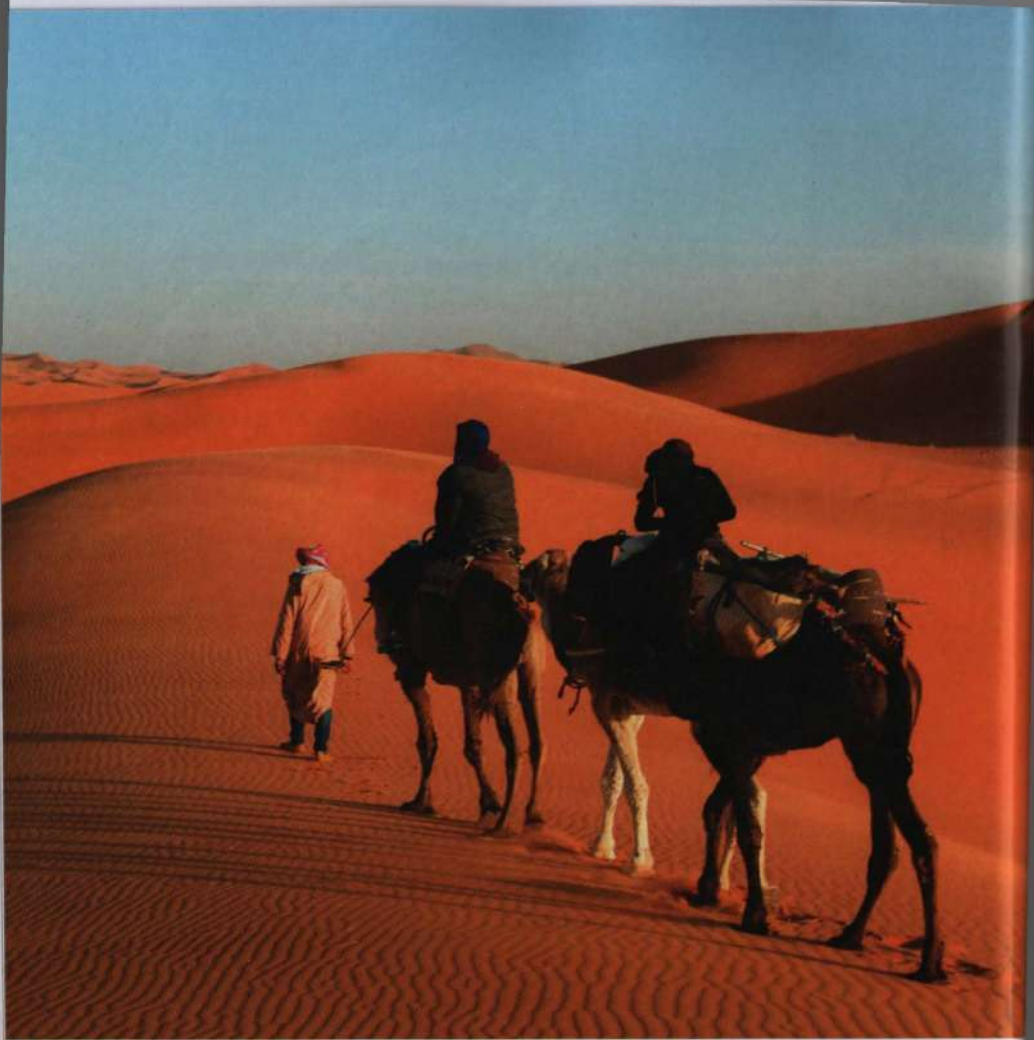
Değişim ve değişimin devamlılığının insan hayatına etkisi tıpkı yılların geçmesi, kuşakların farklılaşması ve dönemlere uyum sağlanması gibi zorlayıcı olmuştur. İnsanlık tarihi, geçmişte sağladığı uyumlardan kaynaklı olarak süregelen uygulamalar ile kültürel ve psikolojik alışkanlıkların geçmiş olarak değerlendirilmesinin yanı sıra; çevreye adapte olma yeteneği, hayatın farklı dinamikleri, toplum yapısı ile insanların düşünme şekilleri ve hayatı ele alma eğilimlerini gösterir.

Yukarıda görülen Charleroi gibi tarihi eserler, insanın geçmişe saygısını yansıtır

Dünya'nın büyük çoğunluğu insan yaşamı için uygun değildir. İnsanın yaratıcılığı, çevreye uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır.

Yukarıdaki Görselde:
Sahra gibi çöller, yeterli
yağış almadığı için yaşam
kurmaya elverişli değildir,
ancak insanoğlu, yine de
buralarda hayatta kalmanın
yollarını buldu.

İnsanlar, uyum sağlamaya muhtaçtır çünkü yaşadığımız gezegenin
azımsanamayacak bir kısmı, teknolojinin yardımı olmadan hayat
sürmek için uygun değildir. İnsanlar ne bir aletin yardımı olma-
dan uçabilir ne de dünyanın büyük çoğunluğunu kaplayan suda
yaşayabilir. Tekne ile balıkçılık yapmak veya yağmur suyu top-
lamak insan için kolayken suyun üzerinde kalıcı olarak yaşamak
zordur. Dünya üzerindeki suyun bir kısmı donmuş şekildedir ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

insanlar kışın suyun donmasını dahi durduramaz. Suya ve buza karşı verilen bu mücadele özellikle Arktik Okyanusu'nda geçerlidir.

Karaların da büyük bir kısmı insan yaşamı için uygun değildir. Bunun sebebi ise ya insanların hayat süremeyeceği kadar çok sıcak veya soğuk olması ya da yerleşim kurulup gelişmesine engel olacak kadar kurak ya da engebeli olmasıdır. Devasa ve çok soğuk bir kıta olan Antarktika, yakın zamanda kurulan bilim istasyonlarına kadar tamamıyla ıssızdı. 1912 yılında Norveçli Roald Amundsen, Güney Kutbu'na ulaşan ilk insan oldu. Bundan üç yıl sonra, 1925 yılında ise Amerikalı

Aşağıda, 1912'de Kuzey Kutbuna ulaşan ilk kişi olan Roald Amundsen'nin resmi.

Robert Peary, Kuzey Kutbu'na giden ilk insan olarak tarihe geçti.

Dünyadaki toprak parçalarının çoğu, sadece pek de büyük olmayan bir grup avcı-toplayıcının ihtiyaçlarını karşılayacak kadar hayvan popülasyonuna ve bitki örtüsüne sahiptir. Ayrıca dünya üzerindeki en büyük çöl olan Afrika'daki Sahra Çölü'nün çok az bir kısmında hayvan ve bitki yaşamını destekleyecek kadar yağmur ve verimli toprak vardır. Asya'daki Gobi Çölü, Güney Amerika'daki Atacama Çölü, Avustralya'nın iç kısmındaki Gibson ile Simpson Çölleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Güneybatı Çölleri gibi farklı yerlerde de benzer büyük çöllerle karşılaşmak mümkündür. Çölü olmayan Avrupa ise bir istisna teşkil eder.

İnsanoğlu artık çöldeki yaşama uyum sağlamış ve bir şekilde hayatını orada geçirebilir hâle gelmiştir. Bahsi geçen topluluklar genellikle oldukça küçük nüfuslara sahip olup kuraklıkla alakalı ciddi problemlerle karşılaşmaktadırlar. Buna karşın çöl bölgelerinde büyük şehirler de kurulmuştur ve bu yerleşim yerleri farklı kaynaklardan su ihtiyaçlarını giderebildikleri için gelişebilmektedirler. Örneğin büyük bir çöl bölgesinde kurulmuş olan Los Angeles için Owens Vadisi önemli bir su kaynağıdır.

Aşağıda, 1912'de Kuzey Kutbuna ulaşan ilk kişi olan Roald Amundsen'nin resmi.

Sulama sistemleriyle suyun taşınması ve ağaçların kesilmesi gibi basit etkileşimler dışında da insanların çevreyi değiştirebilmekteki yetenekleri tarihin büyük çoğunluğunu etkilemiştir. 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde güçlü patlayıcıların ortaya çıkmasıyla beraber Alplerde tünel açma faaliyetleri başladı. Alpler, insanoğlunun çevre üzerinde yaptığı değişikliklerin ilk ve en önemli örneklerinden biridir.

Panama Kanalı gibi muazzam büyüklükteki projeler insanlığın modern zamanlara kadar gerekli gelişmişliğe sahip olmadığını gösterdi: Fransızlar, kanalın inşaatına 1880'lerde başlamışlardı ancak kanal, Amerikalılar tarafından 1914 yılında tamamlanabildi ve bu süreçte çok sayıda insan sıtma ve sarıhumma hastalıklarından dolayı hayatlarını kaybetti. Yakın zamana kadar insanlar iklim ve hava durumu değişikliklerini anlama konusunda, tıpkı onları değiştirme konusunda oldukları gibi yetersizlerdi.

Ayrıca, insan sosyal bir varlık olmasına rağmen uzun süre kendi türüyle de mücadele etmek zorunda kaldı. İnsanlar çocuk sahibi olmak ve çocuklarının uzun süreli savunmasızlık dönemlerini atlatabilmeleri sosyal bir düzene ihtiyaç duydular. Aslanlar gibi fiziksel olarak daha güçlü olan canlılarla rekabet etmek ve onlardan korunmak gibi ihtiyaçlar ise işbirliği içinde yaşamayı gerektirdi. Daha sonrasında zirai üretim ve savaş alanındaki gelişmeler daha yüksek seviyede işbirliğine olan ihtiyacı öne çıkardı. Gelişen sosyal yapılarla birlikte doğal olarak diğer insan gruplarıyla rekabet edilebilir hale gelindi. İnsanların aslında barışçıl olduğu ve sosyal durumların gerekliliklerinden dolayı savaştıkları fikri artık kabul edilmiyor. Bu görüş, İncil'in Cennet Bahçesi bölümünden kaynaklı olup 1960 ve 1970'lerde yaygındı.

Buna karşılık, bahsi geçen rekabet ve bundan kaynaklı sosyal yapılar insan fikir ve eylemlerini yönlendiren normları şekillendirdi. Yaşamın amacı nedir? Tanrı ya da tanrılar nasıl tatmin olur? Hasm insanlara ve onların tanrılarına nasıl davranılmalı? Dini inanç ve sosyal uygulamaları kapsayan bu normlar, insanların çevrelerini anlamalarında ve özellikle varoluşun sosyal yönlerine en uygun şekilde nasıl tepki vermeleri gerektiğini belirlemelerinde yardımcı oldu. Bu konular hakkında

hiçbir zaman evrensel bir mutabakata varılamadı. Çeşitli siyasi fikirlere ve uygulamalara önyak olmaları ise onları daha da önemli kıldı.

Sağda, Peru'nun Nazca çizgileri gibi örnekler gizemlerini korur. İnsanların Dünya'yı anlamlandırma da dahil olmak üzere geçmişte yapılan birçok şeyi her zaman anlayamayız.

Günümüze ait olan 'tarih öncesi' kavramına dönersek, çevreye uyum sağlama süreci sıkı bir düzene girilmesiyle daha kolay hale gelmiştir. Bu

süreç bitki ve hayvanların, insanların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik kullanılmalarıyla gelişti. Kalıba sokma, ideolojiler tarafından şekillendirildi. Yazı gibi, bilgi toplama ve iletişim sistemlerinin gelişmesiyle de süreç hızlandı. İlk insan topluluklarının hareketleri, avcılık ya da mevsimsel göç kaynaklı farklı ihtiyaçların giderilmesi isteğinden dolayı gerçekleşmişti. Bununla birlikte insanlar sadece çevrelerini değiştirmeye çalışmakla kalmayıp aynı zamanda kendilerini de değiştirdiler.

Aşağıda: insanların çevrelerindeki dünyayı kökten değiştirebildiklerinin bir örneği olarak 1914'te tamamlanan Panama Kanalı görülüyor.

Yukarıda: Peru'nun Nazca çizgileri gibi örnekler, gizemlerini hala korur. İnsanların, dünyayı anlamlandırmaları da dahil olmak üzere, geçmişte yaptıkları birçok şeyi her zaman anlayamayız.

Örneğin, nispeten düşük güneş ışığı alan bölgelerde insanlar daha fazla D vitamini alabilmek için cildin daha açık renkli olmasını sağlayacak genler geliştirerek o bölgelere uyum sağladılar. Bu adaptasyon süreci yaklaşık 7-8.000 yıl önce ilk kez Kuzey Avrupa bölgesinde meydana gelmiş gibi görünüyor.

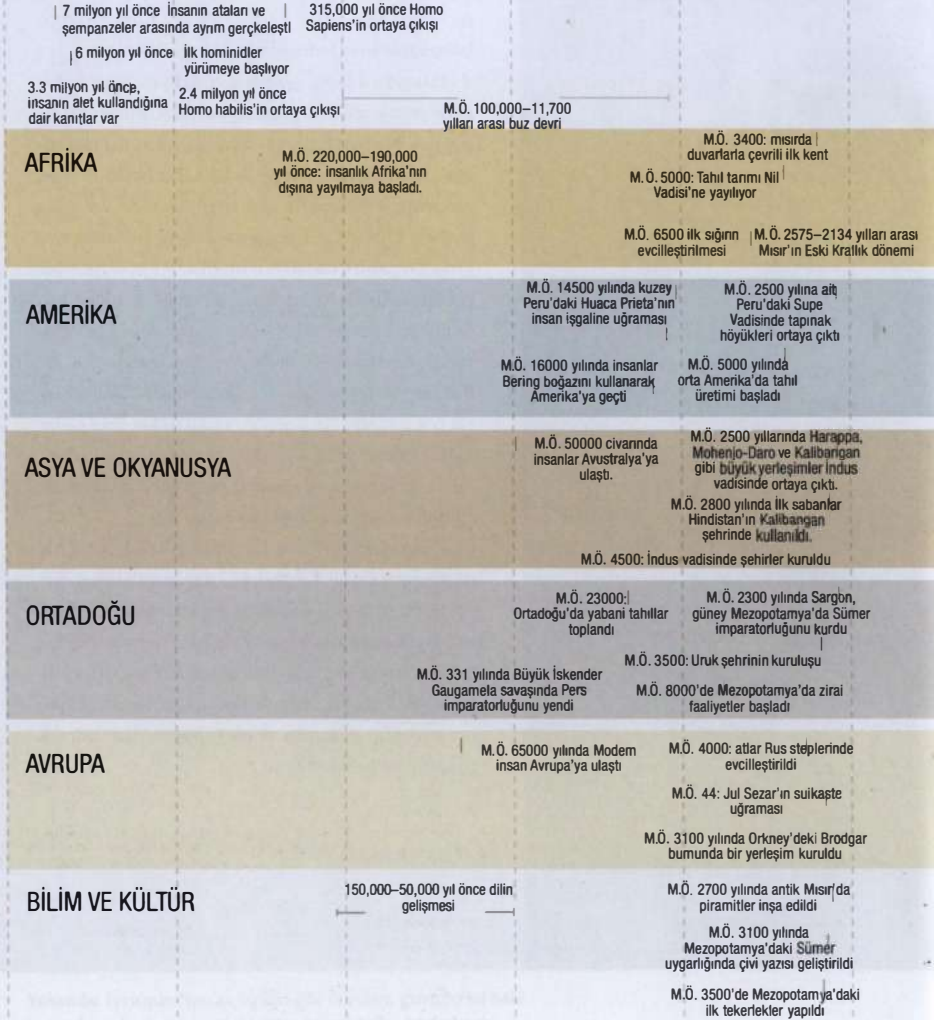
İnsanlar, adapte olabilen ve gelişen tek tür değildi ancak onların gelişmiş sosyal kabiliyetleri ile iletişim ve organizasyon yetenekleri bu adaptasyonlarda onları daha da başarılı kıldı. Bir başka deyişle, modern çağ insanların en başarılı memeli olmasıyla başladı. Kuşlar daha geniş mesafelere gidebiliyor ve hızlıca organize olabiliyor; insanlar ise kontrol etme gücüne sahipler. Ayrıca insanlar, hepçil oldukları için mümkün olan en geniş besin zinciri ağıyla besleniyorlar. Bu sayede de otobur veya etoburlar gibi belirli bir yiyeceğe bağlı kalmak zorunda değiller. Tarih öncesindeki kabilelerden modern kentlere kadar toplulukların farklı boyutları ve türümüzün kaderimizi şekillendirmek için sarf ettiği çaba insanlık tarihinin en azımsanan yönlerinden biri.

Türlerin etkilerini ve bu etkilerin sonuçlarını hiç düşündünüz mü? Elinizdeki kitap size bunları düşündürse faydalı demektir. Bu kitapta yazılı olanları yaşadıklarınızla ve etrafınızdaki dünyada tecrübe ettiklerinizle harmanlayarak düşündüğünüz takdirde bu kitap faydalıdır. Sunulan görüşlere katılmıyorsanız nedenini düşünün ve görüşünüzü ifade ederek gelişime katkıda bulunun.

ZAMAN ÇİZELGESİ

Gölgelendirilmiş kutular = 1000 yıl

10 milyon yıl önce 1 milyon yıl önce 100 milyon yıl önce 50 milyon yıl önce 10000 yıl önce M.Ö. 2000

10 milyon yıl önce - M.S. 1000

M.Ö. 2000 M.Ö. 1500 M.Ö. 1000 M.Ö. 500 Milat - Hz İsa'nın doğumu M.S. 500 M.S. 1000

M.Ö. 2040-1640 arasında
Mısır'ın Orta Krallık dönemi

M.Ö. 1550-1070 arasında
Mısır'ın Yeni Krallık dönemi

M.Ö. 800'de Sahra Altı bölgesinde demirin ilk kez kullanılması

639, Mısırın Araplar
tarafından fethi

M.Ö. 30'da Mısır bir
roma vilayeti haline geliyor

M.Ö. 100-M.S. 600 döneminde
Aksum, Eritre ve Etiyopya merkezli
büyük bir ticaret merkezi haline geldi.

M.Ö. 2000'de Peru'da Chavin
kültürü kuruldu

M.Ö. 1150'de Olmec
medeniyetinin yükselişi

M.Ö. 450'de Monte Alban kenti
Meksika Oaxaca'da gelişti

M.Ö. 200 yılında Nazca çizgileri
güney Peru çöllerine kazındı

M.S. 400, Teotihuacan'da
yoğun yapılaşma başlıyor

M.S. 1-600: And Dağları'nda
Moche kültürü gelişti

750'de Chichen Itza,
önde gelen bir Maya
şehri oldu

M.Ö. 1800: Çin'de Shang Hanedanlığı devri başladı

M.Ö. 200 yılında Polinezya sömürgecileri Pasifik
Adaları'nı yerleşmeye başladı

538, Budizm, Japonya'ya ulaştı.

970 yılında kağıt para Çin hükümeti
tarafından tanıtıldı

M.Ö. 322: Chandragupta Maurya, Nanda
Hanedanlığına karşı başkaldırdı.

M.Ö. 206: Han Hanedanlığı
Çin'de başa geçti

650 yılında Paskalya Adalılarında kutsal
taş platformlar inşa edilmeye başlandı

M.Ö. 1800-1046 yıllarında Çin'de Shang Hanedanlığı
M.Ö. 500'de Bronz madeni
para Çin'de yapıldı

M.Ö. 210-209 döneminde Xiongnu birliği
altında Moğolistan'ı birleştirdi

700'de Yeni Zelanda'da ilk
yerleşimler

M.Ö. 950: Yeni Asur
imparatorluğu'nun kuruluşu

M.Ö. 530-400 arası Tiyatro Yunanistan'da
gelişti. Dönemin önemli oyun yazarları Eshilos,
Euripides ve Sofokles olarak gösteriliyordu.

420-530 yıllarında Gorgan seddi
persler tarafından inşa edildi

M.Ö. 1500-1300
arasında Mittani
imparatorluğu

M.Ö. 1700'de
Hinduizm ortaya çıktı

M.Ö. 612'de Assur başkenti Ninova'nın
Medler ve Babilililer tarafından yok edildi

622 yılında Hz Muhammed ve
Müslümanlar Medine'ye hicret etti

M.Ö. 1600-1178 yıllarında Hitit
imparatorluğu

M.Ö. 568: Budizm ortaya çıktı

750: Abbasiler Emevi
Hanedanlığını devirdi

M.Ö. 550'te II. Kiro's'un (Cyrus the great)
Pers imparatorluğunu kurması

M.Ö. 1100 yılında Miken
Yunanistan'ın çöküşü

M.S. 312'de I. Konstantin
Hristiyanlığı kabul etti.

732'de Tours Savaşta Arapların
ilerlemesini durduruldu

793: Viking akıncıları
Lindisfarne'deki
manastıra saldırdı

M.Ö. 753: efsaneye göre Roma Romulus'
ve Remus kardeşler tarafından kuruldu

M.Ö. 432'de Parthenon
Atina'da tamamlandı

476: Son Batı Roma
imparatoru tahttan indirildi

711 yılında İslam orduları
İspanya'ya girdi

M.S. 9'da Teutoburg
ormanı savaşı

843'te Charlemagne'nin imparatorluğu
Verdun Antlaşması ile torunları arasında
paylaşıldı

Almanya'da I.
Otto, Lichfield'daki
Macarları yendi

M.Ö. 430, Salamis savaşı

M.Ö. 900 yılında
Yahudiliğin ortaya
çıkışı

M.Ö. 600 yılında
Zerdüşlük ortaya çıktı

M.Ö. 432'de Parthenon
Atina'da tamamlandı

322 yılında Çin'de üzengilerin gelişimi

M.Ö. 1700'de
Hinduizm ortaya çıktı

M.Ö. 568: Budizm
ortaya çıktı

900'de Çin'de
barutun icadı

M.Ö. 530-400 arası Tiyatro Yunanistan'da
gelişti. Dönemin önemli oyun yazarları Eshilos,
Euripides ve Sofokles olarak gösteriliyordu.

ZAMAN ÇİZELGESİ

1000 1100 1200 1300 1400 1500 1600 1700 1800

AFRİKA

1000: Büyük Zimbabe'nin taş duvarları üzerinde çalışmaya başlandı

1100: Timbuktu yerleşti

1250 yılında Memlükler Mısır'daki Eyyubi Hanedanlığını devirdi

1324: Mali imparatoru Mansa Musa Mekke'ye hacca gitti

1498: Portekiz Mozambik ile ticarete başladı

1517: Osmanlılar Mısır'ı fethetti.

1578'de Portekiz güçleri Fas'ı yendi

1562: Serse-Dingil Etiyopya kralı oldu

1591: Fas kuvvetleri, Tondibi Savaşı'nda Songhay imparatorluğunu yendi

AMERİKA

1000: Küçük Viking yerleşimleri Newfoundland'a yerleşti

1050: Mississippi Vadisi boyunca büyük höyüklerin inşası

1200: Inkalar Cusco yakınındaki And vadisinde yerleşti

1224: Chichen Itza terk edildi

1325: Tenochtitlan şehri kuruldu

1536: Manco, Inca İspanyol kuvvetlerine isyan ediyor ve Vilcabamba'da İsyançı bir devlet kuruyor

1492: Columbus Batı Hint Adaları'na ulaştı

1532-1535: İspanya, Inca imparatorluğunu yıktı

1519-1521: Aztek imparatorluğu'nun İspanyollar tarafından ele geçirilmesi

1607: İngiltere Virginia'da kalıcı yerleşimler kuruyor

1517: Son Inca Hükümdarı Tupac Amaru öldü

1539-1542: Hernando de Soto Mississippi vadisine bir sefer düzenledi

1756-1763: Yedi Yıl Savaşı

ASYA VE OKYANUSYA

1206: Moğol imparatorluğu kuruldu

1227: Cengiz Han öldü

1044: Paçan'da ilk Birmanya devletinin kurulması

1279: Kubilay han Çin'deki Moğol fetihlerini tamamladı

1361: Timur, Asya merkezli bir imparatorluk kurdu

1368: Ming Hanedanlığı'nın kurulması

1405-1433: Zheng He, Çin filosuna liderlik ederek Hint okyanusuna seferler düzenledi.

1467-1477: Onin Savaşı Japonya'da Sengoku döneminde başladı

1598: Tokugawa Shogunatu Japonya'da kuruldu

1526: Moğollar Delhi'yi ele geçirdi

1498: Vasco da Gama avrupalardan Hindistan'a ilk deniz seferini tamamladı.

1757: İngiliz kuvvetleri Passey Muharebesi'nde Bengal üzerinde Doğu Hindistan Şirketi tarafından hakimiyet kurdu

1639: Portekizliler Japonya'dan çıkarılıyor

1644 yılında Çin'in Mançu fethi

ORTADOĞU

1258: Moğollar Bağdat'ı ele geçirdi

1260: Memluk askerleri Suriye'deki Moğol istilalarını yendi

1071: Malazgirt Savaşı'nda Bizans güçleri Selçuklu Türkleri tarafından yenildi

1099: Haçlılar Kudüs'e ele geçirdi

1401: Timur Bağdat'ı yağmaladı

1739: İranlı Nadir Şah Kuzey Hindistan'ı işgal etti

AVRUPA

1095: Clermont Konseyi Birinci Haçlı Seferi için çağrıda bulundu

1241: Moğol güçleri Doğu Avrupa'ya sefer düzenledi

1204: Haçlılar Konstantinopol'ü işgal etti

1066: William (the Conqueror) İngiltere'ye sefer düzenledi

1085: Castile, Toledo şehrini fethetti

1086: Murâbitlar İspanyol fas topraklarını istila etti

1453: Konstantinapol Osmanlılar tarafından fethedildi

1492: Granada Hristiyan güçleri tarafından fethedildi

1340-1351: kara veba

1517: Osmanlı donanmasının inebahtı Deniz Muharebesinde büyük bir yenilgi aldı

1618-1648: 30 Yıl Savaşlarının başlaması

1756 - 1763: Yedi Yıl savaşlarının başlaması

1789: Fransız İhtilalinin başlaması

1453: Konstantinapol Osmanlılar tarafından fethedildi

BİLİM VE KÜLTÜR

1045: Hareketli baskı Çin'de icat edildi

1250: Doğu Afrika'da Swahili şehir devletinde taş camii inşa edildi

1517: Protestan Reformcu Martin Luther'in 95 tezini sunmasıyla başladı

1519-1522: Ferdinand Magellan, dünyanın etrafında ilk defa dolayışor.

1543: Kopernik, güneş merkezli teorisini yayınladı

1783: İlk insanlı balon uçuşu

1660: Kriyetçi Cemiyeti'nin kuruluşu

1800 1840 1880 1920 1960 2000s

1918-1919:
İspanyol gribi salgını

2011 yılında dünya
nüfusu 7 milyara ulaştı

1929: Büyük
buhran başladı

1954-1962: Cezayir
bağımsızlık savaşı

1980: Siyah
çöğünüğün
Zimbabve'de
kontrollü ele geçirdi

1957: gana bağımsızlığını
kazanarak ilk afrika kolonisi oldu

1885: Afrika için Mücadele
Berlin Kongresi ile başlıyor

1967: Nijerya'da
Biafran savaşının çıkması.

1994: ırk ayrımı
Güney Afrika'da
sona erdi

1807: İngiltere köle
ticaretini geride bıraktı

1913: Meksika devrimi başladı

1962: Küba füze krizi

1821: Venezuela Simón Bolívar ile
İspanyadan bağımsızlığını kazanıyor

1888: Brezilya köleliği
ortadan kaldırdı

1941: Pearl Harbor'a saldırıldı

1804: Haiti Fransa'dan
bağımsızlığını alıyor

1861-1865: Amerikan iç savaşı

1876: George Custer, Little
big horn Savaşı'nda yenildi

1788: Avustralya'da ilk İngiliz yerleşimleri

1947: Hindistan'ın bölünmesi 1979: Sovyetlerin afganistana
müdahalesi

1926: Televizyon John
Logie Baird tarafından
icat edildi

1851-1866:
Taiping isyanı

1853: Amerikan savaş gemileri Japonya'yı
Batı ticaretine açmaya zorluyor

1911: Xinhai
Devrimi Çin'de
Qing Hanedanlığını
deviriyor

1950-1953:
Kore Savaşı

1946-1949: Çin
iç savaşı

1868 yılı Meiji yeniden yapılanma dönemi -
Japonlar hızlı şekilde modernizasyona başlıyor

1919: 4 Mayıs
Çin'de Hareket
Oluştı

1954-1973:
Vietnam savaşı

1967: Altı
Gün Savaşları

1948: İsrail'in
kurulması

1833: İngiliz İmparatorluğu'nda köleliğin kaldırılması

1914-1918: I. Dünya Savaşı

1989: Berlin
duvarının
yıkılması

1815: Napolyon
sonunda yenildi ve
Viyana Kongresi'nde
yeni bir düzen
kuruldu

1848: Avrupa'da bir isyan dalgası başladı

1939-1945: II. Dünya savaşı
1933: Adolf Hitler
almanya şansölyesi oldu

1936: İspanya iç savaşı başladı

1991: Sovyetler Birliği'nin dağılması

1917: Rus Devrimi

1949: NATO'nun kurulması

1825: ilk buharlı tren yolculuğu

1961: Uzaya ilk insan seferi

1989: Dünya genelinde
İnternetin icadı

1844: Mors alfabesinin
telgrafının ilk kullanımı

1928: Penisilin icadı

1978: ilk tüp bebek denemesi

1926: televizyon John Logie Baird tarafından icat edildi

1969 yılında

1971: ilk

1922: James Joyce
Ulysses'i yayınladı

ilk kez insan Ay'a gitti mikroişlemci yarabıldı

Tarih Öncesi İnsanlar

(10 milyon yıl önce – M.Ö. 10.000)

İlk homonimler, İngiltere Devon Torbay'da içinde bolca sarkıt ve dikit olan Kents Mağarası isimli etkileyici bir mağara sisteminde yaşamışlardır. Mağaralar onları güney batıdan gelen rüzgârlardan ve doğudan gelen güneş ışığından da korumuştur. Şimdilerde mağaralar turistler ve sanatçılar için ilham verici bir gezi imkânı sunuyor. Buna karşılık, insanlığın uzun tarihinin büyük bir kısmında mağaralar insanın toprağa uyum sağlamasına, toprağın artıları ve eksileriyle yüzleşmesine yardımcı olmuştur.

İlk İnsanlar

Dünya tarihi ve yeryüzündeki yaşam insanlığın ortaya çıkışından çok önceye dayanmakta. Magma soğuyarak yer kabuğunu oluşturduğunda, ilk amfibiler

Yukarıda: önce Neandertaller daha sonra Taş Devri insanların yaşadığı Devon'daki Kent'in Mağarası.

okyanuslarda gelişip daha sonrasında karaya ayak bastıklarında veya jeolojik çağlar birbiri sıra gerçekleşirken insan tarih sahnesinde yoktu. Ayrıca, dinazorlar dünyaya hâkim olup ortadan kayboluncaya kadar gerçekleşen süreçte evrimleşen ilk memeli insan değildi. İlk sürüngenler yaklaşık 310 milyon yıl önce ortaya çıkarken gerçek manada ilk memeliler yaklaşık 220 milyon yıl önce evrim sürecini tamamladı. Ortaya çıkan ilk memeliler de fare ve sıçan benzeri canlılardı.

İnsan, bebeklik döneminde anne sütüyle beslenen sıcakkanlı bir canlı olup memelilerin alt bir sınıfı olan primat grubuna dâhildir. Primat benzeri ilk canlılar

Yukarıda görselle temsil edilen ilk hominidler, daha büyük beyinleri ve iki ayak üzerinde yürüme kabiliyetleri ile maymunlardan evrimleşti

Yukarıda iskelet Lucy, Homo Sapiens'in atalarından biri olan Australopithecus afarensis'in bulunan en eksiksiz iskeletidir.

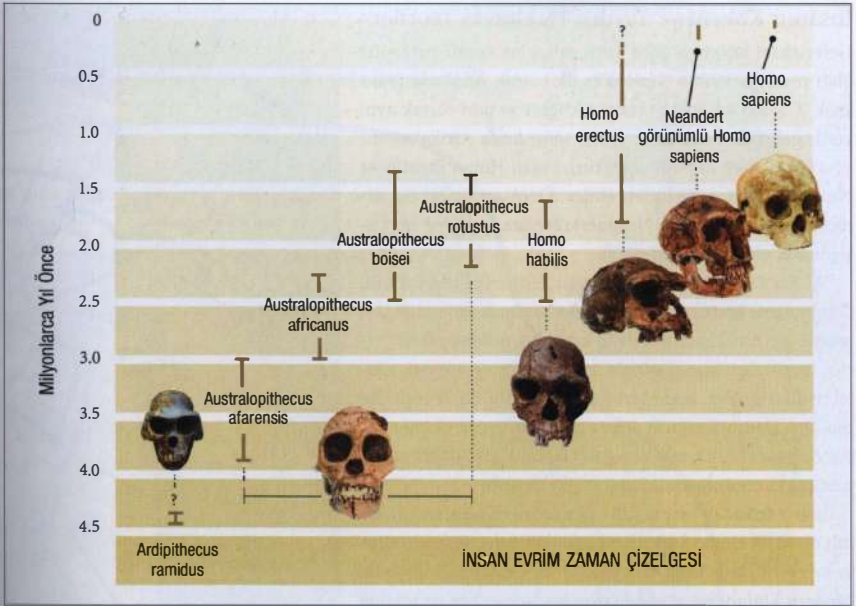
yaklaşık 66 milyon yıl önce, dinozorların ortadan kaybolduğu zamanlarda belirmeye başladı ancak ilk maymunlar yaklaşık 23 milyon yıl öncesine kadar dünya sahnesinde yoktu. Nispeten büyük beyinleri, gelişmiş el becerileri ve sosyal özellikleriyle primatlara özgü avantajlara sahiptiler. Asıl olarak ağaçlarda yaşayan primatlar, bu özellikleriyle yerdeki hayat için kritik ve önemli adaptasyonlar sağladı. İlk insanlar yerde yaşamaya başlamakla beraber daha geniş bir zeminle karşı karşıya kaldılar. Böylelikle dört ayak yerine iki ayak üzerinde gitmek daha avantajlı hale geldi. Yoğun güç sarf ettiren aktivitelerden sonra terleme ve vücudun soğuyabilme yeteneği bir araya gelince insanların hareket kapasiteleri arttı ve farklı iklim bölgelerinde yaşam arayışları başladı. İnsan beyni, zekâyı doğrudan etkileyen daha büyük bir yapıya sahip olduğu için gelişim sürecinde anahtar bir rol oynadı. Ayrıca insanlar, diğer hayvanlara göre çok daha etkili araçlar geliştirmelerini ve bu araçları kullanmalarını sağlayacak son derece becerikli ellere sahiptiler.

Dik şekilde yürüme gelişimini göstermesiyle insan, evrim sürecindeki büyük bir adımı gerçekleştirdi. Uzun tabanı ve pençesiz beş parmağıyla (başparmağı dâhil) insan ayağı dengeyi ve daha fazla hareket kabiliyetini sağladı. Bilinen en eski homonim fosili, Etiyopya'da bulunmuş 4.4 milyon yıllık Ardipithecus Ramidus'un, maymunlarınkine benzeyen bir ayağı vardı ancak Tanzanya'da bulunan başka bir homonim türü Australopithecus'a ait olduğu düşünülen 3.7 milyon yıllık ayak izleri, insan ayak izlerine benziyordu. Afrika dışındaki homonimlere ait buluntularda da bununla karşılaşmak mümkün. Örneğin, Yunanistan ve Bulgaristan'da bulunan 7.2 milyon yıllık parçalanmış Graecopithecus fosili bu değerlendirmeyi güçlendirmektedir. Modern insan ilk olarak Homo Habilis'ten daha sonra, fark edilebilir derecede insan benzeri formlara sahip olan Homo Erectus'tan, Homo Heidelbergensis'ten, Homo Neanderthal'dan, son olarak da Homo Sapiens'ten evrilmiştir.

Arkeoloji ve genetik bilimindeki önemli gelişmeler insanın kökeni ve yayılması hakkındaki teorilerin hızla değişmesini ve

El yapımı balta, yukarıda resmedildiği gibi, diğer araçları yapmak için kullanılabilir meta araçlardır. Taş araçların kullanımı yaklaşık 2.6 milyon yıl öncesine dayanmaktadır.

tartışılmasını sağladı. Örneğin, 2010'larda Girit'te (o dönemde Akdeniz'de bir ada değil, ana karanın bir parçasıydı) keşfedilen, insaninkine benzer ayak izi, yerleşmiş anlayışı tartışmaya açtı. Afrika'da, Tanzanya'nın Laetoli bölgesinden bulunan 5.7 milyon yaşındaki ayak izlerinin bulunmasıyla keşif 2 milyon yıl öncesine kadar çekilmiş oldu. Bu keşifler homonimlerin Doğu Afrika'da ortaya çıkıp oradan Avrupa ve Asya'ya yayıldığı fikrini güçlendirdi fakat en azından tarihlendirme konusunda farklı bir yaklaşıma sebep oldu.

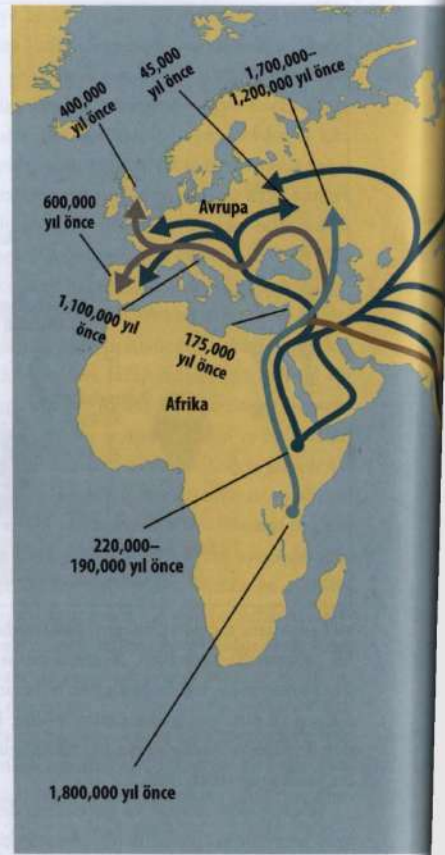
Yaklaşık dört milyon yıl önce iklim değişikliği büyük ormanların yok olmasına yol açtığına, iki ayak üzerinde yürümek ilk insanlar için bir zorunluluk haline geldi. Dik yürüme kabiliyeti; hızlanma, gidebileceği mesafenin uzaması ve hareket kolaylığı gibi farklı özellikleri belirginleştirmekle beraber vücut ağırlığını da destekledi. Bununla birlikte kollar ise yaklaşık 3.3 milyon yıl önce insanların gelişimi için hayati önem taşıyan alet kullanımında önemli rol oynadı. İlk aletler her yerde bulunan malzemelerle yapılabilen basit aletlerdi ancak sonrasında üzerine çalışılıp daha özel amaçlar için kullanılan aletlere geçildi. Taş, tahta ve kemik kullanılan temel malzemelerdi. Basit araçları, kullanım yelpazesi genişleyen ve aynı zamanda insanlara diğer türlere göre daha fazla uyum sağlama şansı tanıyan karmaşık alet edevatlar izledi. Burada başka aletler yapmak için kullanılan araçlar manasına gelen 'meta-aracılar' önemliydi. Çok sert taşların çekiç olarak kullanılması, mızrak yapılması ve bunlar sayesinde yapılabilen metal eşyalar meta-aracılara örnek olarak sayılabilir. Şempanzeler, fındık kıracağı gibi meta-aracıları kullanabilirler ancak bunu daha fazla geliştiremezler. İnsana özgü kabiliyetler, bu tür araçların potansiyelindeki önemli büyük ölçüde ortaya çıkardı.

İnsanın Kökeni ve Yayılışı Hakkında Teoriler
Geleneksel anlayışa göre antropologlar kendi türümüz olan modern Homo Sapiens'in ilk olarak Afrika'da (yaklaşık 315.000 yıl önce) ortaya çıktığını ve tam olarak aynı yerde geliştiğini öne sürer. Daha sonrasında Afrika'nın dışına göç ederek mevcut diğer türler olan Homo Erectus ve Neandertalleri yerlerinden ettirir. DNA analizleri bu süreçte modern insan ve Neandertaller arasında irsi bir yakınlaşma olduğunu gösteriyor.

'Afrika Dışı' denen bu teori yeni keşiflerle karşı karşıya. Günümüzde araştırmacılar, bölgeler arasında fark edilir derecede gen farklılıklarıyla daha karmaşık çok bölgeli bir evrim teorisi ile insanın evrimi için tek noktayı kaynak gösteren fikirleri bir arada tartışıyorlar. Farklı bir teoride ise modern Homo Sapiens'e doğru genel bir evrim olduğu kabul ediliyor ancak önemli bölgesel farklılıkların da meydana geldiğinin unutulmaması gerektiği ekleniyor.

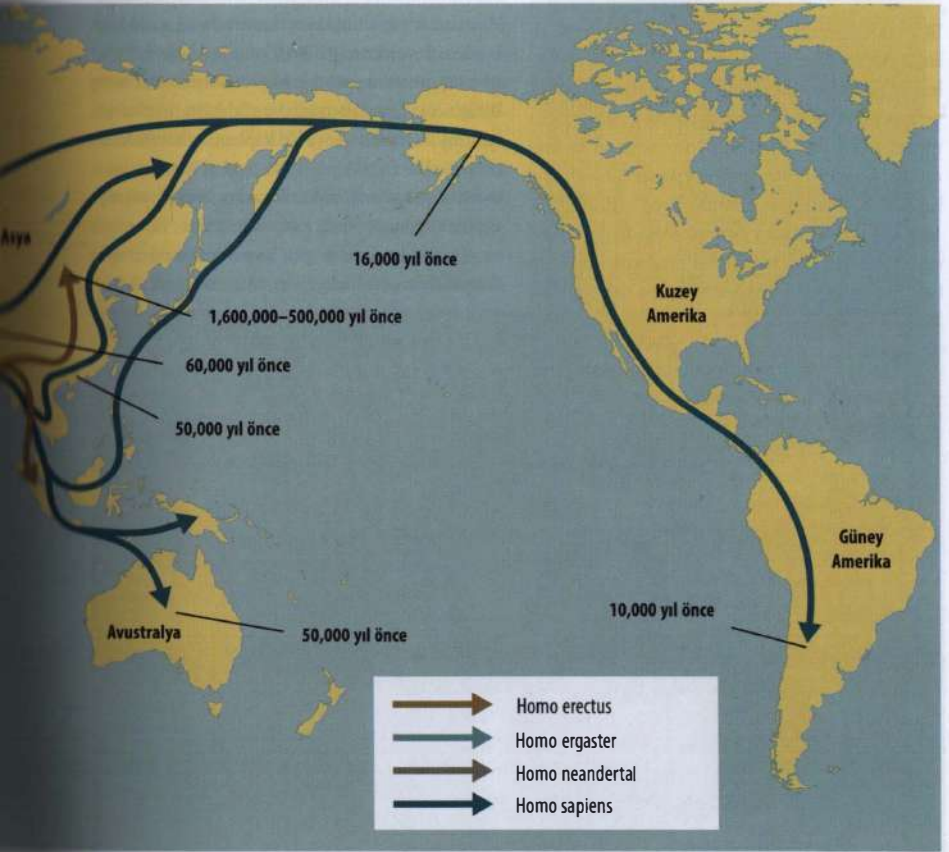
İster Afrika'dan ister çeşitli bölgesel merkezlerden göç etmiş olsun ilk Homo Sapiensler bugünkünden çok farklı bölge ve kıyı şeritleriyle karşı karşıya kaldılar. Güneydoğu Asya ile Modern Endonezya arasında olan bağlantıya benzer şekilde Avustralya ile Tazmanya arasında tıpkı Bering Boğazı boyunca bir kara köprüsü gibi hareket etmeyi mümkün kılan bir toprak parçası vardı. Bu dönemde insanlar su üstünde hareket etmelerini sağlayacak araçlardan yoksunlardı. Tekneleri geliştirdiklerindeyse (yaklaşık 50.000 yılında), hava akımları ve rüzgârlara karşı koyma kabiliyetleri sınırlıydı.

İlk teknelerin modern insanlar tarafından yaklaşık 50.000 yıl önce Avustralya'ya ulaşmak için kullanıldığı tahmin ediliyor. 45.000 yıl önce ise Homo Sapiens Avrupa'ya ulaşmıştı. Özellikle Amerika kıtasındaki insan yerleşiminin tarihlendirilmesi tartışmalıdır. Bu konudaki ana tez: Amerika'ya ilk gelenlerin yaklaşık 36.000 yıl önce Buz Devri sırasında Asya'dan, donmuş vaziyetteki Bering

Soldaki, Misliya Mağarası İsrail'de 175.000 yıllık bir kemik parçasının keşfi, insanlığın Afrika'dan çıktığına dair teorinin zaman çizelgesini yeniden yazdı.

Yukarıdaki harita, İnsanlığın yayılmasını gösteriyor, yanıltıcı olabiliyor, ancak en azından insanların her yerden yürümek zorunda olmaları dolayısıyla mesafeleri anlamak için yararlıdır.

Boğazı'nı doğal bir köprü olarak kullanarak geldikleri üzerine kuruludur. Ancak, alternatif bir argüman olarak ilk yerleşimcilerin Kuzey Amerika'ya Güney'den yayıldıkları tartışılmaktadır. Genel görüş ise insanların Kuzey'den Güney'e doğru yayıldıkları ve Orta Amerika'ya ilk defa 11.000 yıl önce ardından Güney'in uzak noktalarına yaklaşık 10.000 yıl önce ulaştıklarıdır.

İnsanların yayılmaya başladıkları tarihleri geri çeken kanıtlar bulunmaya devam ediyor. Yaklaşık 190.000-220.000 yıl önce insanları Afrika'dan

çıkarmaya teşvik eden faktörün değişen iklim koşulları olduğu düşünülüyor. 2017 yılında paleontologların Fa'sta bir kayada keşfettikleri yaklaşık 300.000 yıl öncesine ait olan Homo Sapiens kalıntıları, genel itibarıyla türlerin 100.000 yıl önce Homo Erectus'tan geliştiği üzerindeki fikir için önemli bir dönüm noktası oldu. Bunun yanı sıra İsrail'deki Misliya Mağarası'nda, ateşi kontrol etme ve taş işleme gibi becerilere sahip bir Homo Sapiens'e ait 175.000 yıllık kemik parçası keşfedildi.

Avcı-Toplayıcı Yaşam Tarzı

İlk insanlar hepçil bir beslenme alışkanlığına sahipti. Avcı-toplayıcılar ise geniş beslenme seçenekleri ve üstün becerileri sayesinde dünyanın birçok yerinde yaşayabilmişlerdi. Silah ve avlanma tekniklerinde gelişmeleri, onların mastodon ve mamut gibi büyük memelilerin peşinden gitmelerine hatta bu canlıları avlamalarına olanak sağladı. M.Ö. 10.000-9.000'de, Kuzey Amerika'daki ilk yerleşimcilerin büyük taşlar yardımıyla mamutları öldürüp besin kaynağı olarak kullandıklarına dair kanıtlar

bulunmaktadır. İlk insanların beslenme kaynaklarının balık gibi birçok hayvanın avlanması olduğu böylece desteklenmişti. 2010 yılında Alaska'da bulunan bir mezarda yaklaşık M.Ö. 9500 yılında ölmüş bir kız çocuğunun boynuz ve silahların üzerine yatırılmış ve kırmızı boya ile kaplanmış kemiklerini ortaya çıktı. Orta Amerika'da tembel hayvan, mastodon ve devasa armadillolar avlanırdı. Avrupa'da ise mamut, mastodon, kılıç dişli kaplan, dev geyik ve yünlü gergedanlar gibi büyük memeliler aynı dönemde avcılık faaliyetleri yüzünden yok oldu.

Mamutlar gibi büyük memelileri avlamak, erken insanlar için ana besin kaynağını sağladı.

İnsanların konuşarak iletişim kurma ve gruplar hâlinde organize hareket edebilme yetenekleri, farklı hayvanları avlamada önemli birer unsurdu. Bunun yanı sıra insanlar iletişim kurarak daha geniş bir toplumsal gelişim modelinin parçası haline geldiler. Ateş kullanımı özellikle mağaralarda diğer hayvanlara karşı koruma sağladığından insan gelişimi için önemliydi. Ayrıca insanlar bu süreçte ilerleyen zamanda kullanmak için yararlı olabilecek nesneleri muhafaza etme ve işbölümü gerektiren görevleri yerine getirme konularında da ilerleme kaydettiler. Taş yontmadaki gelişim ise küçük çakmaktaşı parçalarıyla başlayan süreçten bıçak veya ok başı gibi malzemelerin ahşap veya kemik saplara monte edilmesine geçişle kendisini gösterdi.

Avlanma sayesinde elde edilen bu beceriler, son buzul çağının bitip buzulların geri çekilmesinin ardından, yaklaşık 10.000 yıl önce, diğer hayvanlara göre insanların uyum sağlama olasılığını artırdı. İnsanlar özellikle buzul çağının sonunda oluşan farklı tehditleri veya avantajları kendi yararları için kullanma fırsatı elde ettiler. Yayılma ile beraber giderek daha fazla etoburla karşılaştılar ve sonunda ayılar, kurtlar ve diğer yırtıcı hayvanlar yavaş yavaş insan yerleşimlerinden uzaklaşarak geniş dağ ve ormanlara çekildi.

Buz Devri'nin sonunda küresel ısınma insanların yayılmasına yardımcı oldu. Orman ve vahşi yaşam bölgeleri kutup bölgelerine yaklaştı, soğuk iklimde bulunan huş ağacı, çam ve fındık ağacı yerini meşe, karaağaç, dişbudak ağacı ve ıhlamur gibi ağaçlar aldı. Yaprak döken ormanlar, bitki ve hayvan yaşamı bakımından zengindi. Avrupa'da kızıl geyik, karaca ve yaban domuzları kuzeye doğru yöneldi ve avcı-toplayıcıların yayılmasına yardımcı olan yiyecek kaynakları böylece elde edilmiş oldu. Zıpkınların ve teknelerin geliştirilmesiyle de deniz ürünlerinin tüketiminde bir artış oldu. Ayrıca bu dönemde, Japonya gibi kıyı bölgelerde bulunan kabuklu deniz hayvanlarının toplanması artmıştı. İnsanlar giderek daha geniş gıda kaynakları kullanarak zamanla dünyanın dört bir yanına yayıldılar. Hatta yaşam için

Mağara Sanatı

Avcılık, ilk insan toplumunda önemli bir rol oynamıştı. Hayvanlarla mücadele eden insanların tasvirleri, özellikle İspanya'da mağaralarındaki ilk kaya resimlerinde yaygın olarak görülür. Cueva de la Vieja'da; yay kullanarak avcılık yapan erkekleri gösterir; Altamira'da bulunanlar (M.Ö. 34.000 civarında) bizonun yanı sıra yaban domuzu içerir; Cueva de la Pileta'daki resimler ise panterler, keçiler ve büyük bir balık gösteriyor. Sahara'daki Tassili n'Ajjer platosundan yaklaşık M.Ö. 6000 tarihli kaya sanatı, zürafaların avlanmasını gösteriyor. Keşmir'de, M.Ö. 4300 civarında Burzahama bölgesi avcılar ve boğaları tasvir ediyordu. İlk insan yerleşimlerinde hayvanların kemikleri, insanlarla hayvanların mücadeleleri, öldürülmeleri ve kesilmeleri için silah ile araç kullanımı konusunda başka deliller sağladı.

daha az uygun olan çöllerden kutupların içlerine kadar pek çok bölgeyi kolonize ettiler.

İnsanlar sindirim süresi uzun olan çiğ meyve ve sebzeler yerine avcılıkla elde ettikleri et ile birlikte protein ihtiyaçlarını da gidermeye başlamışlardı. Yaklaşık 80.000 yıl önce eti pişirmek için ateş kullandıklarında, insanın verimli bir şekilde enerji kazanma yeteneği daha da arttı. Bu ilerlemelere ve insanlığın dünyaya yayılmasına karşın ilk insanlar çok az nüfuslu küçük gruplar halinde ve binlerce yıllık tecrübeyle kıyaslayınca sınırlı bir teknolojiyle yaşamışlardı.

Antik Dünya

M.Ö. 12.500 – 1000

İnsan toplulukları geliştikçe doğal çevre ile etkileşimleri de değişti. Tarım ve buna paralel olarak oluşan üretim fazlası, dünyanın en verimli nehir kıyılarında büyük medeniyetlerin ortaya çıkmasına olanak sağladı. Hayvanlar tarım faaliyetleri çerçevesinde evcilleştirildi, yiyecek ve ulaşım için kullanıldı. İnsanlar gizemli doğa olaylarını açıklamak için inanç sistemleri oluşturdular.

Ziraatın Doğuşu

İnsanlığın avcı-toplayıcı yaşam tarzındaki uzun çıraklık dönemi son buz çağı'nın bitişiyle değişmeye başlamıştı. Yeni Neolitik dönemin ilk aşamasında yabani tahıl tohumları gıda amaçlı olarak toplandı, öğütüldü ve depolandı. Bu yabani tohumlar, özellikle Afrika'daki Nil ve Nijer deltalarıyla Orta Doğu'daki Mezopotamya bölgesi gibi sıcak ve verimli alanlarda besin kaynağı olarak bol miktarda bulunuyordu. Tohumların bilinçli bir biçimde yetiştirilmeleriye ziraat

Sağda görülen verimli Nil Deltası tarımın doğuşu için mükemmel bir yerdi.

M.Ö. 12500

M.Ö. 4000

M.Ö. 2500

M.Ö. 12500-4000:
İlk Peru medeniyeti

M.Ö. 2575-2134: Mısır
Eski Krallık dönemi

M.Ö. 2334-2154:
Akad imparatorluğu

M.Ö. 2600-1100:
Minos Uygarlığı

Üretime yavaş bir geçiş sağladı. İlk buğday türleri olan gernik ve siyez gibi büyük taneli tahıllar, Kuzey Suriye'de M.Ö. 9000 civarında insan eliyle yetiştirilmeye başlandı. Aynı tür buğdayın M.Ö. 8000'de Filistin'de Eriha şehrinde bulunan fosilleri de bulunmaktadır. M.Ö. 7000 yıllarına gelindiğinde çiftçilik, avcı-toplayıcılık yerine geçerek Güneybatı Asya'nın önde gelen yaşam tarzı haline geldi. Ziraat faaliyetleri, Kuzey Çin bölgesinde tahminen M.Ö. 7000 ve Orta Amerika'da ise M.Ö. 5000 yıllarında gelişmişti.

Yukarıda Luksor'daki bir Mısır anıt mezarında 11. yüzyıldan kalma bu resimde görüldüğü gibi, sanat eserlerine de yansıyan. Bitkilerin ve hayvanların evcilleştirilmesi, daha karmaşık toplumların büyümesine yol açtı.

Farklı bölgelerde benzer mahsullerin üretilmiş olması insanın uyum sağlayabilme yeteneğinin klasik bir örneği olarak gösterilebilir. Buğday ve arpanın keşfedilip insanoğlu tarafından yetiştirilmesi Ortadoğu'da başlamıştı ve buradan da başta Mısır olmak üzere birçok yere M.Ö. 5000'li yıllarda yayılmıştı. Darı, Kuzey Çin'de yetiştirilirken Yangtze ve Sarı Nehirleri deltalarında da pirinç yetiştirilmeye başlandı. Güney Amerika'da mısır, patates, manyok, biber, kabak ve fasulye; Orta Amerika'da darı, sorgum ve yer elması; Afrika'da darı, sorgum ve farklı türde patatesler; Yeni Gine bölgesinde ise gölevez (kolakas) yetiştiriliyordu. Tarım için gerekli olan nem, sıcaklık aralığı, su ve toprak kalitesi gibi etkenleri ayarlamak insanların sorun çözme yeteneklerindeki maharetlerini de geliştirmişti. Mahsuller ve bu mahsuller hakkındaki bilgiler hem sosyal grup hem de akrabalık ilişkileriyle daha geniş alanlara hızlı bir şekilde yayılmıştı. Orta Amerika'da ortaya çıkan fasulye, Mississippi Vadisi'ne ve Amerika'nın güneybatısına kadar ulaşmıştır.

Zirai faaliyetler, üretim ve depolama gibi konularda da önemli avantajlar sağlamıştı. Yabani siyez buğdayının, hasadı zorlaştıran kırılğan sapları varken buğdayın (Siyez buğdayının evcil muadili sayılabilecek bir tür) ise daha sağlam tohum ve sapları vardı. İlk çiftçiler daha verimli hububat tohumu seçtikçe mahsulden elde edilen verim yabani olanlara kıyasla çok daha büyük ve öngörülebilir olmuşt.

Daha fazla verim elde etmek, tarım tekniklerinin ve araçlarının geliştirilmesinin yanı sıra ağaçlık alanların tahrip edilip tarım arazisine çevrilmesiyle desteklenmişti. Bu durum arkeolojik buluntular aracılığıyla hayatta kalan ağaçların polenlerindeki düşüşlerle tespit edilebildi.

Tarımın yaygınlaşması, başka yeni becerilerin gelişimine de ön ayak oldu. Tohum üretimi ve hasat için gerekli olan gelişmeler dışında, tahılın un haline getirilmesiyle hava koşulları ve hayvanlardan

Aşağıda Neolitik dönemde yapılan Orkney'deki Brodgar burnu gibi yerleşimler gelişt.

Ritüellerin Yükselişi

Okuma yazma bilmeyen toplumların dini uygulamaları belirsizdi, ancak astronomik bilgi de açıkça önemli bir rol oynamıştı. Örneğin, yaz ortasında güneş, Stonehenge'deki Neolitik taş çemberin eksenini boyunca yükselir. Ritüel merkezleri inşa etmek en az yüz binlerce adam/saat gerektiriyordu ve büyük ölçekli toplumsal faaliyet ve organizasyonun kanıtıydı. Bu tür merkezler dünyanın birçok yerinde, örneğin M.Ö. 2600'den beri Güney Amerika'nın Andean kıyısında bulunabilir.

Yukarıda görseli bulunan Stonehenge muazzam bir emek gerektiriyordu ve ritüellerin toplumdaki artan önemini yansıtıyordu.

kaynaklı kaybı önlemek için depolama sistemleri uzmanlık gerektirecek değişimler geçirdi. M.Ö. 7000'lerde değirmen taşları öğütme için, seramik kaplar ise depolama ve pişirme amaçlı yaygınlaştı.

Neolitik dönemde ayrıca artan nüfus ve ekim alanlarının tek bir noktada buluşmasıyla beraber sabit yerleşim yerlerinin ilk örnekleri görülmeye başlandı. Bunlar basit konutlar olmanın ötesinde önemli ölçüde karmaşık yapılara sahiplerdi. Avrupa'da Neolitik dönemde (M.Ö. 4000-2000) çukurlarla çevrili bir alana inşa edilmiş 'Geçit Kampları' olarak adlandırılan, içinde ritüel anıtları ve mezarlıklar bulunan komplike yapılar da mevcuttu. İskoçya'nın Ness Gölü'nde bulunan Orkney Adalarındaki 'Brodgar Yüzüğü', Neolitik döneme ait etkileyici bir alandır, M.Ö. 3100'den kalma yerleşimdeki yapıtlar büyük taş duvarla çevriliydi.

Tarımdaki bu yükselişin nüfus artışından başka sonuçları da oldu. Çiftçi yaşam tarzı avcı-toplayıcı yaşama göre daha az sağlıklıydı. Bunun sebebi ilk çiftçilerin beslenme imkânlarının avcı-toplayıcı seleflerine göre çok daha sınırlı olmasıydı. Dahası tarım yerleşimlerinin daha kalabalık olması ve sağlıklı uygun olmayan koşulları yüzünden yeni hastalıklar ortaya çıkmaya başlamıştı. Ayrıca, tarım zanaatkarlar, savaşçılar, din adamları ve aristokratlar da dâhil olmak üzere üst kesime ait elitlerin büyümesi için fırsatlar sağlayan bir üretim fazlasının oluşmasına yol açtı. Toplum bu süreçle daha da farklılaştı.

Evcilleştirilen Hayvanlar

İnsanlar, bitkilerin yanı sıra, evcilleştirdikleri hayvanlarda da benzer bir süreç yaşadılar. Temel hedef avcılık ve toplayıcılık dışında gıdalar elde etmekte ancak hayvanlar bitkilerin aksine farklı amaçlara hizmet edebildi. Fiziki şartlar çok önemli bir rol oynadı ama hayvanların zaten yayılmış olmaları insan doğasında da değişime sebep oldu. M.Ö. 5500 civarında bir insan adaptasyonu laktoz direncine son verdi ve bazı bölgelerde süt içilmesi imkânı sağladı (bölgesel olarak kalsa da laktoz direnci Uzak Doğu'da belli bir süre sorun olmaya

devam etti). Süt önemli bir besin kaynağıydı. Süt içilmesinin dışında etlerinin de kullanılması sığır, koyun ve keçilerin değerini büyük ölçüde artırdı. Evcil hayvanların derileri ve yünleri de giysi, ayakkabı malzemesi olarak değer kazandı.

İnsan-hayvan ilişkisi sadece av-avcı olarak değil, hem dost hem de hizmet açısından karşılıklı yarar ilişkisine bağlı olarak gelişmişti. Bu durum özellikle evcil hayvan olarak değil, korunma ve avlanma için kullanılan kurtlardan gelen eğitilmiş köpekler için geçerlidir. Daha yaygın olarak ise evcilleştirilmiş hayvanlar, özellikle taşımacılık ve saba sürmek için gerekli gücü sağlamak amacıyla

Aşağıdaki tablo Mısır'da Nebamun'un mezarında bulunmuştu, M.Ö. 1350 yılına ait olup eski toplumda evcil sığırların önemini yansıtmaktadır.

Yukarıda İndus Vadisi'ndeki Kalibangan şehrinde bulunan görsellerin gösterdiği üzere, Hindistan'da M.Ö. 2800'de çiftçilik başladı.

kullanılmıştı. Hayvanlar çok amaçlı olarak kullanılabiliyordu. Yoğun kas gücü gerektiren çapaların yerini alan sabanın yayılmasıyla mahsul veriminin artması da kaçınılmaz oldu.

Sığırlar, M.Ö. 8500'lerde, Orta Doğu'da ve M.Ö. 6500'lerde Kuzey Afrika'da başarılı bir şekilde evcilleştirilmişti. Keçiler ise M.Ö. 7000'lerde Orta Doğu'da başta askeri sebepler olmak üzere çeşitli özelliklerinden dolayı kilit role sahip hayvanlar halini aldı. Dayanıklı bir hayvan olan domuz, aynı tarihlerde Çin'de benzer bir konuma sahipti. Grip ve tüberküloz gibi hastalıklar insanlara hayvanlardan geçiyor olsa da o zamandan beri çeşitli hayvan yetiştirme teknikleri geliştirilerek günümüze kadar devam eden bu süreçte hayvanların faydalı özelliklerinin farkına daha çok varıldı. Avrasya'nın neredeyse her yerinde bulunan sığır, koyun, keçi ve domuzlar evcilleştirildi. Güney Amerika'daki And Dağları'nda en sık görülen evcil hayvanlar alpaka, kobay ve lamalardı; Kuzey Amerika'da köpekler, bal arıları ve hindiler; Güneydoğu Asya'da bantlar (Bir tür sığır); Himalayalarda yaklar ve Orta Asya'da Bakt-riya develeri yaygın olarak bulunmaktaydı.

Öküzün evcilleştirilmesi sabanı daha kullanılabılır hale getirdi. Sürülmüş bir tarlanın ilk örneği, M.Ö. 2800 dolaylarında Hindistan'daki İndus Vadisi'ndeki bir yer olan Kalibangan'da tespit edildi.

Sürülen araziler (kil topraklarını aksine) hafif veya ince topraklardan oluşuyor ve düzenli olarak sulanmış, gübrelenmiş ve yumuşatılmış oluyordu. Tarım alanlarında zirai üretim sebebiyle kaybedilen azotun toprağa geri kazandırılması için hayvan gübresinden yararlanılıyordu. Dahası evcilleştirilmiş bir başka hayvan olan kediler tahıl depolarını sıçanlar ve farelere karşı koruma hizmet sunuyorlardı.

Tarım toplumlarında değer kazanan hayvanlar, kültür ve dinde de önemli bir rol oynamıştı. Hayvan motifleri sanatla ilişkilendirilerek belirli sembol ve anlamlar edinip çeşitli dinlerde yer buldu. Mısır'da timsahlar, baykuşlar, su aygırları ve diğer hayvanlar günümüze kalan sanat eserlerinde tasvir edilenlerden sadece bazılarıdır. Bu dini semboller, insanlar ve hayvanlar arasındaki yakınlığı yansıtmaktadır. Anadolu'nun eski bir medeniyeti olan Hititler, Kuzeybatı Suriye'de Ain Dara'nın tapınaklarını M.Ö. 1700-740 yılları arasında inşa etmişlerdi. Tapınakta bazalttan oyulmuş aslanlar ve sfenkslere tapıyorlardı. (2018'de Türk bombalamasıyla büyük ölçüde yok olmuşlardır.)

Soldaki Anubis heykeli, Ptolemaic Krallığı döneminde Mısır'da yapılmıştı. Hayvanlar kültür ve dinde büyük rol oynadı.

Yukarıda M.Ö. 1700 ve 740 yılları arasında inşa edilen Ain Dara'daki Hitit tapınağındaki aslanlar, insanlar ve hayvanlar arasındaki yakın ilişkiyi yansıtıyordu.

Nasıl Seyahat Ediyorduk: At

Atlar ilk olarak M.Ö. 4000 yıllarında Güney Rusya'da evcilleştirildi, aynı zamanda öküz ve hadım edilmiş erkek sığırlar, Avrupa ve Orta Doğu'da araba çekmesi için kullanılan hayvanlardı. Atlar, hem arabaları sabanları hem de binek olarak kullanılan hayvanlardı, aynı zamanda hız sağlayabilen hayvanlar olarak da öküzden daha kullanışlı olduğunu kanıtladı. İnsanları -iletişim kurmak için önemli- taşımak için kullanılabilir, hem yönetim hem de savaşta çok önemli bir avantaj sağladı.

Soldaki bronz heykelcik, M.Ö. 5. yüzyılın başlarında İskit at okçularının temsil ediyor. Atlar hem sivil hem de askeri hayatı dönüştürerek hızlı seyahat ve hızlı iletişim imkanları sağladı.

Atların operasyonel ve taktiksel kullanılabilirliğinin sağladığı olanaklar, Amerika, Avustralya ve Okyanusya gibi yerlerde kendileri için uygun bir ortam bulunmadığı için bazı toplum tarafından reddedildi. İnsan ve kuşların aksine, atın dünya çapında bir yayılımı yoktu. Andlarda, lamalar kısmen de olsa yerini ikame etti, ancak atın çok yönlülüğü ile yarışamadılar - insan taşıyamadı veya saban çekemediler. Bu nedenle etkinlikleri sınırlıydı. Atlar, Sahra Altı Afrika'nın geniş bölgesinde veya Norveç ve Himalayaların dağlık arazisi gibi bazı alanlarda da kullanılmadı.

Koşuların kullanımı için elverişli olduğu durumlarda, at temel olarak savaş tarzını etkiledi. Mısır, Orta Doğu ve Çin'de olduğu gibi savaş arabalarının çekilmesinde, okçular ve ağır süvariler için taşıma sağlama da dahil olmak üzere birden çok seçenek sundu. Savaş arabaları, ağırlığa sebep olan tekerlekler yerine uzun çubuklu jantlar ve atları kontrol etmek için kullanılan gemlere bağlı dizginler kullanarak sonunda daha da verimli hale geldi.

Atın kullanılabilirliğini arttırmada anahtar bir buluş, başlangıçta Orta Asya'da geliştirilen üzengi idi. İskitlerin dördüncü yüzyılda deri halkalar kullanmalarıyla da kısmen mümkündü, ancak bunlar sadece atlara binilmesinde yardımcı olabiliyordu. Sert metal üzengi demirlerinin kullanılması daha iyi bir dövüş olanağı sundu, hareketlerin sabit olmasını sağladı, hem ani hareketler yapmaya hem de fırlatılacak şeylerin at sırtından daha rahat fırlatılmasına yardımcı oldu. İlk üzengi gösteren en eski Çin heykelcik muhtemelen yaklaşık 322'den kalmadır.

Üzengi ve eyerlerin yanı sıra, süvariler daha etkili silahlar ve ağır zırhların benimsenmesinden yararlandı. Bu, rahat hareket etme imkanı, hız ve ateş gücünün hepsinden yararlanılmasını sağlamıştı. Atlar, 19. yüzyılda lokomotif, buhar gücü ve içten yanmalı motor gibi yeni teknolojilerin kullanımına ve yayılmasına kadar insan etkinliğinin önemli bir parçası olmaya devam etti.

Yukarıda atlı birlikler ile büyük bölgesel genişleme sağlayan II. Ramses'i temsil eden hiyeroglif. Savaş arabaları ve atlı askerler, yıkıcı yeni bir savaş silahıydı.

Barınmanın Başlangıcı

En basit seviyede düşünülürse insanlar yırtıcı hayvanların pençe ve dişlerine karşı kendilerini korumak zorundaydılar. Buna karşın, insanlar saldırıganlık konusunda hayvanlardan farklı davrandılar. Onların korunma ihtiyacı genellikle kalıcı dinlenme veya barınma alanları bulmalarına yol açtı.

Bu bağlamda, eski barınakların çoğu doğadan güç alan ve doğal özelliklere sahip sığınaklar niteliğindeydi. Mağaralar, tepeler, çalılıklar ve bataklıklar insanların kendilerini daha hareketli düşmanlarından koruyabileceği doğal sığınaklardı. Özellikle mağaralar hem hava koşullarından hem de dışarıdan gelecek farklı tehditlere karşı insanları korudu. Cebelitarık'ta aynı mağara sistemleri hem Neander-taller hem de erken Homo Sapiens gibi birbirini takip eden insan türleri tarafından kullanılmıştı. Afrika'da dikenli çalılar uzun süre çit işlevi gördü.

Düz bölgelerde ise doğal özelliklerin eksik veya yetersiz olması sebebiyle insan yapımı duvarlar geliştirilmiştir.

İlkel sığınaklar, taş ve topraktan barikatların inşa edilmesiyle geliştirildi. Ateş, hayvanları caydırmak ve onlara karşı savaşmak için ışık sağlama amaçlı kullanıldı. Evcil hayvanları hem korumak

hem de kontrol etmek için ahşap çitler yapıldı. Bunları yaparken odunun yokluğunda taş, hatta toprak kullanıldı. Çitler ve duvarlar sayesinde özellikle kurt, ayı, kaplan ve aslan gibi yırtıcı hayvanlara karşı korunmanın yanı sıra insanlar yetiştirdikleri çiftlik hayvanları yardımıyla topraklarını ele geçirmeye çalışan diğer insan gruplarına karşı da korundular. Çitler başıboş hayvanları zapt etmenin ve tarım arazilerinin korunmasının aslında ne kadar kolay olabileceğini göstermişti. Bununla birlikte, tarlalardan gelen mahsulün saklanacağı büyük bir bina olan tahıl ambarları haşerelerden ve hava koşullarından koruma sağlarken aynı zamanda dışarıdan gelen insan saldırılarına karşı da savunma alanı sağlamasıyla bir tür kale görevi görmeye başladı.

Devletlerin gelişmesiyle birlikte M.Ö. 4000'lerde daha karmaşık yapıdaki barınaklar, da gelişti. Devletler büyük çatışmalara yol açan kaynakların korunması probleminin çözümünü geliştirmiş duvarlar yaparak aşmaya çalışmıştı. Bununla beraber, tarım faaliyetlerinin büyümesi, sosyal ve siyasi gelişmeler yaşanması, üretim fazlasının birikmeye başlaması gibi sebepler büyük ölçekli yerleşim yerlerinin ve sistematik orduların kurulmasına yol açtı.

Sağdaki gibi mağaralar, insanları hem çevresel olumsuzluklardan hem de yırtıcılardan koruyan doğal barınaklardır.

Tanrının Kentleri

Bir savaşçı sınıfın ortaya çıkışı, üretim fazlalarının tahıl yetiştiriciliğine geçişin uzmanlaşmayı mümkün kılmasının sadece bir yönüdür; İnsanların düşünmeye ve yeni şeyler yaratmaya zamanları olduğu için yaşam tarzları daha çeşitlendi. Tarım geliştikçe yerleşim yerleri köylerden Filistin'de Jericho ve Türkiye'deki Çatal Höyük gibi erken kasabalara ve daha sonra şehirlere doğru büyüdü. Bu kentsel gelişme, ilk olarak Mezopotamya'nın ve diğer yerlerin verimli nehir vadilerinde bulunan önemli nüfusu destekleyebilen tarım sistemlerine dayanıyordu (bkz. Sayfa 35-41). Bu toplumlar nehirlerin akışına bağımlıydı - dini terimlerle ilahi iyiliği yansıtan kolayca açıklanabilen bir akış.

Din, M.Ö. 4000 yıllarında gelişen kentsel toplumlarda kilit bir unsurdur. Toplum ise ritüellerine uyulması, siyasi kimlik oluşturma ve kentin yönetici sınıfının gücünü artırmada önemli hale geldi. Yükseltilmiş, kerpiç, ziggurat tapınak kompleksinin kutsal muhafazası Mezopotamya'daki en eski kent kültürünün ortaya çıktığı şehirlerin önemli bir özelliğiydi. Şehirlerde inşa edilen tapınakların hem ilahi hem de insani görevleri olan rahipler: kehanetler dağıttı, tanrıların isteklerini anılamada yardımcı oldu. İktidardaki seçkinlerin güç sağlaması için kutsal bir temel sağladı, şehrin topraklarının çoğunu

Yukarıdaki temsil M.Ö. 5000 yılında kurulan Sümer'deki Uruk antik kentini göstermektedir. Ziggurat tapınak kompleksi şehrin dini öneminin bir simgesiydi.

idare etti ve literatürde yeri olacak şekilde devlet arşivlerinin koruyucusu olarak hareket ederek üretimleri kaydedip ürünlerin depolanmasına yardımcı oldu.

İlk şehirlerin her biri kendi koruyucu tanrılarına sahip olma eğilimindeydi. Mezopotamya'da, Uruk şehir devleti yaklaşık M.Ö. 4500'de gelişti. Yakındaki kutsal şehir Nippur, Sümer panteonundaki en saygı duyulan tanrı olan Enlil için kutsaldı ve kentte tanrı adına ilk tapınak M.Ö. 2100'de Ur hükümdarı tarafından inşa edildi. Peru'da, M.Ö. 2500'den Supe Vadisi gibi yerlerde Pasifik kıyısı nehir vadileri boyunca büyük tapınak yerleşkeleri ortaya çıkmakta.

Ticaretin Doğuşu

İlk dönemlerde birçok kentin zenginliği önemli ölçüde ticarete bağlıydı. Uzun mesafeli ticari ağlar ise deniz ve kara yolları sayesinde büyüdü. Bunlar arasında M.Ö. 1001 yılında kurulan Lübnan gibi Akdeniz limanları ve Fenikelilere ait yerleşim yerleri olan Beyrut, Tire, Sidon ve nihayetinde Kartaca gibi farklı yerler vardı. Dilmun (Bahreyn) ve Ras al-Junayz (Umman) Akdeniz dünyasını Doğu'nun deniz merkezlerine bağladı. Güney Asya iç denizinde, M.Ö. 2500 yıllarında Kuzey Afganistan'daki Oxus Nehri üzerindeki Shortughai gibi ticaret şehirleri ve koloniler vardı.

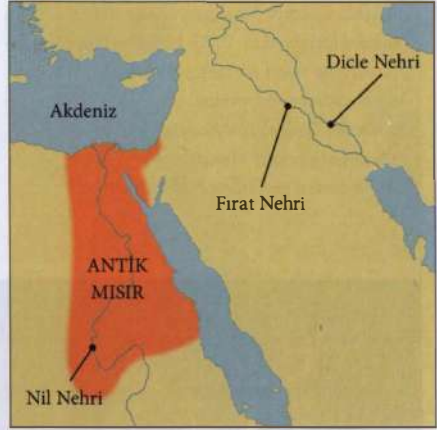
M.Ö. 1000 yılında deniz yoluyla daha uzun mesafeler kat edildi ve farklı ticaret yolları gelişti. Uzun mesafeli ticaret yolları Çin'i Hindistan üzerinden Ortadoğu'ya bağladı. Ticareti yapılan en değerli ürünler arasında Endonezya'dan Roma İmparatorluğu'na kadar taşınan baharatlar vardı. Yüksek değerine rağmen küçük hacimli mallar, 19. yüzyılda buharlı büyük gemiler piyasaya sürülene kadar ticaretin en çok tercih edilen malları olmaya devam etti. M.Ö. 3000 yılında, tüccarların ufukları hızla genişlemeye başlamıştı.

Medeniyetin Beşiği

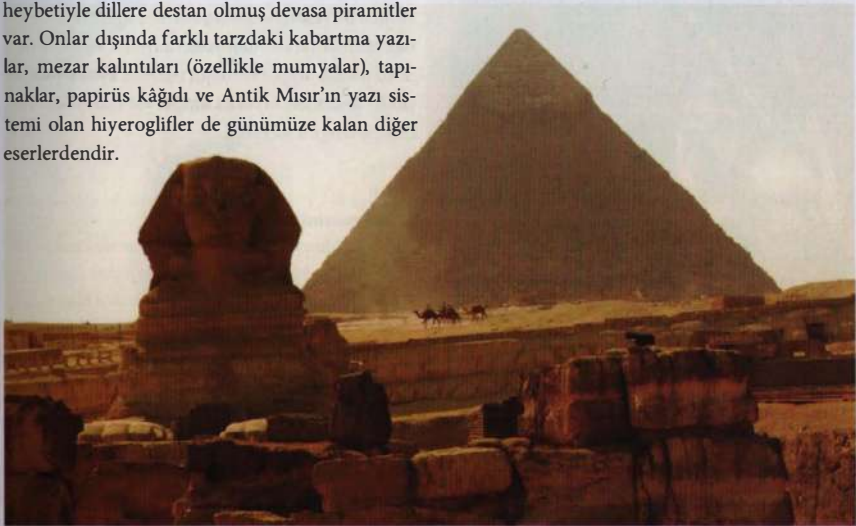
I. Antik Mısır

Nil Deltası'nın verimli toprağı dünyanın ilk medeniyetlerinden birinin temeli oldu. M.Ö. 3300'lere gelindiğinde Mısır'da, Nil Nehri boyunca duvarlarla çevrili kasabalar inşa edilmeye başlanmıştı. Bunun ilk örnekleri ise Nekhen ya da Hierakonpolis ve Naqada şehirleridir. Bu şehirler arasında yaşanan egemenlik mücadeleleri kerpiçten devasa duvarlar yapılmasına yol açtı. Daha sonra M.Ö. 1001'de başlangıçta Yukarı Mısır yöneticisi olan Narmer tarafından siyasi birlik sağlandı ve Narmer Mısır'ın ilk firavunu oldu. Yaşayan bir tanrı olarak görülen Narmer, Modern Kahire'den çok da uzak olmayan, Memphis kentini, Nil Deltası'nın güneybatı kıyısında kerpiç duvarlarıyla bir başkent hâline getirdi. Mısır Krallığı'nda siyasi birlik sağlandıktan sonra, Eski (M.Ö. 2575 – c.2134 M.Ö.), Orta (M.2040-1640 M.Ö.) ve Yeni (m.1550 – 11010) olmak üzere farklı dönemler yaşadı.

Bu dönemin günümüze kalan en büyük mirasları arasında, binlerce işçi tarafından M.Ö. 2700 civarında kraliyet mezarlıkları olarak inşa edilen heybetiyle dillere destan olmuş devasa piramitler var. Onlar dışında farklı tarzdaki kabartma yazılar, mezar kalıntıları (özellikle mumyalar), tapınaklar, papirüs kâğıdı ve Antik Mısır'ın yazı sistemi olan hiyeroglifler de günümüze kalan diğer eserlerdendir.

Aşağıdaki Giza Piramitleri Eski Mısır'ın en çarpıcı eserleridir.

Savaşın Sesi

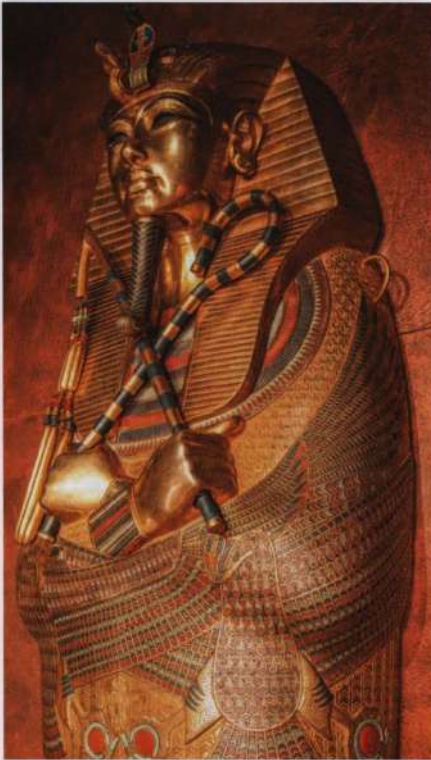
M.Ö. 2350-2330'da Kenanda (İsrail) savaş gerçekleştiren Mısırlı bir general olan Weni'li Abydos (hükümdarlığı M.Ö. 2375-2305), ordusunun zaferine ulaştığı seferi şiirinde şöyle anlattı:

"Kum sakinlerinin arazisi...

İncirlerini, üzümlelerini kesmişti

Tüm evlerinde ateş atmıştı.

Birliklerinden on binlercesini katletmişti."

Yukarıda görülen Tutankhamun lahiti, eski Mısırlıların firavunları öbür dünyaya göndermek için kullandıkları ayrıntılı yolculuğu temsil ediyor.

Aynı dönemde (M.Ö. 2000 yıllarında) bronz silahlar, kompozit yaylar ve savaş arabalarının kullanılmasıyla Mısır, uzun süre bölgeye hâkim olabilecek büyük bir güç haline gelmişti. M.Ö. 15. yüzyılda, genişleyen Mısır Mezopotamya'nın batısındaki bölgenin hâkimiyeti için Mezopotamya merkezli Mitanni İmparatorluğu'yla mücadele etmeye başladı; dönüm noktası ise Mısırlı III. Thutmosis'in Suriye'deki birliğe karşı M.Ö. 1460'da Meggido'da aldığı zaferdi. Ancak M.Ö. 13. yüzyılda Mısır, Suriye'deki egemenliğini gittikçe arttıran ve bölgede yayılan farklı merkezli Hitit Krallığı'na (günümüz Türkiye) karşı koyamadı. Bir başka çarpıcı olay ise M.Ö. 1274'te II. Ramses'in yenilmemek için son anda kaçtığı Kadeş Savaşı'ydı. Mısır'ın güney sınırı, sürekli bir çatışma sebebi olmasına rağmen Mısır güçleri Modern Sudan'daki Nubia topraklarını fethetmeyi bilmişti.

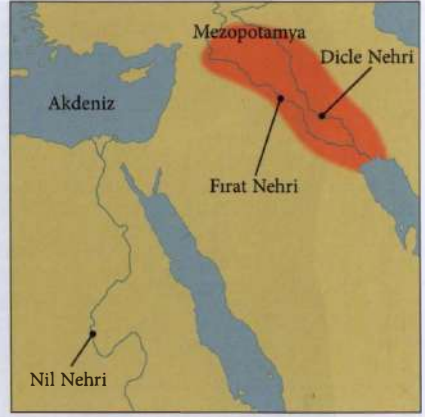
Mısır'ın gücü Yeni Krallık döneminin sonuna gelindiğinde azaldı. M.Ö. 671-663'te Asurlar, M.Ö. 525'te II. Kambises ile Persler ve M.Ö. 332'de Perslileri de alt eden Makedon kralı Büyük İskender Mısır'ı işgal etmişti. Bölge İskender'in generallerinden biri olan Batlamyus tarafından kurulan bir hanedanlık tarafından yönetildikten sonra, M.Ö. 30'da Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti haline geldi, ardından bir dizi emperyal düzen altında bağımsızlığını kaybetti.

Diplomasinin Kökenleri

1887'de Mısır'da, M.Ö. 14. yüzyılın ortalarından 18. Hanedanın Mısır yönetimini ile Eski Yakın Doğu'nun diğer devletleri arasındaki mektuplardan oluşan belgeler bulundu. Bunlar, güçlerin karşılıklı bağımlılığını ortaya çıkarmakta ve aynı zamanda sofistike bir dinamik ve formalite düzeyine sahip geniş kapsamlı bir diplomatik ağı kanıtını sunmaktadır. Temel metaforları hediye alışverişi ve aile, kan ve akrabalık bağlarını içeriyordu. Bu süreçler ideal olarak eşitliği sembolize etseler de, gerçekte böyle olmadılar, çünkü Mısır sisteme egemen oldu.

II. Mezopotamya

İlk şehirlerin ortaya çıktığı Mezopotamya, M.Ö. 2300 yılında Sümer şehir devletlerini (Modern Irak'ın güney bölgesinde) birleştiren ve Modern Suriye, Türkiye ve İran'ın komşu bölgelerini fetheden Sargon tarafından ilk imparatorluğun kurulmasıyla ön plana çıktı. Bu imparatorluk, M.Ö. 2150'de komşuları olan Gutiler tarafından ele geçirildi ancak onların egemenliği kısa ömürlü oldu. Bu yıkılışı yine Mezopotamya'da, merkezi Ur kenti olan bir imparatorluk izledi. Duvarlarla çevrelenmiş ve bir kale ile korunan Ur, Fırat Nehri'ne kanallarla bağlanıyordu. Burası da M.Ö. 2000'de Elamlılar (Güneybatı İran merkezli kurulan bir uygarlık) tarafından yok edildi. Daha sonra, önemli bir hukukçu olan Babilli Hammurabi'nin (hükümdarlığı M.Ö. 1790-1750) kontrolü altında yeni bir imparatorluk kuruldu. Babil,

Soldaki tablet, M.Ö. 1790- 1750 yılları arasında hüküm süren Hammurabi'nin insanlara uymaları için yasalardan oluşan kanun kil tabletidir.

Yukarıda Babil haritası, M.Ö. 6. yüzyıldan kalmadır,
Dünya'yı halka şeklinde bir nehre sahip bir disk olarak temsil ediyor.

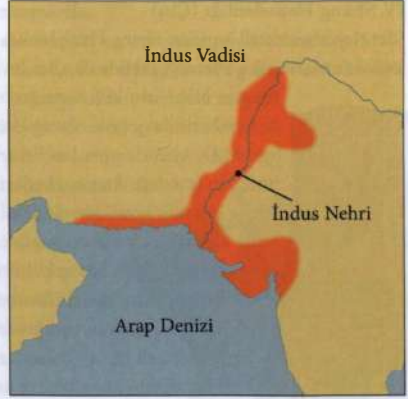
önde gelen diğer Mezopotamya şehirleri gibi, M.Ö. 1596'da Hitit işgaliyle yıkılana kadar bir eğitim, kültür ve hukuk merkeziydi.

Mezopotamya'da farklı uygarlıklar da bulundu. M.Ö. 950'de Modern Irak'ta daha kuzeyde kurulan ve II. Aşurnasirpal (hükümdarlığı M.Ö. 883-859) kontrolü altında büyük ölçüde güçlenen Neo-Asur İmparatorluğu, Basra Körfezi'nden Nil'e uzanan ilk imparatorluk oldu. Askeri teknolojide demiri sistematik olarak kullanan ilk insanlar olan Asurlar, müthiş savaşçı özellikleriyle kuşatma aletlerinde uzmanlardı. Ayrıca süvari birliklerini gerçek anlamda kullanan ilk insanlar da onlar oldular. Tanrıları savaşmalarını emrediyordu ve Asurlar baş tanrıları Ashur'un buyruğu ile dinlerini yaymak için çok mücadele ettiler. Toplu katliamlar, işkenceler ve sınır dışı etmeleri içeren zalimane yönetim biçimleri nefret ve isyanları beslediği için nihayetinde başarısız oldular. M.Ö. 612'de Asur başkenti Ninova'yı yok etmek için Babiller ile mücadeleye giren komşu Med İmparatorluğu'nun yükselişi ve sonunda Mısır'a kadar olan bölgeleri ele geçirmeleri ile Asurların hızla yıkılmasına neden oldular.

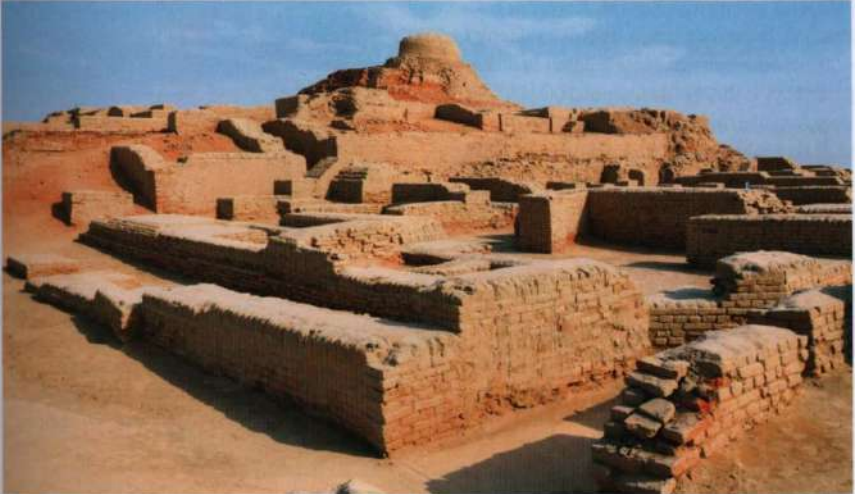
III. İndus Nehri

Verimli İndus Vadisi'nde, Modern Pakistan ve Kuzeybatı Hindistan'da şehir devletlerinin gelişmesi, doğuya ve güneye yayılan Harappan kültürünü (M.Ö. 3300-15500) destekledi. İndus Vadisi'ndeki yeni yerleşim yerlerini M.Ö. 2500'li yıllarda duvarlarla çevrili Harappa, Mohenjo-Daro ve Kalibangan gibi büyük şehirler izledi. 148 dönüm üzerinde inşa edilen şehirlerin yaklaşık 50.000 kadar nüfusu vardı. Hastalıktan ölümleri azaltmak için gerekli yapıyı kanalizasyon sistemleriyle kurmuşlardı. Şehir yapıları, kırsal alanlardan sürekli göçler sonucunda oluşan problemleri çözmek amacıyla farklı altyapı sistemlerini de içeriyordu.

M.Ö. 1500'den itibaren Vedik Aryanları, İndus Uygarlığı'nın çöküşüne sebep olabilecek bir gelişme göstererek Kuzey Hindistan'ın büyük bölümüne yayıldılar. Bunun yanı sıra çevresel faktörler de İndus Uygarlığı'nın çöküşünde önemli bir rol oynadı. M.Ö. 1000.yılın başlarında, Pencap'ta duvarlarla güçlendirilmiş yerleşimler yeniden ortaya çıktı. Hindistan M.Ö. 1000 dolaylarında demir teknolojisinin yayılmasıyla teknolojide, yaklaşık dört yüz yıl sonra ise Hinduizm ve Budizm'in ortaya çıkması ile de dini konularda değişimler yaşadı.

Aşağıdaki görselde M.Ö. 2500 yılında inşa edilen Mohenjo Daro görülmekte. İndus Vadisi'nin en büyük yerleşim yerlerinden biriydi.

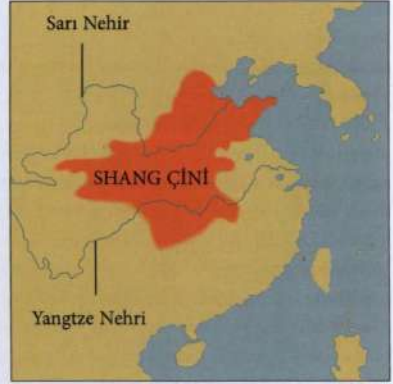

IV. Shang Hanedanlığı (Çin)

Sarı Nehir merkezli kurulan Shang Hanedanlığı arkeolojik kanıtların da gösterdiği şekilde ilk Çin devletiydi.

Yangtze Nehri'nin killi toprağı, bereketi de beraberinde getirdi. Shang Hanedanlığı, M.Ö. 1900'de kurulan Erlitou kültürü, Yin (modern Anyang) benzeri şehirleri ve kehanet kemikleri de dâhil olmak üzere karmaşık bir kültüre sahipti. Kehanet kemikleri, dinin Shang kültüründeki önemini göstermektedir. Tarıma dayanan bu Tunç Çağı uygarlığında insan kurban etmek gibi uygulamalar oldu, müzik aletleri icat ettiler ve astronomik gözlemlere yer verildi.

Soldaki kehanet kemikleri, Shang Hanedanlığı göndeminde Çin'de kehanetin erken bir biçimiydi.

V. Peru Sahil Şeridi

Avrasya'da olduğu gibi, Amerika kıtasında da karmaşık kültürlerin gelişmiş olduğunu görebiliriz. Güney Amerika'da Peru kıyıları özellikle önemli bir yere sahip. Pasifik'in zengin deniz kaynaklarının yanı sıra, burada özellikle mısır gibi insan üretimi bir dizi ürüne bulunuyordu. Peru'nun kuzeyinde Huaca Prieta'da, yaklaşık 14.500 ila 4.000 yıl önce bulunan deniz ürünleri Pasifik'in önemini göstermekteydi, 2012'de üretimi M.Ö. 4700'ye dayanan mısır koçanları bulundu. Avokado kalıntıları ise muhtemelen 15.000 yıl öncesine dayanıyor. 2016 yılında Peru'da, 6000 yıl önce çivit mavisine boyanmış pamuklu bir kumaş, sepet dokumaları ve süslü su kabakları bulundu. Bunların yanı sıra Peru kıyı şeridinde M.Ö. 900-200 yılları arasında gelişen Chavin kültürü ve M.Ö. 1000-600 yıllarında onu takip eden Moche kültürü tarafından inşa edilmiş M.Ö. 2500'lere ait büyük tapınak yapıları görülmektedir.

Soldaki heykel Chavin kültürüne aittir. Peru kıyılarında M.Ö. 900-200 yılları arasında gelişmiş bir kültürdür.

Sağdaki heykel,
Olmeclere ait olup M.Ö.
1150'de ortaya çıkan
Mesoamerica'daki ilk
büyük medeniyetti.

VI. Mezoamerika

Orta Amerika'daki en eski medeniyet Olmekler, M.Ö. 1150'de Meksika Körfezi kıyılarında gelişti ve M.Ö. 1000 yılının sonuna kadar varlıklarını sürdürdü. Büyük tüccarlar olan Olmekler, önemli yerleşimler inşa etmişlerdi. Taş heykeller ile seramikler gibi eserlerin yanı sıra bir takvim ve yazı sistemi geliştirdiler. Yaklaşık M.Ö. 400'den itibaren çöküşe geçmişlerdi. Onlardan sonra ise M.Ö. 1000 yılına kadar önemini koruyan Mayalar ve Oaxaca Vadisi'nde kurulan Zapotek uygarlıkları da dâhil olmak üzere farklı medeniyetler bölgede gelişti ve genişledi.

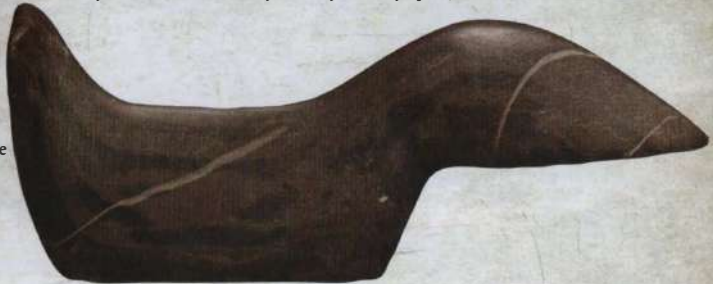

Adena Kültürü

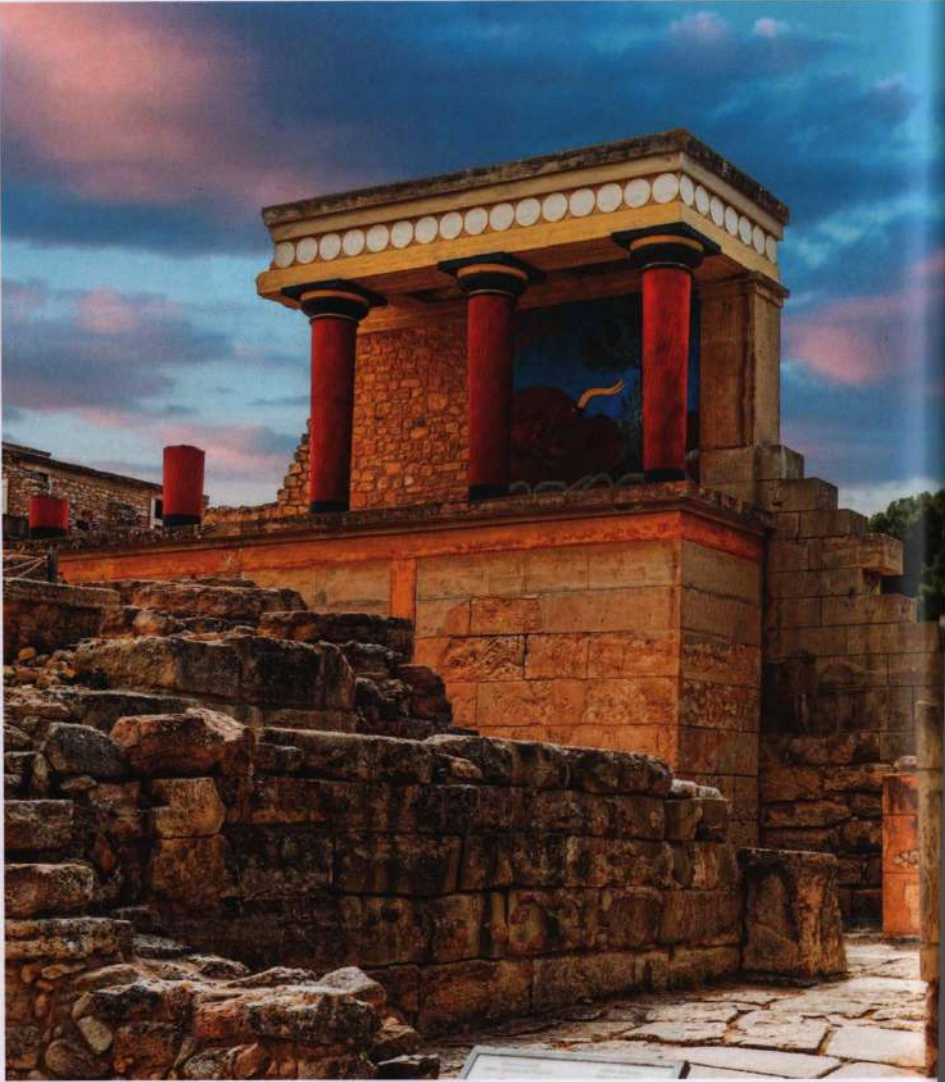
Kuzey Amerika'da, M.Ö. 15.000'den insan yerleşim alanları ve M.Ö. 500'den itibaren seramikler olmasına rağmen, mezar höyükleri ve geniş toprak işleri bırakan kültürler Orta Amerika'dan daha geç ortaya çıkmıştır. "Ormanlık Dönem" olarak bilinen bu çağa dair arkeologların inceleyebileceği çok az kalıntı vardır.

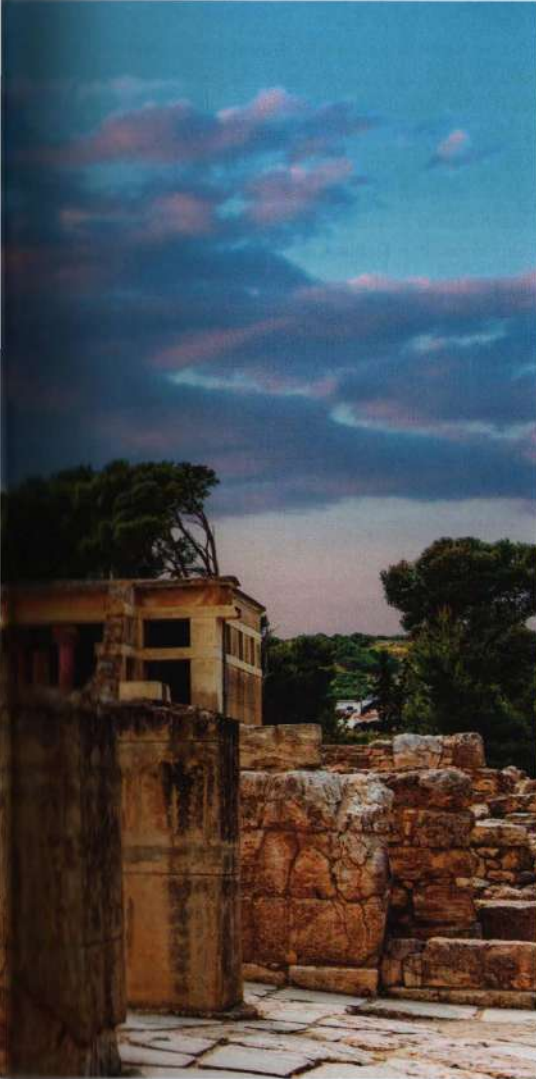
M.Ö. 700- M.Ö. 400'de Adena kültürü, modern Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzeydoğu bölgelerine yayıldığı üst Ohio Vadisi'nde bulundu. Bölge, avcılık-toplayıcılık yerleri veya mezar alanları olarak kullanılmış olabilecek karmaşık toprak eserler ile doludur. Onu M.S. 100'den Mississippi vadisindeki Hopewell kültürü izleyecekti. Onlar ise hayvan heykelleri yapmışlardı.

Sağda:
Mississippi
Vadisi'nin
Hopewell
kültürü, kendine
özü hayvan
heykelleri ile
önüldür.

Aşağıda Knossos Sarayı, Minos Girit'i'nin gelişmişliğini yansıtmakta.

Beşğin Dışı

Akdeniz'in Bronz Çağ Medeniyetleri

Medeniyetler kısa bir sürede ana merkezler dışındaki birkaç yere yayılmışlardı (veya ayrı olarak ortaya çıktılar). Yunan bölgesinde Tunç Çağı'nda Akdeniz'de, özellikle Girit'teki Mino Uygarlığı ve Yunanistan anakarasında Miken kültürüyle geniş çapta ticaret yapan bir dizi topluluklar ortaya çıktı. Girit'te saray merkezli toplumlar M.Ö. 2000'de ortaya çıktı, ancak M.Ö. 1450'de muhtemelen volkanik bir patlama ile yok oldular. Knossos'taki sarayın geniş kalıntıları, bu toplumun çok yönlülüğünün bir kanıtıdır. Argos ve Korint'in iki büyük limanına ve aralarındaki ana yola hâkim olan Mikenler, M.Ö. 1550'de zaten öne çıkmışlardı ve Minoan kültürü etkisini kaybettikçe Girit'i kontrol altına aldılar.

Yukarıda görülen Mycenae kalesinde bulunan Agamemnon Maskesi, aynı isme sahip eski medeniyetin zenginliğini ve sofistikeliliğini yansıtıyordu.

Miken Uygarlığı bakış açısıyla Homeros, Yunanlıların (Modern Türkiye'de bulunan) Çanak-kale Boğazı'nı kuşatmak için yaptığı bir seferi İlyada destanıyla anlatmıştı. Bu destan, tanrıların rol oynadığı bir efsane olarak önemlidir, ancak Aşil gibi insanların da ayrıca dikkate alınması gereken noktalar vardı. Homeros, efsaneye Yunan kraliyet savaşçısı olan Odysseia'nın daha sonraki seyahatlerini anlatan Odysseia ile devam etti. Tek gözlü dev Polifimos ve büyücü Circe gibi Odysseus'un karşılaştığı garip canavarlar, Yunanlıların diğer eski halklar gibi evrendeki tehlikeli yaratıkları betimleme kabiliyetinin örnekleriydi. Önemli bir diğer

örnek ise Harpia ve Sfenksler tarafından sorulan ölümcül bilmeceleri çözen Oedipus'tur.

Miken Uygarlığı muhtemelen M.Ö. 1100'de işgal sonucu çöktü. Bu çöküş daha sonra Troya'nın düşüşünü içeren Doğu Akdeniz'i, Hitit İmparatorluğu'nu ve Suriye ile Kenan şehirlerini etkileyen daha geniş bir çöküşün parçasını oluşturdu. Çöküş, Deniz Halkları olarak bilinen belirsiz ısgalçılar ve iç ayaklanmalar ile bunların sonucunda uluslararası ticaret ve siyasi kontrolde ortaya çıkan krizler sebebiyle tetiklendi. Bu çevresel krizler ile demirden yapılan silahların etkisini göstermesinin de Bronz Çağı'nın sonu ve Demir Çağı'nın M.Ö. 1100 yıllarındaki başlangıcına denk geldiği söylenebilir.

Aşağıdaki çizim, Homeros'un İlyada'daki Truva kuşatması hikayesini anlatırken mit ve tarih arasındaki sınırları bulanıklaştırmakta.

Zamanın keşfi

Uzay ve zaman kavramları, insan ve kutsal arasındaki ilişkilere; astronomik gözlem, astronomik kayıt tutma ve takvim sistemlerinin bağlantılı önemini açıklamaya yardımcı oldu.

Takvimlerin geliştirilmesi belirsiz bir süreçti, ancak dini uygulamaya ve kurumlarla özellikle de ritüeller açısından önemli günleri belirleme ihtiyacı ile yakından bağlantılıydı. Astronomik gözlem ve kayıt tutma önemli bir rol oynadı ve sonuç olarak aritmetik şekilde yazmak gelişti. Ay ve güneş sistemleri ayrıca önemliydi. Takvimler hem imparatorluk sistemlerinde hem de kendi aralarında yayıldı. Roma'nın Jülyen takvimi, Çin örneklere gibi önemliydi.

Dünyün bugünden ayrılması, tarım için döngüler, balıkçılık ve avcılığa hakim olan mevsimlerin düzenlerine odaklanan halklar arasında yaygın olan, dönemsel zaman teorilerine vurgu yapan toplumlar için özel bir ağırlığa sahip değildi. Rüzgar etkisi, karın erimesi ve otların büyümesinin başlangıcı (binek hayvanları için), deniz ve kara yoluyla uzun vadeli ticaretin zamanlaması için şartları belirledi.

Eski toplumlar, bunların geçerliliğinin kutsal mekanlar, ilahi güç kaynağı, peygamber, din adamları, kanaat önderleri, kahin, falcı ya da şeytani güçler ve onların dünyevi temsilcileri olan cadılar-dan geldiğini düşündü.

Yukarıdaki Aztek Güneş Taşı gibi takvimlerin geliştirilmesi dini uygulamalarla yakından ilişkiliydi (üstteki heykel)

Şehirleşmemiş Medeniyetler

İlk medeniyetleri ele alırken geride büyük yapılar bırakan ve devlet yapılanmasının kolayca görülebildiği medeniyetleri düşünme eğilimi güçlüdür. Bu tercih, bölgelerinde taş bulunmayan ve özellikle ormanlık bölgelerde gelişen medeniyetlerin gereğinden az çalışılmasına yol açmıştır. Odun yapıtlar, özellikle Orta ve Güney Amerika Ormanları gibi tropik bölgelerdeki ilk uygarlıklar için çamur veya kerpiç yapılar kadar değerliydi. San Juan'daki Museo Nacional de Costa Rica'daki

arkeolojik çalışmalar bölgedeki kültürlerin önemini açıkça göstermektedir. Dolayısıyla, Güney Amerika'da Amazon ve Orinoco nehirlerinin yoğun ormanlık deltaalarında bulunan ilk çömlek kalıntılarıyla bu alanlarda da önemli gelişmelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Homo Sapiens'in Dünya'ya yayılmasında olduğu gibi medeniyetin de yayılmasının, basit bir modelden öte daha karmaşık bir şekilde gerçekleştiği açıktır. Bu tür medeniyetler üzerinde yapılacak daha çok çalışma olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Organize Dinler

Din, dünya üzerindeki bütün kültürlerde insanların kendi konumlarını anlama ve ilahi müdahaleye olan ihtiyaçları sonucunda gelişti. Birçok antik inanç, cenaze törenleri ve ölümlerin anılmasıyla bağlantılıydı. Neolitik dönemde Orkney'deki

mezarlıklarda ölümlerin anılması dini ritüeller ve tarihleri kaydetmeyi mümkün kılan takvimsel sistemleri açısından önemliydi.

Fenikelilerin Baal Hammon'una çocuk kurban etme gelenekleri gibi ilk medeniyetlerin, tanrılara kurban vermeyi teşvik eden farklı dinamikleri

vardı. Örneğin, toplumsal birlik duygusu gelişmekteydi. Yunanlılar, Yunanistan'daki Delphi ve İtalya'daki Cumae gibi yerlerde ilahi işleyişi anlamak ve yaymak için türlü kehanetler anlattılar.

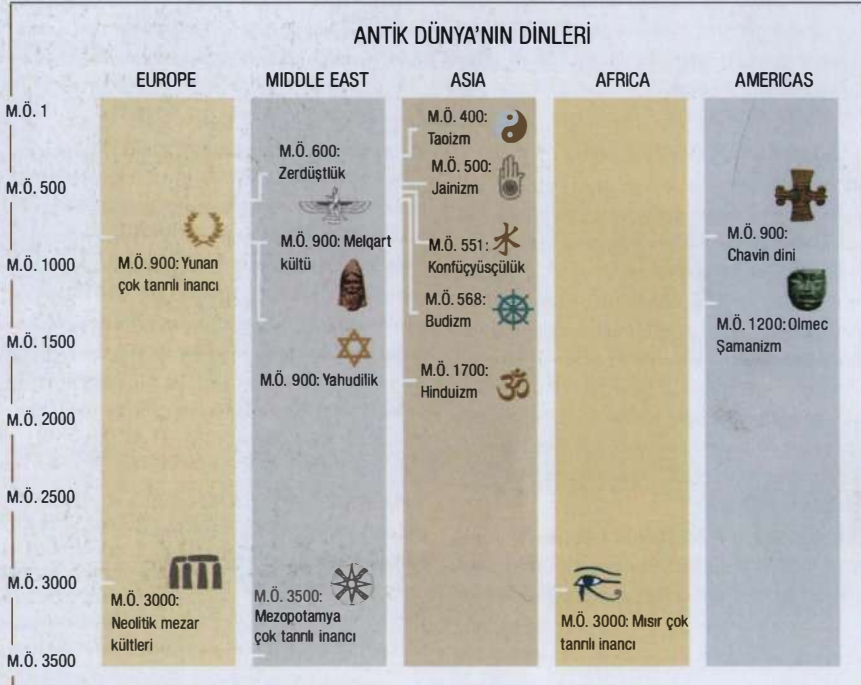
Medeniyetler daha da karmaşılaştıkça dinler de - genellikle fethedilen bölgedeki insanlarla ilişkiler sonucu- yeni tanrıların, yeni inanç sistemlerinin ve dini uygulamaların ortaya çıkmasıyla karmaşılaştı. M.Ö. 5. yüzyılda, dini yayılım

şöyleydi: Güney Asya'da Budizm, Çin'deki Taoizm, Akdeniz'de Yunan ve Mısır inançları ile Yahudilik ve Güney Amerika'daki Chavin gibi tören merkezli dinler yer almaktaydı. Etrüsk, Hitit ve Fenike dinleri gibi dönemin birçok popüler dini günümüzde hayatta kalamamıştır ve uygulamaları da onlarla birlikte kaybolmuştur. Bu dinler hakkındaki bilgiler sınırlıdır ve inanç sistemleri belirsizliğini korumaktadır.

Yazının Doğuşu

Medeniyetler daha karmaşık hale geldikçe kayıt tutmak, düzenleme yapmak ve dini gelenekler gibi diğer bilgi birikimlerini aktarmak için bir araca ihtiyaç duyuldu. Yazının icadı, tıpkı dilde olduğu gibi bölgeler arası farklı temsili araçlarla olmuştur ve bütün Dünyada manaları farklı olarak gelişmiştir.

Örneğin Mısır'da hiyeroglifler (resimli yazı), Çin'de piktografik alfabesi yazı kullanım ihtiyacını gidermekle beraber özel ve yerel farklılıklar içermektedirler. Tam manasıyla yazı sistemleri ilk olarak Sümer (Mezopotamya) ve Mısır'da yaklaşık olarak M.Ö. 3100'lü yıllarda ve Çin'de ise M.Ö. 1200 civarında ortaya çıkmıştır.

Dünyayı Değiştiren Maddeler: Metaller

Milyonlarca yıl boyunca, insanların alet yapımında ana malzemesi taş olarak kaldı. M.Ö. 7000-5000'de bu değişti. Hem batı Asya'da hem de güneydoğu Avrupada ısıtma yoluyla metallerin maden yataklarından alınabileceği keşfedildi. İlk olarak düşük sıcaklıklarda eriyen yumuşak metaller kullanıldı ve böylece demir yerine bakır, metal teknolojisinin temeli oldu. İlk başta, bakır ile çakmaktaşı aletler (silahlar dahil), sonra bronz ile bakır ve daha sonra demir ile bronz arasında önemli bir alışım yapıldı. M.Ö. 3100 yıllarında Avrupa Alplerinin buzlarında donmuş bulunan bir ceset olan Ötzi'nin bakır baltası, çakmaktaşı bıçağı ve çakmaktaşı uçlu okları bir yayla beraberdi ve öldürülme bile benzer silahlarla yaralandığını gösteriyordu. Metaller, daha güçlü nüfuz ve ağırlık sağladıkları için değil, aynı zamanda toplu olarak kullanımı kolaylığının ve hareketliliğinin azalması nedeniyle taştan daha büyük bir güç sundu. Metal işçiliği, daha geniş kaynak toplanmasını gerektirdiğinden, metal silahları genellikle daha karmaşık toplumlar tercih ediyordu. Bronz, bakır ve genellikle kalay uzun mesafeli ticaretle sağlandı. Bakır Çağı, M.Ö. 3300-800 yılları arasında, bronzdan daha güçlü bir alışıma izledi, bu şekli daha zor değiştirilen, aletler ve silahlarda daha etkili oldu. Bronz, eritme ve işlemesi Batı Asya'dan Avrupa'ya yayılan demir ile desteklendi. Sahra altı Afrika'daki ilk demir işleme M.Ö. 800'den kalmaz. Nok Demir Çağı kültürü, M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda Nijerya'da gelişmişti. Demir birçok avantaj sağladı. Demir çapaların ve çivilerin kullanımı tarıma ve inşaatı yeni olanaklar getirdi. Demir, vagonları daha dayanıklı hale getirdi. Ayrıca, özellikle çelik üretmek için karbon eklendiğinde, daha güçlü ve daha sağlam silahların yaratılmasına yardımcı oldu. Demirciler yerel ekonomide önemli isimler oldu. Sağdaki bıçak gibi, bronz, silahlar için daha uygun olan ve M.Ö. 2200'den itibaren yaygın olarak kullanılan bir bakır alaşımıydı (sağ taraftaki bıçak)

Sağdaki bıçak gibi, bronz, silahlar için daha uygun olan ve M.Ö. 2200'den itibaren yaygın olarak kullanılan bir bakır alaşımıydı

Para

Eski kültürlerde ticarete bağımlı hale geldikçe maddi değeri temsil etmek ve maddi birikim yapmak için sistemlere ihtiyaç duyuldu. Böylece altın, gümüş gibi değerli metallerden madeni para yapıldı, devlet otoriteleri tarafından sabit ağırlığı belirlenip değeri onaylandığında da gerçek manasıyla para hâlini aldı. Küçük Asya Yunanlıları M.Ö. 7. yüzyılda ilk sikkeyi yaptılar. Yöneticilerin paraları geçerli kılmasıyla sağlanan güven, hem ticarette hem de vergilendirmede kolaylık sağlarken özellikle ticaret ağlarının daha geniş bir yelpazeye

yayılması ve daha fazla malı kapsaması açısından önemliydi. Vergilendirmenin uzaktan yapılması durumunda zorla toplanması veya yiyecekler üzerinden alınan vergiler işe yaramıyordu. Madeni paraların kullanımı bu sorunları ortadan kaldırdı. Tüm bu para birimleri, matematiksel sistemlerin artan karmaşıklığından faydalandı. Parayı geliştirenlerin birçoğu daha sonraları 10'lu sistemi birimler için temel olarak kullandılar. Bazıları (Orta Amerika Mayalıları gibi) 20'yi bazıları ise (Babililer gibi) 60'ı temel aldılar.

Sağdaki sikke gibi madeni sikkelerin kullanımı ticareti büyük ölçüde kolaylaştırdı ve önceki takas ekonomisinin yerini aldı

Klasik Medeniyetler

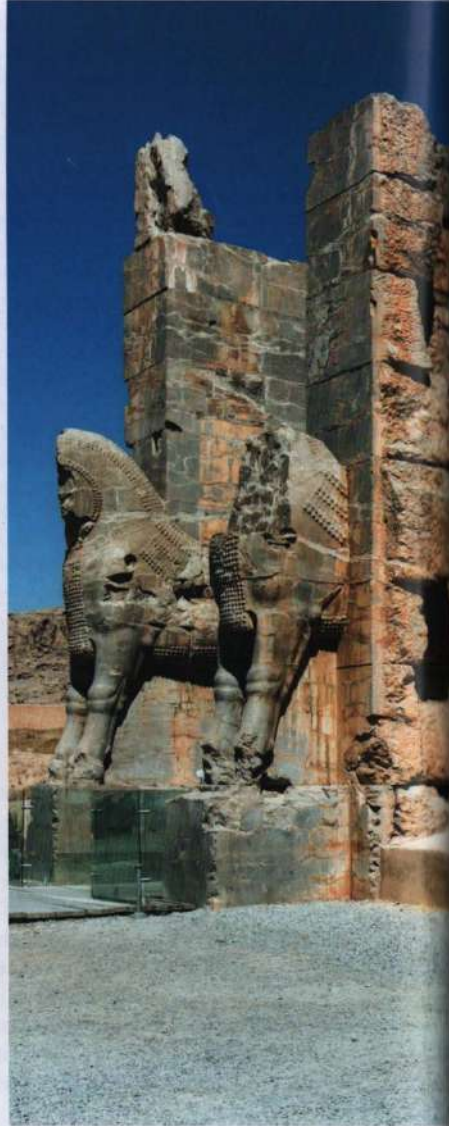
M.Ö. 1000 – 500

M.Ö. 1000 yılının ortalarında imparatorluklar fetihlere daha çok imkân tanıyan, hem tarım hem de silah üretimini destekleyen demir teknolojisinin kullanılması sonucunda daha da genişlediler. Diğer önemli faktörler arasında para sistemleri, yazı sistemlerinin, organize dinler veya Çin'de Konfüçyüsçü disiplin gibi daha karmaşık organize yöntemlerin hükümetler tarafından benimsenmesi yer almaktadır. Sistem çeşitliliğinin yaratılmasına yardımcı olan faktörlerin bir araya getirildiğinde her biri daha güçlü hâle geldi.

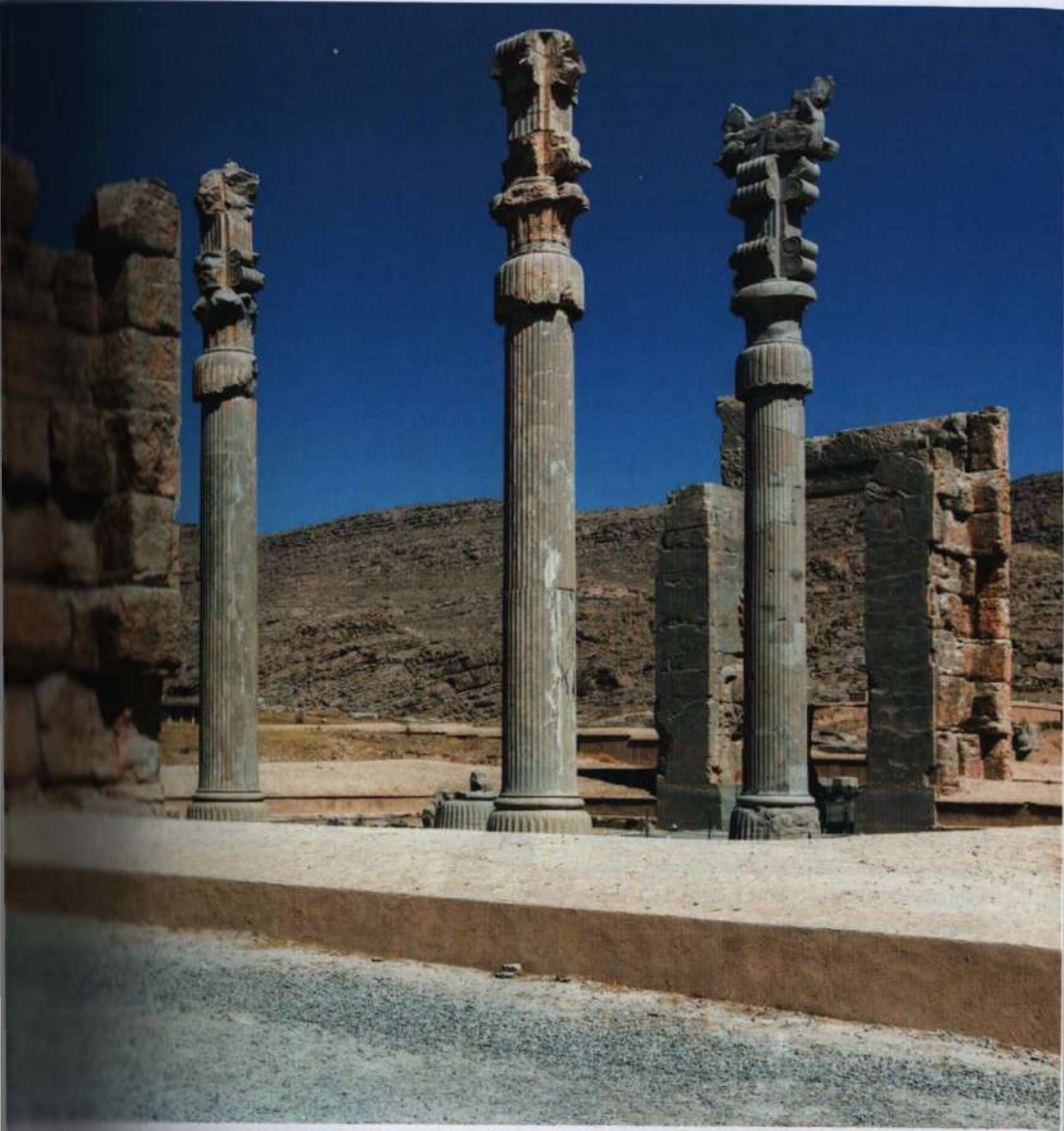
İmparatorlukların Yükselişi ve Politikanın Gelişimi

Çin'deki Zhou Hanedanlığı (M.Ö. 1046-246), II. Kiros (Büyük Kiros da olarak bilinen) tarafından M.Ö. 525'te kurulan Pers İmparatorluğu daha sonrasında bunları M.Ö. 500-250 yıllarında takip eden birkaç imparatorluk Makedon Büyük İskender'in imparatorluğu, Hindistan'daki Maurya İmparatorluğu, Çin'deki Qin imparatorluğu ve Batı Akdeniz'de kurulan Kartaca İmparatorluğu'dur. Kartaca'nın yenilmesi ve Roma İmparatorluğu'nun yükselişi Büyük İskender'in kritik başarısına çok şey borçluydu. Roma İmparatorluğu bu süreçte sadece monarşi ile değil aynı zamanda cumhuriyet benzeri bir sistemle uzun süre bir yükseliş yaşamıştır.

İmparatorluklar, fetihler gerçekleştiği süreçte işbirliğine güveniyordu. Bu işbirliği politik ve askeri olduğu kadar ekonomik ve kültürel de. İmparatorluklar, kendi halklarıyla işbirliği yapmanın yanı sıra, geleceğin yabancıları olacak 'barbarlar' ile karşılıklı avantaj sağlayacak şekilde dikkatli politikalarla bir kimlik duygusu yaratma fikri üzerine çalışmışlardı. Çin'in bozkırın göçebe ve yarı göçebe halklarıyla ilişkileri, askeri güç sağlamak ve çeşitli diplomatik işlemlerle onları bir arada tutmak üzerinedir. Politikaları 'gevşek idare', barbar grupların Çin toplumuna entegre olmasına olanak sağlamıştır. Kabile liderlerine Çin idari unvanları verilmişti ancak kendi halklarına geleneksel tarzda hükmetmeye devam ettiler.

Üstteki kalıntılar Büyük İskender tarafından yok edilene kadar, M.Ö. 550'den 330'a kadar Pers İmparatorluğu'nun başkenti Persepolis'teki "Tüm Ulusların Kapısı"

Çin'in Devlet Oluşu

Çin'in Devletlerin Savaş döneminde (M.Ö. 475-221) Zhou Hanedanı, başlangıçta batıda Shang Hanedanı'nı (M.Ö. 1600-1050) devirip ardından sınır gücü olan Qin Hanedanlığı'na (M.Ö. 221-206) kadar dayanan bir grup bölgesel savaş lordlarından en başarılı olanıydı. Qin Hanedanlığı, hükümdar Zheng'in (daha sonra Qin Shi Huangdi olarak tanınacak) ilk İmparator olarak yeni bir unvan almasıyla sona erecek büyük bir fetih zincirine başladı. Başarısının kaynağı, devlet otoritesini kırsal nüfusa doğrudan hissettirmesini sağlayacak büyük ordulara sahip olmasıydı. Zheng, gücünü Yangtze Nehri'nin güneyine ve Güney Çin Denizi'ne yansıtabilmişti; Shang ve Zhou Hanedanlıklarının aksine Kuzey Çin'de sadece sınır olarak kalabilecek gevşek güçleri vardı. Öldükten sonra Xi'an şehrindeki mezarında binlerce Terracotta askerinden oluşan büyük boyutlarda bir ordu ile gömüldü.

Zheng'in ölümünü yönetimdeki ailenin iç çatışmaları, askeri hoşnutsuzluk ve halk ayaklanmaları izledi. Ortaya çıkan iç savaş, daha sonra Han Kralı unvanını alacak olan Gaozu tarafından kazanıldı. Han Hanedanı (M.Ö 206 - M.S 220) Çin'deki gücünü Kore, Vietnam ve Orta Asya da dâhil olmak üzere pek çok bölgeye kadar genişletti; M.Ö. 101'de ordusuyla Ferghana şehrini Çin hâkimiyetini kabul etmeye zorladı ve bir diğer orduyla da M.S. 97'de Pamir Dağları'nın ötesine geçti. Batıya doğru genişleme, Orta Asya'daki bir dizi ticaret yolundan oluşan İpek Yolu'na katkı sağladı. Daha güneydeki Yunnan ise, M.Ö. 109'da vergi veren bir devlet haline getirildi.

Han Hanedanlığı, Çin'in güneydeki sınırlarını genişletti ve sağlamlaştırdı. Çin'in daha büyük bir toplum olarak yeniden şekillenmesi için büyük önem taşıyan yerleşimcileri güneye göçe yönlendirdi. Miao gibi hanedanlık olmayan Çinli gruplar güneyde kalsalar ve 19. yüzyıla kadar dönemsel isyanlara sebep olsalar da siyasi karşılıkları olmayan azınlıklar olarak kaldılar.

Yukardaki, Çin'de Qin Hanedanlığı ilk hükümdarı Zheng, imparator unvanını ve Qin Shi Huang adını aldığı anda rakiplerini alt etti ve M.Ö. 206'da tüm Çin üzerinde kontrol kurdu

Solda tasvir edilen Moğol kabilelerinden
olunan Xiongnu konfederasyonu Hanı,
Çin için ciddi bir tehditti

Asya'nın Dinleri

Örgütlenmiş dinler Asya'da bir-
çok farklı şekilde karşımıza çıktı.
Kilit özelliklerden biri, belirli po-
litik koşullarla bağlantı kurmaktı.
Farklılıklar arasında yöneticilere
ibadet edip edilmediği, atalara
ibadetinin derecesi, tek tanrılı-
ğın derecesi ve animist inançların
varlığı gibi özelliklere de sahipti.
Çinde atalara tapmak özellikle
Taoizmde önemliydi. İran ve İs-
railde tek tanrılı dinlerin (Zer-
düştülük ve Yahudilik) kalıcı ol-
duğu kanıtlandı. Dinler, ölümler
dahil olmak üzere bir süreklilik,
açıklama ve topluluk duy-
gusu sundu.

Çin'in Step İnsanlarıyla Savaşı

Kuzey bölgede ise Han Hanedanlığı, M.Ö. 210-209'da tüm Moğolistan'ı ve göçebe kabilelerini bir araya getiren ilk imparatorluk Xiongnu Birliği'nin sebep olduğu zorluklarla mücadele etti. M.Ö. 201-200 ve M.Ö. 133-87 yıllarında büyük ölçekli saldırılara karşı Han başarısız oldu. Birkaç zafer ağır sonuçları telafi edemedi ve Xiongnu Birliği'ni yok etmek daha da imkânsız hale geldi. Bundan sonra Han Hanedanlığı göçebelere güvenliklerini sağlamak karşılığında vergi vermeyi kabul etti.

Çindeki istikrarsızlık Üç Krallık Çağı'nın, Han Hanedanlığı'nın yerini almasına ve daha sonra ise başkenti Luoyang olan Batı Jin Hanedanlığı'nın 311 yılında yönetime geçmesine sebep oldu. Xiongnu (Hiung-nu) Birliği tarafından gerçekleştirilen çeşitli akınlara karşı konulamaması sonucunda ise başkent Nanjing'e taşındı.

500 yılına gelindiğinde, Türkçe konuşan halklar Kuzey Çin'in çoğunu işgal etti ve Kuzey Wei Hanedanlığı (439-534) kuruldu. Wei Hanedanlığı, başarısını bölgelerinde yaşayan Çinliler de dâhil olmak üzere diğer gruplardan destek kazanmasıyla Çin idari uygulamalarının benimsenmesine borç-luydu. İmparator Xiaowen (hükümdarlığı 471-499), Kuzey Wei Hanedanı soylularıyla Çin melezi bir rejim yarattı; bu 17. yüzyılda, Mançurya kökenli Qing Hanedanlığı'na kadar Çin uygulamalarını benimsemelerine yönelik bilinçli bir politikaydı.

Wei Hanedanlığı'ndan birçok kişi, özellikle askerler, bu asimilasyon çalışmalarına direndi ve ortaya çıkan isyanda, Kuzey Wei bölgesi, Sui Hanedanlığı'nı (581-618) kuran General Yang Jian tarafından ele geçirildi.

Antik Dünya'da Afrika

Afrika'da devletlerin oluşumu Çin'den çok daha zorlu engellerle karşılaştı. Ticaret yolları Afrika içinde bağlantılar sağladı ancak kıtanın genelini ve çevresinin çeşitliliği, farklı bölgelerinde değişik düzeylerde gelişmelere sebep oldu. Sahra-altı Afrika'da, M.Ö. 1000 civarında Bantu dili konuşanların güneyden göçü, tarımın yaygınlaşmasına yardımcı oldu. Çiftçilik ve demir işçiliği Bantulara, Turuncu Nehir bölgesindeki Khoisan halkları gibi bölgenin avcı-toplayıcılarına karşı büyük bir avantaj sağladı. Bantuların kıtada yayılması, kıtanın beşeri coğrafyası bakımından Çin'in Doğu Asya bölgesinde Han Hanedanlığı dönemindeki hareketi ile karşılaştırılabilir temel bir değişimdir. Bu örnekler son iki yüzyılın büyük göçlerinden

önceki insan hareketlerinin çeşitliliğini ve göçün insanlık tarihinde değişmez bir önemi olduğunu hatırlatmaktadır. Klasik dönemde insanların göç hareketleri, daha önceki göçler de olduğu gibi, sadece farklı insan gruplarının yer değiştirmesine yol açmakla kalmamış aynı zamanda insanların daha önceki hareketlerinde görülen çevreye uyum sürecinin bir devamı olarak yansımıştır.

Bantu'nun kuzeyinde, Sahra'nın uç noktalarında, Çadlar ve Nilotik halklar gibi nispeten az bilinen insanlar yaşadı. Bu bölgede Kuzey Afrika'daki Berberiler gibi daha kalıcı devletler de gelişti. Roma İmparatorluğu bu devletleri, Akdeniz'in güney kıyılarının tamamını, Numidya ve Moritanya adını verdikleri bu bölgeleri ve Mısır'ı Roma kontrolü altına alan bir genişlemenin parçası olarak M.S. 1. yüzyılın ortalarında fethetti.

Aşağıdaki duvar resimleri Güney Afrika'nın avcı-toplayıcı insanları Khoisanler yavaş yavaş onlara tarım ve demir getiren Bantularla karşılaştı

Romalıların özellikle Libya (Leptis Magna) ve Tunus'ta (Thysdrus) bıraktığı geniş arkeolojik kalıntılar bu bölgelerin kontrol altına alındığının kanıtı olarak gösterilebilir.

Mısır'ın güneyinde, Nil Deltası'nda, Eritre'de ve Kuzey Etiyopya'da önemli devletler vardı. Aksumlar, Kush Krallığı'nın Nil Deltası boyunca ticaret için önemli olduğu gibi, M.Ö. 100'den M.S. 600'e kadar önemli bir ticari güç olarak varlıklarını korudular ve Kızıl Deniz boyunca ticarette Roma ile işbirliği yaptılar. Bu ticaret yollarının her biri Roma'ya köleler bulma imkânı sağladı. Aksum kralları tarafından inşa edilen taş anıtlar etkileyiciliğini korumaya hâlâ devam ediyor. Dini açıdan bakıldığında zamanla Hristiyanlık, 7. yüzyıldan itibaren ise İslam, Kuzey Afrika'ya yayılarak yeni ortaklık ve çatışmalara sebep oldu.

Kuzey Afrika uzun süre boyunca hem güneyden Sahel bölgesiyle Sahra'ya hem de Akdeniz'e paralel kuzeye doğru bir kanal olmuştu, Roma ve sonra Bizans (Doğu Roma) İmparatorlukları bölgeleri işgal ederken burayı bir bağlantı olarak kullanmışlardı. 7. yüzyılda İslam topluluklarının fetihleriyle Kuzey Afrika'da yayılan İslamiyet ve takip eden süreçte Güney Avrupa'nın Hristiyan kontrolü altında bulunmasıyla dinler arası savaşın nihai sonucu olarak Akdeniz, kültürel bir geçiş yolundan çok bir engel hâline gelmişti.

Aşağıda fotoğrafta, Romalıların, M.S. 193-211'de büyük ölçüde genişlemeleriyle daha eski bir şehir olan Libya'daki Leptis Magna'da bıraktıkları etkileyici kalıntılardan biri

Yukarıdaki yapı gibi eserler Eritre'deki Aksum krallığının dikili taşları veya taş sütunları, devlet yıkıldıktan çok sonra da varlığını korudu

Güneybatı Asya imparatorlukları

M.Ö. 7. yüzyılın sonlarında yıkılmasıyla Asur İmparatorluğu'nun yerini en güçlü hükümdarı II. Nebukadnetsar (hükümdarlığı M.Ö. 605-652) olan Babil İmparatorluğu aldı. Babil İmparatorluğu ise Büyük Kiros (hükümdarlığı M.Ö. 559-530) tarafından kurulan çok daha geniş çaplı Pers Ahemeniş İmparatorluğu tarafından M.Ö. 539'da devrildi. Büyük Kiros, fetih zincirine Med Krallığı'nı ele geçirmekle, Anadolu'daki Lidyalıları (M.Ö. 547) yenmekle ve Babil'i fethetmekle (M.Ö. 539) devam etti. Büyük Kiros, Orta Asya'da göçebe Masagetlerle bir savaş sırasında öldü ancak halefi II.

Kambises, M.Ö. 525'te Mısır'ı fethedebildi. Büyük I. Darius (hükümdarlığı 522-486) döneminde Ahemeniş İmparatorluğu, İskit (M.Ö. 513) ve Makedonya (M.Ö. 492) fetihleri dâhil olmak üzere daha da genişledi.

Başarısı, askeri güce bağlı olmasına rağmen Pers İmparatorluğu idari olarak karmaşık bir yapıya sahipti.

Ege yakınlarındaki Sardis'ten Basra Körfezi yakınlarındaki Susa'ya giden Kraliyet Yolu'yla, bölünmüş şehirleri birbirlerine bağlayan bir ağ sistemi gelişti. Ahemeniş İmparatorluğu ayrıca Persepolis'te (Modern orta İran'da) büyük bir saray kompleksi inşa etti.

Aşağıda temsili bulunan Babil, Perslerin

Mezopotamya'da yeni bir düzen yaratmasıyla

II. Kiros güçleri tarafından çarpıcı bir şekilde yıkıldı

Salamis Savaşı (M.Ö. 480)

Kendisinden çok daha büyük bir Pers filosuyla (300 Yunana gemisine yaklaşık 800 gemi) karşı karşıya kalan Yunanlılar, Perslerin sayısal avantajını geçersiz kılan bir hareket olan açık su yerine Salamis'in sığlıklarında Perslerle savaşmaya karar verdi. Persler gemilerini sıkıştırılmış buldu ve düzenleri de güçlü bir yükselti nedeniyle bozuldu. Persler açıkça zorluklarla karşılaştıklarında Yunanlılar, düzenlerini koruyarak saldırdı. Persler 200'den fazla gemiyi kaybederek geri çekildi; rakipleri sadece 40 gemi kaybetti.

Yukardaki resim, Salamis Savaşı, Yunan ile Pers filoları arasında Perslerin Yunanistan'a ilerlemesini önlemeye yönelik belirleyici bir deniz savaşıydı

Persler, Fenikelilere ve Mısır'a karşı fetihlerini, Ege'de ezici bir üstünlüğe sahip güçlü donanmalarına borçluydu. Ancak M.Ö. 490 ve 480-479'da Yunanistan'ı ele geçirme girişimleri başarısız oldu. Önde gelen Yunan şehir devletlerinden olan Atina'nın kaderi için çok kritik hale gelen savaşlarda Maraton (M.Ö. 490) ve Salamis (M.Ö. 480) Adaları da kaybedildi. Salamis'te, Atinalılar zaferlerini etkili bir tür kadirga olan Trireme'yi kullanmalarına borçluydular.

Pers İmparatorluğu, Ahemeniş İmparatorluğu'nun bir parçası olan ve Issus (M.Ö. 333) ve Gaugamela'da (M.Ö. 331) daha büyük Pers ordularını yenen ve Modern Türkiye'yi işgal eden Makedon İskender'in saldırılarına yenik düştü. M.Ö. 323'te, 32 yaşında Babil'deki erken yaşta ölümüne kadar İskender İndus Nehri'ne ulaşan ve Mısır'ın yanı sıra modern Türkmenistan'ı da içeren bir

imparatorluk kurdu. Hindistan'ı fethetme girişimi başarısız olmuştu; M.Ö. 326'da Afganistan üzerinden İndus Vadisi'ne ilerlemiş, ancak birlikleri Kuzey Hindistan'ın içlerine doğru ilerleme planlarına karşı Beas Nehri bölgesinde isyan etmişti. İskender daha uzun yaşasaydı başka neler başarırды kim bilir?

İskender'in ölümünden sonra Makedonya (General Antigonos tarafından yönetilen), Mısır (General Batlamyus tarafından yönetilen), Suriye, Irak, İran ve Güney Türkiye (General Seleukos tarafından yönetilen) dâhil olmak üzere imparatorluk birbirine rakip krallıklara bölündü. Yunan kültürel ve politik nüfuzunun baskın olduğu bu dönem Hellenistik dönem olarak bilinir. Seleukos Krallığı, kısa bir zamanda topraklarının çoğunu kaybederken Mısır'daki Batlamyus yönetimi M.Ö. 30'da Roma'nın

Soldaki gravürde, Mısır'dan Hindistan'a uzanan bir imparatorluk kuran Büyük İskender temsil ediliyor

Aşağıda gözüken kolonlar, Budizme geçmesinden sonra Kral Asoka, Hindistan alt kıtasına stupalar (bir tür kolon) inşa etti ve din için sağlam bir temel kurdu

İskender Batıya Yönelseydi?

Etkileyici Roma tarihinde Livy (Titus Livius, M.Ö. 59 - M.S. 17) erken bir karşı olguyu düşünmüştü: Antik Çağ'da bilinen en büyük fatih olan Büyük İskender, batıya dönüp ve İtalya'yı istila etseydi... Livy'nin amacı, okuyucularına Roma'nın gücünün yenilmez olduğunu kanıtlamaktır. Roma generallerinin kalitesi hakkında yorum yaptı, İskender'in Pers kültürünü yönelmesi nedeniyle dejenere olduğunu iddia etti ve bir adamın başarılarını yüzyıllardır savaşan bir sürü Romalı'nın başarılarıyla karşılaştırdı.

Mısır'ı fethine kadar sürdü. Bağımsız Helenistik krallıklar da gelişti. Bu krallıkların önemli bir örneği şu anda Orta Asya'da bulunan Bactria'dır. Helenistik Yunan kültürü, kendi tarzını oluşturarak Mısır'da ve Asya'nın büyük bir kısmında etkisini göstermiştir.

İskender'in ölümünden sonra, Maurya imparatorluğu (M.Ö. 321-181) hızla Hindistan'ın alt bölgelerine hâkim olmaya başladı. Chandragupta Maurya, M.Ö. 322'de kuzeydoğusunda bulunan Nanda Hanedanlığı'na karşı bir ordu kurduktan sonra imparatorluğun temellerini attı. Maurya'nın zaferini Seleukoslar (M.Ö. 305-303) ve Kalinga'ya (M.Ö. 262-260) karşı başarılı savaşlar izledi. Kalinga ve Chandragupta'nın torununa karşı zaferden sorumlu genç General Ashoka, M.Ö. 260'da Budizmi benimsedi ve devleti de Budizm ilkelerine göre yönetmeye çalıştı. Hindistan genelinde stupalar (bir tür kolon) inşa etti ve Budist ilkelerden esinlenerek kaya sütunlara oyulmuş eserler yaptırdı. Ashoka'nın bu yaptıkları Budizm'in Hindistan'a ve Güneydoğu Asya'nın çevresindeki bölgelere yayılmasına yardımcı oldu.

Yunan Âlemi

Süryaniler veya Persler gibi imparatorluklarla karşılaştırıldığında, Yunanlılar (ve ardından Romalılar) başlangıçta küçük güçlerden oluşuyordu, ancak Batı Medeniyeti'nin gelişimi üzerinde büyük etkileri oldu. Hem Yunanlılar hem de Romalılar dış saldırılarla karşı karşıya kaldılar. Yunanlılar M.Ö. 490 ve M.Ö. 480-479 yıllarında Perslerin fetih girişimlerini savuşturdu. Yunan şehir devletleri, vatandaş milislerini savaş birliği oluşturmada hoplitler (ağır piyade) olarak kullanarak hayatta kaldı ve rakiplerine karşı, mücadele etmesi zor disiplinli bir güç sağladı.

Daha sonra, Sparta ve Atina gibi güçlü şehirler, Şehir Birlikleri'ni oluşturdu, ancak bunlar

kalıcı imparatorluklara dönüştürülemediler. Parçalanmış Yunan şehir devletlerinin özerkliği, M.Ö. 338'de Büyük İskender'in babası II. Philip tarafından yeni bir emperyal güç olan Makedonya'ya kurban gitti fakat bu süreçte Atina demokrasisi gibi önemli siyasi örgütlenme modelleri da ortaya çıktı. Örneğin, M.Ö. 508'de vatandaş meclisine önemli konular üzerinde karar vermesini sağlayan reformlar gerçekleştirilmişti.

Bütün Yunanlılar şehir yaşamına katılma hakkına sahip değildi. Yunan şehir devletleri arasında Atina'nın önde gelen rakiplerinden olan Sparta'da

Aşağıdaki vazoun üstünde resmedilen sahnede, Antik Yunan şehir devletlerinin, istilalara karşı falanks düzeninde savaşan vatandaş milislerine ve hoplitlere güveniyordu

Yukarıdaki Heykel: Büyük filozoflardan biri olan Aristoteles, Yunan polisini erdem arayışı için ideal bir yer olarak gördü

(Atinalılara karşı M.Ö. 431 ila 404'te Mora Savaşı'nda savaştılar; yenilgileri demokrasilerinin geçici olarak ortadan kalkmasına neden oldu) dar bir askeri elit tabaka hüküm sürüyordu. Daha genel olarak, kadınların çok az siyasi hakkı vardı ve genellikle görmezden gelinmesine rağmen Yunanlılarda kölelik, örneğin madencilikte, oldukça yaygındı.. Atina yakınlarında, Laurium'daki büyük gümüş madenleri, yeraltındaki küçük tünellerde çalışan yaklaşık 35.000 köle vardı ve bu tünellerin kötü koşulları onları sürünmeye ve diz çökerek çalışmaya zorluyordu.

Önde gelen Yunan filozoflarından Aristoteles (M.Ö. 384-322), Politika isimli kitabında köleliğin atların kullanımı gibi doğal bir şey olduğunu savundu. Aristoteles'e göre, basit bir köy hayatında öküz fakir bir köylü için neyse köle de gelişmiş kamu kültürü ve erdeminin mümkün olduğu bir Yunan şehirde (ya da şehir devletinde) aynıydı çünkü kölelik, sosyal hiyerarşide daha yüksek zümredeki insanları zaman kaybindan kurtarıyordu.

Yunan Tiyatrosu

Tanrılar için dini festivallerden kaynaklanan tiyatronun gelişimi, Yunanlıların kültürel gelişmelerinin en önemli özelliği idi. Başlıca oyun yazarları arasında eserleri Oresteia ve Persleri içeren trajedinin babası Aeschylus (M.Ö. 525-456), Oyunları Medea, Electra ve Truva Kadınlarını içeren Euripides (M.Ö. 480-406) ve Antigone, Oedipus Rex ve Electra yazan Sophocles (M.Ö. 497-406) vardı. Bu oyun yazarları, Batı tiyatrosunun başlangıcını oluşturuyorlardı ve karmaşık karakterler geliştirerek yenilik yapma yetenekleriyle ön plandaydılar.

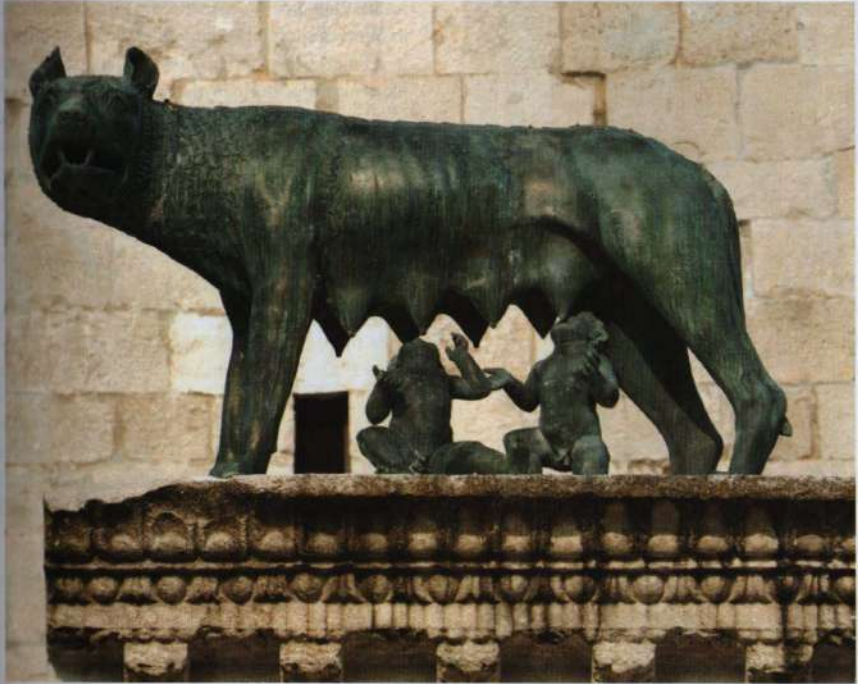
Roma

Nihayetinde Yunan şehir devletlerini fetheden ve bir araya getiren Romalılar oldu. Başlangıçta alt Tiber vadisinde küçük bir yerleşim olan Roma, efsaneye göre M.Ö. 753'te Troya'nın düşüşünden sonra savaştan kaçan kraliyet ailesi üyelerinden Aeneas'ın torunları Romulus ve Remus tarafından kuruldu. Palatine Tepesi'ndeki bir köyde bulunan arkeolojik kanıtlar Roma'da M.Ö. 850 yılından daha önce de yerleşim yerlerinin mevcut olduğunu göstermektedir. Roma yayılması döneminde komşuları olan Latinler ve Etrüskler gibi topluluklarla karşı karşıya geldi. İlk yöneticileri krallardı, aralarında Korint Yunanı (ve muhtemelen Etrüsk) olan Tarquins

da bulunan Latin soylularınca, M.Ö. 509'da cumhuriyet kurulana kadar yönetildi. Antik Dünya'nın başka yerlerindeki şehirlerde olduğu gibi, bu cumhuriyet de pratikte belirli bir zümrenin kontrolündeydi. Yönetici zümre ve daha geniş vatandaşlık hakları olan plebler arasındaki gerginlikler, Roma Cumhuriyeti tarihini sarsacaktı.

Romalılar tüyler ürperten savaşçılara sahipti. Kısa, keskin demir kılıçları, ağır kargı ve kalkanları ile donatılmış lejyonlar ağır ordu disiplini ve biri de Testudo Düzeni (askerlerin dış saldırılara karşı kalkanlarını kaplumbağanın kabuğu gibi kullandığı ve birlikte hareket ettiği düzen) olan farklı plan ve dizilişleri ile eğitilmiş sistematik bir orduları vardı..

Aşağıdaki heykel, efsaneye göre, kurtlar tarafından yetiştirilen Romulus ve Remus'u tasvir eder. Efsanenin devamına göre kardeşler M.Ö. 753'te Roma şehrini kurmuştu

Roma ordusu ayrıca kuşatma silahları yapma, karışık ve etkili savaş taktiklerini sahada kullanma, çeşitli fiziksel, askeri ortamlarda konuşlandırılma ve ordu manevrası için yol yapımı gibi farklı yetenekler isteyen işler konusunda da çok iyiydi. Durdukları her noktaya ordugâh inşa etme konusunda becerikliydiler. Bu ordugâhlar genellikle bir lejyondan beklenen ortalama günlük yürüyüş mesafesi olan 24 km'lik aralıklarla kurulurdu. Bunların çoğu sonunda kasabalara veya (Viyana gibi) şehirlere dönüşecekti.

İtalya'nın kuzeyinde Etrüskler yaklaşık beş yüzyıl boyunca egemen gücü. Roma, M.Ö. 275'te ancak Epirus kralı Pirus'u yenip Heraclea ve Asculum'daki pahalıya mal olan savaşlarla İtalya Yarımadası'nı birleştirebildi. Sürekli savaşların olması Roma'nın kültür, toplumsal bellek, dini kültür ve siyasi sisteminin yoğun bir şekilde militarist olmasına sebep oldu. Roma savaş değerlerini ön plana çıkardı ve politikacıları buna göre organize edip konumlandırdı.

Romalılar sonunda Sardunya, Sicilya, İspanya'nın bazı bölgeleri ve Modern Tunus'un çoğunu yöneten bir deniz imparatorluğu olan Kartaca'ya karşı üç Punic Savaşı'nda zafer kazandı. Bunlar İtalya ana karası, Sicilya, İspanya ve Kuzey Afrika'yı içeren geniş kapsamlı mücadelelerdi. Sicilya hâkimiyeti için Kartaca ile gerçekleşen Birinci Punic Savaşı'nda (M.Ö. 264-241) Romalılar şiddetli bir çatışmanın sonunda etkili bir deniz kuvvetine sahip olmanın önemini öğrenmiş oldular.

Daha sonra Kartaca ve Roma, Güneydoğu İspanya'da mücadele eder hale geldi. İkinci Punic Savaşı'na (M.Ö. 218-201) yol açan bu rekabet, Roma'nın artan hırsını yansıtıyordu. Güney Fransa genelinde ilerleyen önemli Kartaca generallerinden Hannibal (M.Ö. 247-183), M.Ö. 218'de Alpleri geçti ve İtalya'daki Romalılara saldırdı. Hannibal'ın savaş fillelerini Alpler'e kadar getirmesi, gelecek kuşakların bu

Soldaki resim, dikkate alınması gereken bir güç olarak Romalı lajyonerleri gösteriyor.

Kısa kılıçlar, mızraklar ve kalkanlarla donatılmış olan disiplinleri ve eğitimleri, Akdeniz dünyasındaki rakiplerinin üstesinden gelmelerini sağladı

«avaşı destansı bir mücadele olarak görmesine yardımcı olsa da sadece bir tane fil geçişten sağ çıktı ve o da kısa süre sonra öldü. Hannibal'ın İtalya'ya gelmesi Roma için ciddi bir kriz yarattı. Son derece profesyonel askeri güçlerini hünere yöneten Hannibal, savaş dinamikleri üzerinden kontrolü ele geçirdi. Hannibal, Trebia Nehri (M.Ö. 218), Trasimene Gölü (M.Ö. 217), Cannae (M.Ö. 216) ve Herdone'da (M.Ö. 210) Büyük Roma ordularını yendi.

Olaylar sonucunda, Hannibal İtalya'daki savaşı aldığı yenilgiden dolayı değil, amaçlanan zaferi sonuca yansıtamaması nedeniyle başarısız oldu: Roma'nın çöküşü ve bölgesel sistemi. Hannibal'ın ordusu küçüktü ve kuşatma silahlarından yoksundu buna karşın Roma kuvvetleri sağlam duruyordu. Kartaca sistemi, M.Ö. 204'te savaş sahası Kuzey Afrika'ya taşındığında yıkıldı ve Hannibal, M.Ö. 202'de Zama'da Scipio Africanus (Publius Cornelius Scipio) tarafından yenildi. Roma bu zaferle Batı Akdeniz'de egemen güç haline geldi.

Yukarıdaki resim: Kartacalı general Hannibal ordusunu Alpler üzerinden yürüttü ve geri çekilmek zorunda kalmadan Trebia Nehri, Trasimene Gölü ve Cannae'deki Romalıları alt ettiği büyük yenilgileri göstermekte

Nasıl Seyahat Ediyorduk: Tekerlekler ve Yollar

Aşağıdaki araç gibi araçların ve tekerleğin gelişimi ile yolların yayılması hem birliklerin hem de ticari malların daha hızlı hareket etmesini sağladı

Başlangıçta M.Ö. 3500 civarında Mezopotamya'da çömlekçi çarkları şeklinde geliştirilen tekerlek, M.Ö. 3200'den itibaren tekerlekli araçlar için kullanıldı. Çin'de, tekerlek tam olarak M.Ö. 1200'den beri mevcuttu. Dört tekerleği ile at veya öküz gibi binek hayvanlarının çekmesiyle daha verimliydi ve bu nedenle daha büyük yükler hareket ettirilebilir, daha az binek hayvanı kullanırdı. Bu verimlilik aynı zamanda, binek hayvanlar için gerekli olan yem miktarını da azaltmıştı.

Tekerlekli hareket ilerleyeceği yüzeye bağlıdır. Romalılar, İtalya'daki Appian Yolu ve Britanya'daki Watling Caddesi gibi etkilileyici bir yol sistemi sağlayarak imparatorluğu bir ucundan diğerine bağlamaya yardımcı olacak yollar yaparken İskenderiye'den Roma limanı Ostia'ya giden güzergah gibi deniz bağlantıları ile de yol sistemini tamamladılar. Bir düzenleme modeline göre inşa edilmiş ve donmaya, yağmura karşı koymak için tasarlanmış ana yollar iyi döşenmişti, ikincisi drenaj çukurları ile elde edilmiştir. Doğru ölçüm, yolların düz olmasını ve köprülerin sistemde önemli bir rol oynamasını sağladı. Yol sistemi, birliklerin ve ticaretin hızlı hareketini sağladı. Roma sonrasındaki dönemde de birçok rota hayatta kaldı.

Roma'nın Hannibal'i yenmesini sağlayan cumhuriyetçi Roma ordusunun büyük kısmı, İtalya halklarının örgütlenmesinden ve askerlik hizmeti vermesi gereken çeşitli vatandaşlardan oluşuyordu. Çin'in Han Hanedanlığı yöneticileri gibi, Romalılar da büyük bir insan gücü rezervi olan, tarım nüfusunun yetişkin erkeklerine dayanan, ordusuna İtalyan'ın dörtte biri, bu da asker yaşına gelmiş yaklaşık erkek nüfusunun çeyreği yapmaktadır, Roma ordusundaydı. Romalılar bu üstün insan gücünü kaynak, bilgi birikimi ve organizasyonla beraber kullanarak M.Ö. 19'a kadar Doğu Akdeniz, Mısır, Galya (Fransa) ve İspanya'yı daha sonraları devam eden süreçte M.S. 100'e kadar Britanya ve Balkanların kontrolünü elinde tutmak için kullanmışlardı. Julius Sezar ise en büyük rakibi Vercingetorix'i M.Ö. 52'de yenerek Galya'nın fethinde kilit rol oynadı.

Ancak, belli bir noktadan sonra Roma'nın genişlemesi durdu. Almanya'da M.S. 9'da Teutoburg Ormanı'ndaki yenilgi, üç lejyon birliğinin kaybedilmesine ve Roma'nın Elbe'ye ulaşma hırslarının kaybına yol açtı. M.S. 110'lu yıllarda Roma'nın kalan gücünün Modern Irak'ta Fırat Nehri'nin doğusunda da etki gösteremediği anlaşıldı. Bu başarısızlıklar, yayılmacı politikanın yerini sınırları savunarak iyileşme ve düzelleme döneminin almasına sebep oldu. Bu dönemde hem savunma hem de saldırı için sınırlar boyunca heybetli duvarlardan ve kalelerden oluşan üsler kurmayı planlamışlardı; bu proje özellikle Ren ve Tuna nehirlerinde büyük garnizonların kurulmasını içeriyordu.

Roma'nın cumhuriyet dönemi, önceliklerini belirlerken ve siyasi farklılıkları çözme konusunda güç kullanan Marius ile Sulla, daha sonrasında Pompey ile Julius Sezar gibi asker kökenli rakip yöneticiler yüzünden 1. yüzyılda son buldu. Sezar gibi hırslı

Solda, Galyahların ünlü askeri lideri Vercingetorix, sonunda M.Ö. 52'de Julius Sezar tarafından devrilmişti

Yukarıda: Julius Sezar, askeri başarıları
siyasal ön plana çıkaran hırslı bir generaldi

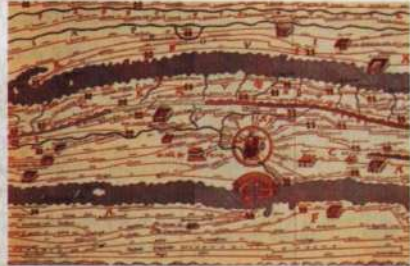
politikacılar sınır bölgelerinde askeri kuvvetlere ve daha sonra savaş planlarına yönelik kaynaklara sahip olmaya çalıştılar. Sezar, bir soylu olmasına rağmen, Pleblerle (sıradan insanlar) yakın ilişki içindeydi; en belirgin muhalifleri Brutus ve Cassius ise aristokrasinin yönettiği bir cumhuriyeti tercih ediyorlardı. Bu fikir ayrılıkları ve kişisel hırslar, Sezar'ın M.Ö. 44'te 15 Mart günü (Idus Martiae veya Ides of March) Roma'da uğradığı suikast ile başlayıp Sezar taraftarlarının Yunanistan

Roma Harita Sistemi

Romalılar Yunanların Dünya hakkındaki bilgi mirasını aldı. Bilinen yerlerin Dünya'nın sadece küçük bir kısmı olduğu idrakleri, Yunanlıların Dünya'nın keşfetmeye ihtiyaç duyduklarını anlamına geliyordu. M.Ö. 150'de, Yunan filozofu Cratesli Mallos, Roma'da en az üç metre çapında büyük bir küre yaptı ve Dünya'nın dörtte birinde olmak üzere dört dengeleyici kıtayı tasvir etti, ancak hepsini su ile ayırdı. Dünya'nın dengelenmesi gerektiği fikri Büyük Güney Kıtası'na uzun zamandır devam eden inancı teşvik edecekti. Iskenderiyede Roma yönetimi altında çalışan bir Yunan coğrafyacı olan Ptolemy (M.S. 90-168), coğrafi koordinat tahmini içeren bir dünya coğrafya sözlüğü yazdı.

Romalılar üretken araştırmacıları ve ölçeklendirme yapabiliyordu. Roma dünyasında harita yapımı ve emperyal fetih arasında, Dünya haritaları ile Roma'nın Dünya'da gücüne dair gösteriler arasında yakın bir bağlantı vardı.

Bazı Roma haritalamaları günümüze ulaşmıştır. 4. yüzyıl Roma yol haritasının 12. yüzyıldan kalma bir kopyası olan Tabula Peutingeriana, topografik bir harita değil, bir rota planlayıcıydı ve araziye şeritler biçiminde temsil ediyordu. Harita dağları tasvir eder ve Taranto gibi belirli şehirleri merkeze alan yolları gösterir. Daha az bilinen bir kaynak, imparatorluğu kapsayan 5.000'den fazla yer isimlerinin listesi olan Ravenna kozmografisiydi ve Ravennadaki anonim bir din adamı tarafından yaklaşık 700 yılında hazırlanmıştı.

Yukarıda, Tabula Peutingeriana tarafından haritaları çizilen Roma İmparatorluğundaki yolları göstermekte

Köle Ayaklanmaları

Romalılar sık sık köle isyanlarıyla karşılaştı, bunların en ünlüsü Trakya doğumlu Spartacus'un ordusundan firar ettiği için köleleştirilmiş ve M.Ö. 73'te büyük bir ayaklanmaya öncülük etmeden önce bir gladyatör haline gelmesiyle olan ayaklanmaydı. İtalyan yarımadası boyunca ilerleyen ve büyük toprakları harap eden, muhtemelen 90.000 kişilik bir ordu kurdu. Lucania'da M.Ö. 71'de Marcus Licinius Crassus tarafından yenilmeden ve öldürülmeden önce birçok Roma kuvvetini yok etti. Diğer köle isyancılarını caydırmak için, Crassus'un Appian Yolu boyunca çok sayıda Spartacus takipçisi çarınha gerildi. Sicilya'da M.Ö. 135-131 ve M.Ö. 104-100'de diğer köle isyanları meydana geldi, ancak hepsi bastırıldı. Son 20.000 isyancı köle M.Ö. 132'de yakalandıklarında katledildiler.

KLASİK DÜNYANIN BELİRLEYİCİ SAVAŞLARI

- M.Ö. 547 - Lydia Savaşı
- M.Ö. 539 - Babil Kuşatması
- M.Ö. 490 - Maraton Savaşı
- M.Ö. 480 - Salamis Savaşı
- M.Ö. 331 - Gaugamela Muharebesi
- M.Ö. 280 - Heraclea Savaşı
- M.Ö. 279 - Asculum Savaşı
- M.Ö. 262 - Changping Savaşı
- M.Ö. 261-260 - Kalinga Muharebesi
- M.Ö. 216 - Cannae Nehri Savaşı
- M.Ö. 202 - Zama Savaşı
- M.Ö. 52 - Alesia Savaşı
- M.Ö. 9 - Teutoburg Ormanı Muharebesi
- M.Ö. 410 - Hunların I. Alaric ile Roma'yı yağmalaması

Philippli'de (M.Ö. 42) suikastçıları öldürdükleri zaman kadar sürecek bir iç savaşa yol açtı.

Buna karşılık, üçlü otoritenin sonu gelmişti. Mark Antony, sevgilisi olan Mısır hükümdarı Kleopatra ile ittifak kurmuştu; ancak M.Ö. 31'de Yunanistan'ın batı kıyısındaki Actium'da büyük bir deniz muharebesinde Sezar'ın varisi Octavianus tarafından yenilecekti. Kazanan taraf yavaş yavaş Roma Cumhuriyeti'ndeki tüm güçleri kendinde topladı ve Augustus unvanını alarak M.Ö. 27'de ilk Roma imparatoru oldu. Mısır'ı ele geçirmek için baskı yapan Augustus, Roma'ya barış getirmesiyle öne çıkıyor, iktidardaki döneminde önceki yarım yüzyıldan çok daha istikrarlı koşullar sağlıyordu.

Roma sisteminin başarısı vatandaşlık fikrine dayanıyordu. Roma vatandaşı olmak birtakım haklar sağlıyordu ancak gerçek manada bir eşitlik sağlamıyordu. Kira ve vergi ödemek zorunda olan özgür toprak maliki çiftçiler, büyük toprak sahiplerine ve en baştaki toprak ağalarına kıyasla ekonomik olarak zayıf bir konumdaydılar. Vatandaşlık, önceleri ciddi şekilde kısıtlıydı fakat M.Ö. 1. yüzyılda tüm yetişkin erkek İtalyanları ve nihayetinde M.S.

Yukarıdaki gravür, Spartacus'un isyanını tasvir etmekte. Uzun bir köle isyanlarının en ciddisiydi

Yukardaki su kemerleri Roma şehirlerinin standart altyapısının bir parçasıydı

212'de köle olmayan tüm erkekleri kapsayacak şekilde genişletildi.

Roma sistemi Hristiyanlığı, M.Ö. 1. yüzyılda ortaya çıkıp yayılmaya başladığında, bir tehdit olarak değerlendirdi. Hz. İsa tarafından önerilen eşitlik fikri sistem için yıkıcı etkilere sahipti. Hristiyanlık tek tanrılı bir din olduğundan, imparatorların tanrı olarak kutsanmasına izin veren çok tanrılı geleneksel Roma Olimpos Tanrılar sistemiyle mücadele etmesi gerekti. Bu bağlamda, Hristiyanların Roma İmparatorluğu'nda, özellikle de İmparator Diocletianus (hükümdarlığı 284-305) döneminde

zulüm görmeleri ve bazen dinleri uğruna ölme-leri şaşırtıcı değildir.

Romalılar fethedilen topraklarda yollar, su kemerleri, amfi tiyatrolar, forumlar, hamamlar ve farklı kamu binaları inşa ederek kalıcılıklarını sağlama alıyorlardı. Roma şehirleri, İspanya Segovia'daki büyük su kemeri gibi turistler tarafından hala çok gözde bir bina olup mimarileri genel olarak bunun gibi binalara odaklanmıştı; yaşamı, enerjisi ve ritüellerini yitirmiş olan taş yapılar yenilenip süslendiğinde ihtişamını geri kazanırlar.

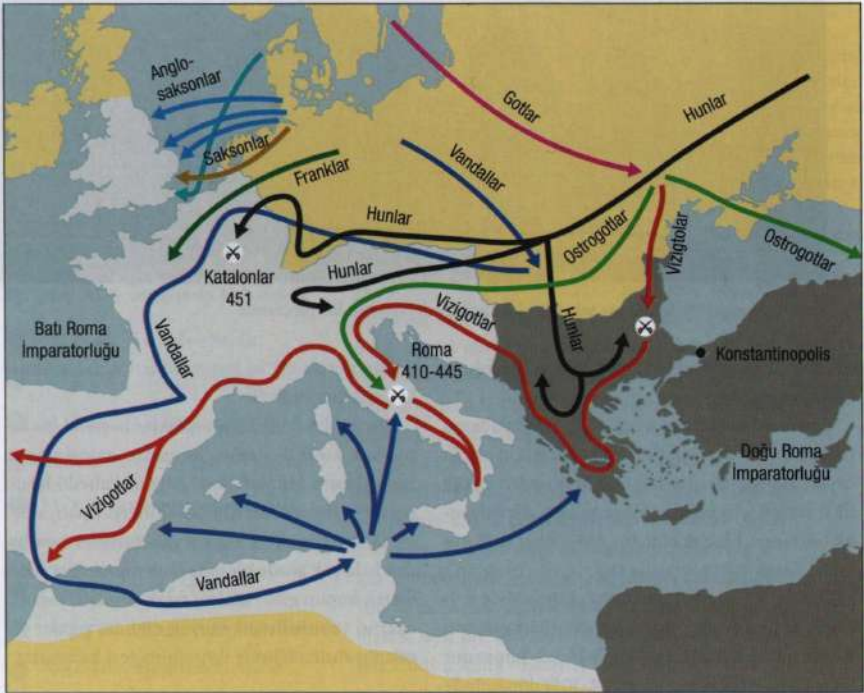
Roma'nın çöküşü

Roma'nın gerilemesinin nedenleri gerçekleştiği günden bu yana tarihsel bir tartışmaya konu olmuştur. İmparatorluğun dışındaki barbarlardan gelen saldırılar kilit rol oynayan bir unsurdur. Marcomanni ve Quadiler M.S. 167-170'te kuzey İtalya'yı işgal ettikten sonra 2. yüzyılın sonlarından itibaren Roma bu gruplar için cazip bir hedef oldu. Özellikle M.S. 250'lerde ciddi bir istila krizi, imparatorluğun bölgesel olarak parçalanmasına ve savunma için yerel çözümler aramasına sebebiyet verdi. Bu yönlem, sonunda imparatorluğun doğu ve batı bölgeleri arasında kalıcı bir bölünmeye

yol açtı. Gücün merkezi I. Konstantin tarafından 330'da kurulan şimdilerde İstanbul olarak bilinen yeni başkent Bizans'a (daha sonra adı Konstantinopolis olacak) taşındı. I. Konstantin 312 yılında Hristiyanlığı kabul etmişti. Bu bölünme imparatorluğun istikrarını büyük ölçüde sekteye uğrattı ve ortaya çıkan ayrılma sonucunda imparatorluk dış tehditlere karşı daha da zayıf bir konuma geçireldi. Bizans yeni bir devlet olurken Roma eski olarak kaldı.

Roma İmparatorluğu'ndaki ekonomik problemler artmaya devam ediyordu. 2. yüzyılın sonlarına doğru tarımsal üretim, zanaat ve ticaret azaldı.

Aşağıda gösterilen harita: Roma'ya Gotlar, Vandallar ve Hunlar; batından ve güneyden göç ederek batı imparatorluğu üzerinde büyük bir baskı uyguladı ve 476'da yıkılmalarına yol açarken Roma, 5. yüzyılda birçok yönden saldırılarla karşı karşıya kalmasını gösteriyor

Yukarıdaki, 6. yüzyıl ortalarından Madaba mozaik haritası, batıdaki muadili çoktükten sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun canlılığını gösterdi

İmparatorluk finansal olarak acı çekiyordu; Roma'nın para birimi ve değerli maden oranı düştü, bu da hem yerel hem de yurt dışı müttefiklerden destek almasını zorlaştırdı. İmparatorluğun hayatta kalabilmesi için maliyetler artmaya devam ediyor ancak Roma daha fazla ödeme yapamıyordu.

3. yüzyılda, 160 ve 170'lerde, hemorajik ateş salgını gibi hastalıklar imparatorluğu sallayan sorunlardan biriydi. Tüberküloz ve çiçek hastalığı da

bu süreçte halen devam eden problemlerdi. Kala-balık şehirler, özellikle Roma, Milano, İskenderiye ve Konstantinopolis, hastalığa karşı daha hassastı. İmparatorluğun büyük ticaret, seyahat ve göç ağlarıyla bağlantılı olan şehirler ise hastalığa karşı daha büyük riskle karşı karşıyaydı.

İmparatorluğun daha fakir ve az nüfusa sahip batı yarısı, özellikle iki bölüm arasındaki güven-sizlik arttıkça barbarlar tarafından gelen saldırılara

karşı başa çıkamayacak duruma geldi. Ren ve Tuna sınırlarının kaybedilmesi, ordunun da büyük bir kısmının sınırlara atanması gibi nedenlerden dolayı İtalya üzerinde karşı konması zor bir baskı oluştu. Roma Cumhuriyet Dönemi'nden daha küçük bir orduya dönüşen ordu, barbarlar ile mücadele edememeye başladı.

Daha doğuda Hunlar ve Alaric liderliğinde Cermen bir grup olan Vizigotların yağmalamaları sonucunda Roma şehri 410 yılına gelindiğinde saldırılara boyun eğmek zorunda kaldı. İtalya daha sonra işgalciler tarafından tahrip edildi: Hunlar, Gotlar, Vandallar ve en son Cermen kabileleri tarafından 455'te Roma yağmalanmış ve 468'de ise Sicilya ele geçirilmişti. Bir başka dönüm noktası ise 439'da Tunus'un Vandallar tarafından ele geçirmesiyle Roma'nın önemli bir tahıl kaynağından mahrum kalmış olmasıydı.

Roma İmparatorluğu işgallerle bağlantılı olarak, iç savaşlar da dâhil olmak üzere yoğun siyasi istikrarsızlıklar yaşadı ve 394 ile 476 arasındaki dönemde Batı Roma'da 14 farklı imparator hüküm sürdü. İktidarda genellikle asker kökenli liderler bulunuyordu ve imparatorluğu çökerten Odoacar da dâhil olmak üzere birçoğu barbar kökenliydi. Roma ve barbarlar arasında düşmanlıklar olduğu kadar anlaşmalar ve işbirlikleri de vardı. İmparatorluk barbar işgalleriyle vilayetlerini kaybettikçe askeri, siyasi ve idari bağlantılar sona erdi ve gelecek saldırılara karşı kendini savunmak için vergilendirmeyi daha da arttırdı. Sonunda Odoacar, 476'da Batı'daki son Roma imparatoru Romulus Augustulus'u tahttan indirdi.

Aşağıda resmedilen Vizigotlar, 5. yüzyılda Roma'yı rahatsız eden birçok barbar işgalciden ilkiydi

Sağda, Vizigot Alaric'in 410 yılında Roma'yı ilk edışı tasvir edilmiş. Şehir yaklaşık bin yıldan sonra ilk kez bir istilacıya düştü

Solda: Barbar kavimlerle mücadeleyi tasvir eden bir çizim. Doğu Roma İmparatorluğu'nun başa çıkması gereken kendi sorunları vardı. Persler tarafından tekrarlanan saldırılar, Batı İmparatorluğu'na Gotikler ve Vandalların istilalarına karşı yardım etmesini engelledi

Doğu Roma (bir başka deyişle Bizans) imparatorluk varlığını korudu. 3. yüzyılda Persleri kontrol altına alan ve daha sonra batıya doğru yönelen Sasanilere karşı doğu sınırında mücadele etmeye başladılar. 7. yüzyılda Hint Okyanusu daha sonra Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki ticaret yollarının kontrolünü kaybetmesine rağmen, Bizans İmparatorluğu başkenti Konstantinopolis'in 1453'te Osmanlı tarafından fethine kadar varlığını sürdürdü.

Roma, Batı'nın düşünce ve faaliyetlerinde en belirgin olarak Katolik Kilisesi'nin rolü ile etkisini korudu. Amerikan Anayasası ve senatosunda olduğu gibi daha sonraki birçok devlet sık sık Roma'ya atıf yapmıştır.

Aşağıdaki resim, 476'da son Roma İmparatorluğu, Romulus Augustulus, Odoacer'a çekilmesi ve Batı Roma İmparatorluğu için sonun başlangıcını gösteriyor

Görkemli şehirler

Zhou Hanedanlığı döneminde (M.Ö. 1046-403) Çin, kentsel dizayn, kozmoloji, astroloji, geometri ve numeroloji karışımından türetilen kutsal bir meydan sistemine dayanıyordu. Qin Hanedanlığı döneminde (M.Ö. 221-206), Xianyang şehri imparatorluğa başkenti olarak hizmet etti. Han Hanedanlığı döneminde (206-220), peş peşe olan başkentleri Chang'an ve Luoyang'ın yanı sıra Fuzhou gibi gelişen kıyı kentlerinde de durum böyleydi.

Roma uygarlığı esasen bir kent kültürüne sahipti. İkinci yüzyılda nüfusu bir milyona ulaşmış imparatorluğun başkenti Roma'ydı. Bu nüfusu finanse edip ayakta tutmak için mal tedariği, özellikle Sicilya, Tunus ve Mısır'dan gelen tahılla İskenderiye'nin önemli ekonomik, yönetim ve lojistik konumunu kullanarak sağlamıştı. Roma'nın güney batısındaki Tiber Nehri boyunca uzanan büyük depolar ticaretin önemini kanıtlamaktadır.

Şehirler ayrıca Amerika'da, M.Ö. 450'de Oaxaca'nın (Güney Meksika) üst kısımlarındaki Zapotec şehri Monte Albán'da ve yaklaşık M.Ö. 250'ye kadar en büyük Maya şehri olan El Mirador ile gelişti. Meksika'nın merkezinde, tapınağın tepesinde piramitlere sahip bir şehir olan Teotihuacan'ın M.S. 500 yılında nüfusu 125.000-20.000 idi. Güney Amerika'da, modern Bolivya'daki Titicaca Gölü kıyısındaki Tiwanaku'nun (Tiahuanaco), 40.000'e dayanmış bir nüfusu vardı ve dini faaliyetlerin de merkeziydi.

Aşağıda fotoğrafı bulunan Meksika'nın merkezindeki Teotihuacan'ın, M.Ö. 500'de 200.000 nüfusu vardı

Orta Çağ

500–1500

15. yüzyıldan itibaren Batılı eleştirmenler, bu dönemi küçümsemek için “Orta Çağ” diyerek ayırdılar. Bunu yaparken asıl amaçları daha sonra gelenlerin yeniliklerini öne çıkarmak için açık bir alan yaratmaktı. Bu yaklaşım insanlık tarihinin aşırı durgun bin yıllık dönemine dair hesabı gösterir. Buna karşın önemli ve kayda değer gelişimlerin yaşandığı bir dönem olan Orta Çağ Avrupa’nın barbar saldırılarına uğradığı ve çok farklı toplumlar ile devletlerin yok olduğu Karanlık Çağlar’ın sonuyla başlamıştı.

Aşağıdaki resimde görülen Hunlar, Avrupa’yı 8. ve 10. yüzyıllar arasında altüst eden ikinci barbar saldırı dalgasının bir parçasıydı

Soldaki resimde tasvir edilen Beyaz Hunlar, 5. yüzyılın sonlarında Hindistan'daki Gupta hanedanına defalarca saldırdı ve alt kıtanın bir dizi bölgesel güçlere bölünmesine yol açtı

Barbarlara karşı savunma

195 km uzunluğundaki Gorgan'ın Büyük Duvarı (Kırmızı Yılan) en uzun Fars (İran) savunma çalışmasıydı. Hazar Denizi'nin doğusundan Elburz Dağları'na ulaşan, Beyaz Hun istilalarını durdurmak için tasarlanmıştı. Sasani hükümdarlarının bir çalışmasıydı. 5 ve 7. yüzyıllarda inşa edilen ve yenilenen bu duvar, Hazar Denizi'nin batısındaki Demir Kapılar ile uyumluydu.

İkinci Dalga Barbarlar

İkinci dalga barbar saldırıları, genel olarak Araplar, Vikingler ve Macarlar tarafından 8, 9 ve 10. yüzyıllarda Avrupa'ya yapıldı. Barbarlar, son işgalcilerini Macaristan Ovası'ndan sonra Almanya'ya ilerlemeye çalışırken 955'te Lechfield Savaşı'nda İmparator I. Otto tarafından durdurulmalarıyla yapmış oldular. Önceki dalgada olduğu gibi barbarlar yine Çin'e saldırdı: Moğolistanlı Kitanlar 10. yüzyılda Pekin çevresindeki bölgeyi ele geçirirken, Tangutlar, Gansu'nun kuzeybatı bölgesini kontrol altına aldı. Bu dönemde, ilk Tang Hanedanlığı (618-907) Orta Asya'da, özellikle Sincan, Tarım Havzası ve Tibet sınır bölgelerine kadar genişleme ile ilgilenmeye başladı.

Ak Hunlar

Hindistan etkili barbar akınlarından mustarıptı. Kuzey ve orta Hindistan'ın büyük bir bölümü 4.

yüzyılda Gupta Hanedanlığı tarafından yönetiliyordu, ancak Orta Asya'dan gelen istilacılar olan Ak Hunlar (Hephthalites olarak da bilinen) tarafından büyük baskılar altında kaldılar. 484 yılında Herat Savaşı, bölgedeki gücün yeniden şekillenmesine ön ayak oldu çünkü Ak Hunlar, Sasani İmparatorluğu'na aşağılayıcı bir yenilgi tattırdı. 480'lerde, 500'lerde ve 510'larda yaptıkları saldırılar Gupta askeri gücünü büyük ölçüde zayıflattı. Bu olaylar sonucunda Hindistan 6. yüzyılın ortalarında çok sayıda bölgesel güç arasında paylaşıldı, 13. yüzyıla kadar da böyle parçalanmış halde kaldı.

Vikinglerin İstilaları

İskandinavya'da, özellikle de Dağlık Norveç'te yerleşime yönelik sınırlı arazi, Viking (veya Norsemen) tüccar, sömürgeci ve savaşçıların 8. yüzyılın sonlarından itibaren yağma yapmasına neden

oldu. Britanya Adaları'nı ve Fransa'yı işgal ettiler, doğuda Rusya'ya ve batıda Atlantik'in dört bir yanına yayıldılar, daha müreffeh ve verimli topraklarda ticaret ve yerleşim fırsatları aradılar. Sığ denizlerde dezavantajlı ve yağmura karşı korumasız olmasına rağmen Viking şalopaları (bir tür gemi), yelkenleri, basamaklı direkleri, tam gövdeleri ve dümenleriyle hem Atlantik Okyanusu'nda hem de derin olmayan gövdeleriyle İngiltere'deki Thames, Fransa'daki Seine ve İrlanda'daki Shannon gibi kıyı şeritleri ve nehirlerde seyahat edebiliyorlardı. Vikingler 860 yılında İzlanda'ya ulaştılar, 986'dan Grönland'a yerleştiler ve 1000 yılında Newfoundland'da küçük bir yerleşim yeri kurdular. Kuzey Amerika'nın daha güney kesimlerindeki yerleşime ilişkin kanıtlar kesin olmasa da, ilk kez İspanya tarafından keşfedilme fikrinden hoşlanmayan Amerikalılar daha sonra Vikinglerin New England'a ilk ulaşanlar iddia edeceklerdi.

İzlanda dışında, Vikinglerin genişlemesi çok dardı. Grönlandlı İnuitler ile yapılan işbirliği büyük

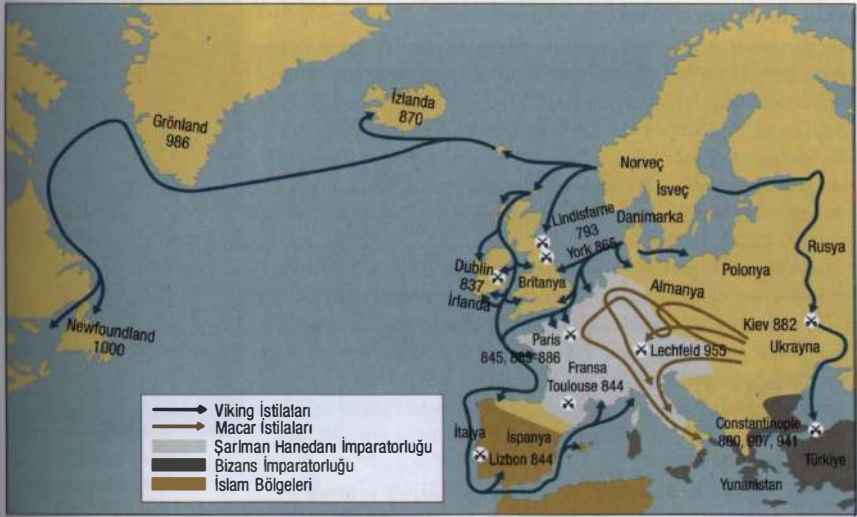
bir başarısızlıkla sonuçlandı. Hastalık, mesafeler ve Orta Çağ'da küresel soğuma gibi problemler Vikinglerin 15. yüzyılda Grönland'a yerleşmesine neden olurken daha uzaktaki Newfoundland'a yerleşmeleri 20-30 yıl sürdü.

Vikingler Fransa'da ve İngiltere'de daha kalıcı yerleşimler kurdular. Kuzey Fransa'ya yerleşen Vikingler, önce 911'de Normandiya Dükalığı'nı kurdular daha sonra ise Normanlar olarak isimlendirilerek bölgede yer aldılar. Normandiya'dan düzenledikleri seferlerle 1066'da İngiltere'yi Fatih William (William the Conqueror) yönetiminde fethettiler. Oradan sonra Galler ve İrlanda'nın büyük bir kısmını ele geçirdiler. Diğer Normanlar Sicilya ve Güney İtalya'yı ele geçirdiler. İskandinav'daki Vikinglerin ana vatanlarında 11. yüzyılda Danimarka, İsveç ve Norveç gibi güçlerini hem Britanya Adaları'na hem de Doğu Baltık'a yayıtmaya çalışan etkili krallıklar gelişti. Ayrıca Viking döneminin ilk zamanlarında yaşanmış önemli değişimlerden biri olan Hristiyanlığa geçişte, yapılan seferler önemli yer tutmaktadır. Buna örnek olarak 793'te ilk baskınlarından biri olarak Kuzey İngiltere'de bulunan Lindisfarne Manastırı'na yaptıkları yağmalamalar gösterilebilir.

Solda resmedilen Vikingler, akıncı, tüccar ve yerleşimciler olarak Avrupa'yı dolaştı ve 10. yüzyılın sonunda rotalarını daha uzaktaki Grönland ve Kuzey Amerika'ya çevirdi

Aşağıda gravürleri bulunan Kuzey Fransa'daki Viking yerleşimcilerinin torunları olan Normanlar, 1066'da Fatih William altında Britanya adasını işgal etti

Yukarıdaki harita, Vikinglerin, 8.yüzyılın sonlarından itibaren hızla genişlediği, Batı'da Newfoundland ve Doğu'da Kiev gibi yerleri keşfetmesini gösteriyor

Kiev Rusyası

9. yüzyılın ortalarında, Kiev merkezli Viking tüccarlar (modern Ukrayna'da), Kiev Rus devletini kurdu. Bu, 10. yüzyılda ticari faaliyetlerinin ve 988'den sonra Kiev Rus devletinin Yunan Ortodoks Hristiyanlığına geçmesini güçlendirilen Bizans ile olan bağlantıların yardımıyla büyük ölçüde genişledi. Moskova 'Üçüncü Roma'ydı. Kiev devleti, Novgorod, Polotsk ve Chernigov'a dayanan ayrı beylikleri yöneten oğulların yerine getirdiği I. Vladimir'in (hükümdarlığı 980-1015) ölümünden sonra dağıldı. 13. yüzyılın başlarında, Moğol saldırıları bölgeyi harap etti ve sonunda önde gelen Rus prensliği Muscovy'nın (Moskova) yükselmesine yol açtı.

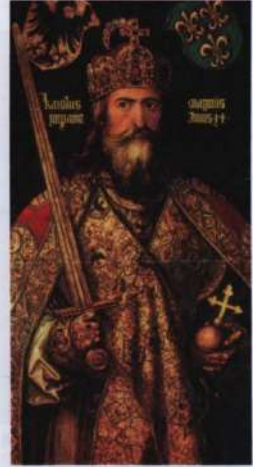
Soldaki tarihi çizim, Kiev, dokuzuncu yüzyılın ortalarında Viking tüccarları tarafından kurulmasını anlatıyor. Bu kaynak tarihi Radziwiłł Chronicle'da belgelendi

Akdeniz İmparatorlukları

Parçalanmış ve kısmen ele geçirilmiş Roma dünyası, başkenti Konstantinopolis (İstanbul) olup daha sonra İslam ordularının saldırılarına karşı çıkan Bizans imparatorluğu olarak Doğu Akdeniz'de varlığını korudu, ancak 1453 yılında Müslüman ve Türk Osmanlı padişahı II. (Fatih) Mehmet tarafından fethedilmesiyle tarih sahnesinden silindi. Bunun öncesinde Bizans, 7. yüzyılda Kuzey Afrika'yı ve Modern Suriye, Lübnan, İsrail ile Filistin devletlerinin topraklarını Müslüman Arap güçlerine karşı zaten kaybetmişti.

Batı Avrupa'da barbar Cermen kabileleri Roma'nın yıkılmasından sonra yeni ve rekabet içinde olan krallıklar kurdular: İtalya'da Ostrogotlar ve İspanya'da Vizigotlar. Diğer barbar gruplar arasında kuzeybatı İspanya'daki Sueviler, Burgonyalılar ve İngiltere'yi işgal eden Angluslar, Saksonlar ve Jütler vardı. Ortaya çıkan en önemli krallık, modern Fransa üzerindeki kontrolü sağlayan, 732'de Tours'da, Vizigotları yenip İspanya ve Portekiz'i fethettikten sonra kuzeye doğru gelen Müslümanları yenen Franklardı.

8 ve 9. yüzyılın sonlarında, yeni Caroling Hanedanlığı kontrolü altındaki Frank devleti büyük ölçüde genişledi. Şarلمان (hükümdarlığı 768-814), Kuzey İtalya'yı fethetti, burada Lombordiyalıları yendi ve Almanya'daki Saksonları ezerek modern Almanya ve Avusturya'nın çoğunu ele geçirdi. 800 yılında, Roma'nın mirası Şarلمان İmparatorluğu'nun gücü ve papalıkta yükselen prestiji ile Kutsal Roma İmparatoru olarak Papa III. Leo tarafından taç giydirildi. Başkenti Aix-la-Chapelle'de (Aachen) olan Şarلمان İmparatorluğu, Batıda Hristiyanlığın büyük çoğunluğunu birleştirdi, ancak Verdun Antlaşması (843) ile imparatorluk torunları arasında paylaşıldı ve daha sonra Macar, Viking ve Arapların müdahaleleri sonucunda da parçalara ayrıldı. Hükümdarları I. Otto'nun 962'de imparator olarak taç giymesiyle Almanya Krallığı çok önemli bir konuma geldi. Dahası I. Otto bu gelişmeler sonucunda Bizans imparatorlarınıninkine yarışabilecek bir unvan almış oldu.

Yukarıda resmedilen kişi,

Şarلمان, Batı Avrupa'nın çoğundaki Frank gücüne sahipti, ancak imparatorluğu torunları arasında bölündü.

Yukardaki Poitiers Savaşı bir dönüm noktası mıydı? Edward Gibbon böyle düşündü, ancak modern tarihçiler daha şüpheci yaklaşıyor.

Poitiers Muharebesi – 732

Tarihçi Edward Gibbon, 18. yüzyılın sonlarında Arapların Charles Martel'i ve Poitiers'deki Frankları yendiklerini, bunun Hristiyan Avrupa'nın fethine yol açabileceğini savundu. Bazı modern tarihçiler keşif gezisinin sadece bir baskın olduğunu öne sürse de, istilacı ordu önemli bir güç ve zaferi, Hristiyanların Araplarla işbirliği modelini güçlendirebilir ve ikincisinin Fransa'da güçlü bir varlığını sürdürmesine yardımcı olabilir. Birçok savaşta olduğu gibi, Poitiers'te de zafer bir taraf için (Franklar) diğerinden daha önemliydi. Araplar Fransa'nın şu andaki en kuzey noktasına ilerlemedi.

DİNLERİN SAVAŞI

Yukarıdaki tasvir, 7. yüzyıldan itibaren askeri güçlerini göstermek için hızla harekete geçen Arap kuvvetleri gösteriyor. 8. yüzyılın ortalarında, İslami yönetim İspanya'dan Orta Asya'ya kadar genişledi

7. yüzyıldan başlarında İslam ve Hristiyanlık (ve Güney Asya'da İslam ve Hinduizm) arasındaki mücadele dünya tarihinde önemli bir sorun haline geldi. 7 ve 8. yüzyıllarda hızlı şekilde gelişen Müslüman fetih hareketleriyle beraber ciddi bölünmeler de gerçekleşti. Hz. Muhammed'in amcasından dolayı kan bağı olması iddiasıyla hareket eden Abbasiler, 747 yılında İran'da isyan etmiş ve 750 yılında Emevileri yenerek İslam dünyasının liderliğine ulaşmışlardı. Bağdat merkezli olarak 1258 yılında Moğollar tarafından devrilene kadar halife olarak hüküm sürecektlerdi.

Arap Fetihleri

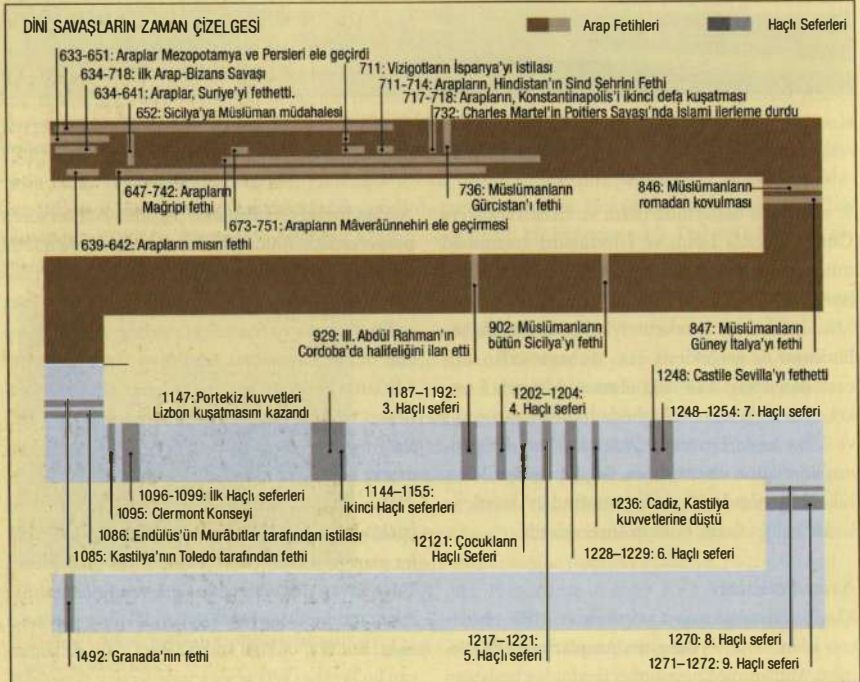
Klasik dünyadaki askeri seferlerin etkili olanlarını İslam dinine yeni giren Araplar gerçekleştirmişti. Muhammed peygamber tarafından başlatılan

bu dini hareket Arabistan'ın çoğunda hüküm süren putperestlikle mücadele etmeye başladı ve 630'da ise Mekke'yi ele geçirdi. Halife olarak bilinen hallefleri önce Arap Yarımadasını ele geçirdi. Daha sonra Bizans'ı ve Sasanileri mağlup ettiler. Buradan 642'de Güneybatı Asya'yı ve Mısır'ı fethedip 640'larda Perslerin üzerine giderek Modern Afganistan ve Kuzey Afrika'da ilerlemeye devam ettiler. Arap kuvvetleri yüksek hareket kabiliyetlerinden ve maneviyattan çok faydalandı. İslam ordusu, 711'de İspanya'yı işgal edip 751'de Orta Asya'da İslamiyet'in hızla yayılmasını sağlayacak bir zafer olan ve Balkaş Gölü yakınlarında gerçekleşen Talas Savaşında Çin ordusunu yendi. İslami hareket, modern dünyayı şekillendirmeye yardımcı oldu. Kültürel olduğu kadar askeri alanı da kapsayan bu ilerleyiş birkaç yıl içinde tersine dönecekti.

Müslüman dünyası isyanlar ve iç savaşlar yüzünden giderek daha fazla bölündü. İslam'ın siyasi birliği, İspanya'daki Abbasi valisinin 756 yılında Emevi ailesinin bir üyesi tarafından devrilmesi ile sona erdi. Buna ek olarak, Şii olan Fatimiler (siyasal iktidarın, Muhammed peygamberin damadı, sahabe Hz. Ali'nin soyundan gelmesi gerektiğine inanan bir İslam geleneğinin takipçileri), 910'da Tunus'ta bir halifelik kurup 969'da Mısır'ı ele geçirdiler. Bunlar ve diğer bölünmeler tekrarlayacak çatışmalara yol açtı: 11. yüzyılın ikinci yarısında, Selçuklu Türkleri, Abbasileri ve Bizans Hristiyanları'nı mağlup ederken Mısır merkezli Fatimiler Kutsal Toprakları kontrol etmek için Selçuklulara karşı mücadele etti.

Haçlı Seferleri

Selçukluların 1071'de Malazgirt'te mağlup ettikleri Hristiyan Bizanslılara karşı kaydedilen ilerlemeler ve Hristiyan hacıların kutsal Kudüs şehrine erişimiyle ilgili endişeler 1095'te Papa II. Urban'ın, ilk Haçlı Seferi olarak bilinecek, İslam'a karşı kutsal bir savaş vaaz etmesine neden oldu. Bu sefer, Hristiyanların iç ve dış düşmanlarına karşı savaşmak için güçlü ideale inanarak başlattıkları bir dizi kutsal Hristiyan savaşının ilkiydi. Haçlılar 1099'da Kudüs'ü ele geçirdi ve kutsal topraklarda kendilerini temsil edecek bir devlet kurdu. Seferleri, siyasi arka planı olan yeni bir örgütün kurulmasına yol açtı: Askeri Emirlikler. Emirlikler, tapınak ve hastane rahipleri ile dini yeminleri olan savaşçıları içeren birlikler ile kaleleri kapsıyordu ve büyük toprakların savunulmasıyla görevlendirmişlerdi.

Müslüman komşuları siyasal birliklerini sağladığında haçlılar konumlarını sürdürmekte zorlandılar. 1144'e gelindiğinde Edessa vilayeti'nin (Modern Urfa) büyük kısmının kontrolünü kaybetmişlerdi ki bu başarısız olacak İkinci Haçlı Seferi'nin başlatılmasına yol açacaktı. Selahattin Eyyubi'nin 1187'de Hittin'de Haçlılara karşı kazandığı zaferle durumları daha da kötüleşti. Bu galibiyeti ise Kudüs'ü ele geçirmesi izledi. Haçlılar kalan kalelerini birer birer kaybettiler. 1104'te almış oldukları son büyük mevki olan Akka 1291'de Memlükler tarafından ele geçirildi.

Yukarıda Antakya Kuşatması'nı (1097-1098) tasvir eden 13. yüzyıldan kalma detaylı bir Fransız el yazmasından. Orta Çağda Hristiyanlık ve İslam arasında üstünlük için kaçınılmaz savaşlar olmuştur

Sağdaki minyatürde gösterilen Selahattin Eyyubi 1187'de Kudüs'te bulunan haçlı krallığını yendi

Selahattin Eyyubi

Ortaçağ'ın ilerleyen zamanlarının en ünlü Müslüman savaşçısı Selahattin Eyyubi (hükümdarlığı 1138-1193), 1169'da Mısır valisi amcasının hizmetinde öne çıkan bir Kürttü. İki yıl sonra Selahaddin Mısır sultanını görevden aldı ve kendi Eyyubi sultanlığını kurdu. Güçleri batıda Tunus'a, güneyde Sudan ve Yemen'e kadar ilerledi. Ayrıca Suriye ve kuzey Irak'ı da alarak Şam'ı 1174'te ele geçirdi. Bu, Selahattin'in bu başarısı, Mısırlıların eski bir hedefiydi. Askeri, politik ve diplomatik stratejileri birbiriyle sıkı bir ilişkiydi. 1187'de Selahaddin cihat çağrısı ile (kutsal şehir) Kudüs'ün Hristiyan krallığını ezdi.

Dördüncü Haçlı Seferi

Venedik etkisi altında yapılan Dördüncü Haçlı Seferi (1202-1204) Müslümanlara değil, önce Macarların yönettiği Zara şehrine ve daha sonra Konstantinopolis'e yönelikti. Tahttan indirilen Bizans imparatoru II. Isaac'ın oğlu Alexius Angelus, amcasının tahttan indirilmesi halinde Ortodoks Kilisesi'nin Roma ile birleşmesini (1054'te bölünmüştü) teklif eden yeni bir Haçlı Seferi yardımı istedi. Bu durum 1203'te Haçlılar tarafından kolayca halledildi, ancak yeni İmparator IV. Alexius sözlerini yerine getiremedi ve Batı karşıtı hareketlerle karşı karşıya bırakıldı. 1204'teki Haçlılar kentte kargaşaya sebep oldular; Flanders Kontu Baldwin'e imparator olarak taç giydirdiler ve Bizans imparatorluğunu aralarında bölüştüler. Öte yandan bu yeni durum istikrarlı olmaktan uzaktı. 1261'de Yunanlılar Konstantinopolis'i yeniden ele geçirerek bu Latin İmparatorluğuna kısa sürede son verdiler.

Aşağıda 1204'te Bizans başkenti Konstantinopolis'in haçlı saldırısını gösteren bir ortaçağ minyatürü

Sağdaki heykel El Cid olarak bilinen Rodrigo Díaz de Vivar'a ait olup, hem Hristiyanlar hem de Moor halkı için savaşan ve o zamandan beri İspanyol Reconquista döneminin ikonik figürü haline gelen bir paralı askerdi.

Reconquista

Hristiyanlar, Reconquista (Yeniden fetih) olarak bilinen hareketle uzun süre Müslümanların kontrolü altında olan İspanya ve Portekiz'de İslam ordularının ilerlemesini tersine çevirme konusunda çok daha başarılı olmuştur. Toledo 1085'te, Lizbon 1147'de ve Müslümanlar tarafından kontrol edilen son şehir olan Granada ise 1492'de düştü.

Hristiyanlar ayrıca Akdeniz'de Müslümanlardan Girit ve Sicilya da dâhil olmak üzere bir dizi adayı da geri aldılar. Denizde elde edilen bu başarılar Hristiyan denizciliğini geliştirecekti. Zaten merkez olarak kullanılan İtalya'nın Pisa ve Cenova ile modern Hırvatistan kıyılarının yanı sıra Girit ve Kıbrıs gibi adalar da Venedik kentleri merkezli Avrupa ticaret sisteminin gelişmesi için önemli olacaktı.

1415'te Reconquista, Ceuta'nın ele geçirilmesiyle kuzey-batı Afrika'ya da sıçradı. Hem Portekiz hem de İspanya bölgesinde seferler düzenledi. Fakat Portekiz, kralı Sebastian'ın öldürüldüğü 1578'de ağır bir yenilgiden sonra Fas'ta ele geçirme girişimlerinden vazgeçti.

El Cid ve Kahramanlıkları

Büyük yeteneklere sahip ve hırslı bir asker olan daha sonra El Cid olarak bilinecek Rodrigo Díaz de Vivar, León ve Castile'den VI. Alfonso ile birlikte konumunu kaybeden ve paralı asker olan bir Castilya soylusuydu. El Cid kelimesi, Arapça seyyid ya da efendi anlamına gelir ya da Arapça asad (aslan) kelimesinin bir formundan türetilmiştir. El Cid hem Hristiyanlarla hem de Müslümanlarla savaştı, haraçlardan çok gelir elde etti ve Valencia'yı 1094'ten 1099'daki ölümüne kadar Almoravid Berbers'le savaşarak yönetti. Eşi nihayet 1102'de Valencia'yı Almoravidlere teslim etmeye zorladı.

El Cid daha sonra bir örnek olarak sunuldu, ancak eylemleri sınır toplumunun fırsatlarını ve oportünizmini yansıtıyordu. Bu iktidar girişimcileri örüntüsü İspanya'da başka bir yerde Reconquista dönemi sırasında, Málaga'nın kuzey-batısındaki dağlarda, Bobastro kilisesinin Umar'ın kalesinden geriye kalan tek şey olduğu ortaya çıktı. Hafsun (850-917), Hristiyanlığı kabul etmeden önce Córdoba'daki İslam halifeliğine başarıyla savaşan bir tugaydı. Bobastro nihayet 927'de Emeviler tarafından fethedildi.

Dünya Fatihleri

Orta Asya halklarının hafif süvarileri 5. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar seferlerde defalarca başarılı sağladılar ve Batı'da Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasında etki gösterdiler. Daha da önemlisi Çin'den Macaristan'a Cengiz Han (Hükümdarlığı 1160-1227) ve halefleri Moğollar tarafından fethedildi.

Bozkırdaki ani sıcaklık düşüşleri otların yetişmesini etkilemişti. Ortaya çıkan geçim krizi göç odaklı seferlere ön ayak oldu. Moğollar ise farklı koşullarda başarılı bir şekilde mücadele edebiliyorlardı. 1215'te Pekin, 1219'da Buhara, 1240'ta Kiev ve 1258'de Bağdat gibi büyük merkezlerin hepsi Moğolların kontrolü altındaydı. Ayrıca 1241'de Polonya ve Macaristan'ı başarıyla işgal ettiler.

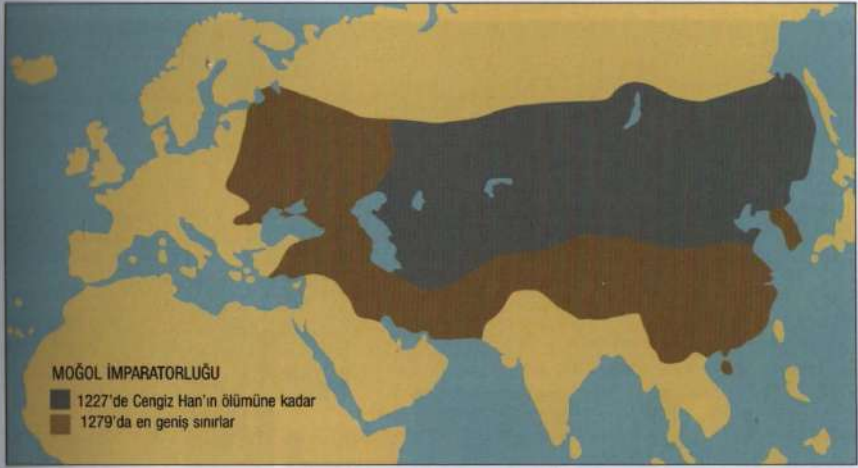
Avrupalılar hiçbir zaman Moğolları yenemediler. Bu yüzden Avrupa, Cengiz Han rotasını önce Çin'e sonra Orta Asya'ya çevirdiği için şanslıydı. 1241'de Avrupa'daki Moğol işgalcileri ancak Cengiz Han'ın halefi Ögeday'ın ölüm haberi geldiğinde geri çekildiler. Başka yerlerdeki Moğol istilalarıysa farklı sebeplerle durdu; 1260'ta Suriye'yi işgalleri sırasında Mısır Memlûklüleri (Aslen Orta Asya kökenli askerler) ve 1281'de Japonlarla mücadeleleri sırasında bir fırtına tarafından durduruldu.

Yukarıda tasviri bulunan Cengiz Han Dünya tarihindeki en büyük kara imparatorluğunun kurucusuydu

Marco Polo: Çin'i Anlatmak

Venedik tüccarı Marco Polo 1271'de Venedik'ten ayrıldığını ve Moğol Büyük Kubilay Han'ın 1275'te Shangdu'daki (Xanadu) yaz sarayına ulaştığını iddia etti. 1292'ye kadar Moğol bölgelerinde Basra Körfezi'ndeki prenses Hürmüze eşlik etme görevi verilene kadar kaldı. Polo'nun açıklamalarının doğruluğu sorgulandı, ancak Avrupa'nın Çin hakkındaki bilgisi üzerinde kesinlikle büyük bir etkisi oldu ve Çin'in zenginliği hakkında kalıcı bir izlenim yarattı. Ayrıca, karada çok uzak mesafelere seyahat etme kabiliyetini de gösterdi. Polo, 11.000 km yerine Venedik'ten Pekin'e 25.000 km seyahat ettiğine inanmıyordu; Bu, Atlantik boyunca Avrupa'dan Çin'e olan mesafenin, Columbus'un batıya doğru yola çıktığında ne bulacağını yanlış anlamasına yol açan yanlış bir izlenim yaratmasına sebep oldu.

Yukarıdaki harita Moğol İmparatorluğunun, iç bölümlerden mustarip olmadan önce, 1279'da ulaştığı en geniş boyutu gösteriyor.

Dünya tarihindeki en büyük kara imparatorluğu olan Moğol İmparatorluğu'nun, küresel tarihin başlangıç noktası olduğu iddia edilir. Bilgi, teknoloji, fikir ve hatta 14. yüzyılda veba gibi hastalıkların yayılmasını onlar başlattılar. Moğollar, temas ettikleri toplumların farklı kültürel geleneklerine dayanarak, Çin ve Pers (İran) arasındaki ilişkiler için özellikle önemli olan İpek Yolu boyunca zaten mevcut bağlantıları geliştirdiler ve

onları Karadeniz de dâhil olmak üzere daha batıya taşıdılar.

Moğollar, kontrolleri altındaki toprakların çeşitliliğinden yararlanabilecekleri bürokratik, idari ya da entelektüel mekanizmalar geliştirmediler. Ne Hristiyan kiliselerindeki dini ve eğitimsel yapıya ne de Çin Han Hanedanlığı'nın yönetimine inkâr edilemez katkı sağlamış Konfüçyüsçü bürokratik ve kültürel kazanımlara benzer bir sistemleri vardı.

Sağdaki tasvir Marco Polo'nun deve kervanını gösteren Katalan Atlası'ndan (1375) detaylı bir minyatür. Moğollar İpek Yolları boyunca ticaret bağlantılarını güçlendirdi, ancak güçlü bürokratik kurumlar kurmadı

Yukarıda fotoğrafı olan Semerkant, Asya boyunca hızla genişleyen Timur'un imparatorluğunun merkeziydi

Nihayetinde Moğol İmparatorluğu'nun ömrü çok uzun olmadı. Çöküşü, Avrasya boyunca türlü malların ve fikirlerin yer değiştirmesi için bir fırsat yarattı. Moğol prensleri arasındaki rekabet 1259'da mirası dört imparatorluğun paylaşmasına sebep oldu; bu onu Makedon İmparatorluğu'nun Büyük İskender'in M.Ö. 323'teki ölümünden sonra bölünüşünden daha da parçalanmış hale getirdi.

Daha sonra, Emir Timur (1336-1405, Timurlenk olarak da bilinir) Moğolları örnek alarak

Semerkant'ı başkent yaptı, Herat (1381), Delhi (1398), Şam (1401) ve Bağdat'ı (1401) alarak Orta Asya, İran, kuzey Hindistan ve Orta Doğu'yu fethetti. Ölümünden hemen önce Timur, Çin'i istila etmeyi planlıyordu. 1387'de İsfahan'da (Pers) bir isyan ile karşı karşıya kaldığı zaman isyancıların kafataslarından, yaklaşık 70.000 kişi, bir piramit yaptırdı. Çin, Avrupa ve Güney ile Güneybatı Asya bölgeleri Timur gibi göçebe imparatorlukların gücüne karşı gelemedi. Timur'un 1405'teki

ölümünden sonra imparatorluğu çöktü. Moğol İmparatorluğu'nun dağılması, Batı yayılmacılığının önündeki bir engeli kaldırmış ancak Orta Asya'daki bağlantıların önemini ortadan kaldıramamıştı. Bölgenin büyük bir kısmı 19. yüzyılın sonlarında Rusya tarafından ele geçirilene kadar Batı kontrolünden veya etkisinden uzak ve bağımsız kalacaktı.

Solda minyatürü olan Cengiz Han'ın soyundan olan Timur, korkunç bir üne kavuştu

Aşağıdaki Khmer imparatorluğunun başkenti Angkor Wat'taki yapılar, Budist faaliyetlerin merkeziydi

Şehirler ve ticaret

Şehirler ve ekonomileri 5 ve 6. yüzyılda barbar istilalarından çok mustarip oldu ancak daha sonra özellikle Çin'de yeniden canlanmaya başladı. Tang Hanedanlığının (618-970) - başkenti olan Chang'an (modern Xi'an) şehri 8. yüzyılda yaklaşık iki milyonluk bir nüfusa sahipti. Şehrin sistematik düzeni güçlü merkezi hükümetin kanıtıydı. Şehir, özel ve düzenli işlevsel mahallelerde organize edilmesinin yanı sıra köklü Çin geleneklerine göre düzenlenen ve Doğu Asya'nın çeşitli yerlerinden etkilenen mekânsal düzenleme ve uyum fikirlerinin manevi tesiriyle dizayn edilmişti. Çin şehirleşme faaliyetleri Tang Hanedanlığı altında öyle bir seviyeye ulaştı ki nüfusu 300.000'in üzerinde olan 10'dan fazla şehri bulunmaktaydı. Song Hanedanlığı (960-1279) altında, Hangzhou ticari merkezinin Londra'nın sadece 15.000 nüfusu olduğu bir dönemde bir milyon kadar sakini vardı. 11. yüzyıl Kaifeng'in ticari zenginliği, herhangi bir Avrupa kentinin zenginliğini geride bıraktı.

Asya'daki şehirleşme hareketleri Çin ile sınırlı değildi. Kamboçya'nın Khmer İmparatorluğu'nun başkenti Angkor Wat 9. yüzyılda kuruldu ve muson yağmurlarından yıkıcı etkisini azaltan etkileyici su kanalları sistemi ile Budist etkinliğin merkezi oldu.

Ticaret şehir gelişimi için önemliydi. Liman şehirleri, 1000 yılları civarında, büyük ekonomiler arasındaki ticaret yollarına hizmet vermek için geliştirilmişti. Hint Okyanusu için Aden, Güney Hindistan'daki Kulam, Mali ve Malacca Boğazı'nın kuzey ucundaki Kataha ve daha sonra Brunei 500 yıl içinde gelişti.

Önemli ticaret şehirleri Avrupa'da da benzer şekilde gelişti. Venedik, Cenova ve Pisa Akdeniz'e hâkim olmak için denizcilik gücü ve finansal ağlardan yararlanırken, Baltık'ta Hansa Birliği'nin Lübeck gibi şehirleri seçkin hâle getirildi.

Orta Çağ'da Çin

Cengiz Han'ın yetenekli torunu Kubilay'ın (Hükümdarlığı 1260-1294) kontrolü altındaki Moğollar, Yangtze'nin güneyinde Çin'i fetheden ilk bozkır halkıydı ve bu zorlu geçen uzun süreci 1279'da Güney Song Hanedanlığı'nı devirmekle tamamladı.

14. yüzyılda, Çin'deki Moğol yönetimi, yöneticiler ile halk arasındaki düşmanlık ve doğal afetlerin de etkisiyle iyice zayıfladı. İsyanlar 1350'lerin başından itibaren şiddetli bir hâl aldı. Önemli bir isyancı güç olan Kızıl Turban ordusu, 1356'da büyük Nanjing şehri ele geçirdi ve Yangtze Vadisi'ne hüküm olarak avantajı kendisine çevirdi. Kızıl Turban lideri Zhu Yuanzhang, Moğol imparatorunu bozkıra kaçmaya zorlayarak Pekin'in kuzeyine

taştı. Zhu, 1644 yılına kadar süren Ming Hanedanlığı'nı kuran imparator olarak anıldı. Ming Hanedanlığı daha sonra Moğolların güneybatı Çin ve Doğu Moğolistan'daki topraklarını da ele geçirdi.

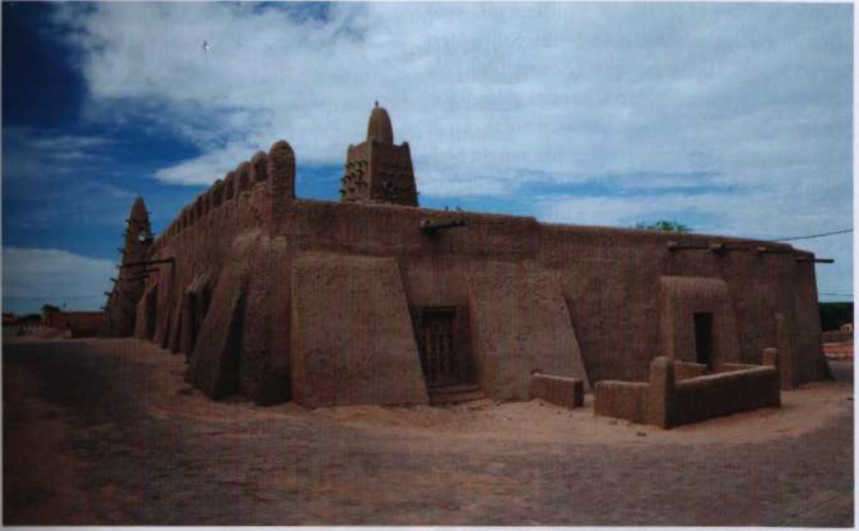
Çin'in dünyevi olduğu kadar manevi yanılla da geniş çaplı bir hükümdarlık iddiası olan imparator merkezli katı bir hiyerarşik düzeni vardı. Çinliler; cennet, yeryüzü ve insanlığın etkileşimlerini Budizm ve Taoizm merkezli dini fikirlerin yanı sıra astroloji ve simya üzerine kurulu metafizik bir düzen ile anlamaya çalışmışlardı.

Çin, matbaaya ve baruta sahip önemli bir teknoloji merkeziydi (bkz. sayfa 88). Baskı teknolojisi hareketli harflerle basım 11 ve 12. yüzyılda oldukça yaygınlaşmıştı.

Aşağıdaki resim Zhu Yuanzhang, Moğol yönetimine karşı Kızıl Turban isyanını yönetti ve Ming hanedanlığını kurdu, kendini İmparator Hongwu ilan etti

Yukarıdaki resimde Kubilay Han, 1279'da Çin'in tamamını fetheden ilk Moğol oldu.

Yukarıda görülen Timbuktu'daki cami 14. yüzyılda inşa edilmiş ve Sahra Altı Afrika'sındaki İslam mimarisinin tipik bir örneğiydi.

Orta Çağ'da Afrika imparatorlukları

Kentsel gelişmenin, dünyevi ve manevi otoritenin yayılması için birincil motivasyon olarak hareket ettiği Orta Çağ'da Afrika'da önemli siyasi gelişmeler gerçekleşti. Arapların ilk kez 639'da fethettiği Mısır, özel bir gelişme yaşadı ve Emevi ile Abbasi Halifelikleri için önemli bir konuma sahip oldu. İslam iktidarı altında Memlûkler, önemli bir askeri ve siyasi rol üstlenerek ikinci binyılın başında etkili bir savaşçı sosyal sınıf hâline geldiler. 1250'de Memlûkler ön plana çıkarak Eyyubi Hanedanlığı'nı devirdiler ve çok geçmeden otoritelerini Suriye'ye kadar genişlettiler.

Afrika'nın batısından doğu kıyılarına uzanan sahra kuşağında İslam'ın yayılması ve ticaretin yaygınlaşması ile Nijerya'nın kuzeyindeki Nijer, Kano Nehri üzerindeki Jenne, Timbuktu, Gao ve Hint Okyanusu üzerinde Mogadişu, Malindi,

Solda askerlerinden birinin tasviri bulunan Memlûkler, giderek daha güçlü askeri ve siyasi mevkilere gelen köle askerlerdi. Eyyubi hanedanına isyan ettikten sonra 1250'de Mısır üzerinde kontrol sağladılar

Mombasa, Kilwa ve Sofala gibi şehirlerin gelişmesi bağlantılıydı. Bu şehirler, Nijer Nehri, Sahra-ötesi kervan yolları, Hint Okyanusu ve önemli bir köle kaynağı olan Doğu Afrika'nın iç kısmına giden yollar gibi farklı bölgeleri birbirine bağlayan nokta olarak öneme sahipti. 14. yüzyılın başlarında, zengin Mali İmparatoru Mansa Musa, dünyaya Batı Afrika'nın zenginliğini gösteren ve Kuzey Afrika'daki açgözlü yöneticilerin dikkatini çeken bir yolculukla Mekk'e çok konuşulan bir hac gerçekleştirdi.

Güneydoğu Afrika'da, Büyük Zimbabwe İmparatorluğu altın ve sığır ticareti sayesinde gelişti. 11. yüzyıldan 15. yüzyıla gelişimi süren başkentlerinin de ismi Büyük Zimbabwe'di ve şehir, bölgenin önemli merkezlerinden biri olarak adını duyurmuştu. Dahası 11. yüzyılda şehre etkileyici bir saray da inşa edildi. Bahsi geçen bölgeler dışında Afrika'nın büyük bir kısmında, özellikle Güney Afrika'da, avcı toplayıcılar, hayvancılıkla uğraşan göçebeler veya çiftçiler kaldı. Bunlar da kayda değer bir devlet kuramadılar.

Afrika'da işgücü sıkıntısı, insanlar üzerinde hâkimiyet kurabilmenin bölgeler üzerinde hâkimiyet kurmak kadar önemli olduğunu göstermişti. Bu durum, genel olarak Afrika'dan sağlanacak köle ticaretini teşvik ederken kölelerin Sahra-altı Afrika'dan İslam dünyasına götürülmesinde önemli rol oynadı.

Yukarıda Mali İmparatoru Mansa Musa'nın tasviri. Serveti ile ünlüydü

Dünya'yı Değiştiren Maddeler: Barut

Kıvvetli itici güç sağlayan ve hızla yanan etkili bir karışım olarak barut 9. yüzyılda Çin'de keşfedildi. Önce silahlarda, roketlerde ve alev makinelerinde kullanılan barut daha sonra 1250 civarında toplarda kullanılması için uygun hâle getirildi. Barut 1300 civarında, uzun süre savaş sahalarının hâkimi olacak barutlu silahlar ortaya çıkmadan önce, Avrupa'ya ulaştı. Ordulara sağladığı menzil ve öldürme gücü ile topçulara daha önce yıkılamayan şehir surlarını yok etme imkânı vermesi savaşların seyrinde önemli etkilere sahipti.

Solda Çinlilerin bir keşfi olan baruta ait ilk el yazmaları. 14. yüzyıldan itibaren yanda tasviri bulunan şekilde geliştirilen barutlu savaş aletleri savaşların kaderlerini değiştirdi.

Kolomb Öncesi Amerikan İmparatorlukları

1492'te İspanyol kâşiflerin kıtaya gelişine kadar Amerikaya geniş bir coğrafi yelpazeye sahip kültürler ve imparatorluklar hâkimdi. At, matbaa ve baruttan yoksun toplumlar olsalar da 1400'de Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 14'ü Amerika'da yaşıyordu.

15. yüzyılda Aztekler, Meksika'nın merkezinde şehir devletlerini bir araya getirerek imparatorluk kurdular. Peru merkezli İnkalar ise Modern Ekvador, Peru, Bolivya ve Kuzey Şili'nin çoğunu kapsayacak şekilde yayılan bir devlete sahiptiler. Kuzey Amerika'da Mississippian kültürü, Rocky Dağları'nın doğusundaki toprakların çoğunu etkisi altına almıştı. Modern ABD'nin güney batısında bir dizi tarım kültürü ön plana çıktı ve Thule kültürü (Eskimo) Kuzey Kutup bölgelerine egemen oldu. Orta ve Güney Amerika'nın ormanlık bölgelerinde tarımsal yerleşimler ortaya çıktı. Gerçek Amerikalıların ataları arasında kültürler önemliydi. Eski Amerikan yerli sanatı, Porto Rico'daki Tainolar tarafından icra edilmiş kaya sanatı örnekleri gibi farklı şekillerde kendini gösteriyordu.

36

Solda, İnka khipu görseli. Khipu, düğümler halinde yapılan ve uzmanlar tarafından kayıt altında tutularak oluşturulan bir belgeydi

Sağda, yaptıkları heykel bulunan Mississippi kültürü, 1000 ve 1450 yılları arasında Mississippi kıyıları boyunca gelişmiş karmaşık bir medeniyet

Mississippi Kültürü

1000–1450'de Mississippi Vadisi, başta Cahokia ve Moundville olmak üzere bir dizi kabile ve büyük merkez ile yaygın bir kültürün ev sahipliği yaptı. Gürcistan'dan 22 hektar daha büyük bir alanı olan Etowah, kasabayı koruyan için çevreleyen alandı. Kültür, 16. yüzyılda İspanyolların gelmesinden önce küçüldü. Kuraklık, daha önce Amerika'nın güneybatısındaki kültürlerde olduğu gibi, Mississippi kültürünün de çöküşünde rol oynamış olabilir.

Soldaki Codex
Mendoza'daki tasvir, Aztek
başkenti Tenochtitlan'ın
kökenlerini gösteriyor

İnkalar, 15. yüzyılda emperyal güç-
ler tarafından, ele geçirdikleri toprak-
larda kapsamlı yollar inşa etmek için
zorla çalıştırılana kadar Amerika'daki

en gelişmiş kültüre sahiptiler. Hükümdarlarının güneş-
ten geldiğine inanan İnkalar, uzmanları tarafından ya-
zılıp arşivlerde saklanan khipus isimli karışık kayıtlar
tutarlardı. Arşivlerin çoğu uzun ömürlü olup kutsallık
bağlantısını korumaları için mezarların içlerinde ulaşı-
labilir bir noktaya yerleştirilmişti.

1427'den sonra Meksiko Vadisi'nde gelişen Aztek İm-
paratorluğu'nda da otorite kutsal bir kavramdı. Savaş Tan-
rısı Huitzilopochtli, Azteklerin koruyucu tanrısıydı. İn-
san kurban etmek ise kültürlerinin önemli bir parçasıydı.
İnkalar gibi Aztekler de son derece militaristlerdi ancak
hâkimiyetlerini güçlendirmek için kurabilecekleri ittifak-
lardan verimli bir şekilde yararlanamadılar.

Mayalar

Maya Uygarlığı (290-900) hakkında çok fazla bilgi mev-
cut değildir ancak Guatemala ve Yucatan Yarımada-
sı'nın ormanlarında mimarileriyle öne çıkar-
ken özellikle İtza gibi basamaklı piramitleri
hâlâ etkileyici olan şehir devletleri kurdu-
lar. Tekerleğe, yük hayvanlarına ya da metal
aletlere sahip olmamalarına rağmen Mayalar tuz,
obsidyen, değerli taşlar, altın ve bakır gibi madenlere sa-
hip olduklarından onlara gücü ve serveti getiren kara ve
deniz ticareti faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Ayrıca hi-
yeroglif benzeri bir yazı sistemi ve astronomik gözlem-
lere dayanan gelişmiş bir takvimleri vardı. Son gelişme-
ler ile bölgeyi lazer teknolojisi yardımıyla tarayınca Maya
Uygarlığı'nın nüfus yoğunluğu sanılanın aksine beş mil-
yon değil on beş milyon kadar olduğu anlaşıldı. Ayrıca
Guatemala'nın kuzeyindeki Maya şehirlerinde önemli
bir ticaret yoğunluğu olduğunu gösteren yollar da mev-
cuttu. Mayaların çöküş nedenleri belirsizdir ancak çö-
küşleri, sahip oldukları kalabalık nüfusun desteklenme-
sini engelleyen kurak koşullardan kaynaklanıyor olabilir.

Yukarıdaki Aztek kurban bıçağı 15. - 16. yüzyılda
kalsedondan yapılmıştır. Aztek kültüründe
insan kurban edilmesi önemli bir rol oynamıştır

Yukardaki Chichen Itza'nın basamaklı piramitleri, Klasik
Dönem'de Maya şehir devletlerinin gücünü yansıttı, ancak
yıkılmaları yüzünden gizemini korumaktadır

Bilim

Orta Çağ'da dünyanın birçok yerinde önemli entelektüel, bilimsel ve teknolojik başarılar görüldü. Örneğin ilahiyat, Avrupa'da Avrupa'da 'Bilimin Kraliçesi' olarak adlandırıldı. 13 ve 14. yüzyıllarda Avrupa'da varlık ve gerçeklik arasındaki tartışmaların çoğu Hristiyan görüşler ve İncil'deki açıklamalar çerçevesinde felsefi ve dini olarak şekillendi. Arap dünyasındaki entelektüel gelişmelerin farkında İngiliz bir keşiş olan Roger Bacon (1214-1292) gibi sadece birkaç âlim gerçekleri, deneyleri ve faydalı bilgileri ön plana çıkardı. Onun gibi keşişler Hristiyan bir Tanrı tarafından yaratılan kozmosun işleyişini daha iyi anlama çabasına girmişlerdi.

11 ile 13. yüzyıllar arasındaki dönemde Avrupa'daki üniversiteler, özellikle de Avrupa fikrinin

önemli merkezleri haline gelecek Paris, Bologna, Napoli ve Oxford'un ortaya çıkışına tanık oldu. Buralarda münekkithler hem okullarda öğretilen eski felsefi doktrinleri Thomas Aquinas'ın (1225-1274) yeni öğretileri ve Aristonun eserleriyle bir arada ele aldılar hem de İspanya ve Sicilya'daki Arapça veya doğrudan Yunancadan tercüme edilmiş kaynaklardan etkilendiler. Aquinas, mevcut bilginin içeriği, yöntemlerini ve organizasyonunu sistematik bir rasyonelleştirme fikri ile değerlendirdi.

Dünya genelinde teknik sınırlamalar bilimsel gelişim kapasitesini kısıtlamıştı ancak yine de farklı yerlerde gelişmeler meydana geliyordu. Buna örnek olarak klasik dönemden daha fazla rüzgâr ve su gücü kullanımı, demir üretimi için yüksek ısıda çalışan fırınların gelişimi ve Çin'de matbaanın icadı gösterilebilir.

Aşağıda görülen Roger Bacon (1214-1292) evreni anlamak için bilimsel bir yaklaşım benimsedi

İslam Dünyasının Bilgi Birikimi

Fetih, ticaret ve seyahat yollarıyla İslam'ın dünyanın geniş coğrafyalara yayılması, uzak topraklardan bilgi, fikir ve tekniğin kolayca edinilmesini sağladı. Müslümanların yönettiği bölgeler Hindistan ve Orta Asya'dan kuzeybatı Afrika'ya oradan da İspanya'ya kadar uzanıyordu. Kervanların rotaları Doğu'yu Orta Asya üzerinden Orta Doğu'ya bağladı; ayrıca Arap tüccarlar astronomi bilgileri sayesinde Sahra'yı geçerek Hint Okyanusu'na ve Akdeniz'e yelken açtı. Muson rüzgârlarından yararlanan Arap tüccarlar Hint Okyanusu'nda doğuya doğru yola çıktılar ve 8. yüzyılın sonlarında Çin ticaret merkezi Guangzhou'ya seyahat etmeye başladı. İslam dünyasında harita teknolojisi gelişti; bu konuda Yunan fikri mirasını layıkıyla kullanan Mısır ayrıca önem kazandı. Önce Budist alimler tarafından geliştirilen daha sonra bilimsel yöntem olarak kabul edilen özyinelemeli veya skolastik argüman yöntemi çok önemliydi. Bu yöntem Budist Yihârâ kökenli olarak ortaya çıkan medresenin (okul veya üniversite) yanı sıra İslam bilgi sisteminde de kabul edilmiştir.

İslam dünyası kültürel olarak tek bir parçadan oluşmuyordu. Yerleşik uygulamalar ile daha yenilikler arasındaki çatışmalar keskin bölünmeler yarattı. İnancı ve pratikte şaşırtıcı farklılıklar vardı. İskenderiye ve Semerkant gibi İslami yönetim altındaki büyük kent merkezlerinin kozmopolit yapılarının yanı sıra bağnaz eğilimlerin geliştiği daha kapalı bölgeler de vardı. İkincisinin örnekleri arasında Fas merkezli Murâbitlar (1040-1147) ve daha sonra onların halefi olan Muvahhidler (1121- 1269) gösterilebilir. Tanrı'nın birliğini iddia eden ve diğer geleneklere yönelenlere saldıran Muvahhidi gelenek, insan vücudunun resmedilmesini yasaklayan yorumlarıyla Kuran'ı Ortodoks inancına benzer bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Muvahhidler, Müslüman olmayanların dinlerini ancak itaat etmeleri ve vergi ödemeleri karşılığında yaşamalarına izin vermek gibi politikalarla geleneksel Müslüman hoşgörüsü anlayışını terk etmişlerdi. Bununla beraber Yahudi ve Hristiyanları İslamiyet'e geçmeye zorlamışlardı.

Yukarıda 1154'te Sicilyalı II. Roger için oluşturulan Al-İdrisi'nin haritası oldukça doğru çizilmiştir ve İslam dünyasında meydana gelen fikir ve bilgi birikimini yansıtıyordu.

Solda bir örneği görünen medreseler, bilgiyi iletlemek için skolastik yöntemi kullanan İslami eğitim merkezleridir.

Hayatın Gerçekleri

Orta Çağ insanlara önüne geçilmesi mümkün olmayan kuvvetlerle, yıllar süren çabaların aniden ortaya çıkan kıtlık ya da veba yüzünden yok oluşuyla düşmanlık ve bilinmezlik dolu bir dünya sunmuştu. Bağımsızlık ve kölelik, zenginlik ve sefalet arasındaki çizgi kolayca, hızlıca ve çoğunlukla geçilebiliyordu. Böylesi bir felaket ve risk ortamında yaşayan birçok kişi dini çözümlere yöneldi.

Hijyen ve gıda sıkıntıları nüfusun azımsanmayacak bir kısmı için büyük bir problemdi. Barınma koşulları üst solunum yolu enfeksiyonu gibi hastalıkların oranının artmasına neden olmuştu. Aşırı kalabalık nüfus, yetersiz temizlik koşulları ve aynı kıyafetlerin sürekli giyilmesi salgınlara neden oluyordu. Maddi durumu ve statüsü ne olursa olsun, Orta Çağ halkı tahtakuruları, pire ve tenyalar da dâhil olmak üzere birçok istilaya maruz kalıyordu.

Orta Çağ'da temiz suda yıkanmak yaygın bir alışkanlık değildi. Hayvanların ve gübre yığınlarının insan yerleşimlerine yakınlığı da hastalıkların yayılmasında etkiliydi. Temiz içme suyu eksikliği özellikle kıyı bölgeleri ve derin kuyuların bulunmadığı ova bölgelerinde zorlayıcı olabiliyordu. Dışkı yığınları ise genellikle su kaynaklarını kirletmekteydi. Ölümcül bir hastalık olan tifüs (veya lekeli humma) da bunun bir sonucudur.

Yetersiz beslenme direnci azalttığından bulaşıcı hastalıkların yayılmasında büyük pay sahibidir. Yine yetersiz beslenme cinsel istek ve aktiviteyi sınırladı, sağlıklı gebeliği engelledi ve bebek ölümlerini artırdı. Yiyecek kıtlığı ve yiyeceklerin maliyeti sorunu nüfusun büyük bir kısmının yeterli yiyeceğe ulaşamamasına ve dengeli beslenmeden yoksun kalmasına neden olmuştur. Bu durum meyve ve sebzeleri çöpten toplayan et ve balık tüketemeyen, aynı zamanda kötü giyimli hatta ayakkabıları

Yukarıda döneminin tasviri ile Nürnberg Kroniklerindeki (1493) bu illüstrasyon, Ortaçağ'da romantik bir kentsel yaşam vizyonu sundu.

Yukarıdaki resim Ortaçağa dair ipuçları sunmakta. Ortaçağda hayatta kalacak kadar yiyecek elde etmek ağır emek gerektirirken, hastalık köylüler için sürekli bir tehdit oluştuyordu.

dahi olmayan yoksullar için özellikle şehir hayatında yaşanan bir sorundu. Köy hayatındaki beslenme ise tekdüze idi; insanlar az miktarda et veya balık yiyor, genellikle ulaf ezmesi veya sebzelerden oluşan çorba tüketiyorlardı.

Çalışma koşulları korkunçtu. Kurşun ve cıva gibi zararlı maddelere maruz kalınması yaygın bir durumdu ve özellikle inşaat işleri çok tehlikeliydi. Değirmenlerde tozlu ve gürültülü koşullarda çalışılırdı, sıklıkla bitlerden mustarip olunur astım, fıtık ve kronik sırt problemleri bolca görülürdü.

Halk sağlığını geliştirmek için bazı girişimlerde bulunuldu. Hastalık kapmış nüfusu karantinaya almak ve mümkünse hastalara bakım sağlamak için hastaneler gibi dini ve sivil kurumlardan faydalanıldı. Venedik'te hastalığın iyileştirilmesi ve kent ile bütün Adriyatik kıyı limanlarının hastalıktan korunması için çok para harcandı. Sadece gemiden kaynaklanan enfeksiyonları önlemek için

değil aynı zamanda genel hijyeni iyileştirmek için de tedbirler alınmıştı.

15. yüzyılın başlarında, İtalya'daki Padua Üniversitesi, bulaşıcı hastalıkların yarattığı sorunu çözmek için kısmi de olsa tıp ve anatomi çalışma merkezi haline getirildi. Matbaanın yaygınlaşması ile paralel olarak basılı metnin daha farklı yerlere yayılması yeni tıbbi bilgilerin iletilmesini kolaylaştırdı. Bununla birlikte, yerel tedaviler ve manevi müdahale gibi geleneksel yöntemler de önemini korumaya devam etti. İtalya'da San Gimignano'da bulunan Chiesa di Sant'Agostino'da (St Augustine Kilisesi) Benozzo Gozzoli, San Sebastian'ın, şehri 1464 veba salgınına karşı korumak için toplu bir şekilde verdikleri mücadeleyi gösteren bir tablo resmetti. Bu tip inançlar her zaman önemini korudu ve belirli toplulukların ritüelleri ile kimlik duygularının vazgeçilmez bir parçası olarak yerini aldı.

Feodalizm

11. yüzyıl Batı Avrupa'sının çoğunda egemen siyasi kontrol ve sosyal örgütlenme sistemi feodalizmin temel özelliği, efendiyle avam arasındaki ilişkiyi keskin çizgilerle ayıran bir sistem olmasıydı. Derebeyliğine bağlı kimseler genellikle şövalye (ağır zırhlı süvari) rütbesinde askeri hizmet sağlamak için arazide kavlrlardı. Egemen güçler ve vatandaşlar ile belirli bir bölgede bulunan yapı anlamındaki modern devlet anlayışı o dönemde yoktu. Bunun yerine her biri kendi topraklarında etkili bir şekilde egemen olan bir dizi hükümdar vardı. Ancak sözde hepsi ayrı olsalar da her biri kral veya başka bir hükümete bağlılık borçluydu. Sanayileşme, kentleşme, zorunlu askerlik ve milliyetçilik 19. yüzyılda durumu kökten değiştirmeye kadar, toprak mülkiyeti ve askerlik hizmeti bu anlayışı takip eden siyasi örgütlerde yüzyıllarca önemini korumaya devam etti.

Sağdaki hiyerarşi üçgeni gösteriyor ki lord ve vasa! arasındaki ilişki feodalizmin kalbindeydi. Sosyal yapıdaki düşük olanlar korunmaları karşılığında efendilerine sadakat ve askerlik hizmeti sunuyorlardı

Kaleler

İlk kaleler genellikle toprak ve odun ile inşa edilen basit yapılarıdır, ancak yine de inşa etmek için çok fazla insan gücü gerekiyordu. Kereste yapımı formlar genellikle hendek veya duvarlarla çevrili olacak şekildedeydi. Zamanla, Londra Kulesi ve Krak des Chevaliers gibi büyük kaleler, yangına dayanıklı ve duvarları ile saldırırganlardan korunma amaçlı olarak daha sağlam olan taşlarla güçlendirildi.

Yukarıda fotoğrafı görülen Suriye'deki "Şövalyeler Hastanesi" 1142 yılında Krak des Chevaliers tarafından eski bir Arap kalesinin bulunduğu yere inşa edilen anıtsal bir tahkimattı

Pazar Ekonomisinin Yaygınlaşması

Orta Çağ Avrupa'sı özellikle emek ve kira karşılığı gelir elde etmeyle para kazanmakla bağlantılı olarak ticaretle bir artış yaşadı ve bu da büyük miktarlarda madeni para üretilmesini gerektirdi. Kredi ve borçlanmayı, ülkeler arasında ticareti kolaylaştırmak için Trampa senetleri de dâhil olmak üzere satıcıların kullandığı ödeme garantisi mahiyetinde nakit karşılığında takas edilebilecek yeni finansal araçlar tasarlandı. Bahsi geçen gelişmeler

ayrıca gelecekteki işletme sermayesinin temellerini de ortaya çıkardı.

Ticaret ve paranın yükselişi sosyal sorumluluk ve uygulamaları etkiledi. Asya'nın güneydoğusundan güneybatısına kadar olan kesimi Doğu Afrika'ya bağlamak için bir yol sağlayan Hint Okyanusu kıyı bölgelerinde geliştirilen mal, hizmet ve arazi pazarları, ticaretle özellikle güçlü bir büyüme alanı oldu.

Aşağıdaki 1459 yılında yapılan Fra Mauro haritası, Marco Polo'nunkiler de dahil olmak üzere Asya'daki yeni keşifler üzerine çizildi.

Yukarıda tasviri yapılan nüfusun yaklaşık üçte birini öldüren veba Avrupa'yı harap etmişti

Veba ve Toplum

Ticaret yolları mal taşımının yanı sıra aynı zamanda hastalığın yayılmasında da bir tür kanal görevi görmüştü. Korkunç bir felaket olan veba salgını, 14. yüzyıldaki biyolojik değişimin boyutunu yansıtmaktadır. Veba muhtemelen Çin'in Yunnan bölgesinde ortaya çıktı daha sonra Çin boyunca ve batıya doğru İpek Yolu boyunca Orta Doğu ve Avrupa'ya yayıldı. Hastalık sıçanlar ve onların üzerlerinde yaşayan pire ile insanlara bulaşan pire ve bitler aracılığıyla yayıldı. 1345-1346'da Moğollar Kırım'da güçlü surlara sahip Ceneviz yönetimindeki ticaret kenti Kaffa'yı (Modern Theodosia) kuşattıklarında, şehre mancınıkla ceset fırlatarak vebayı yaymış oldular. Oradan kaçan Cenevizliler ise hastalığın Avrupa'ya taşınmasına sebebiyet verdiler.

Veba, dünya nüfusunda ciddi bir düşüşe neden oldu ve bu düşüş yüzünden 16. yüzyıla kadar nüfus nispeten durağan kaldı. Koşullar Küçük Buz Devri olarak bilinen ve iklimde ız bırakan dönemde

ağırlaştı. Avrupa nüfusunun üçte biri kadarı hayatını kaybetti bu da işgücü sıkıntısına yol açtı. Bu durum Doğu Avrupa'da ırsi esarete dayanan ve zorla çalıştırma sistemi olan serflikin yayılmasını teşvik etti. Serflik tarım için gerekli büyük işgücünü sağlarken mahsulden düşük verim elde edilse dahi yoğun para kullanımını azaltmasıyla işgücü yokluğunu giderdiği için, çok az alternatif olduğu bir zamanda dengede bir işgücü sağladı. Serflikin hukuki özü, toprağı işleme hakkı karşılığında efendiye bir tür kişisel hizmet sağlamak ve kölelik karşıtı Hristiyan öğretileriyle uyumlu bir sistem sunmaktır. Bu, kölelikte söz konusu olmayan fakat her halükârda tarafların eşit olmadığı bir sözleşme biçimidir.

Batı Avrupa'da, işgücü sıkıntıları köylüye köleliğin kısıtlamalarından uzaklaşma fırsatı verdi. İngiltere'nin emek üzerindeki baskıyı koruma girişimi, 1381 yılında köylü isyanlarına yol açtı. Kırıl kesimde ise daha fazla gerginlik vardı. Ticaret için daha fazla gıda tüketimine bağlı olan tarımsal

Soldaki resim İngiltere'deki 1381 tarihli köylü isyanını göstermekte. Vebadan sonra köylüler artan bir istekle özerkliklerinin peşinde koştu.

üretimde koyun yetiştiriciliğine doğru bir geçiş söz konusu oldu. Burada et değil, Kuzey İtalya, Belçika'da - özellikle Bruges ve Gent şehirlerinde - ve son olarak İngiltere'de gelişen kumaş endüstrisinde kullanılabilecek yün üretimi asıl odaktı.

Daha sonra Orta Çağ Avrupa'sındaki kriz kiliseyi de etkiledi. Papalık seçimleri ve iktidarla ilgili anlaşmazlıklar Roma ve Avignon'daki rakip papalıklara bağlılık gösteren bölgeler arasında çatışmalara yol açtı. Papalığın Roma'dan Avignon'a (1305-1377) geçmesi ve Büyük Bölünme (1378-1417) ile otorite ve otoriteye itaat sarsılırken parçalanmaya doğru giden yola da girilmiş oldu.

Sağdaki bir şapelde bulunan resim gösteriyor ki ilahi müdahaleye olan inanç, Ortaçağ yaşamında önemini korumuştur. San Sebastian'daki fresk, vebaya karşı korumak için 1464'te çizildi

Avustralya Geleneği

Avrasya'nın ticari, teknolojik ve dini gelişmelerinden soyutlanmış Avustralya'da yerlilerin yaptığı resimler ve semboller, yorumlanmaları zor olsa da atalarının hikâyelerini ve çevre ile kurdukları kadim bağları tasvir etmekteydi. Bu sanat; süslü höyükler, ağaç kabuklarının ve kayaların üzerine çizilen resimler, çizim ve gravürler de dâhil olmak üzere farklı tür eserlerle kendini gösterdi. Aborijin halkının kültür ve gelenekleri sanatlarında bir çeşitlilik yaratmıştı. Yerel halk bu eserleri kendileri için yaptıklarından içlerine kendi yaşantılarına özgü anlamlar gizlemişlerdi. Avustralya kaya resimciliği ve oymacılığında, özellikle bazı kayalarda, efsanevi varlıkların

Aşağıda Avustralya mağara resimleri belirli kaya oluşumlarıyla yakından bağlantılıydı.

temsilleri bulundu. Bu da topraklarındaki kut-sallığın nesiller boyu süregeldiği hissini uyandırmıştı. Kaya oluşumları ve su birikintileri hem doğal hem de doğaüstü olaylar olarak görülüyordu. Ayrıca Düşlerin (Dünyayı şekillendirdiklerine inandıkları doğaüstü varlıklar olan ataları) yolculuklarında buraları kullandıklarına inanılmıştı.

Yeni Zelanda'nın son derece güçlü Maori hikâye anlatma geleneği de yaşanan toprakların ve coğrafyanın özelliklerini yansıtmaktaydı. Tutulan günlüklerde ve anlatılan hikâyelerde ölümler anılırdı bu da bilgileri saklamanın, derinlemesine incelemenin ve sonraki nesillere aktarmanın önemli bir yolu. Maori mitolojisi, efsaneye göre Yeni Zelanda Adalarına hükmeden yarı-tanrı Māui'yi konu alıyordu. Yeni Zelanda'nın esas yerlilerinin kanolarını bıraktıkları yerler soy bilimcilerin o kanolardan kimlerin indiğini araştırmaları sonucu önem kazandı. Kabilelerin üstünlük savaşları Tanrıların birbirleriyle yaşadıkları çatışmalara da sahne olmuştu. Bu çatışmalar fethe-dilen topraklarda manevi bir birlik sağlan-masıyla sonuçlandı. Böylece yerliler ve Māui arasında bir ilişki kurulduğu sonucuna varıldı.

Polinezyalı kâşifler

Yeni Zelanda'nın kuzeyinde, Güney Pasifik Polinezya kültürünün ataları M.Ö. 1000 ci-varında Fiji-Samoa bölgesine ulaşmıştı. M.Ö. 200'den itibaren çift gövdeli kano kullanan Polinezya insanları, Pasifik'in tüm adalarına yerleştiler; yaklaşık 300'de Paskalya Adası'na, tahmini olarak 400'de Hawaii Adaları'na ve 1200'e kadar Yeni Zelanda'ya ulaşmışlardı. Bunlar zamanına göre müthiş başarılıydı. Polinezya denizcileri yön bulmak için yıldız pusulasını ve adaların coğrafi yapısını anlamak için sıra dışı harita bilgilerini kullandılar. Ayrıca bunu yaparken çubuk ve kabuklardan (Özellikle Hindistan cevizi ağacından faydalanarak) oluşturdukları grafikler kullandılar.

Rönesans ve Aydınlanma

1500-1750

15-18. yüzyıllar erken modern dönem olarak bilinir. Coğrafi keşifler, rönesans ve reform, Batı Avrupa güçlerinin 1800'e kadar fazla nüfusu olmayan kıtalara ulaşmalarını sağladı ancak ana vatanlarında neredeyse sürekli savaşlar hâlindeydiler. Avrupa dışında ise Hindistan'da Babürler ve Çin'de Mançular muazzam genişlikte bölgeleri kapsayan devletler kurarken, Amerika'daki büyük imparatorluklar yabancıların gelişmiş silahları ve yine onların getirdikleri hastalıklarla mücadele ediyordu.

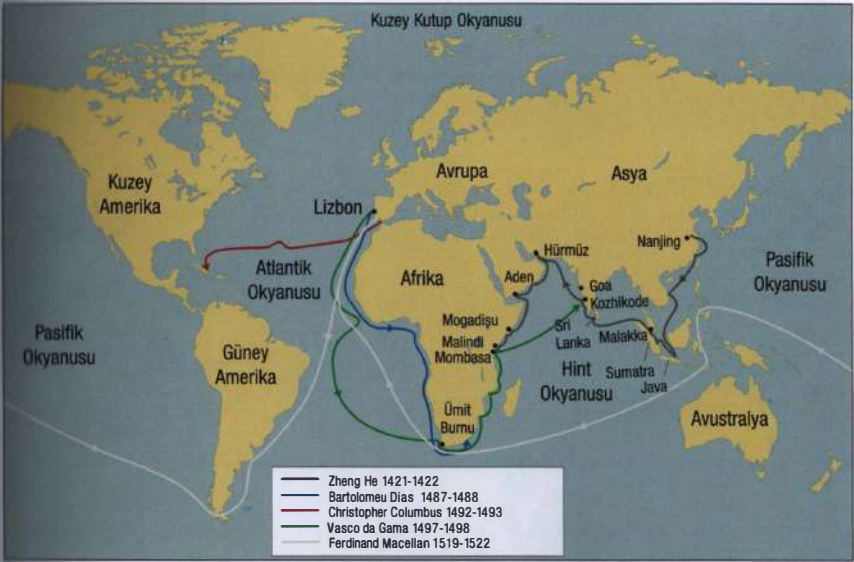
Okyanusların Keşfi

Çin gemileri, Batı Han Hanedanlığı (M.Ö. 206 - M.S. 25) döneminde Doğu Hint Okyanusu'na seferler düzenledi. 11. yüzyılda, Güney Çin Denizi boyunca Güneydoğu Asya'ya sık sık seferler düzenlendi ve 13. yüzyıla kadar deniz haritaları Çin'de yaygınlaştı.

15. yüzyılın başlarında, Zheng He, Hint Okyanusu'nu keşfetmek için pek çok büyük sefere öncülük etti. Kendi içinde bunlar prestijli, gizemli ve teknolojik başarıların peşinden gidilen modern uzay araştırmaları sayılabilirler. Seferler Çin'in dünyada elde ettiği konumu açısından oldukça önemsedığı Cefeng Sistemi'nin genişletmeyi

Aşağıdaki resim, dönemin başında sıkça yapılan ticaret şeklini resmetmekte. Zheng He'nin filosunu oluşturan Çin hurda gemileri, aynı dönemin Avrupa gemilerinden çok daha büyüktü

Yukarıdaki harita gösteriyor ki 15. yüzyılın sonunda, deniz teknolojisindeki gelişmeler cesur kaşiflerin her zamankinden daha uzak mesafelere gitmesine izin verdi

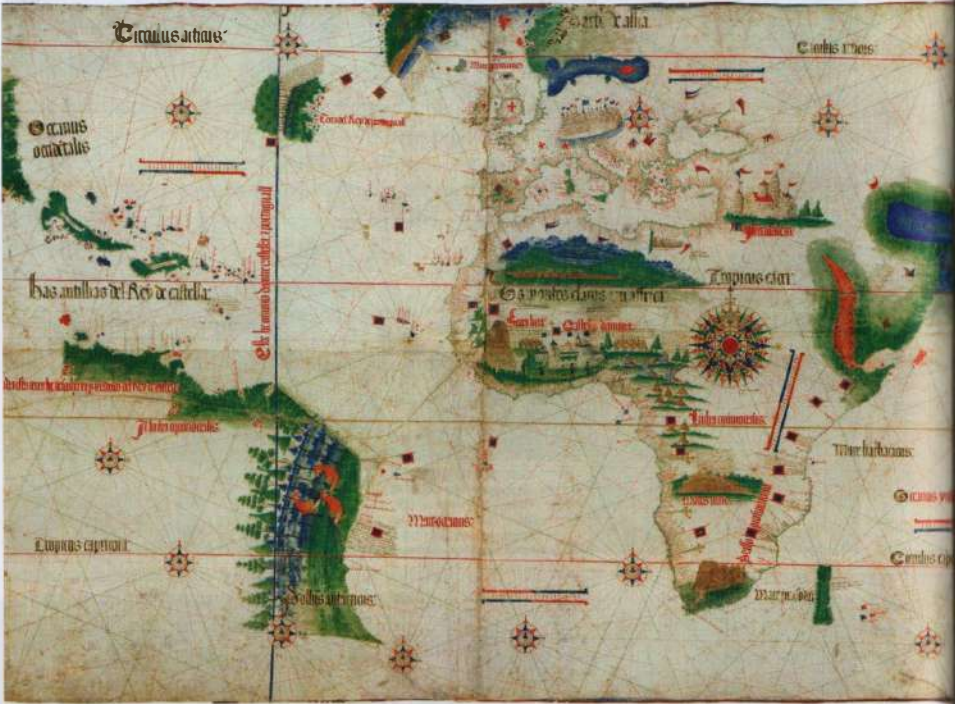
Sağdaki heykel Amiral Zheng'e ait olup kendisi 1405 ile 1433 yılları arasında Hint Okyanusu boyunca keşif ve diplomasi seferlerinde büyük Çin hazinesi filolarına liderlik etmişti

amaçlıyordu. Hint Okyanusu'nun kuzey kıyılarında yelken açmanın yanı sıra, Zheng, Doğu Afrika kıyılarına kadar gitti.

Siyasi olarak 15. yüzyılda Portekiz ve ardından İspanya'nın üstlendiği keşif yarışı önemliydi. Onları sadece altın gibi değerli malların bulunabileceği yeni yerlerin keşfi değil aynı zamanda İslam ile yoğun bir rekabete girmek fikri de motive ediyordu. 1492'de batıya doğru giderek Asya'ya ulaşmak için bir rota arayan Christopher Columbus kutsal toprakları geri almak için para toplamayı umuyordu. Bunun yerine Karayip Adalarını buldu.

Bartolomeu Dias, 1488'de Portekiz adına Ümit Burnu'nı geçerek Müslümanların kontrolündeki Mısır'dan ve Kızıldeniz'den uzakta yeni bir rota izleyerek Hint Okyanusu'na gitti. Bir denizci olan Vasco da

Yukarıdaki el çizimi Cantino Planisphere isimli harita Atlantik ve Hint Okyanuslarındaki Portekiz keşiflerini gösteriyor.

Solda portresi bulunan kişi, Christopher Columbus, Asya'ya yeni bir yol bulma amacıyla çıktığı yolda Amerika'yı keşfetti

Gama, Avrupa'dan Hindistan'a ilk deniz yolculuğunun sonunda 1498'de Kozhikode'ye ulaştı. Daha ağır toplara sahip gemileri ile Hint gemilerinin gücünü kırdı.

Portekizliler, Hint Okyanusu'ndan Çin ve Japonya'ya doğru hızla ilerlediler. 1511'de ele geçirilen Malacca Boğazı gibi stratejik noktalara üs kurdular. Bu gelişmeler, merkezi Hindistan Goa'da bulunan yeni bir deniz ticaret imparatorluğunun kilit noktasıydı. Portekizliler ayrıca Çin'de Makao ve Japonya'da Nagasaki'de ticaret üsleri kurdular.

1519-1522 yıllarında Ferdinand Magellan tarafından başlatılan dünyanın etrafını

ilk kez dolaşma denemesi hem Güney Amerika'nın en güney noktasından hem de Pasifik'ten kaydedilen ilk geçişi. Buna karşın Polinezyalı gezginler daha önce okyanus boyunca uzun yolculuklar yapmışlardı. Avrupalılar giderek artan bir şekilde dünyanın büyüklüğünü ve şeklini kavradılar. Klasik haritaların ve coğrafyacıların otoritesini deirmeyi başardılar; böylece asırlardır bel bağlanmış geleneğe sağlam bir darbe indirdiler.

Avrupa'nın gücünü Yeni Dünya'ya yansıtmış -oradaki yerli imparatorlukları yenmesi- keşfedilen yoğun kaynaklardan yararlanarak para akışını artırmaya ve Asya ile

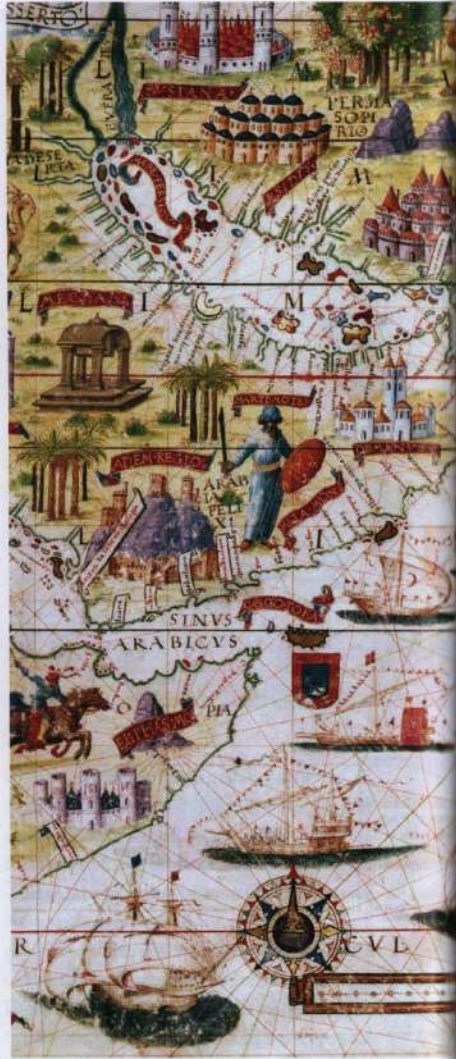
Yukarıdaki tasvir 1498'de Vasco da Gama'nın, Ümit Burnu etrafında yelken açarak Hindistan'a ulaşan ilk Avrupalı kaşif oluşunu gösteriyor

ticareti finanse etmeye yardımcı oldu. İspanya bundan büyük kazanç sağlasa da hem Meksika gümüşü hem de Bolivya Potosi'deki 'Gümüş Dağ' sadece İspanya İmparatorluğu'na değil aynı zamanda onlarla

ticaret yapan Fransa'ya ve İngiltere'ye de fayda sağladı. Bu gelişmeler Asya ile olan ticaret dengesini alt üst etti ve oradan mal ithal etmeye başlamalarıyla sonuçlandı.

Yukarıdaki gümüş para Asya ve İspanyol Reali olup onunla ticaret kolaylaştı ve Amerika kıtasında tercih edilen para birimi oldu. Yeni Dünya İspanyollar için gümüş kaynaklarıyla adeta bir armağan oldu

Soldaki gemi resmi, gemi inşa teknolojisindeki ilerlemeleri görmek için güzel bir örnektir. Gelişmeler sayesinde uzun okyanus seferleri mümkün oldu

Yukarıdaki Miller Atlası Avrupalıların yaşadıkları Dünya'nın büyüklüğü ve şekli hakkında daha iyi bir anlayış sergilediğini gösterdi

Nasıl Seyahat Ediyorduk: Deniz

Yukarıdaki gemi örneği, 15. yüzyılın sonlarından itibaren, Avrupa gemileri Hint Okyanusundaki muadillerine göre daha büyük olduğunu göstermekte

İster tahta ile yapılmış büyük yelkenli gemiler olsun ister kas gücü (kadirgalar gibi) ya da her ikisi birden (kadirgaların daha sağlam direkler ve yelkenlerle donatılmasıyla) kullanılıyor olsun dönemin en maliyetli, güçlü ve teknolojik açıdan gelişmiş sistemi denizcilikti. Büyük gemilerin inşası dönemin en büyük endüstriyel faaliyetti. 15. yüzyılın sonlarından bu yana yayılan bir teknik olan karavela yapımı (gövde plakalarının çerçevelere kenetlenmesi), Hint Okyanusundaki muadillerine kıyasla Avrupa gemilerinin daha güçlü gövdelere sahip olmasına önemli ölçüde katkıda bulundu ve daha ağır silahların taşınabilmesine olanak sağladı.

Donanma sistemindeki gelişmeler daha yüksek hıza, gelişmiş manevra kabiliyetine ve rüzgâra daha çok direnen yelken açma yeteneğine izin verdi. Direklerin sayısı arttı, arma seçenekleri gelişti ve bir direğin hasarlanması ihtimaline karşı önemli bir güvenlik önlemi sağlanmış oldu. Batıların denizcilik için pusula kullanımı ise 12. yüzyılda başlamıştı.

Matematik, özellikle 1569'da üretilen Merkator Projeksiyonu tekniğini geliştirmede ve Avrupa araştırmalarının büyük bölümü için harita üretiminde kullanıldı. Matbaa ise yalnızca haritaların üretilmesinde değil Edward Wright'ın Gemilikte Bazı Hatalar (1599) ve Thomas Addison'un Aritmetik Gezinmesi (1625) gibi seyriz tezlerinde olduğu gibi, sistematikleştirilmesi ile bilgi ve tekniğin yaygınlaştırılmasında da kullanıldı.

Korsanlık

Korsanlık, Güneydoğu Asya dışındaki sulara olduğu gibi, devletlerin zayıf olduğu her yerde ortaya çıktı. Aslında korsanlar yerel ticareti vergilendirdi, ancak uzun mesafeli ticaretin büyümesinden de kazanç elde etti. Devletlerin yaptıkları işlemlerle başa çıkmak için savaş gemileri inşa etmeleri ve karadaki korsan üslerine saldırımları gerekiyordu. En önemli denizcilik gücü olan İngiltere bunu etkili bir şekilde yaptı: 18. yüzyılda Karayip'lerde, 1750'lerde Maratha korsanlarına karşı Hint sularında ve 19. yüzyılda güneydoğu ve doğu Asya'daki ülkelerde korsanlara karşı operasyonlar düzenledi, özellikle kuzey Borneo dışında. Charleston'u abluka altına alan 'Kara Sakal' ve 1718'de öldürülen İngiliz korsan Edward Teach gibi tanınmış figürler oldular.

Yukarıda tasviri bulunan korsanlar kendilerini Dünya'nın dört bir yanındaki ticaret yollarında kurdu. Akdeniz'de, Berberi korsanlar Avrupa donanmalarıyla savaşlarına devam etti.

Amerika'nın İstilas

İspanya'nın 1519-1521'de Meksika'da bulunan Aztekleri ve 1531-1535'te Peru'da İnkaları alt etmesi İspanyolların, Avrupa'daki çıkarlarını korumak için kullandıkları kaynak miktarını hiç de ğiştirmemiş olsa da Yeni Dünya'yı değiştirmişti. İspanya'nın fetihleri sadece askeri başarılar değildi. Tlaxcaltecs gibi yerel halkların İspanyollarla işbirliği yapmaları, Aztek hâkimiyetini güçsüzleştirdi ve Aztekleri asimile etme konusunda başarılı olmalarını sağladı.

Demir Çağı halkları arasında M.Ö. birinci yüzyıldan beri gelen çatışmaların bir yansıması olan ateşli silahlara ya da atlara ne İnkalar ne de Aztekler sahipti. Toplamları demir ve çeliğe değil tahtaya ve tařa bağımlıydı. Sapan, tahta mızrak ve obsidyen bıçaklar İspanyolların ateşli silahlarıyla mücadele etmekte yetersizdi. Hernan Cortés, 1519'da Meksika Vera Cruz'a indiğinde yanında

sadece 500 İspanyol askeri, 14 küçük top ve 16 at vardı. Francisco Pizarro İnkalara saldırđında sadece 168 Avrupalı asker, 4 top ve 67 ata sahipti.

İspanyolların kendileriyle birlikte getirdiği hastalıklar da derin etkiler yarattı. Amerikan yerlileri, özellikle çiçek hastalığına maruz kalmadıkları ve dolayısıyla bu hastalığa karşı bağışıklıkları olmadığı için, çok olumsuz sonuçlarla karşılaştılar. Çiçek hastalığı Karayip nüfusunun yanı sıra Aztekler'i de etkileyerek neredeyse yarısının ölümüne sebep oldu. Bahamalarda bulunan Hispanyola Adası'ndaki altın madenlerinde çalıştırmak için köle olarak getirilen Arawaklar gibi halkların farklı yerlere götürölmesiye hastalığın yayılmasına ve etkisini arttırmasına sebep oldu.

Liderlerinin zayıflıkları Azteklerin yenilgisinde önemli bir rol oynadı. Panięe kapılan Aztek lideri Montezuma, Cortés'i görüncü büyülenmişti; onun güçlü bir hükümdar bir tanrı ya da ilahi elçi

Aşağıda, sadece 500 askerin gücü ve yerel müttefiklerin yardımıyla Hernan Cortés'in, çok daha kalabalık olan Aztek kuvvetlerini yendiği savaşlardan biri resmedilmekte

Yukarıdaki portre Francisco Pizarro'ya ait. Pizarro, İnkalar arasında bir kargaşa dönemine denk geldi ve bu durum 168 istilacı kuvvetin geniş bir imparatorluğu fethetmesine izin verdi

Aşağıda: İnka tahtının taliplerinden biri olan Atahualpa, İspanyollar tarafından yakalanışını gösteren tablo var. Atahualpa daha sonra üvey kardeşi Huascar'ı alt etmek için kullanıldı

olabileceğinden endişeliydi. Bu yüzden Cortés'e karşı mücadele etmek konusunda isteksizdi. Aztek kültüründe insanlar ve tanrılar arasında güçlü bir birliktelik vardır. Cortés, Meksika'nın merkezindeki Aztek başkenti Tenochtitlán'a sahilinden dolaşarak gitmek zorunda kalmadan kolayca ulaştı. 1520 yılında bir başka anlaşmazlık sonucunda Montezuma öldürüldü. Onun yerine geçen ve abisine göre mücadele konusunda daha faal olan kardeşi Cuitlahuac aynı yıl çiçek hastalığından öldü.

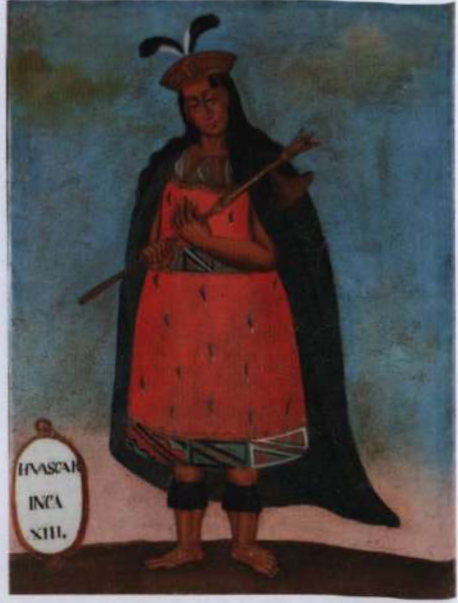
İspanyollar Peru'ya geldiklerinde, İnka imparatoru Atahualpa ve üvey kardeşi Huascar arasındaki taht kavgasını kullanarak onları zayıflatılar. Bölünmenin kimin lehine olacağına İspanyollara karar verdi. İspanyollar tarafından ele geçirildikten sonra Atahualpa, öldürülene kadar Huascar'a karşı kullanıldı.

İspanyol istilalarını, farklı sömürgeci grupların bölgeye gelişini takip etti. Hristiyan misyonerler diğer dinleri tahrip ederek kendi idari yapılarını kabul ettirmek için bölgede bulunuyorlardı. İspanyolların yerel soyluları ve maddi kültürleri etkileri altına almaları gibi bölgesel unsurlar da onları etki altına aldı. Böylece son derece acımasız ve yıkıcı bir dönemden sonra bazı yerli

dini kültler Hristiyanlık içinde kendilerine bir yer buldular.

Amerika'da, yerel halklar kaba, ilkel ve medeniyetsiz olarak etiketlenmişlerdi ve bu Meksika'da olduğu gibi sömürgecilerin savaşı ve zulmünü değil, aynı zamanda toplumlarının kendine özgü özelliklerini asimile etme isteğinin de varlığını gösteriyordu. Yerlilere ait dini yapıların yok edilmesi ile yerel dini uygulamaların kabul edilemez olduğu ve ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesi vardı. İspanyollar Amerika'daki Hristiyan ibadetleri konusunda teşvik edici tavırlar sergilerken, kabul edilebilir tek dinin Hristiyanlık olduğu dile getirilirdi.

Din, Avrasya bölgesindeki çoğu gerginliğin nedeniydi ancak Babürlerin, Osmanlı ve Mançuların hiçbirini fethettikleri bölgelerde farklı dini inançları yok etmeye çalışmamışlardı. Amerika'da, İspanyollar ve onların devamında gelenler hiçbir zaman yerli ya da karma nüfusa geçemediler. Sonuç olarak İspanyollar, pagan inançlara karşı aralıksız mücadele etmiş ve yerli soyluların etkisini azaltmak için yerlilerin emekleri üzerindeki kontrollerini kullanmışlardı. İşbirliği yapan yerli halka ise çok

Yukarıda resmi bulunan Huascar, Huayna Capac'ın yerine İnka İmparatoru oldu, ancak kısa saltanatı, peşinden gelen anlaşmazlıkları ve İspanyol işgali ile yerli bir oldu

Solda İspanyol misyonerlerin Yeni Dünya'da Hristiyanlık yayma konusundaki kararlılıkları görülebilmektedir.

Yukarıdaki resim: 1571–1572 döneminde hüküm süren Tupac Amaru'ya at. Amaru, Manco İnce'nin oğlu olan son İnce hükümdarıydı. Manco İnce, 1536'da Peru'daki İspanyol yönetimine karşı büyük bir isyan başlatmış, 200.000 savaşçının gücünü kullanarak 1572'ye kadar varlığını koruyacak bir isyancı devlet kurmuştu

büyük topraklar veriyorlardı. Benzer bir yaklaşım Babürlerin kuzey Hindistanı fethi sırasında da meydana gelmişti.

İspanyollar dini propaganda yapmayı bir üstünlük işareti, fethi için bir gerekçe ve kontrolü güvence altına almanın bir yolu olarak görüyorlardı. Yerel kültür üzerindeki sonuç ise Hindistan'da görülenden çok daha büyük bir kıyım ve hastalığın yanı sıra yerel toplumun bozulmasına da sebep olmuştu. Sonuç ilhamını Reconquista'dan alan bir fetih modeli olarak şekillenmişti (bkz. sayfa 81).

İspanyol yönetiminin sertliği, 16. yüzyılda Batı tarihi ve halk kültürünün kilit yönleriyle güçlendirildi. Yeniden canlanan İslam'ın Osmanlı İmparatorluğu aracılığıyla (Hristiyanların köleleştirilmesini içeren politika odağıyla) Hristiyan topraklarına saldırması ve reform nedeniyle Hristiyanlıktaki dinsel şiddetin artması o dönem İspanyolların tutumlarına derinden etki yaptı.

Yerel güçlerin hoşnutsuzluğu, Aztek ve İnce İmparatorluklarının şaşırtıcı derecede hızlı çökmesine yol açmıştı böylece İspanyollar bölgede kendi kurallarını pekiştirmenin kolay olmayacağını anlamışlardı. Peru ele geçirildikten kısa bir süre sonra büyük bir isyan patlak verdi. Huascar'ın erkek kardeşi ve İspanyolların bir kuklası olması planlanan Manco İnce, Pizarro'nun gözetiminden kaçtı ve 1536'da 20.000 savaşçıdan oluşan bir ordu topladı. Vilcabamba Ormanlarında güçlenen isyankâr kuvvetler Manco'nun soyundan gelen Tupac Amaru'nun 1572'de ölümüne kadar varlıklarını sürdürdüler.

İspanyollar Kuzey ve Güney Amerika'nın başka yerlerinde de yerel kabilelerin isyanlarıyla karşılaştı. Çevre, ekonomik kalkınma, sosyal yapılar ve siyasal örgütlenmede önemli farklılıklar vardı. Bazı kabileler ise karmaşık ve nispeten gelişmiş kültürlerle sahipti. Gelişmiş kabilelere İspanyolların 1536'daki seferlerinde Kolombiya'nın dağlık iç kesimlerinde zümrüt

Yukarıdaki resim Hernando de Soto'nun 1539-1542 arasındaki Mississippi bölgesine seferlerinden birini gösteriyor. Soto, yerel nüfusa yıkıcı hastalıklar getirdi

madenciligi ile meşhur Musica Kabilesi gibi bazı kabileler örnek olabilir. Zorlu koşulları olan arazilere çoktan uyum sağlamış yerel halk, baş edilmesi güç isyanlar çıkarabiliyordu.

İspanya İmparatorluğu'nun faaliyet ve yapısı yerel direniş gücünün göstergesiydi. Örneğin, Şili'nin merkezinde olduğu gibi yerel bir desteğe sahip olmadıkları bölgelerde, İspanyollar ciddi zorluklarla karşı karşıya kaldılar. Bunu da Şili'de 1598-1604'ten daha sonra, Bió Bió Nehri Araucanyalılarının bağımsızlık kazandığı Güney Merkez Vadisi'nden geri çekilmek zorunda kalmaları takip etti. Kuzey Meksika'da, Gran Chichimeca'nın göçebe savaşçıları okçuluk kabiliyetlerini, İspanyol süvarilerin alışkın olmadığı arazilerde ölümcül etki yaratmak için kullandı. İspanyollar da kendileriyle işbirliği yapan yerli güçlerin gelişimine destek oldu, böylece bölgede uzun süredir

devam eden göçebe ve yerleşik halklar arasındaki mücadele başka bir şekil aldı. Yerliler İspanyolların atlarını hareket kabiliyetlerini arttırmak için kullandı. Sonuçta İspanyollar köleleştirdiği halklara baskı yapmak da dâhil olmak üzere saldırgan politikalarını terk ettiler ve gerginlikleri azaltmak için rakiplerine Hristiyan misyonerlik faaliyetleriyle birlikte hediyelerle rüşvet vermeye başladılar. Sömürgeciler ve sömürülenlerin mücadeleden ziyade uzlaşarak etkileşime girdiği bir 'orta yol' kuralı gelişti. Kuzey Meksika'da İspanyolların politikalarında yaptıkları değişiklik onlara yerleşimlerini genişletme ve yeni kaleler kurma fırsatı verdi.

Altın kaynağı söylentileri Meksika'nın kuzeyindeki İspanyol keşiflerini, 1540'ta şimdi New Mexico olan Francisco Vásquez de Coronado'ya ve "Büyük Ovalar" olarak adlandırılan Amerikan'ın iç kırsımlarına doğru taşıdı. Fakat söylentiler yanlıştı.

Yukardaki resim, arazi ve yerli aileleri İspanyol sömürgecilere tahsis eden encomienda sisteminin sertliğini gösteriyor. Sistem, İspanya'nın siyasi muhalifleri tarafından vahşeti nedeniyle eleştirildi

Meksika'da bulunanlarla yarışmanın bir yararı olmamıştı; tıpkı 1539-1542 yılları arasında Aşağı Mississippi'yi ve yakınındaki toprakları acımasızca yağmalayan Hernando do Soto'nun keşiflerinin hiçbir faydası olmadığı gibi. 1541'de Hernando do Soto, atların eksikliğini avantaja çevirerek açık zeminde Mobile'deki (Selma, Alabama) Choctaw yerlilerine karşı bir zafer kazanmıştı. Soto'nun ölümünden sonra De Moscoso 1542-1543 yıllarında Teksas'ın doğusuna doğru gitmeye devam etti.

Keşiflerin getirdiği salgınlardan kurtulamayan yerliler sömürge politika ve uygulamaları yüzünden daha da zor duruma düştüler. Ekonomik faaliyetlerde baskın hale gelen plantasyon tarımı ve

madencililiğinin büyük işgücü gereksinimi sorunu daha da kötüleştirdi. Bunlara getirilen acımasız çözüm ise 16. yüzyılda İspanyolların Amerika dışında kontrol ettiği Honduras ve Nikaragua gibi sömürgelerden çok sayıda köleyi zorla getirip çalıştırmak üzerine kurulu bir politikaydı.

Kölesatışı insanları köleye dönüştürmekle mümkün olduğu için kabileler arasındaki çatışmayı ateşleyerek yerel toplumu istikrarsızlaştırdı. Kraliyet yasası, yerlilerin köle olarak değil Hristiyan olmaya hazır özneler olarak ele alınması gerektiğini belirterek rahiplerin yapacağı baskıyı denetlemeye çalıştı. Denetimler İspanyol denetimi altındaki yerel iş gücünün kontrolünün de etkiledi. 1542'deki

Leyes Nuevas'ta yerel kölelik resmi olarak kaldırıldı, ancak düzenleme Peru'daki İspanyollar arasında bir isyana neden oldu. Bunun bir sonucu olarak da yerel yetkililer ile toprak sahipleri tarafından köleliğin kaldırılması hakkındaki düzenleme sıklıkla göz ardı edildi. Ayrıca 'Encomienda' olarak bilinen o bölgedeki bağlı emek sistemi yerli ailelerin sömürgecilere tahsis edilmeleri veya 'Repartimiento' isimli özellikle erkek nüfusun bir kısmının evden uzakta çalışmak zorunda bırakıldığı zorunlu göç sistemleri fiili köleliğin farklı temsilleriydi.

Yerli köleler, Kuzey Meksika gibi bazı sınır bölgelerinde önemlerini korudular ancak maliyetlerinin uygun oluşu sebebiyle Batı Afrika'dan satın alınan ve Atlantik üzerinden getirilen kölelerin sisteme egemen olmalarına engel olmadılar. Afrikalılar önceleri İspanya üzerinden İspanyol kontrolündeki Amerika'ya sevk ediliyordu ancak 1518'den itibaren asientos (bir tür oturma izni) veya lisans çıkartılmasıyla doğrudan Afrika'dan getirilmeleri sağlandı. Nakliye masrafı Afrikalı kölelerin başlangıçta yerli kölelerden daha pahalıya mal olduğu için genellikle yüksek değerlerinin karşılığı olarak ev hizmetin sağlayan köle statüsünde kullanıldı.

16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Afrikalıların yerli halktan daha fazla fiziksel güce sahip olduğu inancı nedeniyle Afrika köle kaynağı olma açısından daha önemli hâle geldi. Amerika'ya taşınan Afrikalı kölelerin sayısı sonraki yüzyılda büyük oranda arttı, ancak hizmetleri maliyetlerini karşılamadığından dolayı yerli halktan olan kölelere göre daha pahalı kaldılar.

1565 yılında İspanyolların gücü Amerika'nın dışına genişlemeye başladı. Filipinler'deki Cebu Adası'nda kurulan üssü Manila'da bir başka üs izledi. Daha sonra bütün ada zinciri İspanyol hükümdar II. Philip (Hükümdarlığı 1556-1598) adına alındı ve böylece II. Philip üzerinde güneşin hiç batmadığı ilk imparatorluğun hükümdarı oldu.

Shakespeare ve Amerika

İngilizler de koloniler kuruyordu. William Shakespeare'in (1564-1616) yaşamındaki önemli bir gelişme, 1607 yılında I. Elizabeth'ten sonra Yeni Dünyada, özellikle Virginia'da İngiliz yerleşmelerinin kurulmasıydı. Hem Virginia hem de Bermuda tiyatro oyunları için ilham kaynağı olarak öne çıktı. *Fırtına* (ilk olarak 1611'de kraliyet sarayında sergilendi). Shakespeare, *On ikinci Gecede* (1602), *Maria duped Malvolio* "Kızıl derililerin artmasıyla [eklenmesi] yeni haritada olduğundan daha fazla yüzüne gülümsediğini söylediğinde bilgiyi yayma duygusunu yakaladı". VIII. Henry'de, Shakespeare, Yerli Amerikalıların gelişile oluşan Londra'daki meraka da yorum yaptı: "Büyük ale-tiyle [penis] mahkemeye gelen garip bir Hint mi, kadımlar bizi sıkıştırıyor mu?" *Fırtına*'da Trinculo'nin sergilenmesi adanın sakinleri olan Caliban halkını, İngiltere'de para kazanma olasılığı olan halk olarak gösteriyordu:

"Orası bir bayramlık değil aptal ama bir parça gümüş verecektir: bu canavar birini adam eder; oradaki herhangi bir garip canavarı adam eder. Topal bir dilenci'yi rahatlatmak için metelik vermediklerinde, ölü bir Hintli görmek için on tane vereceklerdir." (*Fırtına*, 2. perde, 2. sahne)

Yukarıda portresi bulunan Shakespeare'in oyunlarına, yaşadığı çağın yeni keşifleri girdi

Dünya'yı Değiştiren Maddeler: Şeker

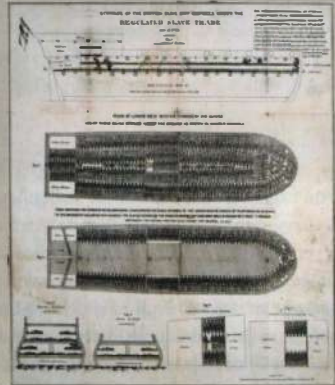
Tatlandırıcılardan yoksun bir kültürde şeker hemen bağımlılık yaptı. Ancak şeker kamışı yetiştiriciliği Tropiklerin sıcaklığına ve nem oranına göre zorlu bir görevdi. 1424'te Portekiz yerleşiminin başladığı Atlantik Adası Madeira Adası'nda plantasyon köleliğinin kurulması sayesinde şeker tarımı köle ticaretinin teşvik edilmesinde önde gelen bir faktör oldu. Şeker kölesi ekonomisi, 1600 yılları civarında 192 şeker değirmeni ve Batı Hint Adaları'nda bir Portekiz kolonisi kurulmasıyla başlayıp bütün Brezilya'ya yayıldı. İngilizlerin İspanya'dan zorla aldığı Jamaika'da 1684'te 246 şeker tarlası vardı.

Köleler, ticaretini İslam dünyası yaptığı için, çoğunlukla Batı Afrika'dan geliyorlardı. Afrika'dan gelen köleler, Yeni Dünya'nın doğu sahilinin demografik özelliklerini, ekonomisini, toplumu ve politikasını değiştirdi. 12,5 milyon köle götürülmek için yola çıkmasına rağmen kötü koşullar yüzünden ancak sadece 10,7 milyonu Amerika'ya sağlıklı olarak ulaşabilmişti. Getirildikten sonra çeşitli görevlerde çalıştırıldılar fakat esas çalışma alanları tarlalardı ve köleler için koşullar genellikle sertti.

Şeker, tarlalardan elde edilen temel kâr kaynağıydı, ancak tarlalarda yetişen ürünler arasında tütün, kahve ve çikolata da vardı. Balın yerini alan tatlandırıcı olarak şeker talebin artması 17. yüzyılda daha fazla yatırım yapılmasına ve şeker fiyatında düşüşe yol açtı. İçeceklere şeker ilave edilmesiyle Avrupalıların daha kolay tüketebileceği içecekler üretilmiş oldu. Çikolata şekerle karıştırıldı böylece acı bir içecek yerine tatlı bir içecek yaratılmış oldu. Bu da çikolatanın Avrupa'da daha popüler olmasını sağladı ve ana bileşeni olan kakaonun ithalatındaki büyümeyi teşvik etti. Çin'den gelen çay da dâhil olmak üzere kafeinli içeceklerin tüketimi arttıkça şeker talebi de arttı. Çaydanlıklar ev eşyaları arasında giderek daha yaygın bir eşya oldu. Şekerin popülerliği reçel, kek, bisküvi ve ilaca eklenmesi ile de yerini sağlamlaştırdı.

Yukarıda 17. yüzyılda ortaya çıkan şeker ekonomisine ait bir üretim merkezi örneği bulunmakta. Zor ve tehlikeli işler için büyük miktarda emek gerekiyordu. Şeker ve kölelik el ele geliştirdi.

Yukarıda plan, Afrika'dan Yeni Dünya'ya geçiş sırasında, yaklaşık 12,5 milyon kölenin, korkunç koşullarda yolculuk ettiği gemilerden birisine ait. Köleler uzun bir yolculuk boyunca insanlık dışı duruma katlanmak zorundaydı.

Osmanlı İmparatorluğu

Avrupalılar deniz imparatorlukları kurarken Avrupa dışındaki dünyada kara temelli imparatorluklar genişliyordu. Müslüman bir Türk halkı ve hanedanı olan Osmanlı, 13. yüzyılın sonlarında Anadolu'da bir sınır beyliği olarak kurulmuştu. 1204'teki Dördüncü Haçlı Seferi dolayısıyla büyük ölçüde zayıflamış Bizans ile aralıksız savaşlar yaparak genişlemişti. 1354'te Gelibolu'da Avrupa'da bir yer edinen Osmanlı, 14. ve 15. yüzyıllarda Balkanları fethetti. Özellikle 1389'da Kosova'da Sırlara

karşı kazanılan zafer önemli bir dönüm noktasıydı. Osmanlı sadece Bizans'ın zayıflığından değil aynı zamanda kendisine meydan okuyan Hristiyan devletlerden de faydalandı. Timur'un 1402'deki müdahalesi Osmanlı genişlemesini kısa bir süre duraklatmış olsa da sonrasında yeniden başlayan fetihler ile Sultan II. Mehmed 1453'te İstanbul'u fethetti.

Osmanlı klasik Asya hafif süvari taktiklerini, barutun sunduğu olanaklarla bir araya getirmiş ve piyadelerin etkin kullanımı ile birleştirmişti. 16. yüzyılın başlarında, Osmanlı aşiret yapısından

Aşağıdaki resim, Konstantinopolis'in Osmanlılar tarafından fethini gösteriyor. Kentin düşmesi Akdeniz'de büyük bir iktidar değişimine yol açtı

Yukarıdaki resimde de görülen 1529 tarihli Viyana Kuşatması, Osmanlı kuvvetlerinin Avrupa'da geldiği en uzak mesafesiydi

imparatorluk teşkilatına başarıyla geçiş yapmıştı. Osmanlı Sultanı I. (Yavuz) Selim (Hükümdarlığı 1512-1520) 1514'te Safevileri ve 1516-1517'de Memlükleri yenerek Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin ile Mısır'ı ele geçirdi. Osmanlı, güçlerini Mısır'dan Kuzey Afrika kıyılarına ve Kızıldeniz'den Aden'e kadar genişletmişti.

I. Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman (Hükümdarlığı 1520-1566) 1520'lerde rotasını Avrupa'ya çevirmiş Belgrad (1521) ve Rodos'u (1522) ele geçirerek Macarları (1526) yenmişti. Ancak Viyana (1529) kuşatması başarısız sonuçlandı. Sonrasında Kanuni'nin yönünü Irak'a ve Safevilere çevirmesi Hristiyan Avrupa üzerindeki baskıyı

hafifletti. Dahası, Hristiyan âlemi bazı önemli merkezleri Osmanlı saldırısından koruyabildiğini kanıtladı; 1565'te Malta'yı savunmaları gibi.

Osmanlı ayrıca liman kenti İstanbul'a dayanan önemli bir denizcilik kabiliyetine sahipti. Osmanlı deniz gücü Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'ne ulaşmayı başarmıştı ancak Atlantik Okyanusu'nda karşılaştıkları mücadeleyle başa çıkabilecek kadar küresel menzili olan gemileri yoktu. En ünlü deniz savaşlarından biri olan 1571'deki İnebahtı Deniz Muharebesi (Lepanto Savaşı), İspanyol-Venedik filosunun Osmanlı'ya karşı kazandığı ezici bir galibiyetti. Alınan bu mağlubiyet deniz teknolojilerinde belirgin bir fark olmadığını gösterdi.

Osmanlı sistemi yeniçeri, elit piyade ve kadırgaları için köle asker odaklıydı.

17. yüzyılda Osmanlı elde ettiği konumu koruyamadı. 1683'te Viyana'nın ikinci defa kuşatılması ağır bir yenilgiyle sonuçlandı ve ardından Osmanlı Macaristan'a kadar çekildi. 1717'de yeni bir savaş Belgrad'ın kaybıyla sona erdi, ancak Osmanlı 1739'da toprakları geri aldı ve 1711'de Rus Büyük Peter'i Prut Nehri'nde yenerek 1715'te güney Yunanistan'ı Venediklilerden geri aldı. Bununla birlikte Rus baskısının 1730'ların sonlarından ve 1812 yılları arasında kaçınılmaz olduğu kanıtlandı. Rusya ise Karadeniz'in kuzey kıyılarını fethetti ve Tuna'nın güneyine ilerledi.

Sağda portresi bulunan I. (Kanuni Sultan) Süleyman, silahlı kuvvetlerini Avrupa'ya çevirdi

Afrika

Afrika'da Avrupa sömürgesinin etkisi 16, 17 ve 18. yüzyıllarda sınırlıydı. En aktif Avrupa gücü olan Portekiz, 1578'de Fas'ta ağır bir yenilgiye uğradı ve Mozambik'in içlerine doğru ilerleme kaydedemedi. Bunun sonucunda Angola'daki istilası yavaşladı. Burada en bariz etki Müslüman etkisiydi. 1591'de Sahra'ya gönderilen Fas kuvvetleri, Tondibi'deki Nijer Vadisi'nin Songhay İmparatorluğu'nu yok etti. Daha doğuda Osmanlı, Etiyopya'nın Hristiyan krallığını fethetmek için Müslüman Adal saltanatı girişimlerini destekledi. Ancak Etiyopya'yı 1562'den yöneten Serse-Dingil, krallığını Adal ve Osmanlı'yı yenerek genişletti.

Sahra-altı Afrika, kazanan taraf için yeni köleler anlamına gelen savaşlara sık sık ta-nık oldu. Amerika'da mısır, manyok ve yer fıstığının gösterdiği etki gibi patates de Afrika'dan Avrupa'ya gelen nüfusu desteklenmesine yardımcı oldu. Tarıma dair mücadeleler genellikle ciddi kuraklık ve kıtlıkla ilişkilendirildi. Afrika'da, köleleştirmek için insanların ele geçirilmesi, rakipleri zayıflatmanın bir yolu olarak görülürken, çok sayıda kölenin mevcudiyeti fiyatlarının düşmesine neden oldu. Bu da Avrupalılar tarafından satın alınmalarına ve keşfedilen Yeni Dünya'daki emeğe yönelik ihtiyaçları gidermenin bir yolu olarak daha verimli olacağı anlamına geliyordu. Afrika tarımının doğası kölelerin maliyetini daha da düşürdü. Çapanın tarımda yaygın kullanımı emeğin değerini sınırlayan ve kârın düşük olmasına neden olan verimsiz bir uygulamaydı. 17. yüzyılda ateş gücünün kullanımı mücadelelerin giderek daha zorlayıcı ve orduların da daha tehlikeli olmasına yol açtı. Afrika'daki savaş ise bir dönüşüm yaşadı.

Yukarıdaki tablo, Portekizlilerin Fas'ta 1578 yılında Alcácer Quibir Savaşı'nda aldığı büyük yenilgiyi gösteriyor.

Soldaki Nijer vadisinde bulunan savaşçı figürünün tarihi 16. yüzyıla kadar uzanıyor ve bölgede çalışan bronz yayılmasını yansıtır.

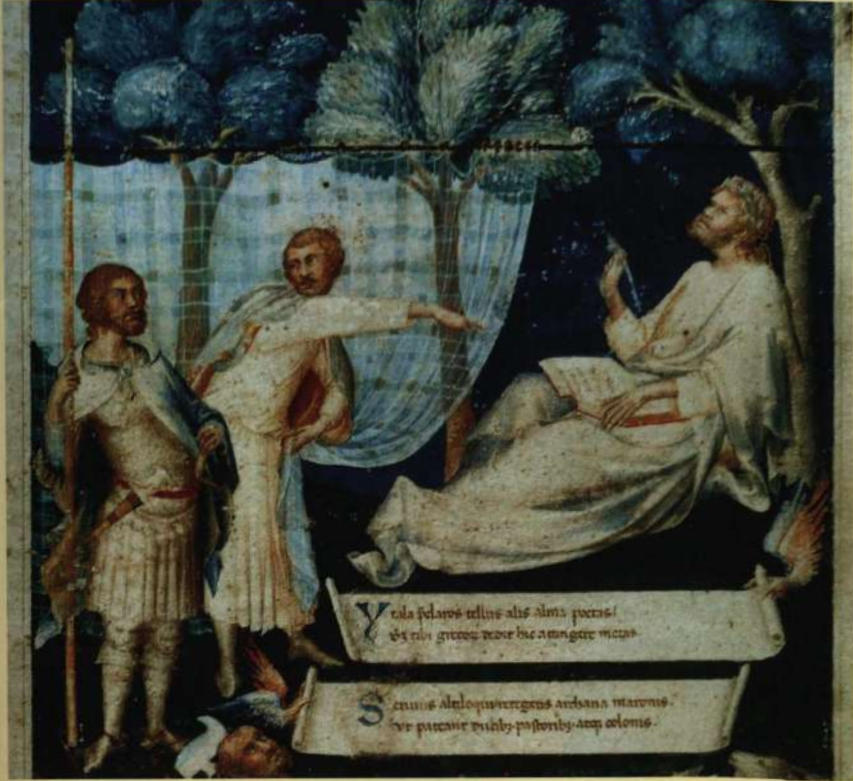
Artık köle edinmede Avrupa'nın avantajı daha büyük askeri gücü değil, Amerika'daki plantasyon ekonomilerinin refahından ve Atlantik ekonomisiyle entegre doğasından kaynaklanan üstün satın alma gücüne dayanıyordu.

RÖNESANS

Yüzyıllar boyunca Batı Hristiyan âleminde eğitim ve kültür büyük ölçüde manastırlarla sınırlıydı ve buralarda çoğunlukla teolojik meselelerle ilgileniyordu. Daha çok dini meseleler etrafında şekillenen entelektüel uğraşlar bir yandan da kilise kontrolündeki resim, mimari ve müzik gibi farklı alanlarda büyük bir etki göstermişti. 15. yüzyılda kuzey ve orta İtalya'da başlayan sanatsal ve edebi

yenilenme hareketi olan Rönesans bu durumu tamamen değiştirmede ancak dini olmayan konularla ve din adamı olmayanların kaygılarıyla ilgilenmeyi ön plana çıkardı. Orta sınıfın, özellikle de İtalyan şehirlerinde, 13. yüzyıldan itibaren iyileşen mali koşulları onları daha zengin vatandaş statüsüne getirdi. Bu sayede çocuklarının, özellikle oğullarının daha iyi bir eğitim almalarını sağladılar.

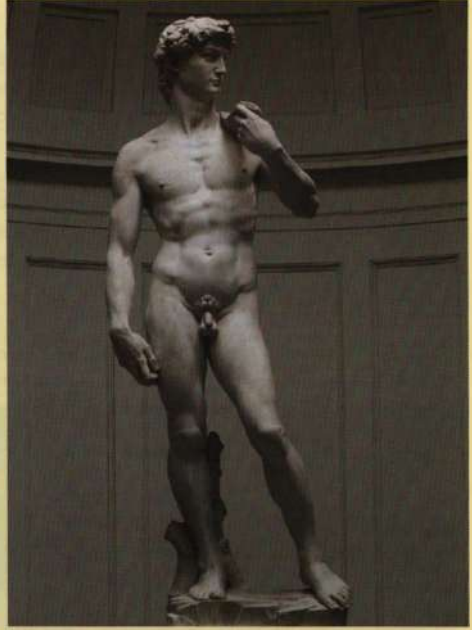
Aşağıdaki resim de bunun örneklerinden birisi. 14. yüzyıldan itibaren İtalyan alimler Petrarch'ın çalışmalarına yöneldi ve ilham almak için Eski Yunan ve Roma literatürüne bakıp hümanizm doktrinini geliştirdiler.

Sanattan daha önemlisi ortaya konan paydı. 14. yüzyıldan itibaren, şair Petrarch'tan esinlenen bir grup İtalyan akademisyen Studia Humanitatis adını verdikleri klasik edebiyata dayanan yeni bir eğitim müfredatı geliştirdiler. Hümanistler (akademisyenler olarak yer edinince) Hristiyan doktrininin reddedecek kadar ileri gitmemelerine rağmen teolojiye etkin bir yer de vermediler. Bir kişinin Tanrı'ya nasıl hizmet etmesi gerektiğini tartışmak yerine erdemli insanın nasıl davranması gerektiğine vurgu yaptılar.

Rönesans ayrıca, önemli figürleri İtalyan sanatçılar Raphael, Michelangelo ve Leonardo da Vinci olan sanatsal aktivitede bir yükseliş sağladı. Perspektifin anlaşılması ve insan vücudunun tasviri ile sunumu gibi teknik ilerlemeler kaydeden İtalyan elitinin başarıları üzerine sanatsal anlayışları da gelişti. Bu bağlamda, Donatello'nun her ikisi de Floransa'nın Bargello Müzesi'nde sergilenen St. George (1416-1417) ve Davud (1440-1450) heykelleri de dikkate değerdir.

İtalya'nın çok çeşitliliği Rönesans'ın farklı varyetelere ayrılmasına ve enerjisini buna yönlendirmesine yardımcı olmuş olabilir. Venedik, Roma ve Floransa gibi şehirler kültürel yaratıcılığın merkezleri haline geldi. Floransa (Quattrocento), 15. yüzyılda bu faaliyetlerde en öndeydi, 16. yüzyılda Roma ve Venedik'e (Cinquecento) karşı pozisyonunu kaybetti. Şehirlerin konumu üzerine gerçekleşen bu değişim özellikle de önce Raphael ve Michelangelo'nun daha sonra da Giorgione, Titian ve Tintoretto'nun resimlerinde görülmektedir. Floransalı tarihçi Francesco Guicciardini (1483-1540), İtalya'nın bölgesel bölünmelerinin sanatçıları ustalığa götüren rekabeti ve çeşitliliği artırmasıyla sonuçlandığını belirtmiştir. Bağımsızlığın kapısını aralayan bölünmeler, en azından bazı şehirlerde, kendine has bir İtalyan kent kültürü oluşturmuştu.

Yukarıda resmi olan Michelangelo'ya ait Davud gibi heykeller Rönesans'ın ikonik yaratımlarıydı

Rönesans düşüncesi, hem yeniden keşfedilen Yunan ve Roma eserlerinden türetilen yeni (veya yeniden canlandırılan) bilgileri anlama girişimini hem de bilgiyi kavramak ve açıklamak için kullanılacak doğal bir felsefe sistematığı getirme çabasını temsil ediyordu. Rönesans anlamlı bir hükümet ideali geliştirdi ancak yönetme işine daha acımasız bir pragmatizmle yaklaşıyordu. Florentine Niccolò Machiavelli, "Prens" (Il Principe - 1532) kitabında kazanma gücüne rehberlik eden şeyleri acılı ve ironik bir tonla açıklar. Rönesans düşüncesinde, eski ve yeni fikirler, gökyüzü döngülerinin insan yaşamı üzerinde etkileri olduğu fikriyle bilim ve astroloji arasında yeni bir yaklaşım oluşmuştu.

Yukardaki tasvir, 15. yüzyılda entelektüel ve kültürel yaratıcılığın merkezi olan, ancak 16. yüzyılda Roma ve Venedik tarafından bu unvanları alınan Floransa'yı göstermektedir.

Rönesans dünyayı rasyonelleştirmeye, barış ve ilahi hedeflere ulaşmak için doğal dünya ve Hristiyan fedakârlığını bir arada kullanmaya çalıştı. Entelektüel teoriler; din, siyaset ve sihirle ilişkilendirildi. Düzenin karşılığı olarak uyumun doğası gereği iyi olduğuna ve iyiye ulaşmak için bir araç olduğuna inanılıyordu. Sanat, bu sürecin önemli bir parçasıydı. Temsilde daha fazla hassasiyet Tanrı'nın işini ve insan yaşam alanını gösterme sürecinin bir parçasıydı. Bu kazanımlara ulaşma sürecinde perspektifin anlaşılması ve kullanılması ile matematiksel bilgilerdeki ilerlemelere bağlı olduğu için sanat bilimle birleşmişti.

Rönesans İtalya'da ortaya çıkmasına ve gelişmesine rağmen başka yerlere de yayıldı. Kuzeyde başta Brugge ve Gent olmak üzere Belçika'nın büyük şehirlerinde etkisini gösterdi. Rönesans aydınları da özellikle Fransa'da Leonardo da Vinci ve İngiltere'de Hollandalı bilim adamı Desiderius Erasmus (1466–1536) ile daha geniş çapta etki gösterdiler.

Aşağıda portre, Niccolò Machiavelli'nin olup kendisi, siyasi felsefede acımasız pragmatizmi savunuyordu.

Japonya

Avrupa'nın deniz aşırı imparatorluklarının genişlemesi Japonya'da büyük bir etki göstermedi. Japonya, "Shogun" olarak isimlendirilen imparator tarafından sarayı Kyoto şehrinde bulunan ve dünyevi otoritesi ilahi kimliğine göre nispeten az olan kutsal bir şahsiyet tarafından yönetiliyordu. Ancak, Shogun'un etkili gücü yerel savaşçılar ve eyaletlerde görevli askeri valiler arasındaki rekabet ile sınırlıydı. Shogun ailesi içindeki bir veraset anlaşmazlığından kaynaklanan 1467-1477 Onin Savaşı, Sengoku Çağı'nı (Savaş halindeki ülke) başlattı. Bu da Daimyo olarak bilinen soylu komutanları ortaya çıkardı. Daimyoların konumlarını korumaları sürekli askeri başarı elde

etmelerine bağlıydı. Önde gelen bir daimyo olan Oda Nobunaga 1560'larda ve 1570'lerde diğer liderlerin çoğunu alt etti ancak 1582'de rakip bir general tarafından intihar etmeye zorlandı. Nobunaga'nın öğrencilerinden biri olan Toyotomi Hideyoshi, 1582-1585'te önce rakiplerini yendi sonra 1587-1588'de Kyushu Adası'nı fethetti ve 1590'da ona direnen son klan Hojo'yu yendi. Böylece Japonya 1591 yılına sonlarında siyasi birliğini tesis etmiş oldu.

Hideyoshi, Kore'yi fethetmek ve Çin'i ele geçirmek için seferlerde gücünü boşa harcadı ve başarısız oldu. 1592-1593 ve 1597-1598'de Kore'deki başarısızlıkları, Çin'in kendisini savunması ve sonunda Hideyoshi'nin 1598'deki ölümü, başka bir daimyo olan Tokugawa

Sağda tabloda görülen dönem, 1467-1603 yılları arasında "Ülkenin Savaşta Çağı" (Sengoku) olarak biliniyordu

Solda tasviri olan kişi, Oda Nobunaga'dır. Güçlü bir daimyo ve başarılı bir savaşçıydı ama şogunluğu ulaşılmakta yetersiz kaldı.

Leyasu'nun yükselişine yol açtı. Leyasu 1600 yılında rakiplerinin çoğunun üstesinden geldi ve nihayetinde 1614-1615'te Hideyoshi'nin oğlu Hideyori'yi yendi.

Leyasu'nun kurduğu Tokugawa Shogunate 1868'e kadar varlığını korudu. Bu dönem, Japonya'nın fetih çalışması yapmadığı uzun bir barış dönemi idi. Hatta bu dönemde Kuzey Ain Hokkaido Adası'nda, yerli Ainu halkına karşı dahi Japon kontrolünün genişletilmesi çabasında bulunulmadı.

Çin kültüründe olduğu gibi, Japon kültürü de devletin merkezinde yaşayanların saflığına vurgu yaptı. Merkezden daha uzakta yaşayanlar saflıktan uzak ve onlardan bir şeyler öğrenme olasılığı olmayanlar olarak kabul edilirdi. 1590'larda Çin'in herhangi bir statü eşitliğini kabul etmeyi reddetmesinden sonra Japonya fethedilen Kore'ye ve Ryukyu

Krallığı'na olan diplomatik bağlantılarını kısıtlayarak eşitlik statüsü ile yüzleşmekten kurtuldu.

Sınırlı sayıda Avrupalı tüccar Japonya ile ticaret yaptı. Portekizliler sonradan Hristiyan olan Japonların isyanına neden olduğu gerekçesiyle 1639'da kovuldu. Shogun Tokugawa Lemitsu, 1641'de Hollandalıların Nagasaki Limanı'nı kullanma hakkını kısıtlayarak etkileşimi büyük ölçüde azaltmıştı. Bununla birlikte, 18. yüzyılda Çin üzerinden ulusal fayda sağlayacak fikirlere odaklanmış bilgiler arayan politik iktisatçılar yaygınlaştı. Yayıncılık ve entelektüel faaliyetlerde önemli bir artış meydana geldi. Aynı zamanda toplumsal gerginlik büyük ölçüde artan nüfusun özellikle toprak gibi sınırlı kaynaklar konusunda yaşadıkları baskıdan dolayı arttı. Reform çağrısının yanı sıra, bu sorunlarla nasıl başa çıkılacağı konusunda kötümserlik hâkimdi.

Çin'de Mançu fethi

Avrupa ve Avrasya'da başka hiçbir şey Ming Hanedanlığı'nın Çin'de devrilmesi ve 1360'ların sonunda bir imparatorluğun kurulması sonucu oluşan etkiyle kıyaslanamaz. Ming Hanedanlığı'nın yerini 1126'dan 1234'e Moğollar tarafından yönetilen Kuzey Çin'i tekrar kontrol eden Jurchen Jin'in torunlarından Mançu aldı.

Güneydoğu Mançurya Dağlarında yaşayan Jurchen halkı 17. yüzyılın başlarında Nurhaç (1559-1626) liderliğinde Çin Seddi'nin kuzeyindeki topraklara hükmetmek için seferler düzenledi. Moğol

Aşağıda tablo, Kuzeydoğudaki Mançu kuvvetlerinin 1618'den itibaren Çin'e sık sık yapılan saldırılarını gösteriyor. Mançular, saldırılar sonucunda 1644'te Ming Hanedanının yerini aldı

lideri Cengiz Han gibi Nurhaç da kabileleri birlikte hareket etme konusundaki yüreklendirmek ve süvari savaşına uyumlu hâle getirmek için teşkilatlandırma yöntemleri kullandı.

Nurhaç, 1618'den itibaren Çin'e defalarca saldırdı. Aynı zamanda Çin İmparatorluğu'nun siyasi tekniklerini ve idari yapılarını taklit etti. Bunlar olurken yenik durumdaki Çinli kuvvetler Mançulara karşı gelmeye başladılar. Çin hükümeti ise etnik işgalcilere değil otoriteye sadakat gösterilmesine odaklanmıştı.

Geç Ming Hanedanlığı döneminde Çin, özellikle 1582'den sonra art arda gelen zayıf imparatorlar, gittikçe keyfi bir hâl almış merkezi yönetim, ağır vergilendirme ve vilayetlerde iddialı, bağımsız figürlerin yükselişi gibi farklı nedenler yüzünden birlikten yoksundu. Bölgesel karizmatik liderlerden Li Zicheng Pekin nihayet düştüğünde intihar edecek yetersiz bir imparator olan Chongzhen'i (Hükümdarlığı 1628-1644) devirdi. Li, Shun Hanedanlığı'nın egemenliğini ilan etti ancak ordusunun disiplini zayıftı ve meşruiyetten, güçlü müttefiklerin desteğinden veya idari bir teşkilattan yoksundu. Wu Sangui gibi önemli Ming komutanları Mançu'ya dönmeyi tercih etmişlerdi ve Li, 1644'te yenildi. Mançu daha sonra orta ve güney Çin'i hızla fethetmek ve 1645'te Nanjing'i ele geçirmek için Çin destek birimlerini kullandı.

Mançu'nun fethi, Çin ve barbarlar arasındaki ayrımların daha az belirgin, tanımların daha yumuşak ve kültürel bağlığın yeniden tanımlandığı bir süreçti. Mançu devleti kalıcı başarısını büyük ölçüde farklı geleneklere dayanma ve onlara uyum sağlama yeteneğine borçluydu. Benzer örnekler olarak İspanya'nın, Orta ve Güney Amerika'da bir dereceye kadar yaptığını ve İngiltere'nin Hindistan'da yapacağını saymak mümkündür. Mançu'nun genişlemesi farklı imparatorlar ile 1680-1760 döneminde Tayvan, Tibet, Sincan ve Türkistan'ın fethiyle etnik olarak Çinli olmayan halklar üzerindeki kontrolün belirgin şekilde yayılmasıyla devam etti.

Şehirler: Asya'nın Egemen Olduğu Bir Hiyerarşi

Erken modern dönemde dünyanın büyük şehirleri dünya nüfusunun üçte ikisinin de yaşadığı Asya'da bulunuyordu. Asya'daki kentsel hiyerarşide hem ekonomik hem de politik faktörlerin rol oynadığı önemli değişiklikler görülmüştü. Kuzey Hindistan'da Agra kenti, 1505 yılında Lodi Sultanatı'nın başkenti olarak kuruldu ve büyük bir merkeze dönüşmeye başladı. Pekin ve Nanjing, Çin'de kilit idari merkezleri olarak kalırken Japonya'da Kyoto'ya Edo'nun (Tokyo) yükselişi eşlik etti.

Bununla birlikte, giderek artan ve küresel öneme sahip Avrupa merkezli genişleyen deniz-şirı imparatorlukları yöneten şehirlere örnek olarak önce Lizbon, Sevilla ve daha sonra Amsterdam ve Londra verilebilir. Avrupa imparatorluklarında hükümet ve ticaretin merkezi haline gelen yeni şehirler de vardı: Havana ve Panama 1519'da İspanya tarafından kuruldu; Quebec (1608), New Amsterdam (1626, sonra New York) ve Cape Town (1652) sırasıyla Fransa, Hollanda ve İngilizler tarafından kuruldu.

Birçok şehrin bağımsız birimler olarak iç işleyişini yürütme arzusuna rağmen bölgesel devletler kentsel alanlara etkili bir koruma sağlıyordu. Birçok devlet kent elitlerinin mali kaynakları ve ticari çıkarlarıyla ön plana çıkan yöneticilerin ve kırsal elitlerin toprak gücünün birleşimi olarak gelişti. Batı Avrupa'da yaygın olan bu süreç kırsal ve kentsel elitler arasında var olan daha büyük sosyal, etnik ve dini farklılıklardan dolayı daha azdı.

Asya şehirleri 18. yüzyıla egemen oldular ancak Avrupa merkezleri yine bu dönemlerde onlara meydan okumaya başladı. 1800 yılında dünyada 300.000'in üzerinde nüfusa sahip olduğuna düşünülen 19 şehirden 5 tanesi Avrupa'daydı: Londra (3. sırada), İstanbul (8.), Paris (9.), Napoli (14.) ve St Petersburg (17.). Londra, dünyanın dört bir yanına uzanan East India ve Hudson's Bay gibi ticaret şirketlerinin merkezi olan bir dünya şehri haline geliyordu. 1666'da yaşanan büyük yangından sonra yeniden inşa edilen Londra yeni bir kent olarak çağdaşlarını büyük ölçüde etkiledi. Bununla birlikte, bazı bölgelerde şehirler daha az önemliydi. Sahra Altı Afrika'da az sayıda şehir vardı, Avustralya'da ise hiç yoktu.

Üstte planı olan Edo şehri (Tokyo), Japonya'nın hakimiyeti için Kyoto'nun eski başkentine karşı mücadele etti

Babür İmparatorluğu

Modern Hindistan'ın ilk dönemlerine Babür İmparatorluğu hâkimdi. Delhi'deki Lodi saltanatının 1526'da devrilmesinden sonra kurulan imparatorluk başlangıçta kuzey Hindistan'a yayılmıştı ancak Akbar (1556-1605) ve daha da sonra Aurangzeb (1658-1707) gibi hükümdarların kontrolü altında büyük ölçüde genişledi. Babürler orta Hindistan'ı fethettikleri hâlde imparator Aurangzeb Batı Ghat merkezli Hindu Marathas İmparatorluğu'nda devam eden direnişle karşı karşıya kaldı ve büyük çabalara rağmen onları yenemedi.

Babürler özellikle de 1722-1739 yılları arasında Jaipur'da beş tane gözlemevi kurmalarına rağmen

Batı'dakine benzer bilimsel bir altyapı oluşturmamışlardı. Babürlerin Orta Asya'dan onlara kalan mirasa güçlü ve değişmez bir sadakati vardı. Bu mirasa sahip çıkılması Babür imparatorlarının Hindistan'ın entelektüel, kültürel ve ekonomik zorluklarını idare etmesini olumlu yönde etkiledi. Bununla birlikte, Hint bilim ve teknolojisinde önemli ilerlemelere, doğal dünyayı anlamak için büyük çabalara ve Batı'nın ilerleyen zamanlarda gelişecek İngiliz-Hint bilimine güçlü Hint katkısının temelini oluşturacak bilimsel gelişmelerine büyük ilgi vardı.

Maratha birliği, 1674 yılında Deccan Platosu'nda kuruldu. İmparator Aurangzeb'in ölümünden sonra Babürler Maratha istilalarından ve kendi valileri-

nin artan bağımsızlık arayışından mustarıptı. 1739'da İranlı Nadir Şah ve 1761'de Afganlar tarafından kuzey Hindistan'ın işgale uğraması Babürleri daha da zayıflattı. 1803'te İngilizler Delhi'yi işgal etti ve 1857'de son Babür imparatorunu tahttan indirdi.

Sağdaki portrenin sahibi Aurangzeb'tir. Aurangzeb yönetiminde Babür imparatorluğu Hint yarımadasının çoğunu kapsayacak şekilde genişledi, ancak Batı Ganj'daki Maratha İmparatorluğu direnişinin üstesinden gelememi

Reform

Avrupa, ekonomik olarak deniz aşırı bölgelerde genişlemesine rağmen ana karada önemli ölçüde istikrarsızlıklar yaşıyordu. Katolik Kilisesi'nin yaptığı yolsuzluklardan derin rahatsızlık duyan Alman rahip Martin Luther, 1517'de 95 tezini Wittenberg'deki kilise kapısına asarak şikâyetlerini duyurmuş oldu. Luther'in ateşlediği hareket olan reform sonucunda Roma Katolik Kilisesi canlanma potansiyeli olan bir güç olmaktan hızla uzaklaştı. Onun yerini alan Protestanlık, özellikle Lutheranism ve Calvinizm gibi farklı varyasyonlarıyla yeni bir form olarak ortaya çıktı. Papa'nın otoritesini reddeden Protestanlar, Kilise yerine doğrudan İncil'den faydalanmak

istiyorlardı. Bu, insanların İncil'i okuyabilmelerinin (ve böylece okuryazarlığı teşvik etmelerinin) önemini vurgulamalarına ve İncil'in Latince yerine yerel dilde (ana dilde) yayınlanmasına olanak sağladı. Yeni baskı teknolojisi reformun başarısı için kritik öneme sahipti. Matbaacılar Luther'in vaaz kopyalarını Kilise'nin yok edebileceğinden daha hızlı bir şekilde ürettiyorlardı.

Reform, ölümler için yapılan 'Aşai Rabbani' ayinini sona erdirdi ve kutsal yerlere, azizlere ve mucizelere yüklenen olağanüstü anlamlar gibi önemli geleneksel inanç kalıplarını parçaladı. Protestanlar, mucizelerin İncil zamanında meydana geldiğini (İncil'in ilahi kökenini teyit ettiğini) iddia etti ancak daha sonra mucizelerin durduğunu ve Katolik Kilisesi'nin iddialarının yanlış olduğunu savundu. Protestan kiliseleri İskandinavya, İskoçya, İngiltere,

Soldaki gibi baskı ürünü kitaplar yaygınlaştı. Matbaa, reform hareketlerinin yayılması için şarttı. Yerel dilde İncil, çok zaman geçmeden Avrupa çapında bulunabilir hale geldi.

Aşağıdaki portre Martin Luther'e ait. Luther, Katolik Kilisesi'nin yolsuzluğuna karşı geldi ve 95 tezini Wittenberg'deki bir kilise kapısına çivilediğinde Protestan Reformuna başlamış oldu.

Yukarıdaki tablo John Calvin'i göstermektedir. Calvin, İskoçya, Cenevre, Hollanda ve Almanya'nın bazı bölgelerinde gerçekleşen Luther Reformunun farklı bir varyantını vaaz etti

Hollanda ile İsviçre ve Almanya'nın çoğunda yerleşik (devlet) kilise haline geldi. İngiltere Kilisesi ise kendine özgü ulusal kilisedi. Calvinizm, İskoçya, Cenevre, Hollanda ve Almanya'nın bazı bölgelerini etkisi altına alırken Lutheranism İskandinav ve kuzey Almanya'daki Protestanlığın ana formu haline geldi.

Katolik Kilisesi, 16. yüzyılın ortalarında başlayan ve kendini yenileme hareketi olan "Karşı Reform" hareketini başlatarak Protestanlığın ilerlemesine

tepki gösterdi. 1545 ve 1563 yılları arasında Trent Konseyi kilisenin kilit roldeki ilkelerini yeniden gözden geçirdi. Böylece yeni dini düzenler kuruldu. Orta Çağ'da, simony (kilise dairelerinin satışı) gibi en kötü suistimalleri ortadan kaldırmak için reformlar yapıldı. 1614-1648 döneminde yenilenen Katoliklik Hristiyanlığı Avusturya, Çekya, Macaristan, Slovakya, Belçika, Fransa, Polonya ve Almanya'nın çoğunda Protestanlığı mağlup etti.

Avrupa'da Savaş

Özellikle Hindistan ve Japonya'da olduğu savaş Avrupa'da da 16. yüzyılın önemli bir unsuruydu.

Çatışmaların sıklığı, Avrupa devletlerinin askeri faaliyeti finanse etme yeteneğinin 15. yüzyılın sonlarında ve 16. yüzyılın başlarında siyasi istikrar, idari gelişim, vebadan dolayı azalan nüfusun geri kazanılması ve ekonomik büyüme gibi faktörlerin sonucu olarak ne ölçüde iyiye gittiğini yansıttı. Protestan Reformu, bu istikrar ortamına meydan okuyarak 1520'lerden demografik bölünmeleri artırsa da, 16. yüzyılda nüfus artışı hem insan gücünün hem de finans alanında daha fazla kaynağın kullanılabilmesine yardımcı oldu.

Hükümetin artan gücü ve donanımı, 15. yüzyıldakilerden çok daha büyük ve güçlü filoların yapıldığı denizde kendini gösteriyordu. Denizcilik ve savaş, ayrıntılı bir planlama, lojistik destek, siyasi bağlılık, idari yetkinlik, liderlik ve eğitimin yanı sıra teknolojik yeniliklerin getirdiği zorlukların üstesinden gelme kabiliyeti gerektiriyordu. Askeri ve politik faktörler, 16, 17 ve 18. yüzyıllarda hiç kimsenin Avrupa'ya tam anlamıyla hâkim

olamamasına neden oldu. Savaşları genellikle iyi düzenlenmiş, deneyimli ve motivasyonu yüksek birlikler kazandı. Örnek olarak İsveç'in Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sırasında Breitenfeld'deki (1631) Avusturya kuvvetleri karşısında kazandığı zafer gösterilebilir. Ordular neredeyse denk olunca savaşlar sonuçsuz kalmaya mahkum oluyorlardı. Buna karşın, bir savaşın kazanılmasında arazi yapısı, askeri kaynak, asker sayısı ve istihdamı gibi kriterler belirleyici oluyordu. Bununla beraber, taktik gereği kanatlarda süvarilerin çatışmalarının sonucunu diğer faktörler belirliyordu. Kanat süvari çarpışmaları, kazanan süvari tarafına veya arkasındaki piyadelere saldırmak için serbest alan yaratıyordu. Kuşatmalar, savaşın bir başka önemli unsuruydu. Yeni istihkâmlara yapılan yatırımlar kuşatma tekniklerinin geliştirilmesiyle beraber toplara yapılan yatırımlardan önemli hâle geldi.

Yukarıda bir örneği olan tüfek, 16 ve 17. yüzyılların Avrupa savaş alanlarına hakim oldu

Sağdaki tabloda 1631'de Breitenfeld Savaşı'ndaki zaferinde disiplinli ve deneyimli bir orduya çok şey borçlu olan Gustavus Adolphus'u göstermektedir.

Avrupa'da savaş 1560-1648

Savaşın asker talebi ve ihtiyaç duyduğu farklı şeyler savaşı yürüten devletleri derinlemesine şekillendirdi. Kapitalizm, devletlerin gerekli kaynağı tedarik edebilmesi için farklı kurumlar ortaya çıkardı. 1694 yılında kurulan Bank of England gibi kurumlar hükümetlerle işbirliği yaptı ve savaşların seyrini değiştirdi.

Ordu ve donanmaların maliyeti devletlerin çatışmayı sürdürme kabiliyeti üzerinde baskı oluştuyordu. Birçok küçük devlet yüksek kaliteli asker ihtiyacını karşılamak için paralı asker sistemine döndü. İsviçre muhafızları, Alman Landsknechte veya İskoç ve İrlanda Gallowglass birlikleri 16 ve 17. yüzyılın savaş takıntılı Avrupa'sında savaşmanın son derece kârlı bir kariyer olduğunu kanıtladı.

Yukarıda tasvirleri bulunan paralı askerlere bel bağlayan çok sayıda devlet vardı. Alman Landsknechtler çok saygın ve pahalı bir paralı askerkdi

1550 1560 1570 1580 1590 1600

1562-1598

Fransız din savaşları Protestan ve Katolikler arasındaki mücadele, 1589'da tamamen çöküşle sonuçlanan Fransız istikrarına etki etti ve tersine çevirdi. Dış müdahaleler durumu zorlaştırdı. 1590'ların sonunda belirsiz durum geri kazanıldı.

1585-1604

İngiliz-İspanyol savaşı İngilizlerin Hollanda Protestanlığının önlemleriyle ilgili en büyük ölçekli savaşın patlak etmesine yol açtı. Ayrıca İspanya retine ve sömürgelerine yönelik İngiliz saldırıları ile okyanusta uygulandı. İspanyolların madaları vasıtasıyla İngiliz elme girişimi 1588'de başarısız oldu.

1566-1648

Seksen Yıl Savaşları İspanyol II. Philip'in yönetiminin özgürlüklerini sınırlandıran bölge Belçika'ya dönüştü, Hollanda'ya dönüştüğünde bağımsız savaşa yol açtı. İlk Katolik

SAVAŞ VE BARIŞ 1562-1763

1620 1630 1640 1650 1660 1670 1680 1690 1700 1710 1720 1730 1740 1750 1760

1688-1697

Dokuz Yıl Savaşları
Fransa XIV. Louis'in
yayılmacı politikası bu
savaş ve müteakip İspanya
Savaşları'nda (1701-1714)
Avusturya, İngiltere ve
Hollanda'nın oluşturduğu
bir ittifak tarafından
durduruldu.

1740-1748

Avusturya Veraset Savaşı
Prusya gücünün yükselişi,
Fransız destekli Jakobit
isyânının İngiliz yönetimini
devirememesi gibi, bu
çatışmada kilit bir unsordu.

1757-1763

Yedi Yıl Savaşları
İngiltere, Fransızların çoğunu
ve İspanyol denizasıırı
imparatorluklarının bir
kısımını fethettikten sonra
hakim güç olarak ortaya çıktı.
Deniz gücü, deniz-karadaki
kabiliyeti ve mali gücü
analılar unsurlardı.

16 ve 17. yüzyılın başlarında Avrupa'da "Din Savaşları" Protestanlık ve Katolikliğin sınırlarını tanımlamaya yardımcı oldu. Çatışmalar ayrıca İspanya'nın Batı Avrupa'ya hâkim olamamasına neden olurken Avusturya, Habsburg muhalefeti alt

edemedi. Sonuç olarak, Hristiyan Avrupa "çok kutuplu" kaldı. Ayrıca, İspanya'nın başarısızlığı Hollanda ve İngilizlerin denizcilikteki gücü ve heveslerinin gelişmesinde önemli oldu.

Mutlak Monarşi

1560-1660 dönemi savaşlarını özellikle Fransa XIV. Louis (Hükümdarlığı 1643-1715) dönemiyle bir güçlenme ve nispeten iç istikrar dönemi izledi. Hükümdarlar güçlerinin halktan ziyade Tanrı'dan geldiğini iddia ederek otoriteleri üzerindeki baskılara direndiler. Halkın taleplerine kulak asmak zorunda olmadıkları anlayışıyla bu dönemde yaygınlaşan 'Mutlakiyetçilik' adlı bir hükümet sistemi geliştirdiler.

Mutlak monarşi ile yönetilen devletler, geleneğin getirisiyle iktidarı hükümet tarafından tekelleştirilmiş ve hükümetin iradesini sıkıca takip eden güçlü varlıklar olarak görülüyordu. Uygulamada ise hükümdarın gücü, güçlü sınıfın talepleri, hükümdarın bürokrasi üzerinden sık sık kontrol edilmesi ve monarşik otoritenin uygunluğuna yönelik tutumlarla sınırlıydılar. Avrupa'da despotluk fikrine açıkça muhalefet yaygınlaştı. Kraliyetin kabul edilebilir tutumlarının ve gücünün sınırları sözleşmelerle çizildi. Fransa'da kardinal Richelieu gibi güçlü danışmanlar kısmen de olsa hükümeti kontrol etme yeteneği sayesinde olağanüstü bir etkiye sahip olabildiler.

Bir hanedana sadakat, milliyetçiliğin 19. yüzyılda sunacağı birlik gibi ideolojik bir odak olma özelliğini göstermedi. Merkezi hükümetler kaynak

sıkıntısı çekiyor, yeterli bilgiye sahip olamıyor ve zayıf iletişim sağlıyorlardı. Vergilendirmeyi artırma sorununu yönetmenin en iyi yolu sosyal güce sahip yerel yetkililerle işbirliği yapmaktır. Mutlak monarşicilerin egemenlikleri XIV. Louis'in Versay'dakileri taklit ettiği heybetli saraylar, daha büyük ordulara, yerel güçlerin nüfuzuna ve işbirliklerine bağlıydı. XIV. Louis yetkilerini kullanırken bile yerel kurumlarla işbirliği yapmak zorunda kalırken, Prusya yöneticilerinin gücü aristokratların özel mülklerine kadar etki edemiyordu.

Yukarıda tablosu bulunan Fransız "güneş kralı" XIV. Louis mutlak monarşinin simgesiydi

Soldaki fotoğrafta görülen Versay'da bulunan etkileyici Saray, kralın yerel kurumlara olan bağımlılığı ve saraydaki müttefiklerinin desteğinin maskelenmesine yardımcı oldu.

Bilim Devrimi

Reform, gerçeğin kaynağı olarak Katolik Kilisesi'nin görülmesini eleştirirken, deneysel algı ve ölçümlere dayanan bilimsel araştırmalara vurgu yapılmasını teşvik ederek 17. yüzyılın Bilim Devrimi'ne yolu açtı. Devlet, İngiltere'de olduğu gibi, 1660'ta Kraliyet Cemiyeti'nin kuruluşuyla birlikte bilimle daha fazla ilgilenmeye başladı. Isaac Newton'un (1642-1727) çalışmaları Batı düşüncesinde önemli bir ilerlemeyi temsil ediyordu. Newton, Robert Boyle ve diğerleri tarafından bilimsel ilişkiler hakkında yasalar ve evrensel uygulanabilirlik

arasında nedensellik bağı kurulmaya çalışıldı. Maddi sistemler matematiksel olarak gözlemlendi ve bilimsel gözlemler değişkenler arası farkların teorik olarak tahminine olanak sağladı. Sistematik kozmosa verilen önem düzenli süreçlere ve etkilere odaklanıldığını gösteriyordu. Dünyanın sırları bilim yoluyla çözülmeye başlandığında elde edilen verilerin isimlendirilmesinin Batılı ve Batı kültürünün diğer yönleriyle bağlantılı olmasını sağlayan bir devrim gerçekleşti.

Teknoloji, Batı ve dünyanın geri kalanı arasında önemli bir fark yarattı. Lenslerin gelişimi bunun önemli bir örneğiydi. Gözlük yapımında mercek ve diğer ekipmanların kullanılması Batıda, Çin ve İslam dünyasına göre daha karmaşık hale geldi. Batıda, bilimsel amaçlı gözlemlere izin veren teleskoplar, mikroskoplar ve cam temelli aparatların hepsi deneyler için önemliydi. Galileo teleskopu güneş sistemini büyük ölçüde anlamlandırmak için kullandı (1610'da Jüpiter'in birkaç yeni uydusunu keşfetti). Hem ekipmanların hem de ölçümün standartlaşması bilim, idare ve ticaret dâhil olmak üzere yaşamın her alanına katkı sağladı.

Solda portresi olan Isaac Newton'ın yerçekimi keşfi 17. yüzyıl Avrupa'sında bilimsel devrimin bir parçasıydı

Yukardaki tablo da görebildiğimiz Goethe ve Schiller gibi saygın yazar ve düşünürlerin yer aldığı Weimarer Musenhof, Aydınlanma hareketi tarafından şekillendirilen yeni düşünce yaklaşımının bir örneğiydi.

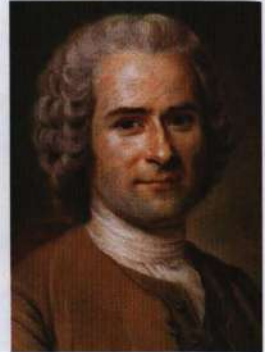

Aydınlanma

Aydınlanma, 18. yüzyıl Avrupa'sında eleştirel sorgulamaya ve aklın kullanılmasına yönelik bir eğilimin parçası olan son derece karmaşık bir hareketti. Aydınlanma düşünürleri, insanı, toplumu ve evreni değerlendirmek ve böylece insan koşullarını iyileştirmek için otorite ve gelenekler tarafından engellenmeyen bir fikir akımı kullanmanın gerekli olduğuna inandı. Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) gibi bazı düşünürler mevcut otoritelerin, arayışlarına aktif bir kısıtlama uyguladığını ancak bu kısıtlamalar sayesinde eleştirel görüşlere sahip olabildiklerine inanıyorlardı. Bu görüşleri sıra dışıydı. Aydınlanmanın çoğu temsilcisi, ülkelerinin durumlarını ve otoritelerin doğrularını göz önünde bulundurarak, evrenselci fikirleri ile mantığın yıkıcı teorileri arasında bir orta yol buldular. Hristiyanlığın öğretilerine kafa tutulduğu ise söylenemezdi.

Aydınlanma temsilcilerinin aralarındaki çelişki, liberal, ahlakî ve totaliter yönlerin yanı sıra karamsar ve iyimser güçlerin de var olduğunu kanıtlıyordu. İşkenceler ve Cizvitlere karşı yapılan Aydınlanma propagandalarının bu dönemin hoşgörü ve akıl gibi savunulan yönleriyle tutarlı olduğu söylenemez.

Aydınlanma düşüncesi politikayı da etkilemişti. Prusya'da Büyük Frederick'i (Hükümdarlığı 1740-1786) Rusya'nın Büyük Catherine'i (Hükümdarlığı 1762-1796) ve Avusturya'da II. Joseph (Hükümdarlığı 1780-1790) gibi 'Aydınlanmış Despot' diyebileceğimiz liderler, hükümete reform getirmeye, toplumu iyileştirmeye ve devleti güçlendirmeye çalıştılar. Aydınlanmış despotlar rahiplerin gücüne ve ayrıcalıklarına karşı gelerek dini hoşgörü ve yasal reformları desteklediler.

Sağda portresi bulunan Jean-Jacques Rousseau, geleneksel otoritelerle gerçek manada çatışan birkaç Aydınlanma düşünüründen biriydi

İletişimin Gelişimi

Düşmanlarıyla arasında mesafelerin olması ve doğru habere ulaşma gibi olanaklara sahip olunan Aydınlanma Çağı Avrupa'sında bile toplum dedikodunun ve spekülasyonun getireceği haberlere muhtaçtı. Bilgiler ancak sonradan gelen başka mesajlar beklenerek teyit edilebiliyordu. Mesajların gidiş hızı ve hatta varışıyla ilgili belirsizlik çoğu zaman aynı anda birden fazla yollarla gönderilmesine neden olmuştı. Hindistan'dan İngiltere'ye çizilen rotalar Orta Doğu'dan kara yoluyla geçilebileceği gibi Kızıldeniz, Basra Körfezi ya da Ümit Burnu çevresindeki deniz yoluyla da geçilebiliyordu. İstanbul'dan Londra'ya kara yoluyla Viyana üzerinden; deniz yoluyla Adriyatik'ten Venedik'e sonrasında karadan veya Akdeniz'den Marsilya'ya ve oradan yine karadan ya da denizden giderek varılabiliyordu.

Bu sınırlamalara karşın 15. yüzyıldan itibaren Avrupa'da posta kurye sistemleri gelişti. Önceleri devlet tarafından işletilen gazetelerin değeri tüccarlar tarafından, halk arasında yayıldıktan sonra iyice anlaşıldı.

Aşağıdaki tabloda yer alan Avrupa ve Japonya'da daha hızlı seyahat ve posta sistemlerinin geliştirilmesine izin veren kapsamlı yol ağları vardı

Yol yapımı özellikle Japonya ve Fransa'da fayda sağlamıştı. Buna rağmen, taşımacılığın hızı hayvanların dayanıklılığına ve gücüne muhtaçtı. Ayrıca insan taşıma Japonya, Sahra-altı Afrika ve Güney Amerika dâhil olmak üzere birçok alanda çok önemliydi. Yollar yağıştan etkileniyordu. Hem eriyen karlar hem de şiddetli yağmurlar nehirlerin sığ kıyılarından feribotla geçmeyi imkânsız kılabilirdi. Nehirler kuraklık, donma ve şelalelerden etkilenirken dağ geçitleri ise kar ve buzdan etkileniyordu.

Deniz ulaşımında özellikle de yön bulma ve pusulada önemli gelişmeler kaydedildi ve 18. yüzyılda, boylamın tespit edilmesi sayesinde gemilerin denizdeki konumunu bulmak kolaylaştı. Bununla birlikte, kuvvetli rüzgârlar veya rüzgârın olmaması, buzlanma ve gelişmemiş haritacılık gibi unsurlar deniz seyahatini olumsuz etkiledi.

Telgraflar, demiryolları ve buhar gemilerinden önceki dünyada bilginin iletilmesi için büyük zahmetler çekiliyordu. Kuryelerin ve mektupların uğradığı aksilikler ve akıbetlerinin belirsiz olmasından ötürü dönemin yazışmalarında ve günlüklerinde sansürlere rastlanması şaşırtıcı değildi.

Çin ve Cizvitler

Toplumsal faaliyetlerini dünya çapında genişlettikçe kavrayış ve uyum sorunları gündeme geldi. Evrensel gerçekleri uyguladığını iddia eden kültürler, farklı dünya görüşleriyle karşı karşıya kaldıklarında nasıl tepki vermeleri gerektiğine karar vermek zorundaydı. 17. yüzyılda Cizvit (İsa Derneği de denilen bir tarikat) misyonerleri, Çin gelenekleriyle diyalog kurmak ve Hristiyan öğretisinin yerel kültürde nasıl tanımlandığını göstermek için Hristiyanlığı Çin geleneklerine, özellikle de atalara ibadet etmeye uygun hale getirmeye çalıştı. Cizvitlerin bilimsel becerileri, -kıyılarında batılların ve kuzeyinde Sibiryada Rusya'nın varlığı sayesinde- değişen dünya düzeninin farkına varan Çin hükümeti için de yararlıydı. Cizvitler top dökümü, haritacılık ve astronomi hakkında bilgi veriyorlardı. İmparator Qianlong (1735-1796), geçici başarısızlıkları ve taraflı tutumlarını göz ardı ederek Çin Astronomi Kurulu'ndaki varlıklarını destekledi. Ancak Cizvitlerin Çin ayinlerini kabul etme istekliliği Papa tarafından kınanmıştı.

Çinli entelektüellerin çoğu Cizvitlere düşmanca davrandı ve Çinde dış kültür olarak Büyük Peter (Hükümdarlığı 1689-1725) döneminde Rusya ile uzun süreli bir ilişki sürdürülemedi. Çinde bilgi üretimi ve bilgiyi anlama çabası kendi şartları içinde sürdürülmeye devam etti.

Sağda, Matteo Ricci (1552-1610) Çin'deki Cizvit misyonerlerinden biriydi ve uygulamalarını yerel Çin geleneklerine uyarladı.

18. Yüzyılda Dünya Ekonomisi

Yeni Dünya'nın farklı kaynakları Avrupa kontrolü altında kaldı. İspanyolların bulduğu gümüşün yanı sıra İngiltere 1700'lerden Brezilya'da genişleyen Portekiz kolonisinde özellikle Minas Gerais'te bulunan önemli altın yataklarından ticari ve finansal faydalar kazandı. Ticari kaynak, siyasi istikrar ve parlamento tarafından finanse edilen ulusal borcun devamlılığının yanı sıra, bu kaynak İngiliz hükümetinin düşük faiz oranıyla borçlanmasını sağladı. Altın ve gümüş gibi kaynakların sömürülmesi sonucunda Batı önemli bir üstünlük elde etti. Asya güçleri, Batılılar tarafından Çin'den ithal edilen çay ve seramikler gibi ürünler için

değerli maden alabilirdi. Ancak altın ve gümüş kaynaklarına erişim Batılıların kendilerini dünyanın kontrollerinde olmayan kısmına sokabilmeleri için olanak sağlıyordu. Bu durum hem İngilizlerin hem de Fransızların Hindistan'da yaptığı gibi yerel birlikleri çalıştırma ve onların kaynaklarına sahip olma imkânı sağladı.

Deniz aşırı ülkelerdeki gücün planlanması ve buna müteakiben arazideki etkisinin geliştirilmesi Batı Avrupa'nın Amerika'da kıyıların iç kesimlerine doğru gelişmesini ve buraları sömürmesini sağladı. Bu, Avrupa dışındaki herhangi bir gücün özellikle Çin'in hem daha büyük hem de ekonomik olarak daha çok yarar sağlayacağı Moğolistan,

Aşağıda bölgeyi tasvir eden bir tablosu olan Brezilya'nın güneydoğusundaki Minas Gerais isimindeki Portekiz kolonisi, 18. yüzyıl boyunca genişlemeye devam etti.

Tibet, Sincan ve Amur Vadisi gibi farklı bölgeler olduğunu kanıtladı. Yeni Dünya'nın iç kesimleri, Batı'ya, 1800'e kadar, Amerika'daki ana Batı yerleşimlerini tehdit edemeyen yerli halklar karşısında nispeten düşük koruma maliyetleri de dâhil olmak üzere bir dizi avantaj sağladı. Önemli tarımsal faydaları da görülmüştü. Henüz yoğun tarımla verimliliği azalmamış zengin topraklar iyi sulanıyordu ve özellikle dağlık olmayan araziler vardı (Çin'in sahip olmadığı bütün avantajlar bunlardı).

Kuzey Amerika'da, Avrupalıların Karayipler, Batı Afrika ve Myanmar gibi tropik alanlarda 1760'larda karşılaştığından daha az hastalık sorunu vardı. Sarıhumma ve sıtma, tropik bölgelerin önemli sıkıntılarındandı. Başlangıçta nasıl yayıldığını anlama ve tedavi bulmada tamamen başarısız olundu. Özellikle hastalığın nasıl taşındığı, örneğin sıtmanın sivrisinekler yoluyla bulaştığı bilinmemekteydi.

Batı Avrupa'da üretilemeyen ve kolonilerden ithal edilen mamuller - şeker, kahve, pirinç, kakao, çivit ve pamuk - çok kârlıydı. Bu, Batı'nın tekelindeki transaksion ticaret sistemlerinin gelişimini ve Batı'nın finans ve ticaretin merkezi olduğunu vurguluyordu. Ayrıca Batı üretim ve marketlere dair bilgi akışının ve bu bilgiler ışığında olası riskleri tanımlamanın da hâkim gücüydü. Uluslararası ticarete öngörülebilirlik de bu süreçte arttı.

Kısmen Yeni Dünya mahsullerinin (tatlı patates ve yer fıstığı) piyasaya sürülmesinin bir sonucu olarak Çin nüfusu 1650'de yaklaşık 150 milyonken 1800'de yaklaşık 300 milyona yükselmisti. Ancak bunun Çin veya Batılı olmayan diğer güçler için Batı'yla karşılaştırılabilir bir ekonomik faydası yoktu. Pasifik'ten çok daha küçük bir okyanus olan Atlantik'ten Yeni Dünya'ya gitmek de bu güçler için bir seçenek değildi.

Yukarıdaki resimde görülen tarzda tarım teknikleri ve kısmen Yeni Dünya mahsullerinin piyasaya sürülmesiyle Çin'in nüfusu, 18. yüzyılda hızla arttı, ancak bu gelişmelerden Batı ile aynı ekonomik faydaları almadı.

Doğu ve güney Asya'nın yoğun nüfuslu bölgeleri veya başka yerlerde sömürge genişlemesi istemelerinin temelinde de bir neden yoktu. Bununla birlikte, genişleme yanlısı gruplar, Ming, Mançu ve Babürler ile uyum içinde değildi. İşgalin gündeme getirdiği güvenlik hususlarına ve Avrasya iç bölgelerine saldırı tehdidinde odaklandılar. Doğu ve Güney Asya'da okyanuslar arası deniz ticaretinin esasen Batılılar tarafından yürütülmesi yerel denizcilik altyapısının gücünü de büyük ölçüde etkilemişti.

Solda bir örneği olan Çin porseleni 18. yüzyılda uluslararası ticaret daha öngörülebilir hale gelince yakın zamanda Dünya çapında bulunabildi.

Devrim ve Milliyetçilik

1750-1914

19. yüzyıla doğru Avrupa ülkeleri ve ABD dünya sahnesinde giderek daha baskın hâle geliyordu. Avrupa'nın siyasi gücü, ekonomik faaliyetleri ve kültürel yayılımı Batılıların kendilerini medeniyetin zirvesinde görmelerini sağladı. Batı dünyası 1756-1830 arasında önemli ölçüde değişmişti. İngiltere baskın emperyal güç haline geldi ancak Avrupa'nın sömürge kontrolü Amerika kıtasının çoğunda iktidar ve fikirler açısından bir mücadeleye dönüşerek çöktü. Bu ortam Amerika kıtasını baştan aşağı yeniden şekillendirdi. Sanayi Devrimi olarak bilinen büyük ekonomik değişikliklerle birleştiğinde, batı dünyasının bu dönüşümü, Japonya, Etiyopya ve Tayland'da önemli istisnalar olsa da, 1920 yılına kadar batı hâkimiyetinin dünyanın büyük bir kısmına yayılmasına zemin oluşturdu.

Yedi Yıl Savaşları (1756-1763)

1756-1815 yılları arasında Fransa ve müttefikleri ile yapılan bir dizi savaşta İngiliz deniz ve emperyal gücü dünyanın modernleşmesinde kilit bir rol oynadı. Bu hâkimiyet, İspanyol kontrolündeki Latin Amerika'nın bağımsızlığını güvence altına almak, serbest ticaret ve liberal ekonomik düzenini benimsemek de dâhil olmak üzere 19. yüzyıldaki gelişmelerin kalıplarını oluşturmaya yardımcı oldu.

Yedi Yıl Savaşları 1754 yılında Kuzey Amerika'nın iç bölgelerinde, Fransız ve İngiliz yayılmacı güçlerinin Ohio Nehri Vadisi'nde çatıştığı, ardından çatışmaların büyüdüğü ve 1756'da Kuzey Amerika'da resmen ilan edilen iç savaşlarından biridir. Başlangıçta, Fransa Kuzey Amerika'da başarılı oldu, ancak 1758-1760 İngiliz kuvvetleri yeni Fransa'yı (Kanada) ele geçirdiler. Kuzey Amerika'daki

1750		1800	1821
		1789	Bolívar Venezuela'da
		Fransız devrimi	İspanyollardan bağımsızlığı
	1783	başladı	aldı
	Geleceğin ABD'sinin		
	bağımsızlığı tanıdı		
1775		1804	
Kuzey Amerika'da		Haiti devrimi	
devrim başladı		Fransızlardan alınan	
		bağımsızlık ile sonuçlandı	

Yukarda, Benjamin West'in 1770'de Quebec'te Benjamin Wolfe'nin ölümüyle ilgili ünlü 1770 tablosu, Yedi Yıl Savaşı'ndaki birçok dramatik andan birini tasvir ediyor.

kilit unsurlardan biri İngiliz hükümetinin, deniz kuvvetleri üstünlüğüne ulaşılmadan önce 1759'da açıkça hareket etme kararlılığıydı. Bu da büyük güçlerin gönderilmesine ve saldırgan bir stratejinin benimsenmesine yol açtı. 1755-1757 yıllarında Kuzey Amerika'da İngilizler başarısızlıklarına rağmen geri çekilmek yerine daha büyük vaatlerle besledikleri politik tutumları sergilediler. İngilizler Karayiplerdeki Fransız mevkillerinin yanı sıra Hindistan ve Batı Afrika'daki bölgeleri de istila ettiler. İspanya 1762'de Fransa tarafında savaşa girdi ancak İngilizler Havana ve Manila'daki İspanyol denizasırsı üslerini de ele geçirdiler.

Avrupa'da, İngiliz deniz zaferleri 1759'da bir Fransız istilası girişimi ile kesilmeye çalışılırken İngiltere'nin müttefiki Prusyalı yetenekli bir general olan Büyük Frederick (Hükümdarlığı 1740-1786) sayesinde Avusturya, Fransa ve Rusya'nın oluşturacağı güçlü bir koalisyon dağıtılmış oldu. Barış; İngiltere'nin Kanada'yı, Florida'yı ve bir grup Karayip Adası'nı satın almasıyla sağlandı.

1830
Avrupa'da büyük isyanlar

1848
Avrupa'da yeni bir isyan dalgası

1850

1851
Taiping isyanı Çin'de başladı

1857-59
Hindistan ayaklanması

1861-65
Amerikan iç savaşı

1868-69
Japonya'daki şogunluğun devrilmesi

1900

Amerikan Bağımsızlık Savaşı

Amerikan Bağımsızlık Savaşı, 1775'te İngiliz parlamentosunun Kuzey Amerika sömürgeleri için kurallar koyma, özellikle vergileri artırma yetkisini kullanmasıyla fitillenmiş oldu. 1776'da bu bir bağımsızlık mücadelesine dönüştü. Aynı yıl mart ayının sonuna kadar İngiliz birlikleri başkaldıran 13 koloniden sürülmüştü.

İngilizler dünyanın önde gelen deniz gücüne yakışır şekilde sağlam bir mücadele ile geri

dönerek 1776'da New York, 1778'de Savannah ve 1780'de Charleston'u ele geçirdiler. Savaş 1783'e kadar devam etti ve nasıl sonuçlanacağı tahmin edilemiyordu. İngilizler Long Island'da (1776), Brandywine (1777) ve Camden (1780) ve Saratoga'da (1777) Amerikalılar ile mücadele ettiler ancak iki taraf da üstünlük sağlayamadı. Fransızların isyancıların yanında savaşa girişlerisavaşın dünya çapında yayılması ve kısa süre sonra İspanya'nın Fransa'ya katılması savaşın ilerleyişinde

Aşağıdaki tabloda resmedilen an, 1776'da On üç Koloni, İngiliz vergilendirmesine protesto etmek için Bağımsızlık Bildirgesi'ni imzalamış gösteriyor.

Yukarıda da bir kesiti gösterilen Yorktown'daki İngiliz yenilgisi Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda bir dönüm noktasıydı

belirleyici fark yarattı. Sonunda İngiltere ordusunun bir kısmı Amerikan-Fransız kuvvetleri tarafından 1781'de Kuzey Amerika York Town'da mağlup edildi. İngilizler 1782'de ana karada siyasi bir krizle karşılaştı ve Amerikalıların bağımsızlığını kabul etmek zorunda kaldılar böylece İngiliz İmparatorluğu'nun büyük bir kısmı bu mücadeleden sağ salim kurtulmuş oldu.

Bağımsızlık ile 13 koloninin kontrolündeki kara parçasında büyük ölçüde artan durgunluk 1783'te Amerika'da yapılan 'Eski Kuzeybatı'ya' -Apalaşlar Dağlarının ötesi- genişleme girişimi İngiltere'nin geri çekilmesi ile açıkça bağlantılıydı. Aslında o

bölgede birkaç Amerikalı yaşıyordu. Yerli nüfustan ya da bölgenin durumundan bahsetmeden savaş ile bölgedeki yerleşimin artması birbirini takip etti. Amerikan bakış açısıyla, yerlilerin medenileşme sürecinin daha ilk aşamalarında olduğu görülürken Amerikan şartlarında 'uygar' olmadıkça Kuzey Amerika'nın geleceğinin belirlenemeyeceği iddia ediliyordu. Amerikan yayılmacılığını genişletmek için hırs ve endişe bir araya geldi ancak Amerikan güçlerinin Kanada'yı fethetme girişimleri başarısız oldu ve Kanada İngiliz İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kaldı.

Yukardaki tablo Antoine Lavoisier'e ait. Lavoisier, kimyanın ayrı bir branş olarak ortaya çıkmasında önde gelen bir figürdü

Sağdaki tabloda olduğu gibi 19. yüzyılın başlarında duygu ve bireyciliği vurgulayan yeni yaklaşımlar sanatta kendini göstermeye başladı

Bilimdeki Devrimler

Devrimler siyasi gelişmelerle sınırlı değildi. 18. yüzyılın sonlarında kimya alanında da devrim niteliğinde ilerlemeler kaydedildi. Kimya, simyadan farklılaşmayı amaçlayan bir dil ve metodoloji ile ayrı bir bilim olarak oluşturuldu. Bu dönemde beş gaz elementi keşfedildi ve yaklaşık bir düzine gaz bileşiği üzerinde yoğun araştırmalar yapıldı. Önde gelen figürlerden Antoine Lavoisier (1743-1794) 1789'da kütle korunumu yasasını formüle ederek gazların kimyasını sistemleştirdi: Kimyasal reaksiyonla elde edilen tüm bileşiklerin ağırlığı, reaksiyona giren maddelerinkine eşittir. Henry Cavendish (1731-1810) hidrojeni 1766'da ayrı bir madde olarak tanımladı ve 1781'de suyun bileşimini belirleyen ilk kişi oldu. 19. yüzyılda kimya, boyaların ve çok çeşitli yeni ürünlerin geliştirilmesini sağlamıştı. Elektrikle ilgili bilgi de büyük ölçüde arttı; Alessandro Volta 1800'lü Zamboni pilini icat etti.

Romantizm

18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında Avrupadaki önemli kültürel hareket, yerleşik sanatsal kurallardan ziyade bireysel ve duygusal tepkileri vurguladı. Müzik (Beethoven), resim (Goya), şiir (Wordsworth) ve diğer sanatlarda, kilit figürler sansasyon ve keskin duyguları sanatsal forma dönüştürmeye çalıştı. Bu, tüm sanatçılarda politik olarak olmasa da, dönemin siyasi radikalizminin sanatsal bir karşılığıydı.

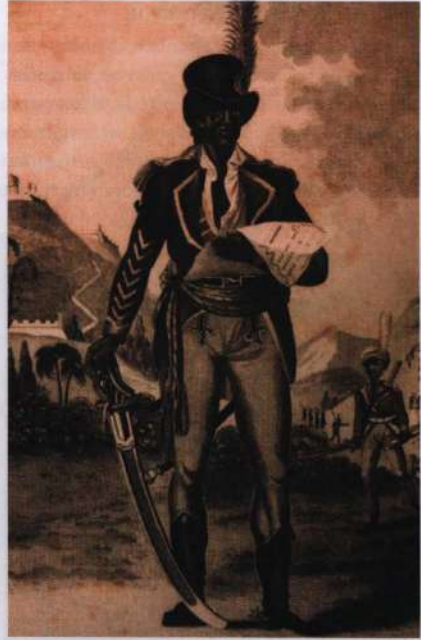
1790'lar Krizi

1790'lar krizi dünya çapında çatışmayı öne çıkartarak birden çok askeri sistemi birbirleriyle karşı karşıya getirdi. On yıl içinde Fransız Devrim Savaşları'nın patlak vermesi, 1804'te Amerika'daki ilk kara devlet olan Haiti'nin bağımsız olmasını sağlayan St Domingue'deki Fransız yönetimine karşı başarılı yükselişi, Rusya'nın Polonya bağımsızlığını bastırması, Çin'deki Beyaz Lotus isyanının patlak vermesi ve İngilizlerin Mysore'yu fethi bunun örnekleridir. Devrimci Marathalar ve Napolyon Fransa'sı gibi başarılı görünen sistemler bile 1820'ye kadar yenik düşecekti. Çinliler 1860'a gelindiğinde kendi sistemlerinin radikal değişime ihtiyaç duyduğunu anlamış olsalar da, 1800'de bu çok açık değildi.

1700 yılına kadar, hatta 1800'e kadar, İngiltere ve Rusya baskın güçlerdi. Onlar ve Çin 18. yüzyılın en önemli askeri başarılarında önde gelen ülkelerdi.

Hawai'nin birleşmesi

Hawai takımadalarının birleştiricisi olan Kamehameha, gücünü Hawaii adalarının batı kıyısında, Avrupa gemilerinin uğrak yeri olan bir bölgeye dayandırdı. Türlü silah ve toplarını Avrupalılardan zorla ele geçirdi. 1791'de Hawaii'nin hakimiyetini kazandı. 1795'te ise Maui ve Oahu adalarını fethetti.

Yukarıda resmedilen Toussaint L'Ouverture, St Domingue'de Fransız yönetimine karşı köle isyanını başlattı ve 1804'te Haiti'nin bağımsızlığını tesis etti

Çin ve Batı devletlerinin aksine Güney Asya ve İran'daki Türkler ile Babür ve Safevi halef devletlerinin hepsi kurumsal politikanın alt yapısını oluşturmada ve istikrarlı sivil-askeri ilişkileri kurma konusunda geciktiriler. Türklerin, yükselme sürecinde başarısını kanıtlamış olan sistemin gücünü sürdürmemesi, il valilerinin isyan etmeye istekli olmasıyla daha da içinden çıkılmaz bir duruma dönüşmüştü.

Solda portresi bulunan I. Kamehameha, Hawaii takımadalarını birleştirirken Avrupalı paralı askerleri ve onların teknolojisini kullandı

Fransız ihtilali ve Napolyon

Avrupa devletlerindeki isyanlara alışılmıştı ancak 1789'da Fransa'da patlak veren bir anlaşmazlık taraflar arasında güvenin tesis edilememesi ve 1792'de Fransa'nın komşularıyla savaşa girmesi nedeniyle isyanlar giderek daha radikal sonuçlar doğurdu. Fransa'da 1792 yılında cumhuriyet ilan edildi ve Kral XVI. Louis 1793'te geyotin ile idam

Yukarıda: Napolyon Bonapart, sonunda Rusya'yı işgal etmeye varacak ve boyunu açacak kadar başarılı bir generaldi

edildi. İhtilalcı yeni yetkililer feodal sistemin yanı sıra Hristiyanlığı da ortadan kaldırdılar.

Devrimin radikal aşırılıkları 1793-1794 Tercüme Salтанatı döneminde doruklarına ulaştı ancak daha sonra tepkiler patlak vermeye başladı. 1795-1796'da Avusturyalılara karşı zaferlerle ismi duyulan bir general olan Napolyon Bonapart, 1798'de Mısır'ı işgal edip 1799'da bir darbe ile iktidarı ele geçirdi. 1800'de ve tekrar 1805'te Avusturya'yı daha sonra 1806'da Prusya'yı yenerek büyük bir savaş kahramanı oldu. Liderliğiye sosyal sınıfları kucaklaması ve kuvvetlerinin saldırı odaklı oluşuyla kendini gösteriyordu. Galibiyetleri arasında Ulm (1805), Austerlitz (1805) ve Jena (1806) sayılabilir.

Fransa'da Napolyon, devleti diktatörlükle savaş halinde yönetti ve Medeni Kanun (Napoleonic Code - Code Civil) da dâhil olmak üzere reformlar yapmaya çalıştı. Ancak 1808'de İspanya'ya ve 1812'de Rusya'ya saldırarak aşırıya kaçtı. Bu zor bir mücadeleye dönüştü ve sonunda korkunç bir felaket olduğu anlaşıldı. Napolyon Moskova'da var gücüyle savaştı ancak I. Alexander barış müzakeresine yanaşmıyordu. Sonunda Fransız ordusu dondurucu soğuğun ve Rusların saldırısına dayanamayarak un ufak oldu. 1813'te Leipzig Savaşı'ndaki yenilginin ardından Napolyon'un imparatorluğu çöktü. Koalisyon devletler topluluğu 1814'te Fransa'yı işgal etti ve Napolyon çekilmek zorunda kaldı. Onun yerine Fransız Bourbon Hanedanlığı'ndan bir monark olan XVIII. Louis geldi.

Elba Adası'na sürgüne gönderilen Napolyon 1815'te bu karara itiraz etti ve Fransa'nın kontrolünü kolayca ele geçirdi ancak temsilcileri Viyana Kongresi'nde (1814-1815) toplanan Avrupalı güçler onu tekrar kabul etmeye hazır değildi. Napolyon Belçika'yı işgal ettiğinde Waterloo'da (Wellington Dükü) İngiliz, Hollandalı ve Prusyalı tarafından tamamen mağlup edildi. Napolyon daha sonra İngiliz hükümdarlığı altındaki St. Helena Adası'na sürüldü ve 1821'de burada öldü.

Yerleşik Koloniler

İmparatorluk güçleri yalnızca toprakları ele geçirmekle kalmadı ayrıca kendi nüfuslarından bir kısmını o bölgelere yerleştirdi. Bu da 18. yüzyılın ortalarından itibaren dünya nüfusunda büyük artış ve gelişmelere sebep olacak bir süreci ancak ilk defa görülmüyordu. Çin daha önce insanları Xinkiang'a, Sibiryadaki Rusya'ya yerleştirirken İngilizlerin Amerika Birleşik Devletleri'nin temelini oluştururken de yaptıkları buydu. Bununla birlikte, buharlı gemilerin çok sayıda insanı taşıma gücü sayesinde süreç 19. yüzyılda hızlandı. Bu özellikle İngiltere'den Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya ve Fransa'dan Cezayir'e doğru olacak şekilde geçerliydi.

Yerleşik kolonileri diğerlerine göre çok farklı muamele gördü. İngilizler, Kanada Ottawa'daki parlamento binasına model olarak Londra'daki yeni parlamento binasını kullandılar. Temsilî dahi olsa özerkliklerine hızla kavuştular. İngilizler sonunda yerleşik kolonilere, ege-men devlet statüsü verdi bu da Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'nın kendi kendini yönetmesi anlamına geliyordu. Buna karşılık Cezayir, Paris'teki parlamento meclislerinde Fransa'nın bir parçası olarak kendini temsil edebilecek ve büyükşehir muamelesi görecekti.

Sağda haritayı çizen Çukçiler gibi halklar kendilerini ve kültürlerini korumak için mücadele etti. Rusya, özgür ve işgal altında sömürge yaşayan insanları bir araya getirerek 17. yüzyıldan itibaren Sibiryaya yerleştirdi ve bu süreçte yerli nüfusu yerinden etti.

Soldaki tablo gibi tasvirler toprak ve zenginlik vaadiyle, çok sayıda göçmeni okyanusları geçerek Kanada, Güney Afrika ve Avustralasya'daki kolonilere yerleşmeye teşvik etti

Yerleşik koloniler, Avustralya'da olduğu gibi yerli nüfusun az olduğu yerlerde daha başarılıydılar.

Bununla birlikte, Cezayir ve bağımsız beyazlar tarafından yönetilen eski bir İngiliz sömürgesi

olarak Güney Afrika için devam eden Fransız yönetiminin temeli, 1950'lere kadar Avrupa yerleşimci nüfusunun torunlarının azınlık kalmasına sebep olma yolunda ilerliyordu.

Mahkum Koloniler

İngiltere ilk olarak 1788'den mahkumların gönderilebileceği yerler olarak Avustralya'da yerleşimler kurdu. Yerleşik mahkum emek modelinin bu yeni kullanımı, kolonileri geliştirmenin bir yolu olarak görülüyordu. 19. yüzyılın devamında Sibiryadaki Rus mahkum kolonileri gibi ana vatan dan uzakta hapishaneler inşa etmeye başlandı

Yukardaki resimde olduğu gibi bazı koloniler, emeklerini sömürge yaşamının altyapısını oluşturmak için kullanılan mahkum yerleşimleri olarak başladı

Latin Amerika'da Özgürlük Savaşları

Avrupa denizaşırı gücü 19. yüzyılda her zaman yükselişte değildi. 1810'ların sonunda ve 1820'lerin başında Latin Amerika'da İspanyol ve Portekiz egemenliği çöktü. 1808'de Napolyon'un İspanya'yı işgalinin getirdiği aksama İspanyol gücüyle mücadeleye yardımcı oldu. VIII. Ferdinand döneminde 1814'ten itibaren İspanya'nın otoritesini yeniden kurma girişimleri durumu daha da kötüleştirdi ve Meksika'dan Şili'ye uzanan çatışmalara yol açtı. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda olduğu gibi devrimci güçler kendi kendine gerçekleştirdikleri başarının tadını çıkaramadılar.

Çatışmanın uluslararası boyutu, tıpkı Kuzey Amerika'da olduğu gibi burada da çok önemliydi. İngilizler uzun zamandır Latin Amerika'daki ticarî nüfuzla ilgileniyorlardı ve bu yüzden İspanya'nın sömürgelerinin bağımsızlığını desteklediler. İngilizler, diplomatik güçlerinin ve deniz gücünün desteğiyle Fransızların İspanya adına sömürgelere müdahale etmesini engellediler. Bağımsız olmalarından sonra İspanyol veya Portekizliler tarafından tekrar bir işgal gerçekleşmedi. Latin Amerika ile yakın ticaret ilişkileri geliştirdi ve İngiliz yatırımları için özellikle demiryolları yapımında ana alan oldu. Arjantin, Amerikalılar İngilizlerin yerini alıncaya kadar İngiliz 'resmi olmayan imparatorluğunun' bir parçasıydı.

Savaşlar bürokratik sömürge devletinin bozulmasına ve bunun yerine arazi üzerinde kontrolü silahlarla daha kişisel bir güç oluşturmak için kullanan bölgesel şefler caudillosların (İspanyolca askeri veya siyasi lider anlamına geliyor) yükselmesine yol açtı. Latin Amerika'da güç kullanmak, yerli iktidar mücadelesinde yaygın bir araç haline geldi ve çoğu zaman devlet otoritesinin göstergesi olarak kullanıldı.

Simon Bolivar

İspanyol-Amerikalı George Washington olarak görülen, Bolívar (1783-1830) İspanya'yı yenmede önemli bir rol oynadı, özellikle İspanyolları Kolombiya (1819), Venezuela (1821), Ekvador (1822), Peru (1824) ve Bolivya'dan (1825) çıkartırken. Güçlükler karşısında ısrarcı olması 1810'larda yaşadığı yenilgiden sonra kurtulmasına yardımcı oldu. Bununla birlikte, "Kurtarıcı" yeni bağımsız ülkelere siyasi istikrar getirmede zorlandı ve makus bir talihe karşı gelmiş olarak öldü.

Yukarda resmi bulunan Simón Bolívar, Güney Amerika'daki İspanyol yönetimine karşı isyanı yönetti

Yeni Dünya'da Köleliğin Sonu

1800'de Amerika'da, özellikle Brezilya, Karayipler ve Güney Amerika'da büyük köle ekonomileri vardı. 19. yüzyılın başlarında kölelik karşıtlığı büyük ölçüde Evanjelizm nedeniyle önemliydi. Bu, 1807'de İngiltere'nin köle ticaretinin ve daha sonra köleliğin kendisinin, 1833-1838 arasında İngiliz kolonilerinde, 1848'deki Fransız kolonilerinde, 1865'te ABD'de ve 1888'de önde gelen köle devleti Brezilya'da sona ermesine sebep oldu. Rio de Janeiro'ya ABD'nin tamamından on kat daha fazla köle gelmişti.

Eski köle toplumları çok değişti. Britanya, Batı Hint Adaları'nda birçok eski köleye yaşamlarını

sürdürebilmeleri adına tarımla uğraşacakları topraklar bırakıp ayrıldı. Bu, serbest işçilerin kölelerden daha pahalı ve daha az güvenilir olduğunu kanıtladığı için şeker arazilerinin verimini ve kârını etkiledi. Eski plantasyon ekonomileri ihracatta bir düşüş yaşadılar. Bu da onları yatırımcılar için daha az çekici hâle getirdi ve İngiltere'ye ithalat gerçekleştiremediler. Eski kölelerin çoğu, hayatlarında büyük bir değişiklik yaşamamıştı. Birçoğu eski efendilerine bağımlı kaldı ve sert muamele görmeye devam etti. Buna ek olarak, ırkçılık bir sorun olmaya devam etti. Brezilya ve Küba'da daha koyu bir cilde sahip olanların ayrımcılığı maruz kaldıkları yerlerde pigmentokrasiler gelişti.

Aşağıdaki tablo Karayipler'deki isyanlardan birini gösteriyor. Bölgede köleliğin sona ermesi çok sayıda ekonomik zorluk getirdi. Özgür kölelerin koşullarının çok az değişmesi, 1865'te Jamaika'daki Morant Bay İsyanı gibi isyanları ateşledi

Yukarıda görüldüğü üzere Anlaşmalı işçiler Hindistan, Çin ve diğer yerlerden İngiliz Batı Hint Adaları'na ve Pasifik Okyanusu adalarına taşındı

Anlaşmalı İşçilik

19. yüzyılın küreselleşen, genişleyen ekonomisinde, 17 ve 18. yüzyıllarda Kuzey Amerika'ya beyaz işçi göndermek için yaygın olarak kullanılan anlaşmalı işçilik uygulaması sürdü. Bu işçiler geçiş hakkı karşılığında birkaç yıl dayanmaları gereken zor istihdam şartlarını kabul ettiler. Köleliğin sona ermesinden sonraki İngiliz dünyasında iş gücünün ana kaynağı, ucuz şekilde anlaşmalı işçi sağlayan Batı Hint Adaları, Trinidad, Britanya

Guyanası (şimdi Guyana), Güney Afrika, Fiji ve özellikle Hindistan'dan geliyordu. Başka yerlerde de benzer sistemler kullanılmıştı. Küba ve Peru'da, anlaşmalı Çinli işçilere sert muamele yapıldı ve işçiler 'özgür' olmalarına rağmen sözleşmeden doğan yükümlülüklerinden kurtulamayacaklarını gördüler. Bu sistemi eleştirenlerin çoğu, haklı olarak, anlaşmalı işçiliğin köleciliğin başka bir biçimi olduğunu iddia etti.

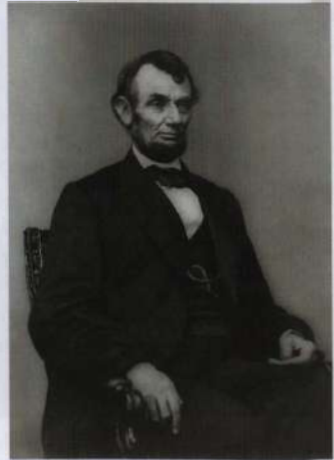
Yukarıda, Amerikan İç Savaşı sürecinde kanlı savaşlardan biri olan 1863'teki Fort Sanders'ı tasvir eden taşbaskısı bir resim

Amerikan İç Savaşı (1862-1865)

Kölelik, ABD için belirleyici bir konu hâline geldi. Köleliğin ABD'nin yeni bölgelerine yayılmasını önlemek isteyen Abraham Lincoln'ün 1860 yılında başkan seçilmesi, Güney'in ayrılmasına ve Amerika Konfedere Devletleri'nin kurulmasına yol açtı. Lincoln ve Cumhuriyetçiler, birliğin Amerika'nın hayatta kalması için gerekli olduğunu ve federal hükümetin devletler üzerindeki üstünlüğünün Amerikan Milleti fikrinin önemli bir bileşeni olduğunu savundular. Bununla birlikte, ulusal siyasi partiler etkili değildi ve Amerikan demokrasisi işleyemiyordu. Kölelik konusunda her iki tarafın taviz vermiyor oluşu Kuzey ve Güney arasında artık bir fikir birliği sağlanamayacağını gösteriyordu.

Güney kuvvetleri 1861'de Fort Sumter'daki Charleston Limanı'nda federal garnizonu bombaladığında savaş resmen başlamış oldu. Birliğin savaşın hızlı bir şekilde sona ermesi yönünde umutları Güney savunmasının direnciyle suya düştü. Konfederasyon güçlerinin kuzeydeki son büyük ilerlemesi olan Gettysburg yenilgisi 1863'ten itibaren Güney için zafer olasılığını ortadan kaldırdı. 1864 seçimlerinde Lincoln'ün zaferi, Kuzey'in siyasi tutarlılığını sağlamlaştırdı ve Güney'in isteklerini kabul edilebilir olmaktan çıkardı. Kuzey savaş gemileri Güney'i abluka altına aldı. O zamana kadar ise Kuzey kuvvetleri Güney'in derinliklerine doğru ilerlemişti. General Sherman'ın Atlanta'dan Atlantik'e kadar ilerleyişi üzerine kurulmuş stratejisi sonucunda geri adım

Sağda portresi bulunan
Abraham Lincoln, 1860'da
Başkan seçilmesiyle
birliğin güney eyaletlerinin
ayrılmasına ve Amerikan
İç Savaşı'nın başlangıcının
fitilini ateşledi

Yukarıdaki tablodaki Robert E. Lee'nin 1865'te Appomattox Adliyesinde teslim olmasından sonra diğer Güney orduları da kısa süre sonra teslim olduğu için Amerikan İç Savaşı'na son veren isim olarak görülmektedir

atmak zorunda kalan Güney kuvvetleri savaşa devam edilemeyeceğini kabul etti. 1864'ün sonlarına doğru Birleşik Devletlerin generalleri Sherman ve Ulysses S. Grant'in zaferleri ile cepheler kapandı. Böylece Nisan - Mayıs 1865'te Güney orduları teslim oldu.

Güney kuvvetleri 1865'te teslim olduğunda Güney Amerika'nın Kuzey Virginia Ordusu komutanı Robert E. Lee adamlarına üstün imkânları olan düşmanlara yenildiklerini söyledi. Birlik kesinlikle insan gücü, vergi geliri, endüstriyel ve

tarımsal üretim, ticaret, demiryolu vergisi, nakliye ve altın-gümüş kaynakları gibi avantajlara sahipti. Birleşik Devletler, özellikle tecrübe, iletişim ve lojistikte yapılanmış olmanın avantajlarını etkili şekilde kullanarak öne geçmişti. Daha önce Kuzey Amerika'da bu kadar sayıda insanın bu kadar kuvvetli savaştığı görülmemişti. Savaşın sona ermesi için konfederasyonun kısmi bir şekilde değerlendirilmesini isteyen pek çok politikacı olduğu için siyasi kararlılığın sürdürülmesi önemliydi.

Aşikâr Kader: Amerika'nın Gelişmesi

Amerika Birleşik Devletleri'nin kaderine olan güven toprak ve madene aç olan Amerikalıları yerli Amerikalılar üzerindeki etkilerini genişletme konusunda teşvik etti. Zaferlerin yanı sıra yenilgiler de yaşıyordu. 1876'da Little Big Horn'daki Sioux Kabilesi'ne karşı George Custer sayıca üstün olmasını kullanarak yerli Amerikalıları ezmişti. Zaten yenilen taraf genelde yerli Amerikalılar oluyordu. Yerli Amerikalılar çiçek hastalığı ve besin kaynağı olarak kullandıkları bizonun kuraklıktan dolayı azalmasından da etkileneşlerdi. Amerikan hükümeti güçleri ekinleri ve köyleri de yok etti. Düzenli Amerikan birliklerinin ateş gücü, hareket kabiliyeti ve kışın savaşabilme yetenekleri ABD hükümetine zafer getiren önemli etmenlerdi.

Ordu, yerlileri verimsiz topraklara çekilmeleri için zorluyordu. Ayrıca yerleşimler kurarak demiryolları inşasını teşvik ediyor ve Batı'nın ekonomik entegrasyonunu destekliyordu. İngiliz yönetimindeki Kanada'da aynı şiddet yoktu çünkü hem yerleşim hızı daha yavaştı hem de hükümet yerli nüfusa daha fazla dikkat ediyordu.

Yukarıda bir kesiti gösterilen George Custer'in 1876'da Little Big Horn'daki güçlerinin yenilgisi, Amerikan yerli halkının ABD'de en son başarılı direnişlerinden

Louisiana'nın sayım alınması

1803'te Napolyon, hem İngiliz saldırılarında bir hedef olmasının durması hem de Avrupa'daki operasyonlarına gelir elde etmek için Louisiana kolonisini ABD'ye 15 milyon dolara sattı. Bu Amerika'ya gelecekteki Montana, Kuzey ve Güney Dakota, Minnesota, Wyoming, Colorado, Nebraska, Iowa, Kansas, Missouri, Oklahoma, Arkansas ve Louisiana eyaletlerini getirdi. Uygulamada, kazanılan alanların çoğu Kızılderili kontrolü altında idi.

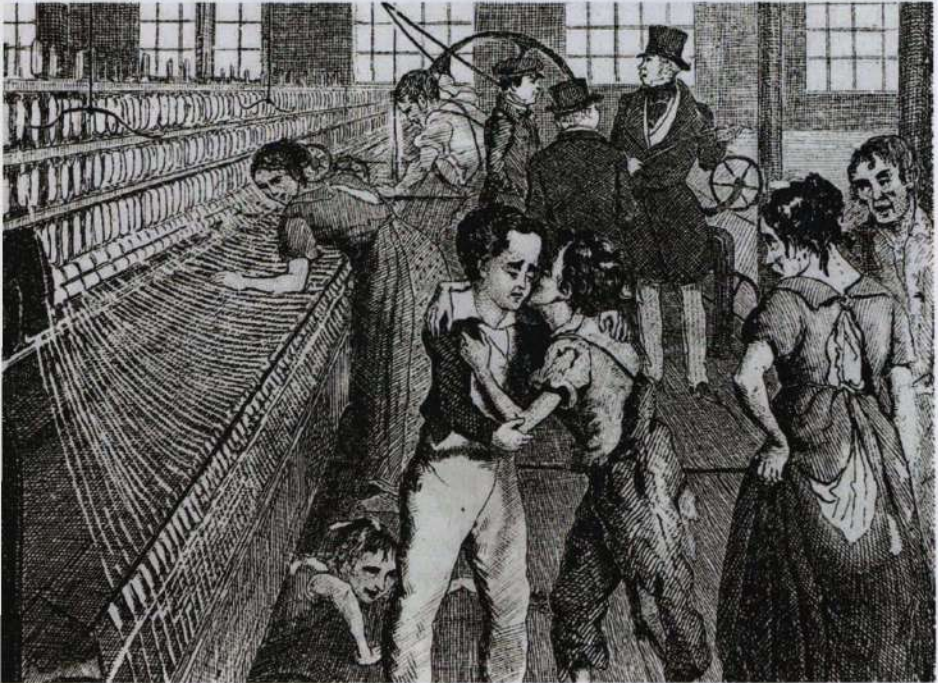
Bu arada, ekonomik büyüme Kuzey Amerika'nın iç bölgelerini değiştiriyordu. Çelik sabanlar orta batıdaki sert toprakların işlenmesine olanak sağlamıştı. Bu Kanada'nın kırsalında da önemini gösterecekti. Demiryolları, tahıl ve hayvancılığı uzak limanlara ve şehirlere taşıyabilmişti

Endüstri Devrimi

19. yüzyılda, gelişmiş toplumların endüstriyel potansiyelinde derin bir dönüşüm yaşandı. Buhar gücünün uygulanışı, imalat ve taşımacılıkta “Sanayi Devrimi” olarak adlandırılan dönemin kapılarını açan bir ilerleme yaratmak için yapılan değişiklikleri yönlendirmişti. Daha önce ütopik gelen fikirler artık akla yatkın görünüyordu. Sanayileşme hızlanırken sanayileşmiş bölgeler ile dünyanın geri kalanı arasındaki uçurum da arttı. Sanayi işçileri, gıda ve üretim mallarına olan talepleri iyice artıran bir alım gücüne sahip oldu.

İşçi sınıfı şehirlerde yaşamaya böylece 19. yüzyılda şehirleri önemli ölçüde büyüttüme başladı. Kömür temelli endüstrinin kilit merkezi İngiltere Newcastle’da nüfus 1801’de 28.294 iken 1901’de 215.328’e yükseldi. Sanayi büyümesi başlangıçta tekstil ve metal eritmeye odaklandı, ancak daha sonra 19. yüzyılın sonlarında mühendislik, gemi inşası ve kimyasallar üzerinde yoğunlaştı. Sanayileşme, daha çok başta İngiltere olmak üzere mal üreten ülkeleri serbest ekonomiyi desteklemeye teşvik etti. Bu da dış pazarlara yayılmayı tetikledi ve daha az verimli üreticiler oyunun dışına çıkarıldı.

Aşağıdaki gibi en son teknolojiyle donatılmış yeni fabrikalar, Britanya’yı “dünyanın fabrikası” haline getirdi, ancak tehlikeli çalışma koşulları, uzun mesai saatler ve yetersiz maaşlar, içinde çalışan işçiler için hayatı zorlaştırdı

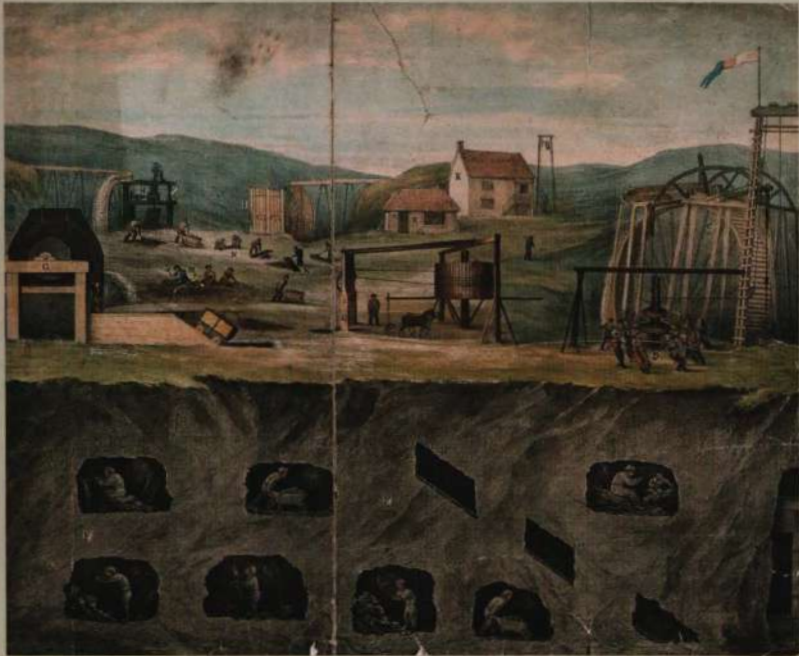
Dünya'yı Değiştiren Maddeler: Kömür

Kolayca taşınabilir ve kontrol edilebilir bir yakıt olan kömür, kalorifik değerde öncekilerden, odundan ve odun kömüründen, daha etkili bir güç kaynağı sağladı. Kömür, Yeni Çağ'ın ikonlarından olan buharlı motorlar için kullanılan yakıttı. Gelecekte Amerikan başkanı olacak Thomas Jefferson 1786'da Londra'yı ziyaret ettiğinde buharla çalışan un değirmeni New Albion Mill'i gördü. İngiltere üretiminde ve kullanımında buharla çalışan un değirmenine

öncülük etmişti. 1820-1824'te yıllık ortalama kömür ve linyit üretimi milyon metrik ton olarak İngilizler için yüzde 18 önde gelen diğer Avrupa sanayi güçleri Fransa, Almanya, Belçika ve Rusya için yüzde 2'yd. 1855-1859 ile karşılaştırıldığında rakamlar yüzde 68 ve 32 olarak görünüyor. William Cobbett 1830'da Kuzey İngiltere hakkında şunları yazdı:

"Leeds'ten Sheffield'e kadar kömür ve demir, demir ve kömür... Hiçbir şey, bu fırınların tepesinden sürekli olarak çıkan sarı ateş dalgalarından daha büyük veya müthiş olamaz."

Aşağıda dönemi iyi betimleyen bir tablo vardır.
Kömür, sanayi devrimi için temel yakıt oldu

Buhar Gücü

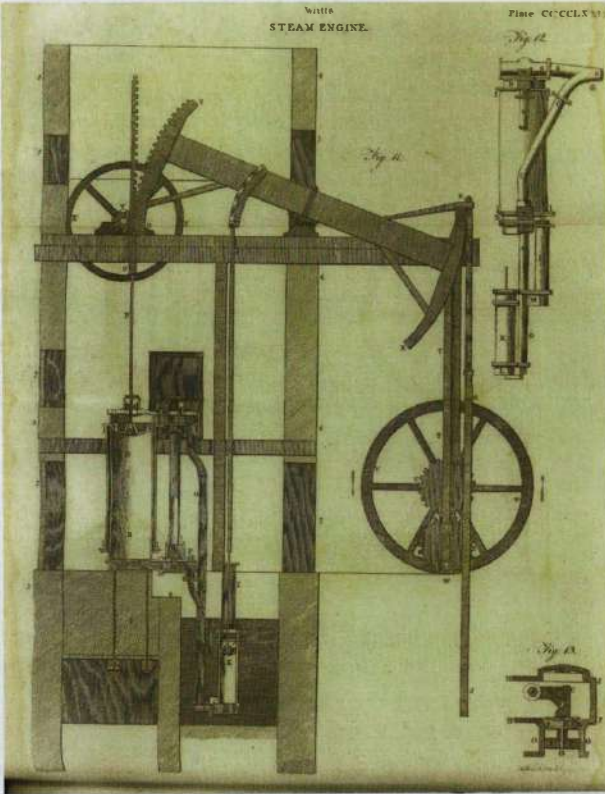
Buhar motorları Yeni Dünya'nın güçlü sembolüydü. Bol kömür kaynakları ve girişimciliği ile İngiltere bu noktada da kilit rolü oynadı. 1698'de Thomas Savery tarafından geliştirilen buhar pompasının pratikteki önemi 1712'de Thomas Newcomen tarafından sunulan atmosferik motorun aksine çok azdı. James Watt (1736-1819) motorların yakıt verimliliğini büyük ölçüde artıran ayrı buhar kondansatörünü icat etti ve ilk tam boyutlu buhar motorunu 1776'da kurdu. 1779'da, Birmingham

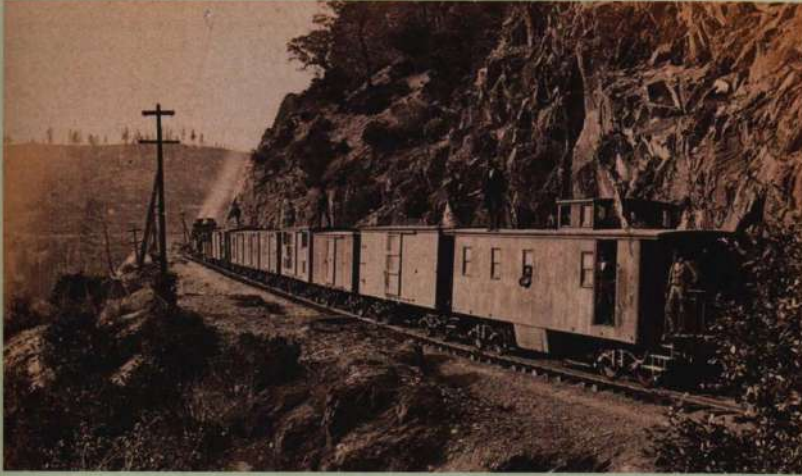
düğme üreticisi James Pickard, metalleri taşıyabilecek bir değirmeni çalıştırmak için buhar gücünü kullanmak amacıyla Newcomen motoruna bir krank ve volan taktı. Bu yenilik, Watt tarafından işletilen buhar motorları pazarını büyük ölçüde genişletti. 1790 yılında Wheal Virgin buhar motoru 953 atın işini yapabilir hâle gelmişti.

Geliştirilmiş buhar motorları madencilik ve seyahat için kullanıldı. 1800'e gelindiğinde, İngiltere genelinde 2.000'in üzerinde buharlı motor üretilmişti. Her biri değişim için bir adımı temsil edi-

yordu. Buharla çalışan tekneler, değirmenler ve diğer makineler, ekonomik olmayan ve modası geçmiş teknikler olarak insan, hayvan, su ve rüzgâr gücüyle veya odun yakılmasıyla ortaya çıkan enerjinin kullanımının önünü kesti. Bunun ekonomik üretim ve organizasyon üzerine etkisi değişimin imkânsız olmadığı fikrinin yayılması oldu. Mobil bir enerji kaynağı olan buhar motoru, endüstrinin önceki kaynaklara özellikle de su ile çalışan değirmenler için önemli olan hızlı akan nehirlerle bağımlı kalmamasını sağladı. Böylece sanayi kömür kaynaklarına giderek yoğunlaştı.

Solda planı görülen ve James Watt tarafından 1776'da tasarlanan buhar motoru, yaşamın tüm yönlerini etkileyecek bir teknolojiydi

Yukarıdaki gibi ilk demiryolları, kentlerin, ticaretin ve hatta savaşın kaderini değiştirdi. 19. yüzyılda Avrupa ve Amerika'ya hızla yayıldı

Nasıl Seyahat Ediyorduk: Tren Yolları

Önemli iki gelişim olan kömürle çalışan buhar motorları ve demir işleme teknolojileri demiryollarının geliştirilmesi ve yayılmasıyla meyvelerini verdi. 1820'lerde kömür taşımanın bir yolu olarak başlayan ilk demiryolu İngiltere'deki Stockton'dan Darlington'a gidiyordu. Bu, ticaretin doğasını değiştirdi; şehirlerin ve hükümetlerin kaderini belirledi ve savaş üzerinde büyük etkilere sahip oldu. Kanalların aksine demiryolları hem yükü hem de yolcuları taşıyabiliyordu.

Demiryolları 19. yüzyılda dünyanın birçok yerinde kurulmuştu. Avrupa'dan çok kısa bir süre sonra ABD, Latin Amerika ve Hindistan gibi Avrupa kolonilerinde büyük demiryolu projelerine başlandı. Gelişmeler demiryolları döşemenin yanı sıra, demiryolu endüstrisi, köprü ve istasyonların inşası ayrıca lokomotiflerin üretimini de içeriyordu. Demiryolları kıtalara yayılmıştı.

ABD genelinde de durum böyleydi ve bu yayılmayı Trans-Sibirya izledi. Yük taşımacılığı, ekonomilerin entegrasyonuna ve uygun avantajların geliştirilmesine olanak sağladı.

Chicago, Vancouver ve Buenos Aires gibi şehirler büyümelerini ve yeniden şekillenmelerini yeni ulaşım sisteminin yayılması ve beraberinde getirdiği kâr kapasitesine borçluydular. Demiryolları, yeni, varlıklı orta sınıfların çoğunun sistematik şekilde, dış kesimlere taşınmasını sağlayarak banliyöleşmeyi teşvik etti. Kentsel düzen, tren istasyonlarının yeni odak haline gelmesinden büyük ölçüde etkilenmişti ve buna uygun olarak yerleşim yerleri yol ve alt yapı hatlarını, bahçelerini ve merkezi konumdaki gar binalarını konumlandırarak şekilde yeniden yapılandırıldı. Demiryolları şehir içi ulaşım ağları için taksilerden ve otobüslerden sonra devrim niteliğindeki yeni bir toplu taşıma sistemine de olanak sağladı: Metro ağları.

Soldaki telgraf haritası kıtada nasıl
hızlı iletişime izin verdiğini gösteriyor.

İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ

Bir Amerikalı olan Samuel Morse (1791-1872), yeni bir teknoloji olan sinyalleri iletmek için basit bir operatör anahtarı ve bir kod kullandığı telgrafı geliştirdi. Bu da Mors alfabesini ortaya çıkarmış oldu. 1838'de telgrafta nokta ve çizgi kodunu kullanarak dakikada on kelime aktarılabildi. Morse, 1843'te Amerikan kongresini Washington'dan Baltimore'a uzanan bir telgraf hattı finanse etmeye ikna etti. Britanya'da elektrikli telgraf, başlangıçta özel şirketler tarafından hızla genişleyen demiryolu ağındaki trenler hakkında bilgi iletmek için kullanıldı ancak kamuya açıldığında kullanım alanı daha fazla genişledi. Ekonomik ve diğer konularda haberler hızla yayıldı. Geliştirilen küresel telgraf kabloları sisteminin modern İnternet gibi çalıştığını öne süren son iddialara rağmen, güvenilirlik, iletim hızı ve ağ yoğunluğu açısından önemli sorunlar vardı.

Posta sisteminin büyümesi, demiryolu ve vapur hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla bağlantılıydı. Telgrafın ve daha sonra telefonun gelişmesine yol açan hızlı ve ucuz iletişime olan güveni ve talebi destekledi. 1840 yılında, Birleşik Krallık hükümeti, her bir gönderinin maliyetini hesaplamak için önceki sistemden farklı olarak dünyanın ilk posta pulu Penny Black adı verilen yeni, nispeten ucuz, tek tip bir ücretlendirme sistemi geliştirdi. İngiltere'de ve İrlanda'da

teslim edilen mektup sayısı 1839'da 82.5 milyondan 1853'te 411 milyona yükseldi. Bu, hızlandırılmış ve güvenilir yazışmalarla posta kültürünün oluşturulmasına yardımcı oldu. Süreç Avrupa ile sınırlı değildi ve Hindistan'ın "İmparatorluk Posta Servisi" Avrupa sistemlerine rakip oldu. 1876'daki üç milyar posta ile karşılaştırıldığında, 1928 yılında Avrupa'da 31 milyar posta kaydedildi ve buradaki telefon konuşmalarının sayısı 1972 yılına kadar kaydedilen postaların miktarını aşmadı. İnternet çağında posta, zaman ve içerik olarak sınırlı bir iletişim şekli olarak görülebilir ancak ilk yıllarında güvenilir, tutarlı ve kişisel bağlantılara bağımlı olmayan bir araç olarak sunulmuştur.

Alexander Graham Bell (1847-1922) Batı'nın hızla gelişen teknolojik kültüründe farklı icatlar üzerine çalışıyordu. Solunum cihazı, hidrofil,

Yukardaki Penny Black 1840'da tanıtılan, Dünya'nın ilk posta pulu oldu

uçak kanatçıkları, fotofon (ışık yoluyla konuşmayı ileten bir alet) ve telefon bu icatların örneklerindendir. Amerika'da Bell entegre ve standart bir telefon sistemi yarattı. 1890'larda patenti sona erdiğinde diğer telefon şirketleri elektromekanik santralleri benimseyerek Amerikan pazarına açıldı. Bu da operatör ihtiyacını ortadan kaldırarak hizmeti daha ucuz hâle getirdi. Sesli iletişimin yakınlığı ve telgrafa kıyasla kullanım kolaylığı gibi nedenlerle satış yaygınlaştı. 1912'de ABD'de yedi milyon telefon vardı.

Solda kullanılan ilk telefon 1910'da Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın bir şekilde benimsendi.

Milliyetçilik

19. yüzyılda milliyetçiliğin doğuşuna sebep olacak millet bilinci diğer değerlerin ikinci derece önemli kılınmasına yol açacak bir fikir olarak ortaya çıktı. Önemli ideolojik ve entelektüel değişiklikler söz konusuken daha güçlü devletler hâline gelmenin gelişmiş iletişim, ulusal eğitim sistemleri, kitle okuryazarlığı, sanayileşme, kentleşme,

demokratikleşme ve milliyetçilik gibi önemli koşulları vardı.

Milliyetçiliğin sembolik bir yönü vardı; ana-vatan, yurt vatan ve baba toprağı gibi kavramlara artan inanç, yerellik gibi alternatif bağlılıklarda azalma, milliyetçiliğı ön plana çıkardı. Milliyetçilik, erkek ayrıcalıklarının yükseliş gibi evrensel dinamikleri kendi içlerinde geliştirecek şekilde

Aşağıdaki tablo milliyetçiliğın etkisini gösteriyor. Akım, İtalya (1860-1861) ve Almanya'da (1866) yeni devletlerin kurulmasına yol açtı

yeni bir temele çekmişti. Milliyetçilik, zorunlu askerliği yaygın hale getirdi ve yeni devrimci, milliyetçi ideolojiler tarafından meşrulaştırıldı. Aslında milliyetçiliğin niyeti sivil ve asker arasındaki eski ayrımı ortadan kaldırarak bu grupları ortak bir paydada buluşturmaktı. Milliyetçilik, devlet oluşumunda özellikle İtalya (1860-1861) ve Almanya'nın (1866) siyasi birliklerini sağlamasına olanak sağladı. Habsburg Hanedanı'nın yönettiği çok uluslu bir imparatorluk olan Avusturya'nın yenilgisi kilit

bir role sahipti. İtalya, Piedmont Krallığı, Almanya ise Prusya Krallığı etrafında örgütlenmişti ancak her birinin ulus-devletler olarak yeni rolleri vardı.

Demokratik ideallerin geliştirilmesi genel olarak hem milliyetçiliğin yayılmasına hem de karşı emperyal devletlere imkân sağladı. Sonuç olarak milliyetçilik halkları, özellikle Polonya ve Finlandiya'nın Rusya'nın, Hindistan ve İrlanda'nın İngiltere'nin emperyal yönetimine karşı, bağımsızlık için kıskırtmalarına yol açtı.

Aşağıdaki besteci, Giuseppe Verdi bir İtalyan milliyetçisiydi ancak Avusturya sansürüne maruz kaldı, bu yüzden müziğine ince ve dolaylı referanslar eklemenin yollarını buldu

Tarihi operavari anlatmak

Dönemin büyük İtalyan bestecileri tarihi kahramanlıklar üzerinden anlatım yaptı. Norma eserinde (1831), Vincenzo Bellini (1801-1835) Roma egemenliğinde Gaul ile Avusturya'nın yönetiminde İtalya arasındaki paralelliği gösterdi. Risorgimento'ya (İtalya'nın birleşmesi) derinden bağlantılı ancak Avusturya sansürüne dikkat eden Giuseppe Verdi (1813-1901) uzak ve dolaylı referanslar kullandı. Nabucco'da (1842) Mezopotamya'daki Irak sürgün edilmiş İbrani köleleri ezilen İtalyanlar için bir alegori olarak kullanırken, La Battaglia di Legnano (1849) 1176'da Alman İmparator Barbarossa'nın yenilgisini 1176'da günümüzdeki toplanma çağrıları gibi kullandı. La Forza del Destino (1862) 1744'te Avusturyalıların Napolililere karşı Velletri'deki yenilgisini gösterdi. Verdi, 1860 yılında Garibaldi'nin keşfini destekledi ve İtalyan parlamentosunda görev yaptı.

Diğer İtalyan operaları, Pietro Mascagni'nin Cavalleria Rusticana'nda (1890) olduğu gibi köylü tasviryle 1890'ların verismo ve Umberto Giordano'nun Mala Vita (1892) gibi gecekondu sakinleriyle bugüne karşı karşıya getirdi. Sırasıyla Sicilya ve Napoli'de yer alan bu operalar, İtalya'nın başka yerlerinde izleyiciler için "Güney sorunu"nun bir görünümünü de sundu.

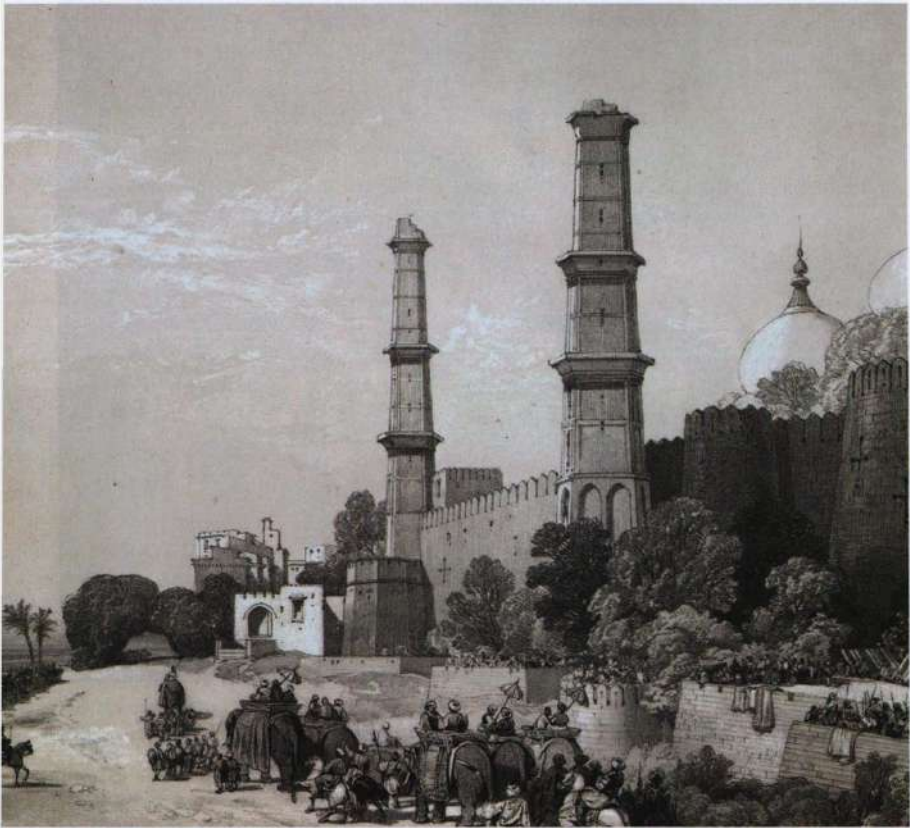
Yukarıdaki resim, Plassey Muharebesi (1757) gösterir. Robert Clive, savaş sonunda Bengal üzerinde İngiliz egemenliğini kurdu.

Raj

Avrupa'daki ulusal kimliklerin desteklenişi, yine Avrupa'nın Avrupa dışındaki halklara ulus konusunda gösterdikleri tavırla uyusmuyordu. Babür İmparatorluğu'nun çöküşüne, Avrupa'nın Hindistan'da genişlemesi eşlik etti. British East India Company ve Dutch Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) gibi ticari şirketler, kıtanın üzerinde kontrollerini artırmaya çalışıyorlardı ancak kısa süre sonra Hollandalılar dikkatlerini Endonezya'nın baharat adalarına çevirdi ve İngiltere'yi Hindistan'da rahat bıraktı. Robert Clive, Plassey Savaşı'nda (1757) zamanın Nevvab'ını (Hint

hükümdar ünvanı) alt ederek East India Şirketi'nin Bengal üzerinde yönetim ele geçirmesini sağladı. Mysore (1799) ve Marathas (1803) zaferleri, Hindistan'ın büyük bir kısmının kontrolünde önemli pay sahibi oldu ve belirli bölgelerin ilhak edilmesinin kapısını araladı.

Rakiplerinin aksine İngilizler, bütün Hindistan'ı kapsayan stratejileri ve lojistiği tasarlama, uygulama ve sürdürme gücüne sahipti. Her ne kadar 1842'de Afganistan'da kötü yönetilen bir kış tahliyesinde bütün İngiliz-Hint bölümünü kaybetmiş olsalar da 1818'de Batı Hindistan'da Maratha bölgesinde hâkimiyet sağlanmıştı. 1826'da Burma'dan (Myanmar) Arakan ve Tenasserime kadar

Yukarıdaki tabloda Maharajah Duleep Singh'in 1846'da İngiliz birlikleri ile Lahore'daki saraya girişini betimliyor.

olan bölgeyi, 1831'de Mysore'u, 1843'te Sind'i ve 1849'da Sihlerle iki şiddetli savaştan sonra Pencap vilayetlerini de aldılar. Hint birliklerinin desteği bölgede alınan İngiliz başarılarında kilit rol oynadı.

Kraliyet 1858'de Hindistan hükümetini East India Şirketin'den devraldı ve Kraliçe Victoria, 1877'de Delhi Durbar'da Hindistan İmparatorluğu ilan edildi.

Hindistan'ın büyük kısmı, çok yönlü ve genellikle başarılı bir destek arayışında olan yerel prenslerin yönetimi altında kaldı. Aynı zamanda Hindistan, Britanya İmparatorluğu'nun en katabalık parçası oldu.

Hint ayaklanması 1857-1859

Yüzyıl boyunca Avrupa yönetimine karşı en büyük ve ciddi isyandı çünkü İngiliz hizmetindeki birçok Hintli asker de ayaklanmıştı. Yurtdışında hizmet etmekte isteksizlikleri önemli bir konuydu ve askerlerin yeni tüfekleri hayvansal yağda yağlamasından (tozu kuru tutmak için) dolayı yeni kutular kullanma zorunlulukları gibi Müslümanlar ve Hindular için dini gerekçelerden ötürü kabul edilemez bir önlem olması nedeniyle tetiklendi. Hindistan ordusunun ve büyük prenslerin çoğunun, özellikle Haydarabad, Keşmir ve Nepal'in desteğiyle, İngilizler zorlu mücadeleye rağmen kötü yönetilen isyancıların üstesinden gelmeyi başardı. Hindistan devlet tarihinde, bu ayaklanma bazen Hint Bağımsızlığının Birinci Savaşı veya sadece isyan olarak adlandırıldı.

Aşağıdaki tablo 1857'de İngiliz yönetimine karşı büyük isyanı tasvir ediyor.

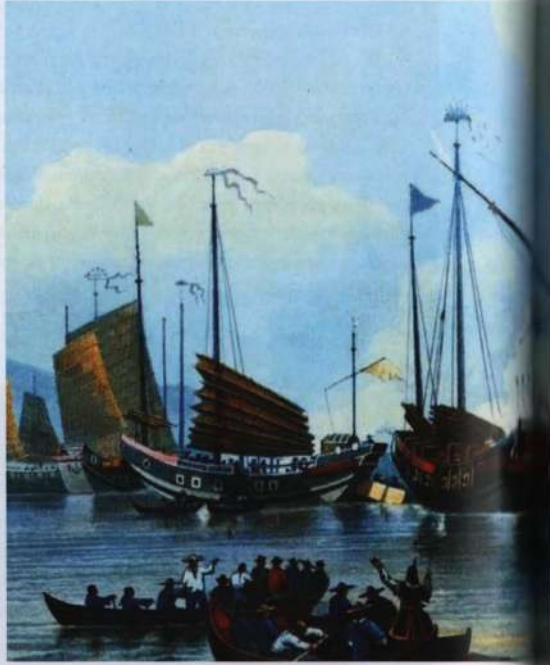

Qing Hanedanlığının Çin'de Çöküşü

Geçmişle kıyaslandığında Çin, 19. yüzyılda ekonomik ve siyasi bir düşüş yaşadı. 1850'de yaklaşık 450 milyonluk bir nüfusa sahip olan ülke, önceki dönemlerde güçlü olan sanayisini geliştirememişti. Bununla beraber, Batı'nın ekonomik bağlantılarının küreselleşme sürecinde kâr merkezi olması Batılı olmayan güçleri dezavantajlı kılmişti.

19. yüzyılda Çin iç bölünme nedeniyle nispeten zayıfladı. Bunun sebebi olarak endüstriyel dönüşüm fikirleri ve uygulamaları ile Batı'nın aksine güçlü idari yönetimi olmaması gösterilebilir. Afyon Savaşları (1839-1842, 1856-1860), Çinli yöneticilerin kendilerini Batılı devletlerle kıyaslayarak iç karartıcı bir değerlendirmeler yapmalarına neden olmuştu.

1830'ların sonlarına gelindiğinde afyon, gittikçe artan sayıda bağımlısı olan Çin toplumunda bir bela olarak görülüyordu. İngiliz tüccarların geri çekilmesi için bölge valisi Lin Zexu uyuşturucu

Soldaki tasvir Vali Lin Zexu'a aittir. Zexu, Yukarıdaki kesit, 1839- Kraliçe Victoria'ya afyon ticaretinin sona ermesini isteyen bir destek mektubu bir batı Avrupa devletinin yazdı Çin'le girdiği ilk savaşta

yaşamı önerdi. Afyondan elde edilen kâr Asya'daki çay ticaretinin finansal sisteminde merkezi bir öneme sahipti. Her iki taraf da diplomatik bir yaklaşım içinde olmadığından çatışma hızla şiddetlendi. Lin, İngiliz halkının 'barbarlar' olarak tanımlandığı afyon tüccarlarına karşı tepkisini göstermek için Kraliçe Victoria'ya bir tehdit mektubu gönderdi. Bunun üzerine herhangi bir değişiklik yapılmayınca Çinli yöneticiler İngiliz tüccarları Guangzhou'dan kovdu ve afyonlara el koydu.

Halkının baskısına maruz kalan İngilizler, 1842'de Yangtze şehrine odaklanarak Çin'in Nanjing şehrine doğru ilerlediği büyük hareketi durdurdu. Çin'in verdiği tavizler ve İngilizlerin başarıları, Nanjing Antlaşması

(1842) ile Çin'i Hong Kong'u terk etmeye zorladı. Anlaşmaya göre Çin, ekonomisine ve iç işlerine karışılmaması karşılığında İngiliz mallarına daha düşük gümrük vergileri uyguladı. Ayrıca 1839'da yok edilen afyon için tazminat verdi ve İngiliz ticaretine beş liman açtı. Bu, bir Batı Avrupa devletinin hem Çin'e açtığı ilk savaştı hem de Çin'in içinde kazanılan ilk zaferdi.

İkinci savaş, İngiltere'nin Çin'in tamamını İngiliz ticaretine açmaya çalıştığı zaman çıktı. Henry Parkes ve başbakan Viscount Palmerston, Guangzhou'daki temsilcilerinden aktif olarak çatışma fırsatı aramasını istediler. İngiliz bayrağını indirdiği söylenen Çinli mürettebatın bulunduğu Hong Kong'daki kargo gemisi İkinci Afyon Savaşlarının Guangzhou'da başlaması için mükemmel bir mazeret oldu. 1856'da İngilizler Guangzhou'yu bombaladı. İngiliz-Fransız kuvvetleri, kenti 1 Ocak 1858'de işgal etti. Tianjin yakınlarında Dagou'da bulunan kalelere odaklanarak Kuzey Çin'e yöneldiler. 1859'da başarılı olamayan

Sağdaki Kuala Lumpur şehri, 1900 yılına kadar etkileyici İngiliz sömürge binalarıyla doldurulmuştu

Görkemli Şehirler

Batı yönetiminin veya etkisinin Batılı olmayan şehirlerde ve muhataplarında tren istasyonları, bulvarlar, telgraf binaları ve büyük oteller gibi birçok özelliğiyle edinilmesi Batı etkisi altındaydı. Batı emperyal güçleri hem mevcut şehirleri kendi önceliklerini yansıtmaları için yeniden şekillendirdi hem de ortaya çıkan yeni Dünya'da önemli roller oynayacak şekilde yeni şehirler geliştirdi. 1819'da İngilizler Singapur'u bir derin su limanı olarak kurdu. 1860 itibarıyla nüfusu 80.000 idi.

Kuala Lumpur (Malezya), bir gecekondu mahallesinden 1900 yılına kadar 40.000 kişilik bir şehre dönüştürüldü ve İngiliz-Hindistan modelinde İngiliz imparatorluğunun ikinci büyük kenti Kalküta örneğinde de görülecek, Yüksek Mahkeme (1872) gibi bir dizi resmi binalara sahipti. 1841'de İngiltere tarafından ele geçirilen Hong Kong, önde gelen bir liman ve şehre dönüştü. Hükümet Konağı 1855 yılında tamamlandı ve 1864 yılında kurulan Hong Kong ve Şangay Bankası, ticaretin finansmanında kilit rol oynadı.

Taiping isyanı

1851-1866'daki Taiping isyanı, iktidardaki Qing Hanedanı'nın devrilmesini amaçlayan Cennet Barışı Krallığı'nın büyük ölçekli dirilişçi hareketi. 20-30 milyon arasında ölü sayısı ile tüm iç savaşların en yıkıcısıydı; Gerçekten de ölümler 1861-1865 Amerikan İç Savaşı'ndan çok daha fazlaydı. En az bilinen büyük savaşlardan biri olmaya devam ediyor. İdeolojik inanç; savaş ve seferberlik sırasında isyan için önemli bir araçtı. Bu, birliklerin öldürme alanı bulmasına yardımcı oldu ve yetersiz lojistik karşısında devamlılıklarını teşvik etti. Taiping'i hayatlarında önemsiz hale getirdi ve ciddi bir şekilde bölünmüş liderliği kusurlu olmasına rağmen savaşta zorunlu hale geldi. Taiping'in silahları eskiydi, mızrak, balta ve fitilli tüfeklerine dayanıyordu. Taiping, 1853'te büyük Nanjing şehrini almasına rağmen, sonunda 1866'ya gelindiğinde yenildi.

Aşağıda betimlenen Taiping isyanı (1851-1866), tahmini 20-30 milyon kayıplı tarihteki en yıkıcı iç savaştı

Anglo-Fransız seferi, 1860'da kaleleri ve Tianjin'i ele geçirdi. Daha sonra Pekin dışında bir Çin ordusunu yendiler ve şehre girdiler. Bu, Çin'in prestijine büyük bir darbe indirmiş oldu. Çin imparatorunun Yazlık Sarayları, Çin'in Avrupalılara karşı yapmış olduğu önceki eylemlere misilleme olarak yok edildi. Savaş sona erince 1860 Beijing kongresi, Kowloon'u da Hong Kong gibi teslim etmeyi, İngiltere ve Fransa'ya tazminat verilmesi, Çin'de din özgürlüğü sağlanmasına ve Çin'in afyon da dâhil olmak üzere dış ticarete tamamen açılmasına karar verdi.

Avrupa'nın diğer emperyal güçleri gibi İngilizler de çıkarlarını empoze etmeye çalıştıkları kadar ilkelerini ve kurallarını da dayattılar fakat Çin'in yenilgisi ve aşağılanması Qing yönetiminin saygınlık arayışına sebep oldu. Böylece 'Kendini Güçlendirme Hareketi' (Self-Strengthening Movement)

olarak bilinen hareket başlayarak reform girişimlerine yol açtı (bkz. sayfa 174).

1850'lerde ve 1860'larda zayıflığın temel nedeni Taiping isyanıydı. Çin hükümdarı için 1830'lardan beri hatta Avrupa baskısından bile önce Çin yönetim kademelerinde yaygın olan yolsuzluk, vergi geliri kayıpları, muvazaalı vergi kaçakçılığı ve merkezi makamların eyalet yöneticileri üzerindeki yetersiz kontrolleri gibi büyük problemler vardı. 1796-1805 yılları arasında ağır sonuçlara mâl olan Beyaz Lotus İsyanı yönetiminde birçok çatlağa sebep olurken Çin kuzeybatı ve güneybatı sınırlarında zor atlatılacak bölgesel mücadelelerle karşılaştı. 1873'te sona eren bu sürece yönelik çabalar Mançu seçkinlerinin toprak çıkarlarını ön plana çıkardı. Bölgedeki dikkati ise kıyı ile deniz üzerinden uzaklaştırmış oldular.

Sağdaki Meiji
İmparatoru
Japonya'da
hızlı bir
modernizasyon
dönemini
yönetti

Meiji Yeniden Yapılanması

Japonya da Batılı gelişme ve güçlerle yüz yüze geldi. Amiral Matthew Perry yönetimindeki dört Amerikan savaş gemisi 1853'te Tokyo Körfezi'ne girerek Japonya'nın Amerika ticaretine açılması yönündeki talepleri destekledi. Buharlı gemiler yeni bir tehditti ve 1854'te yinelenen deniz baskısı altındaki Japonya, Amerika'nın taleplerini kabul etti. Diğer güçler de Amerika'nın açtığı yolu izlediler.

Ortaya çıkan değişim baskısı, 1868-1869'da Tokugawa Şogunluğu'nu yerinden edecek ve imparatorun gücünü geri kazandıracak bir iç savaşa yol açtı. Yeni sistem ise 1877'de bir isyana dönüştü. Meiji (Aydınlanmış Yönetim) İmparatoru (Hükümdarlığı 1867-1912), modernleşme ideolojisinin ilan edilmesini içeren hızlı bir hükümet değişikliği ve ekonomik dönüşüm dönemini yönetti.

Japonya bürokrasisi merkezi, idari bölgelere ve gemi inşası da dâhil olmak üzere yeni endüstriyel bölgelere ayrıldı. Buharlı gemi sayısı 1873'te yirmi altı iken 1913'te 1.514'e çıktı. Bir demir yolu ağı inşa edildi. Ulusal kimlik konusundaki birliği güçlendirmek için hükümet ayrıca 'standart dil' adı verilen ulusal bir lehçe oluşturdu.

Yeni devlet, özellikle Japonya'yı geleneksel olarak kültürel açıdan zenginleştiren Çin'in zayıflığından kâr elde etmek amacıyla bölgesel genişlemeyi sürdürdü. Japonya 1894-1895'te Çin'i mağlup etmesinin ardından gelen bir çatışma ile Formosa'yı (Tayvan) ilhak etti. Daha sonra 1904-1905 yıllarında Rusya'ya karşı kazanılan zafer Kore'nin ilhakına ve Kuzey Çin'de Japon gücünün yayılmasına yol açtı. Rusya'nın mağlup edildiği zafer, Avrupa zayıflığının çarpıcı bir kanıtıydı.

Afrika İçin Mücadele

Afrika'da, Avrupa'nın mevcudiyeti uzun bir süredir kıyı bölgeleriyle sınırlıydı. Ancak, 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupalılar Senegal Vadisi ve Güney Afrika gibi bazı alanlarda iç bölgelere girdiler. Bu süreç, Avrupa güçleri tarafından Berlin Kongresi'nde (1884-1885) yapılan Afrika Anlaşması ile Avrupalı güçleri kıtanın topraklarını ve hammaddelerini ele geçirmek yoluyla siyasi ve ekonomik rekabetlerini sürdürmeye teşvik etti. Ayrıca bu süreç 1880'lerin başından itibaren önemli ölçüde hızlandı.

Ele geçirme faaliyetleri gerçekleştiren güçler; yerel destekler, paralı askerler ve bölgesel siyasi çekişmelerden sömürme amaçlı olarak faydalandılar. Avrupalılar, tehditkâr Afrikalı yöneticilere, Batı Afrika'da hem İngiliz hem de Fransızlara ve Güney Afrika'da ise İngilizlere yardımcı olabilecekleri bir alternatif sundular. Yayılmacı politika ile ilgili çaba Avrupa hükümetlerini Batı'nın hâkim olduğu dünya ekonomisini büyütmeye amacıyla, 19. yüzyılın başlarında görüldüğü gibi, uzak mesafeli genişlemeyi, daha fazla yönetimsel, siyasi ve kamusal çıkar sağlamayı hedeflemişti. Bu çaba ve ilgi; ulusal prestijin, Batılı devletler arasında politik-ekonomik rekabetin ve ulusal genişleme ile irksal roller hakkındaki iyimserliğin görkemli bir iddiasının ürünüydü.

Kral Leopold'un özel krallığı – Kongo

Belçika kralı II. Leopold (hükümdarlığı 1865-1909) ustaca bir siyasi hile ile 1885'te Kongo Özgür Devletinin hükümdarı olmak için Afrikadaki büyük Avrupa güçleri arasındaki rekabetten yararlandı. Orta Afrikadaki büyük bölge, Leopold'un özellikle kauçuk ve madenler olmak üzere do-

ğal kaynaklarıyla gelir elde etmeye çalışırken acımasızca sömürdü. Uluslararası öfke, kolonideki istismarların ortaya çıkmasıyla büyüdü ve bölgenin 1908'de Belçika devletine aktarılmasına yol açtı.

Solda portresi bulunan Belçika Kralı II. Leopold, Kongo'ya özel bir tımar olarak davrandı. Orada meydana gelen kötü muamelelerin kanıtlanması uluslararası tepkiye yol açtı

Yukarıda resmedilen 1884 Berlin Konferansı, Afrika'yı Avrupalı güçler arasında bölüştürdü. Buna "Afrika'yı bölüşmek" dediler.

Batı'yla Mücadele

Batılı güç ve emperyalizm çeşitli tepkilere yol açtı. Batı yöntemlerini anlama girişimleri ortaya çıkmıştı. 1871-1873'te Japonya'nın ABD ve Avrupa'ya gönderdiği Iwakura büyükelçisi, Japon modernizasyonuna katkıda bulunan ekonomik konular hakkında önemli bilgiler verdi. Batı toplumunda Fukuzawa Yukichi, "Batı'daki Koşullar" (1866) ve "Medeniyet Teorisinin Ana Hattında" (1875) gibi kitaplarında entelektüel ve sosyal hareketliliğe bakış açısından dolayı övüldü.

Çin'de 1860'lı yıllardan itibaren 'Kendini Güçlendirme Hareketi' (Self-Strengthening Movement),

Batı'nın ehil olduğu konuları anlamayı denedi. Bu da teknolojinin geliştirilmesine ve modernleşmeye yardımcı olacak bilgi arayışına yol açtı.

Batılı materyalizme, bireyciliğe ve onun kültürel-entelektüel üstünlüğünün yanlış anlaşılmasına karşı olanlar da vardı. Hindistan'da bilim adamları, bilimi emperyal bir bağlamdan ayırmak ve bunun yerine Hint gelenekleri ve değerleri açısından çalışmak konusunda hevesliydiler. Hindu ve Müslüman hareketler, yerli tıbbın yenilenmesi ile bağlantılıydı. Milliyetçiler halk sağlığı politikalarının yerli halk için daha elverişli olmasını talep ediyorlardı.

Soldaki fotoğraf, Japonya Prensi Iwakura'ya ait olup 1871-1873 arası yıllarda Batı ekonomisi hakkında daha fazla bilgi edinmek için ABD ve Avrupa'ya bir heyet gönderdi

TOPLUMLARI PLANLAMAK

Batı'da da sosyal reform çağrısında bulunan sesler vardı. 19. yüzyılın ortalarında, büyük şehirlerde yaşam ve çalışma koşulları hakkında artan bir endişe havası hâkimdi. Sosyal reformcular ve bunun için mücadele veren insanlar medeni toplumlarda zengin ve fakirleri etkileyen salgınlara neden olabilecek aşırı yoksulluk, aşırı kalabalık ve insani olmayan hayat koşullarının ortadan kaldırılması gerektiğini savundu. Verilerin bilimsel olarak toplanması ve farklı konuları göstermek için tematik haritalamanın geliştirilmesi politik, tıbbi ve sosyal tutumlarda bir devrim olmasına katkıda bulunmuştu. Charles Booth'un "Londra'da Yaşam ve İşgücü Soruşturması" (1886-1903) isimli çalışması sosyal sınıflar üzerinden Londra'nın renk bazlı haritalarını kullandı. "En düşük sınıf... Bozuk, yarı suçlu... Yaşamları, olağanüstü zorluklarla dolu yabancılerdir ve tek lüksleri içki." gibi görüşleri sebebiyle çok eleştirildi.

Yukarıdaki harita Charles Booth tarafından Londra'daki yoksulluğun yerini ve kapsamını haritalayan renk kodlu anlatıldığı haritadır

Aşağıdaki gemi gibi gemilerle çıkılan yolculuklar önemliydi. Charles Darwin'in HMS Beagle yolculuğu, ünlü eseri Türlerin Kökeni kitabına ilham kaynağı oldu.

Okyanusları Haritalandırılması

Okyanusların keşfi, bilgi arayışını, birikimini, tasvirini ve kullanımını bir araya getiren önemli bir temaydı. Britanya'nın deniz ve ticari küresel bağlantı ve fırsatları, bilgiyi edinmesini ve kullanmasını

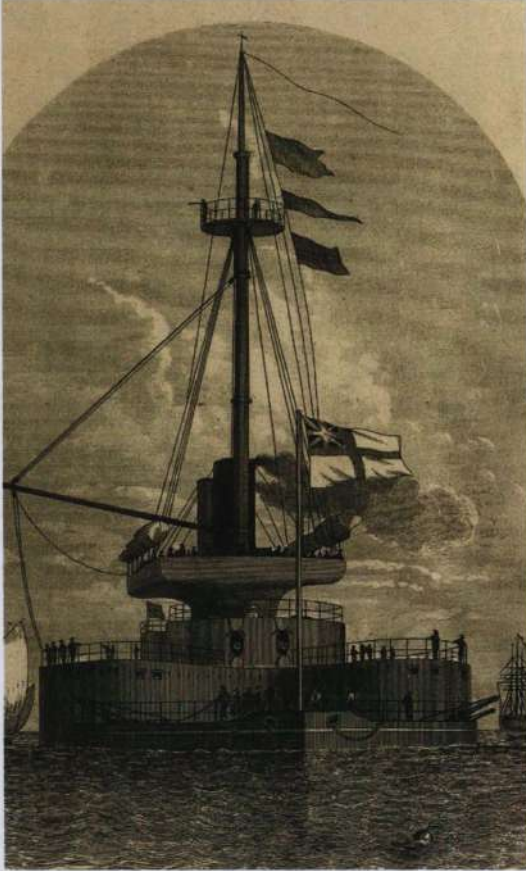

hem daha kolay hem de daha gerekli hale getirdi. Savaşta kullanılan grafikler, okyanusun sunduğu fırsatların anlaşılmasına da yardımcı oldu. Grafikler, evrim teorisinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Charles Darwin, 1831-1836 yolculuğunu HMS Beagle'da doğa bilimcisi olarak geliştirici bir deneyimi, özellikle Pasifik'teki Galapagos takımadalarına yaptığı yolculukta yaşadı. 1859'da İncil'deki Yaratılış Kitabı ile çok fazla uyuşmayan bir eser olan Doğal Seleksiyon Yoluyla Türlerin Kökeni'ni yayınladı.

Savaşta Dünya

1914-1945

Savaşlar, 1914-1945 yılları arasında Dünya'yı tamamen yeniden şekillendirerek imparatorlukları yıktı, ideolojileri devirdi ve sosyal uygulamalar ile kültürel anlayışlarını değiştirdi. Milyonlarca insanın öldüğü bu dönemin mirası, bu dönem yüzünden günümüzde hâlâ acı çeken ülkelerin kamu tarihlerinde kendisini gösteriyor.

Yukarıdaki savaş gemileri önemliydi. Devletler 20. yüzyılın başlarında donanmalarına büyük yatırım yaptı ve rakiplerinin gerisinde kalmaktan korktular

Yüzyılın Dönüşümü

Uluslararası rekabet 20. yüzyılın başlarında daha da şiddetlendi. Büyük güçlerin çıkarlarının karşılıklı olarak kabul edilmesine dayanan uluslararası bir ihtiyatlılık politikası, özellikle Almanya tarafından, ulusal avantaj arayan ülkelere daha belirsiz bir arayışa evrildi. Böylece rakiplerin oluşturdukları ittifaklara karşı müttefiklerin çıkarlarını da gözetilen bir yapı geliştirildi. Mevcut durumun dengesiz olduğu inancına dayanan kaygılar endüstriyel toplumun, kentsel yaşamın ve demokratik popülizmin sonuçları üzerinde yoğunlaşmıştı.

Devletler, askerlerine büyük yatırımlar yaptı. Kara ve denizde güçler yeni silahların yanı sıra yeni ağır silahlar, organize araçlar ve sistemler gibi gelişmiş yöntemleri askerlerine, manevralarına ve planlarına entegre etmeye çalıştı.

1910'lardaki çatışmalar arasında Çin'in 1911 devrimi, 1913'teki bir darbeden sonra Meksika devrimi ile Nikaragua, Haiti, Dominik Cumhuriyeti ve Meksika'daki Amerikan müdahaleleri vardı.

Yukarıda tasviri bulunan Avusturya Arşidük Franz Ferdinand'ın suikastı I. Dünya Savaşı'nı başlatan kıvılcımdı

Birinci Dünya Savaşı

Nedenleri

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi büyük ölçüde, katılanların bölgesel, siyasi ve diplomatik gelişmelere ilişkin algısıyla şekillendi. Almanlar, seferberliği hızlandıracak demiryolu inşası da dâhil olmak üzere doğu sınırlarında Rus askerî hazırlıklarının artmasından endişe duyuyordu ve savaşın kaçınılmaz olduğuna inançları giderek artmıştı. Bu da onların en uygun zamanda hamle yapma arzularını körükledi. Ayrıca son zamanlarda yaptıkları başarılı savaşlar onlara gurur ve güven sağlamıştı.

Almanya'nın ana müttefiki olan Avusturya-Macaristan stratejik ve siyasi durumunun görünüşte kötüleştiğini gördü. Rusya'nın desteklediği Sırp tehdidiyle Avusturya Balkan topraklarındaki güvenliği konusunda endişe duyuyordu. Avusturya liderleri arasında kendi kaderlerini şekillendirememe fikri ile doğru orantılı artan bir hayal kırıklığı vardı. Sırbistan ile yapılacak savaş bu endişeleri yatıştırabilirdi.

28 Haziran 1914'te Avusturyalı vâris Arşidük Franz Ferdinand ve eşi Sophie, Sırp Gavrilo Princip tarafından Bosna'nın başkenti Saraybosna'yı ziyareti sırasında öldürüldü. Sırp milliyetçi bir örgüt olan 'Kara El', Güney Slav bölgelerinde (Sırbistan

Yukarıda bir propaganda afişi ile ittifak devletleri gösterilmektedir. Almanya ve Avusturya merkez güçleri krizi yayılmacı hırslarını tatmin etmek için mükemmel bir fırsat olarak gördü ve daha sonra Türkiye ve Bulgaristan'ı da dahil ettiler buna

ve Bosna dâhil) Habsburg Hanedanlığı'nın kontrolünü devirmeye ant içmişti. Haber Viyana'ya ulaştığında, şokun yanı sıra harekete geçilmesi gerektiği duygusu vardı. Suikast, Sırp tehdidiyle ilgilenmek için bir bahane olmuştu.

Alman desteğinin Rusya'yı caydıracağından emin olan Avusturya, Sırbistan ile kısa süreli bir savaş gerçekleştireceklerini düşünüyordu. Almanya harekete geçmeye karar verdi çünkü başka hiçbir kriz Avusturya'nın vaadini ve Alman kamuoyunun desteğini garantiye alabilecekleri bir fırsata çevrelemezdi. Fransa'yı devirip yönünü Fransızların müttefiki Rusya'ya çevirmeye çalışan Almanya, tarafsız Belçika'ya saldırdı. Bu da Ağustos 1914'te garantörlerinden biri olan Britanya'nın savaşa girmesine neden oldu.

Askeri itibar ve liderler hükümetleri harekete geçmeye itti. Alman savaş planı oluşan düşmanlıkların

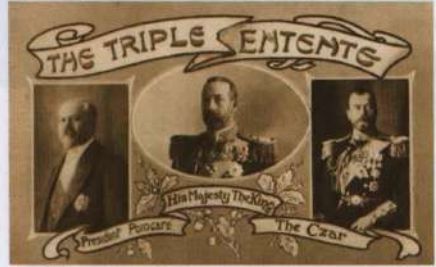
hızla seferberliğe dönüşmesini gerektiriyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda tarafların her biri savaşın kısa, kontrol edilebilir ve pahalıya patlayacak olsa da uluslararası güçler arasında bir savaş olacağını düşünüyordu.

Savaşın sonuçları devletçiliğin başarısızlığı olduğu kadar caydırıcılık anlayışının da ortadan kalkmasıydı. Ordudan gelen baskı oldukça önemliydi. Karar verenler barış ve düzenin narin duygusunu kaybetmişlerdi. Politikacılar savaş tehdidini, karşı tarafı dezavantajlı duruma düşürmek için kullandı fakat hesapları yanlış çıktı. Herkes hata yaptı. Avusturya savaşı sadece Balkanların dâhil olması koşuluyla istedi; Almanya çok edici derecede ihmalkâr ve beceriksiz bir şekilde Viyana'da düşmanlarını durduramadı bu da Fransız-Rus saldırıları karşısında geri çekilmesine sebep oldu; Fransa dik kafalıydı; Rus politikası yetersizdi. İngiltere'nin Belçika

Yukarıda dönemin İngiltere'sine ait bir fotoğraf. İngiltere, 1912-1913 Londra Konferansı'nda Birinci Balkan Savaşı ile ilgili olarak yaptığı gibi Avrupa uyumunun savaşı önleyebileceğine inanıyordu

Sağda savaşın diğer tarafı olan Fransa Cumhurbaşkanı Poincaré, İngiltere Kralı V. George ve Rus Çar II. Nicholas'tan oluşan üçlü İtilaf devletlerinin bir propaganda afişi örneği bulunmaktadır.

garantisine saldırılması jeopolitik açıdan mecburen savaşa girmesine sebep olmuştur.

1914'te İngilizler, Napolyon Savaşları'nın sonunda Viyana Kongresi'nden (1814-1815) beri barışı koruyan bir sistem olan Avrupa Uyumunun (Concert of Europe) krize yönelik geleneksel araçlarına güvenmeye çalıştı. Aslında bu girişimler Osmanlı ile Balkan güçleri arasındaki Birinci Balkan Savaşı (1912-1913) gibi geniş ölçekli bir savaşı önleme konusunda başarılı olmuştur ancak 1914'te Avusturya ve Almanya işlerin yatışmasını istiyor sayılmazdı. Almanların tercihi özellikle

1910'ların başında politik ve kültürel karşılık bulan ve Almanlar arasında çok yaygın olan savaşçılıktan yana oldu. Ateşli bir vatanseverlik, güçlü bir şekilde geri düşme ve saldırı için var olan fırsatın devam edemeyeceği korkusu bir aradaydı.

Almanya, sırasıyla 1914 ve 1917'de İngiltere'yi ve ABD'yi savaşa sokmada askeri kararlara boyun eğdi. Her iki durumda da politikalar askeri gerekçelere dayandırılrsa da -Belçika üzerinden daha kolay ilerleme ve denizaltı saldırısı ile İngiliz ticaretini nakletmeye çalışma politikaları- bunlar

nihai Alman başarısızlığına körükleyen ciddi stratejik hatalardı.

Siperlerde görülen duygusuz katliamlar ve durmaksızın akan kanın yarattığı dehşet verici çatışma görüntüleri defalarca yeniden canlandırılmıştı ve anma törenlerinin ana motifi olmuştu.

Durum aslında çok daha karmaşıktı. Bir bütün olarak düşünüldüğünde taktiksel çıkmazlar, operasyonel başarısızlıklar, strateji eksiklikleri ve karara bağlanamayan çatışmalar sebebiyle savaş iyi planlanmış sayılmazdı. Doğu Avrupa, Balkanlar, Orta Doğu ve Almanya'nın deniz aşırı sömürgeleri açısından savaş daha çok hareketliliğe sebep oldu. Sırbistan ve Romanya, sırasıyla 1915 ve 1916'da savaştan çekilmeye zorlanırken, 1917'de Rusya alt edildi ve aynı yıl İtalya da yenilgiye yaklaşmıştı. Ayrıca 1918'de Bulgaristan, Türkiye, Avusturya ve Almanya teslim olma noktasına gelmişlerdi.

Çizdiği görüntünün aksine Batı Cephesi pek durağan sayılmazdı. Müttefikler, benzeri görülmemiş bir ateş gücünün nasıl etkili bir şekilde yönetileceğini öğrenmişlerdi. Müttefik güçler Alman siper ağuna girerek yeni gelişmeler kaydettiler. İlerleyiş, 1918'de müttefiklerin cephe saldırılarını savuşturma ve sürdürme olasılığı için saklanmış kaynaklar aracılığıyla gerçekleştirilecek herhangi bir Alman harekâtının kökünü kazıdı.

Müttefikler, savaş öncesi yıllarda eleştirilen atış ve manevra kabiliyetleriyle ve her iki konuyu ilgilendiren komuta meselelerini iyi yöneterek savaşın üstesinden geldiler. Teknoloji, karşı siper sistemlerini ve doğrudan topçu ateşini haritalamak için etkili hava keşiflerinin kullanılmasında rol oynadı. Bunun net etkisi belirleyici bir askeri ve siyasi sonuç doğurabilen çatışmalarda görülebilmisti.

Batı cephesi dışındaki savaş alanlarında çatışmalar daha kalıcı etki yaratmıştı. 1916'da büyük merkezler İrlanda'nın yükselişi için önemli ortamlarken, 1917'de Bolşeviklerin Rusya'yı ele geçirmesi ve savaşın sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun milliyetçi hareketlerden

Solda 1916'daki Paskalya Ayaklanmasına ait bir fotoğraf. Benzer milliyetçi ayaklanmalar başkentlerde sıkça görüldü

Yukarıda betimlemesi görülen ilk Alman taarruzunun başarısızlığı, Batı cephesinde siper savaşının gelişmesine yol açtı.

Yukarıda bir tablo ile örneği görülen çok sayıda kayıp ve korkunç yaralanmalar, I. Dünya Savaşı'nın sürekli temasıydı.

Aşağıdaki fotoğrafta da görülen birlikleri demiryoluyla yeniden konuşlandırma yeteneği, Fransa'nın Alman saldırılarına direnmesi için şarttı

etkilenmesi, diğer bölgelerle kıyaslanınca Avrupa'da daha derin bir etki yaratmıştı.

Alman savaş hazırlıkları, Müttefiklerin Marne Muharebesi'ndeki karşı saldırısından ve daha sonra Batı Cephesi'nin siper hatları halinde savaşa başlamasından önce bile, 1914'te, başarısız olmuştu. İngiltere'nin ve Rusya'nın savaşa katılmış olması iki cepheli bir savaşın daha uzun ve zorlu bir süreç sonunda biteceğini gösteriyordu. Prusya-Almanya, Fransa ile olan çatışmalarında böyle iki cepheli bir savaşla karşılaşmadığından dolayı 1864-1871'deki durumun tam tersi ile yüzleşmek zorunda kaldı.

1914'ün sonlarında, Almanların özenle hazırlanmış savaş öncesi stratejik planlarının istikrarsız ve fazla iyimser olduğu görülmüştü. Aşırı özgüvenli olmanın tehlikeli yanı planın her aşamasına sinmişti. Almanya, Fransız-Prusya Savaşı'nı tekrarlanacağını, Fransa'nın çökeceğini ve

Soldaki örneğiyle siper savaşı batı Cephesinde baskın çatışma biçimiydi, ancak hareket ve kuşatma dönemleri de oldu

1870'tekine benzer bir hâkimiyete kavuşacağını düşünüyordu ancak hiçbir şey planlarına uymamıştı. Çünkü rakipleri beklenenden daha güçlü olduklarını kanıtladılar. Bu da yorgunluğa ve çok yüksek kayıplara yol açtı. Avusturya ordusunun daha az gelişmiş kaynağa sahip ancak çok daha iyi komuta edilen Sırbistan'ı işgal etme girişimi de başarısızlıkla sonuçlandı. Avusturya da Rusya tarafından ağır baskılara maruz kaldı.

1914'teki mücadeleler ayrıca, belirli noktalarda Alman savaş gücünün şaşırtıcılığının, hızının, eziciliğinin ve dinamik gücünün, askerleri demiryollarında yeniden konumlandırarak kaynaklarını akıllıca kullanan Fransız savunmasına karşı etkili olmadığını göstermişti. Üstelik Almanlar tahkimatların potansiyel manevra üssü olarak kullanılmasının önemini de hafife almışlardı. Anlaşılan üst düzey bütün Alman komutanlar yerleşik kampların ancak tarandıktan sonra geçilmesi gerektiğine ikna edilmişlerdi. Fransız birliklerinin Alman savunmalarına saldırma kabiliyetinin küçümsenmesi, Fransız Altıncı Ordusu'nun

Paris'ten saldırması ve Marne Savaşı'nın Alman ilerlemesini durdurması 1914'te Almanların başarısızlığını pekiştirdi.

Zaferi güvence altına almak için kuşatma ve imha etme stratejilerine odaklanılan savaşın Batı'daki manevra aşaması Ekim 1914'te sona erdi. Generaller bu aşamanın esnekliğinden faydalananak ve rakiplerini ön cephede kırarak bir taarruz savaşı başlatmayı deneyip durdular ancak bu, ulaşılması zor bir hedef olarak kaldı. Hatta ön hat, Batı Cephesi, ardı sıra açılan karmaşık yapıli hendeklerle doldu.

Sonunda 1918'de, dört yıllık yıkıcı çatışmalardan sonra, cephe kesin bir şekilde yarılip geçilebildi. O zamana kadar Almanlar askeri makinelerinin sağlamlığı sayesinde hayatta kaldılar. Bununla beraber Almanya, Fransızların (çok ağır bir maliyete sahip olsa da) gösterdiği kararlılığı ve sürekliliği gösteremedi. Son saldırılarda İngiliz topçu birlikleri ateş gücünü ve isabet kabiliyetini geliştirmeye odaklandı ve ateş gücünü önceki

Batı cephesinde saldırılar

Batı Cephesinde iki büyük ve başarısız saldırı, Fransız Verdun'a yapılan Alman saldırısı ve Somme'deki İngiliz saldırısı, birçok kişi için savaşın başarısızlığını ve anlamsızlığını gösterdi. Yaralıların sayısı çok yüksekti -Verdun savaş alanında yaklaşık 700.000 adam ve Somme'de bir milyondan fazla kişi- ve savaş büyük ölçüde yıpratıcı olmasına rağmen az miktarda toprak kazanımı oldu.

Ancak seferberlik sonuç verdi: Fransızlar Verdun'daki Almanları engelledi, Somme'nin bir sonucu olarak Batı Cephesi'ndeki girişim Almanları zorladı ve 1917'de aynı yerde büyük bir saldırı gerçekleşmedi.

Aşağıdaki fotoğraf taraflar için ağır kayıplara mal olan Temmuz - Kasım 1916 arasında gerçekleşen Somme Muharebesine ait.

Yukarıdaki gibi hava kuvvetleri savaşta ilk kez kullanıldı, ancak böylelikle savaşlardaki birincil rolleri anlaşıldı

saldırılarından daha etkili bir şekilde uyguladı. Bu nedenle savaş alanına hâkim oldu.

Savaşın beklenmedik şekilde erken sona ermesi yeni silah türleri, özellikle de tank yapımı İngiltere ve Fransa'nın liderliğinde yeni savaş teknolojilerinin geliştirilmesini sağladı. Gerçekten de, özellikle cephe önleri için geliştirilmiş tanklar, 1918'de yeni bir hareket savaşına girmek yerine statik savaş hareket savaşına döndürmüştü. Tanklar, muharrik bir ateş gücü sağlarken bir yandan da, saldıran

tarafa siperlerdeki problemleri çözme fırsatı sunmuştu. Batı Cephesi'nde tanklar, genellikle saldırılardan önce yapılan kitlesel bombardımanların daha verimli kullanılmasını sağlayan taktiksel ateş imkânı da sağladı. Bununla birlikte, dayanıklılık, ateş gücü, koruma, hız, menzil, hareketlilik, komuta, kontrol ve güvenilirlik 1918'de tankların pratikteki önemli problemleri idi. Almanlarda ise tanklara karşı geliştirdikleri tekniklerin ve silahların geliştirilmesi sürecinde farklı problemler öne

Yukarıdaki gibi tankların ise muazzam bir ateş gücü vardı ancak dayanıklılık ve hızlarıyla ilgili sorunlar, tanksavar silahlarının geliştirilmesi ile birlikte, etkinliklerini sınırladı

Aşağıda top atışlarından birinin görüldüğü, Gelibolu seferi (1915–1916) Osmanlı İmparatorluğu'nu savaştan çıkartamadı. Müttefik kuvvetler bu cephede başarısız oldu

çıkıyordu. Bunlara rağmen tanklar birleşik silah kuvvetinin bir parçası olarak ve piyadeyi desteklemek için hareket eden en başarılı araçtı.

Doğu Cephesi

Doğu Avrupa'da daha az bulunan savaş alanı güç-mekân oranının Batı Avrupa'dan daha düşük olmasını sağladı. Sonuç olarak, Almanların 1915'te Rusları yok etme uğruna yaptığı gibi, ters savaş hatlarına geçmek ve hızla ilerlemek daha kolaydı. 1915'te Sırbistan'ın ve 1916'da Romanya'nın Avusturya, Bulgaristan ve Almanya tarafından fethedilmesi, çağdaş orduların belirli koşullarda kesin zaferler kazanma yeteneğini gösterdi. Müttefikler, Alman sömürgesi olan Doğu Afrika'daki bütün toprakları hızla ele geçirdiler. Türkler ise beklenenden daha zor bir düşman olduklarını kanıtladılar. Türk başkentini ele geçirme girişiminde bulunulan Gelibolu saldırısının 1915'te başarısız olmasıyla İngilizler Mezopotamya'daki (Modern Irak) ilk seferlerinde yenilgiye uğramış oldular. 1918'e kadar Türk direnişinin üstesinden gelinemedi.

Rus Devrimi

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilmesi, savaş Rusyasında ciddi sosyal ve ekonomik gerginlikler yaşanması köklü bir devrimci hareket olan Bolşeviklere (Daha çok Komünistler olarak bilinirler) Ekim 1917'de iktidarı ele geçirme fırsatı verdi. Çar II. Nicholas daha önce devrilmişti fakat onun yerini alan cumhuriyet de aradığı desteği görememişti. Üstelik başarısızlık savaşta da devam etmişti. Bolşevik lider Vladimir Ilyich Lenin (1870-1924), devrimin Almanya'ya yayılması amaçlı görüşmelerin gereksiz olacağını düşünüyordu ancak Alman ilerlemesinin devam etmesi onu 1918'de barış karşılığında bölgeyi terk etmeye zorladı. Komünistler daha sonra 1918-1920 yılları arasında acı bir iç savaşta devrime karşı olanların üstesinden geldiler ve eski Rus İmparatorluğu'nun topraklarını bir arada tutmaya çalıştılar.

Komünist liderler, önce Lenin ve ardından Joseph Stalin, Rus ekonomisinin kilit sektörlerini devlet mülkiyetine aldılar. Ülkeyi sanayileşme hareketi içine soktular ve Ortodoks Kilisesi'ni yerinden ettiler. Lenin ve Stalin'in desteklediği gizli polis teşkilatı, devrimci hükümet için çok önemli bir silahtı. Terör estiren ve hoşgöründen yoksun olan Stalin'in 'Barış Zamanı' yıllarında en az 11 milyon kişiyi öldürüldü. Nüfusun geri kalanımsa hayatını karartıldı ve Rus toplumunun inanç, umut ve gerçek algıları yara aldı. Devrime ihanetten korkan paranoyak bir figür olan Stalin terörünü hükümet yetkililerine, orduya, rejimin vahşiliğine karşı protesto eden entelektüellere ve kolektifleşme fikrin-den memnun olmayan zengin köylülere yöneltti.

Aşağıda, savaşın getirdiği zorluklar ile Bolşeviklerin nihayetinde iktidarı ele geçirdiği Ekim 1917'deki devrime ait bir fotoğraf görülmekte.

Yukarıda hastalığı ağır geçiren birine müdahale eden sağlık çalışanlarının olduğu fotoğraftaki 1918-1919 İspanyol gribi salgını 50 ila 100 milyon arasında insanı öldürdü

İspanyol Gribi

Çatışma ve kıtlık korkunç bir bedele mâl olmuştu ancak 1918-1919'daki küresel grip salgını I. Dünya Savaşı'ndan daha fazla insanın ölümüne sebebiyet verdi. Ölenlerin sayısı en az 50 milyondur. Çoğunlukla Asya'da gerçekleşen ölümler Hindistan nüfusunun yaklaşık yüzde altı kadarını ortadan kaldırdı. Özellikle etkilenen gruplar çok genç, orta yaşların başlarındaki insanlar, formda 20-40 yaş arası insanlar, hamile kadınlar ve çok yaşlı insanlardı. Kuşlar hastalığın yayılma kaynağıydı ancak

demiryolları ve vapurlar da yayılmayı hızlandırdı. Etkili bir tedavi bulunamamıştı ve bir çözüm yolu gösterecek elektronik mikroskopların ortaya çıktığı 1943 yılına kadar grip virüsünün yapısı belirlenemedi. Viroloji 1931'e kadar büyük ölçüde anlaşılamadı; salgına karşı aşılamaysa ancak 1936'da başladı. Mayıs 1918'de çoğunlukla İspanyolların mustarip olduğu İspanyol Gribi olarak bilinen salgının aksine, dünya çapındaki 1957 Asya Gribi ve 1968-1969 Hong Kong Gribi gibi salgınlar sonucunda aşılama programlarının başarısı sayesinde ölüm sayısı bir milyon kişi ile sınırlı kaldı.

Savaşlar Arası Dönem (1919-1938)

1910'larda Çin, Meksika, Türkiye, Rusya, Avusturya ve Almanya'da -son dördü I. Dünya Savaşı'nın sonucu olarak ortaya çıkan devletlerdi- eski düzenlerin devrilmesinin yanı sıra 1920'lerde ve 1930'larda yerleşik, eski uygulamalara ve geleneğe karşı daha genel bir mücadele verilerek kültürel ve sosyal değişim teşvik edildi. Bu değişimler genel olarak kadınların daha fazla hakka sahip olması, gençlerin enerjisi, tüketim, Hollywood'un etkisi, caz çağı, kültürel modernizm ve psikoloji gibi konularda yeni farklı fikirlerle ortaya çıktı.

Bu gelişmeler üst üste gelmişti. Sinema cinsellik etrafında gelişti ve evli ya da anne olmayan kadınlara karşı Batı'da giderek daha belirgin hâle gelen bir bakış açısı oluştu. Kadın okuyucular yayıncılık endüstrisi için gittikçe önem kazanıyordu. Edebiyat ve sinemada kadınları hem daha duygusal hem de daha bağımsız olarak sunmak gibi yaygın bir istek vardı ve bu genellikle, Birinci Dünya Savaşı öncesi durumdan daha kazançlı bir istihdam kapısı açtı. Gerçekçi temsili kültüre karşı bir tepki olarak doğan Modernizm, geleneksel formlara meydan okudu ve okuyucudaki, izleyici veya dinleyicideki kalıpların yerleşik tanımlarını sallamak için onları deneysel kalıplarla soktu. Bu hareket sosyal bilimlere de ilham verdi, örneğin Sigmund Freud'un ve Sir James Frazer'in yerleşik varsayımlara meydan okumaları bu değişimlerin eseridir.

Edebiyatta, Modernizm'in ayırt edici özellikleri, İrlandalı yazar James Joyce'un *Ulysses* (1922) romanının her iki özelliği olan bilinç akışı tekniğinin kullanımını ve metinler arasılığı içeriyordu. Serbest ölçü, T.S. Eliot'un *Atık Şehri* (1922) isimli önemli etki yaratan şiirinde olduğu gibi çok farklı sesleri ve çeşitli fikirleri bir araya getirmek için kullanıldı. Virginia Woolf'un romanları deneysel olmasının yanı sıra akıcı bir yapı ve şiirsel bir dile sahipti. Woolf 'Materyalist' olarak takdim edilmeyi reddetti ve yeni bir estetik duyarlılığa sahip olduğunu iddia etti. "Bay Bennett ve Bayan Brown" (1924) adlı

Yukarıda portresi olan James Joyce gibi modernist yazarlar realist edebiyata tepki gösterdi ve yeni bir şey yaratmak için formlar ve dil üzerine çalıştı

makalesinde 'gerçekçiliğin' yüzeysel ve yanlış tanımlar yaptığını, gerçek gerçekçiliği arayışta olan 'Modernizm'i' birbirinden ayırdı. Müzikte Avusturyalı besteci Arnold Schoenberg atonal ve seri besteler sundu. Resimde, übizm, dışavurumculuk, vortisizm, gerçeküstücülük ve dadaizm gerçekçiliğe karşı tepki olarak ortaya çıkan akımlardandı.

Aynı zamanda, halkın çoğu geleneksel yaklaşımları tercih etti. Örneğin, modernistler tarafından hor görülen 'orta' ve 'kültürsüz' yazarlar İngiltere'de daha fazla satış yapmışlardı. Bu tip yazarlar 1920'lerde artan gelirden, ucuz kitapların hazır bulunmasından ve boş zamanlardan yararlandılar. İspanyol Sürrealist Salvador Dali ve hemşehrisi Pablo Picasso gibi ressamların eserleri, çağdaşlar için sadece sınırlı bir çekiciliğe sahipti. Halkın ilgisini çeken yeni müzik ise cazdı.

1920'lerde büyük beğeni toplayan stillerin birleşimi olan 'Art Deco', I. Dünya Savaşı'ndan önce Fransa'da ortaya çıktı ancak daha sonra modernliğin görsel bir gösterge olma açısından ve geleneksel kavramlarla mücadele etmesinin etkisiyle önemi arttı.

Çeşitli şekil ve malzemelerden oluşan uluslararası bir tarz olan Art Deco, özellikle 1930'da tamamlanan Manhattan'daki Chrysler Binası ile beraber Amerikan gökdelenleriyle ilişkilendirildi.

Salvador Dali(1904-1989): geleneklere karşı bir ressam

Katalonyada zengin bir ailenin çocuğu olarak doğan Dali, Madrid'de sanat eğitimi aldı, burada Kübizm'i denedi ve Paris'te çalışmalarını gerçekleştiren bir Sürrealist oldu. İspanyol İç Savaşı sırasında savaşa katılmayı reddetti ve yüzyılın sıkıntılı yıllarını güvenli New York'ta geçirdi. 1948'de ise İspanya'ya döndü. Franco yıllarında orada yaşama isteği, diktatöre övgü olduğu gibi sürgünde olanları da memnun etti. Katolik bağlılığının artması da bir başka farklılıktı. 1982'de Dali, Kral Juan Carlos tarafından bir marka haline getirildi. Doğum yeri olan Figueres'deki Teatre-Museu Dali, tiyatro binası olarak halen kullanılan sürrealist bir fantezi evidir.

Sağda görünen
Manhattan'da bulunan
Chrysler Binası, Art
Deco mimarisinin
ikonik bir parçasıydı

Yukarıda portresini
görebildiğiniz Salvador
Dali, Franco'yu
destekleyen sürrealist
bir sanatçıydı

Kadınlar ve Oy

20. yüzyılın başlarında özellikle ayrıcalıkların genişlemesiyle önemli siyasi reformlar yapıldı. 19. yüzyılda oy kullanma hakkının yayılması erkekler ile sınırlıydı. Yeni Zelanda, 1893 yılında kadınlara genel oy hakkı tanıyan ilk ülke oldu. Kendilerini ilerici olarak kabul eden ülkelerde bile modern eşitlik standartlarına ulaşılması için daha çok yol kat edilmeliydi. 'Ayrı alanlar' kavramı geleneğe

dayanan ve kadınların rolünü ev ve aile içinde sınırlandıran bir kavramdı.

Dünya savaşları, iş hayatına giren kadın sayısını büyük oranda arttırdı; bu da onları oy kullanma hakkına sahip olmak için hamleler yapmaları konusunda ateşledi. İngiltere 1918'de, ABD 1920'de kadınlara oy kullanma hakkı verildi ancak kadınların ulusal meclislere seçilmesi ve üst düzey hükümet görevlerine atanmaları 20. yüzyılın ikinci yarısından önce çok nadirdi.

Solda haklarını talep eden bir kadına müdahalede bulunan İngiliz polisinin fotoğrafı vardır. İngiltere'deki seçim hakkı hareketi, kadınların 20. yüzyılın başlarında oy kullanma hakkını elde etmeye çalıştığı hareketlerdendi

Çin: Cumhuriyet'in Doğuşu

20. yüzyılın başlarında Doğu Asya önemli siyasi değişiklikler yaşadı. Değişim baskılarına dayanamamasından dolayı Qing (Mançu) Hanedanı 1911-1912'de, Sovyetler Birliği'nin 1991'de yaşadığı gibi, nispeten kolay bir şekilde düşürüldü. 10 Ekim 1911'de Wuchang'daki reformist ordu subaylarının ayaklanması, Çin'in farklı bölgelerinde değişiklik taleplerine yol açtı. Yaygın şekilde başlayan ayaklanmalar ve sonunda cumhuriyet getiren anayasasının Sun Yat-Sen tarafından ilan edilmesi karşısında son imparator 12 Şubat 1912'de tahtını terk etti. General Yuan Shikai, cumhurbaşkanı olarak iktidarı ele geçirdi ve cumhuriyet anayasasını reddetti. 1913 seçimlerine rağmen kuvvetlerini destekledi. Yuan imparator oldu ancak çok geçmeden 1916'da öldü. Çin daha sonra bölgesel güçler arasında bölündü.

Yukarıdaki tablo devrimci güçlerin Wuhan'a girişini resmediyor. Güçler, 10 Ekim 1911'de Wuhan'daki ordu subaylarının başkaldırmasından sonra Qing Hanedanı'nın üstesinden geldi.

Dört Mayıs Hareketi

Çin'in savunmasızlığı Japonya'ya Çin kıyı bölgelerindeki, özellikle Shandong'daki gücünü artırma fırsatı verdi. Japonya'nın bölge üzerindeki iddiaları 1919'da Şangay'da dört Mayıs Hareketi'nde milliyetçi bir yükselişe yol açtı. Bu, özellikle eğitilmiş şehir gençleri arasında, yabancı etkinin reddedilmesini teşvik eden ve modernizasyon için baskı oluşturmada önemliydi.

Çinli Komutanlar

Uzun süredir devam eden bölgeselcilik ve 1911-1912 isyanından önceki gelişmeler, bölgesel askeri birliklerin kayda değer bir özerklik kazanması anlamına geliyordu. 1916'da Yuan Shikai'nin ölümü ve ondan sonra lidersiz kalan kuzey bölgesi komutanları arasındaki rekabetler, vilayet komutanlarının hâkimiyet sağlama yarışı ile birleştiğinde 1920'de tam ölçekli bir iç savaşa yol açtı. Önde gelen komutanlar, Çin'in tamamı üzerindeki iktidarı sağlamak için bölgesel güçlerini kullandılar. Onların çatışmaları Çin Milliyetçi Partisi olan Guomindang'a 1926'dan itibaren üstünlük kurma fırsatı verdi. Komutanlar mücadelelerini kaybettikleri için anakronizm çerçevesinde değerlendirdiler. Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk ve Arabistan'da İbn Suud'un kanıtladığı gibi mücadelenin nasıl yorumlanacağı sonunun nasıl bittiğine bağlıdır.

Yukarıda portresi olan Genel Yuan Shikai 1912'de iktidarı ele geçirdi, ancak cumhuriyetçi anayasayı kabul etmek istemedi

Guomindang

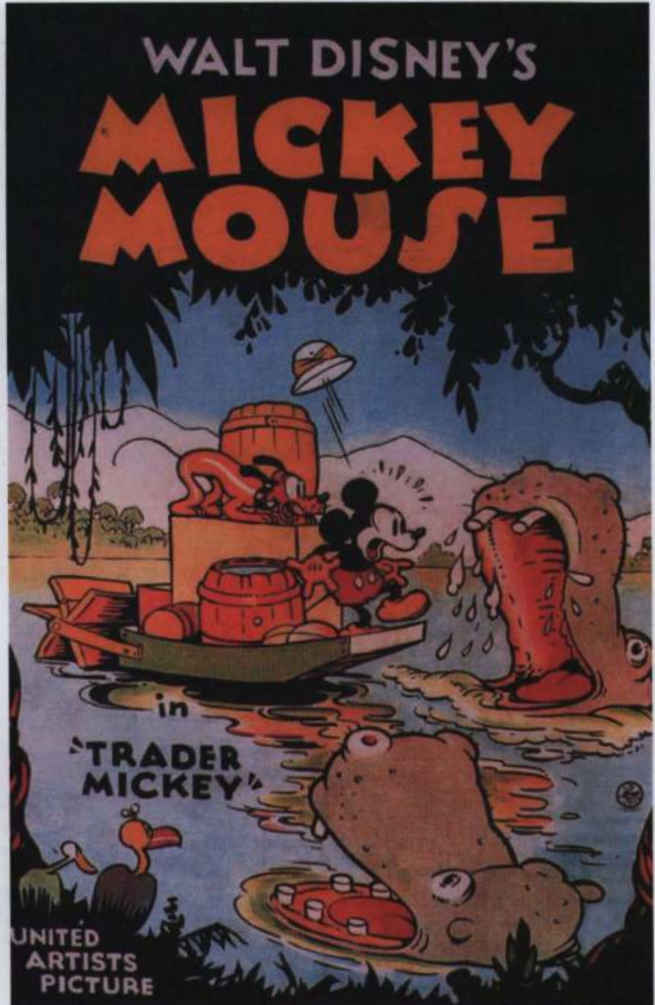
Sun Yat-sen liderliğindeki Guomindang, Guangzhou'da (bir Çin kantonu) milliyetçi bir cumhuriyet kurmak için mücadele etmişti. Çin'deki İngiliz nüfuzunun sınırlandırılmasına yardımcı olmayı amaçlayan Sovyet desteği, daha etkili bir Guomindang ordusunun gelişmesine çok yardımcı oldu. Sun 1925'te öldü ve üzerinde anlaşmaya varılmış bir halefi yoktu. Askeri yaveri Jiang Jieshi, orduyu Guomindang hükümetini devralmak için kullandı ve 1926'da Wuhan (1926), Şangay (1927), Nanjing (1927) ve Pekin'i (1928) ele geçiren bağımsız kumandanlarına karşı Kuzey Seferi'ne komuta etti. Jiang, Sun'ın modernleşme politikasını merkezileştirme yoluyla takip etmeye çalıştı.

Yukarıda fotoğrafı olan Sun Yat-sen, Çin'in milliyetçi hareketine önderlik etti ve Guangzhou şehrinde bir cumhuriyet kuran Guomindang partisini kurdu

Sinema

20. yüzyılda toplumu şekillendiren yeni güçler arasında film ve televizyon endüstrileri vardı. Gelişen bu güçlerin başka hiçbir ülkede ABD'de olduğu kadar büyük ve etkili bir karşılık bulamadı. Sinema yoluyla, otomobil kullanımı gibi Amerikan toplumunun ve maddi kültürünün gücünü yansıtan görüntüleri yaydılar. Bununla beraber kamuya sigara içen kadın figürü gibi dünyadaki stilleri ve tüketimleri etkileyecek görseller sundular. Bu her tür film için geçerliydi. 1928'de Walt Disney tarafından tasarlanan Mickey Mouse, Donald Duck ve Temel Reis gibi Amerikan çizgi film karakterleri dünya çapında tanındı. Diğer kültürler de, özellikle Sovyetler Birliği, filmler ve televizyon şovları üretti, ancak bunları sınırları dışına etkili şekilde taşıyamadı. 1970'lerden itibaren ABD'nin film endüstrisinin en aktif alternatifi Hindistan'da gelişti. Mumbai yakınlarında kurulan Hint film başkenti Bollywood, Hollywood'a bir alternatif olarak kasten bu şekilde isimlendirildi ve 1990'ların sonunda yılda 800'den fazla film çeker hâle geldiler.

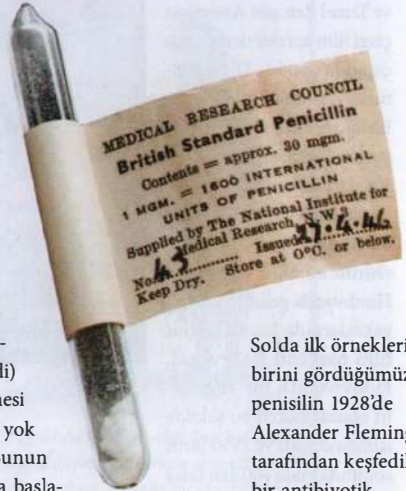
Yukarıda posterini olan Mickey Mouse gibi Amerikan çizgi film karakterleri Dünya çapında meşhurdur

Üstteki fotoğraf aşılama çalışmalarının ilk dönemlerine ait. Antibiyotiklerin icadı ve aşılanmanın yaygın kullanımı sayesinde daha önce ölümcül olan hastalıkların etkisi yumuşatıldı

Hastalıklarla Savaş

20. yüzyılda tıbbi değişikliklerin hızı ve etkisi hiç olmadığı kadar büyüktü. Gerçekten de, genel tıbbi bilgi arttıkça hastalığı tanımlama ve tedavi edilebilme olanakları da katlanarak artmıştı. Bu gelişmeler milyarlarca kişinin hayatına etki etti ve dünya nüfusunun durumunu değiştirdi. Daha önce ölümcül olan veya güçsüz düşüren hastalıkların oluşturdukları durumların üstesinden gelmek için yenilikler yapılması ve bunların yaygınlaştırılması gerekiyordu. Diyabetin etkisi, 1922'de insülin keşfi ile büyük ölçüde azaldı. 1920'lerde ve 1930'larda diğer ilerlemeler arasında kızamığa karşı Gama Globulin ve ilk sülfonamid ilaçlarının (veterinerlikte olduğu kadar insan için de önemliydi) kullanımı ile kan transfüzyonu tekniklerinin geliştirilmesi vardı. 1928'de Alexander Fleming kazara bakterileri yok edebilecek bir yapıya sahip olan penisilini keşfetti. Bunun bir ilaç olarak farkına varılması ve üretimi, 1940'larda başlayan ve belsoğukluğu gibi hastalıkların tedavi yöntemlerini değiştiren antibiyotik devrimine yol açtı.

Solda ilk örneklerinden birini gördüğümüz penisilin 1928'de Alexander Fleming tarafından keşfedildi ve bir antibiyotik devrimine yol açtı

Nasıl Seyahat Ediyorduk: Havacılık

İlk olarak 1903'te Amerikan Wright kardeşler tarafından resmen yapılan insanlı uçuşu hava gücünün askeri ve ticari olanaklarının hızla gelişimi ve teknolojik çeşitliliği arttırması izledi. I. Dünya Savaşı hava gücündeki değişiklikleri büyük ölçüde hızlandırmıştı. Savaş için uçağın kullanılmasıyla geliştirilmelerine önemli ölçüde yatırım yapılmasına ve makinelerin özelliklerinde, örneğin hızlanma ve manevra kabiliyetlerinde, belirgin bir ilerlemeye yol açtı. Hava gücü, bilimsel araştırmanın askeri alanda artan rolünü temellendirdi: Araştırma amacıyla rüzgâr tünellerinin inşa edilmesi. Desteksiz kanatlar ve tamamen metal uçaklar geliştirildi. Motor gücü arttı ve boyutu küçüldü. Uçağın kendi hızı ve yükselme hızı arttı. 1919'da sonradan dönüştürülmüş bir İngiliz bombardıman uçağı Atlantik'i durmaksızın geçen ilk uçaktı.

Hava hizmetleri 1920 ve 1930'larda, özellikle ABD'de, güzergâh ağı, havaalanı ve uçak sayısının artmasıyla hızla gelişti. Yolculuk süreleri giderek kısaldı ancak çoğu uçağın menzili sık yakıt ikmali gerektiriyordu. 1939'da Atlantik'i durmaksızın geçebilen bir yolcu uçağı tanıtıldı. Bununla birlikte, uçaklar o zamana kadar önemini koruyan ve önceki teknolojinin ürünü olan zeplinlerden üstün olduklarını açıkça gösterdi. İmparatorluk güçleri envanter ve mallarını farklı bölgelere iletmek için hava ağları kurdu. İngiliz uçakları Avustralya, Hong Kong ve Güney Afrika'ya kadar uçuyordu. Fransız ve Belçikalılar da imparatorluklarında ulaşım ve lojistiği sağlamak ve bölgelerini desteklemek için hava sistemleri geliştirdiler. Siyasi etki yaratma çabasıyla Almanya, Amerika Birleşik Devletleri'yle rekabet içinde oldukları Latin Amerika'da hava hizmetlerinin gelişmesini teşvik etti.

Aşağıda görülen uçak 1939'da Atlantik'i geçebilen ilk yolcu uçağı olarak tarihe geçti

Solda Wall Street çöküşünün çarpıcı sonuçlarından birinin fotoğrafını görmek mümkün. Kriz, mevcut düzene karşı sarsıcı etkisi olan Dünya çapında bir depresyona yol açtı

Büyük Buhran

1920'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik ve endüstriyel ilerlemesi azaldı. Ekim 1929 Wall Street'in çöküşünün bir sonucu olarak aşırı kızışan ekonomi de çöktü ve New York'ta hisse fiyatlarında spekülasyonun patlama yaşandı. Bir varlık değeri balonunun bu şekilde söndürülmesi, deneyimsiz merkez bankasının para arzını likiditeyi büyük ölçüde etkileyecek şekilde kesintiye uğratması olayları çok daha ciddi hâle getirdi. Deniz aşırı kredilerin alınması da dâhil olmak üzere finansal kontrollerin sıkılaşması küresel bir finansal krize neden oldu. Viyana'daki Kreditanstalt Bankası 1931'de çöktü ve önce Alman bankalarında, daha sonra başka yerlerde büyük çöküşlere yol açtı.

1930'da Hawley-Smoot Yasası Amerikan gümrük vergilerini artırdı ve ithalat talebini azalttı. Diğer ülkeler de bunu takip etti ve bu, küresel ticareti 1932'ye kadar önemli ölçüde azaltan dünya çapında korumacılığa yol açtı. I. Dünya Savaşı ve Rus Devrimi tarafından çok sert darbeler alan ve savaştan sonra yeniden canlanan serbest ticaret böylece ortadan kaybolmuştu.

İhracat sanayileri darbe aldı, sanayi dünyasında işsizlik büyük ölçüde arttı. ABD'de, ulusal işsizlik oranı, üretim alanında sadece yüzde 24'ken 1932'de yaklaşık yüzde 40'a yükseldi. Endüstriyel dünyada madenler gibi hammaddelerin ithalatı

azalırken, mal üreticileri etkilendi ve gelişmekte olan ülkelere ciddi ekonomik-politik sorunlar yaşandı; Latin Amerika ve Avustralya'da olan krizler gibi. Ayrıca, bu üreticiler sanayi dünyasından gelen ithalatı finanse edememeye başladı.

Büyük Buhran liberal ekonomik düzeni yok etti ve kapitalist yapılara olan güvenin çökmesine yol açtı. Sonuç olarak, hükümetlerin ulusal ekonomi (uluslararası değil) düşünceleri giderek arttı ve bu ekonomiye devlet müdahalesini getirdi.

Gıda

19. yüzyılın sonlarında, soğutulmuş gemilerde taşınan okyanus ötesi ürünlerin Batı Avrupa üzerinde büyük bir etkisi oldu. Çoğu evde ve restoranda karbonhidrat ağırlıklı yemekler ile az miktarda taze meyve vardı. Sıcak içecekler, tatlılar ve şekerlemeler beraber yüksek şeker tüketimi de artmıştı. Süt ürünleri önemli bir yer tutarken tereyağı veya domuz yağı yemek pişirmek için yaygın olarak kullanılıyordu. Yoksullar çok soğuk yiyecekler -ekmek, peynir ve soğuk et- yediler ve patates ise beslenme alışkanlıklarının önemli bir parçasıydı. Geleneksel yemekler büyük popülerlik kazandı. Alternatiflerine ise sınırlı bir ilgi vardı. İkinci Dünya Savaşı'nın baş göstermesi ve 1930'ların yaygın korumacı politikası yerel gıda maddelerine verilen önemi artırdı.

Aşırı Fikirlerin Yükselişi

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 'oluşan öfke, özellikle 1919'daki Versay Barış Antlaşması'nın şartları ve ciddi ekonomik gerginliklerle birleştiğinde, otoriter figürlerin giderek daha dengesiz siyasi ve ideolojik tutumlarla iktidarı ele geçirmelerini sağladı. Bunun örnekleri 1922'de İtalya'da Benito Mussolini, 1933'te ise Almanya'da Adolf Hitler olarak gösterilebilir. Hitler, iktidarı ele geçirirken milliyetçi ve ırkçı popülizminin cazibesinden, I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle dönmüş Alman milletinin öfkesinden, Komünizm hakkındaki sağcı endişeden ve Almanya'daki istikrarsız demokratik sistemin duygulara yansımından yararlanmıştı. İktidara geldiğinde Hitler Almanya'yı bir diktatörlüğe dönüştürdü ve 1934'te cumhurbaşkanlığı ile daha önce elinde olan şansölye makamını birleştirdi. Diktatörler barış zamanında savaş lideri olarak hareket ettiler. Oluşturdıkları sistemler, güç ve fikirler üzerinde etkili kurumsal

Öste halkı selamlayan bir fotoğrafı ile Adolf Hitler, Versay Barış Antlaşması ve 1930'ların iktidardaki ekonomik baskılarının öfkeli bir karşılığıydı

II. Dünya Savaşı

1931	18 Eylül 1931 - Japonlar Mançurya'yı işgal etti ve "Mançukuo" adlı bir kukla devlet kurdu
	18 Temmuz 1936 - İspanyol İç Savaşı başladı
1936	7 Temmuz 1937 - Marco Polo Köprüsü Olayı
1937	Çin-Japon Savaşı'nı başlattı
	12 Mart - (Anschluss) Almanya ve Avusturya'yı birleştiriyor
	30 Eylül 1938 - Münih Konferansı, Sudetenland'ın Almanya'ya kabul edilmesiyle sonuçlandı
1938	15 Mart 1939 - Almanya Çekoslovakya'yı işgal etti
1939	1 Eylül 1939 - Almanya Polonya'yı işgal etti
	3 Eylül 1939 - İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etti
	9 Nisan 1940 - Almanya, Danimarka ve Norveç'i ele geçirmek için Weserübung Operasyonuna başladı
1940	10 Mayıs 1940 - Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'u işgal etti ve Fransa'yı işgal etmek için Maginot hattını geçti
	22 Haziran 1940 - Fransa Almanya'ya teslim oldu
	22 Haziran 1941 - Almanya, Sovyetler Birliği'ni işgal için Barbarossa operasyonunu başlattı
1941	7 Aralık 1941 - Japonların Pearl Harbor'a saldırması ABD'yi savaşa sokuyor
1942	4 Haziran 1942 - Midway Muharebesi
	1-27 Temmuz 1942 - Birinci El-Alameyn Muharebesi
	23 Ağustos 1942-2 Şubat 1943 - Stalingrad Savaşı
	23 Ekim - 4 Kasım 1942 - İkinci El-Alameyn Muharebesi
1943	5 Temmuz - 23 Ağustos 1943 - Kursk Muharebesi
	9 Temmuz 1943 - Müttefikler Sicilya'yı ele geçirdi
1944	6 Haziran 1944 - D-Day - Müttefik Kuvvetler Normandiya'dan saldırdı
	22 Haziran - 19 Ağustos 1944 - Bagration Harekâtı - Kızıl Ordu Doğu Avrupa'ya ilerliyor
1945	17 Ekim 1944 - ABD kuvvetleri Filipinler'i işgal etti
	8 Mayıs 1945 - Almanya teslim oldu
	6-9 Ağustos 1945 - Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atıldı
	15 Ağustos 1945 - Japonya teslim oldu

Yukarıdaki fotoğraf İspanyol iç savaşına (1936–1939) aittir. İç savaş, genellikle II. Dünya Savaşı'nın habercisi olarak görülür

ve politik kısıtlamalardan arınmış veya makul bir dizi politik seçenekten yoksundu. Almanya'da Hitler hem dış hem de askeri politikanın kontrolünü, yönünü ve uzun vadeli planlarını kısa vadeli fırsatlar ve uluslararası gelişmelerden kaynaklanan endişelerle değiştirdi. İdeolojisi hem yerli hem de uluslararası rakiplerine karşı sürekli çatışma içinde olmalı. Komünistlere, Sosyalistlere, eşcinsellere veya bağımsız bir eğilime sahip olanlara karşı duran ve Yahudi karşıtlığının mantıklı bir şey olduğu konusunda takıntılı olan Hitler'in histerik siyaseti tehlikeli bir atmosfer yaratmıştı.

İspanya iç savaşı

İspanya İç Savaşı ile aşırılıkçı fikirlerin yükselişi tam ölçekli bir iç savaşa yol açmış oldu. Kendilerini Milliyetçiler olarak adlandıran bir grup kıdemli subay, 1936'da iktidarı ele geçirmeye çalıştı. Bu grup sol eğilimli cumhuriyet yanlısı hükümetin modernizasyon politikalarına karşıydı. Aynı zamanda Şubat 1936'da yapılan zorlu seçimlerde

Halk Cephesi'nin (Frente Popular) zaferinden sonra Halk Cephesi aracılığıyla komünistlerin iktidarı ele geçirme ihtimalinden endişe duyuyorlardı. Ordunun siyasete karşı tutumu onların neden isyan ettiğini açıklıyordu. Hükümetin kontrolü kaybettiğini iddia ederken (pratikte bunu sağcı ve solcu çatışmasına dayandırıyorlardı), gerçekte ise cumhuriyetin kendisine ve sağladığı demokrasiyle özgürlüklere karşıydılar. Bununla birlikte, milliyetçiler 1936'da sadece kısmi bir başarı elde edebildiler. Bu da Madrid'i ele geçirdikleri 28 Mart 1939'da sona erecek acı bir iç savaşa yol açtı.

İspanyol İç Savaşı, ideolojik bölünmelerin etkisini somutlaştırarak II. Dünya Savaşı'nın bir habercisi olarak görülür. Gerçekten de, dinî konulara vurgu yapan milliyetçiler, cumhuriyetçileri din düşmanı olarak tasvir etti. Oysa bu ideolojik bakış açısı yeni sayılmazdı. Bu çatışmalar ise 19. yüzyıl boyunca İspanyol iç savaşında önemli rol oynamıştı.

Solda dönemin Japon askerini görmek mümkün. Çin-Japon Savaşı Temmuz 1937'de başladı. Japonya başlangıçta Çin'den Pekin ve Şangay'ı yıl sonuna kadar alarak hızlı kazanımlar elde etti.

Çin-Japon Savaşı

Milliyetçilik 1930'larda Japonya'da gelişti. Ordudaki birçok kişi savaş kavramının 'yaratıcılığın babası' olduğuna inanıyordu. 1931'de Japonya, Çin'in endüstri kalbi Mançurya'yı işgal etti. Çin, Japonya için Sovyetler Birliği ve ABD ile mücadele etmesinde gerekli olan kömür, demir ve toprak gibi kaynaklara sahip bir üs olarak görüldü. Japonya kendini güneşin hiç batmadığı yeni bir emperyal güç olarak sunmaya çalışıyordu. Sivil görüşler daha az önemli hale gelmişti; bunda ordu içindeki görev bilinci güçlü. Japon hükümeti, Doğu Asya'da Batı emperyalizmini ve komünizmini sona erdirmeyi amaçlayan yeni bir düzen geliştirdi.

1937'de bu proje, Çinlileri Japonya'ya küçük bir ortak olarak hareket etmeye zorlamak için tasarlanmıştı ancak daha sonra bütün boyutlarıyla Çin'e bir saldırı hâlini aldı. Bununla beraber, Jiang Çin egemenliğini savunmak için savaşılmaya hazırdı. 1937'de Japonya, Pekin ve Şangay'ı, 1938'de ise daha fazlası için Guangzhou ve Wuhan da dâhil olmak üzere Çin'in farklı bölgelerini ele geçirdi. Yine de direnişi tam anlamıyla bastıramadı veya Çin halından yeterli desteği alamadı.

Nanjing'de Dehşet

Guomindang başkenti Nanjing, 13 Aralık 1937'de Japonya tarafından ele geçirildi. Daha sonra direnişi kırmak için kasıtlı bir adım olan sivillerin katledilmesi, uzlaşması zor bir barışı olanaksız hale getirdi. Süngü pratiği için insanların kullanılması ve toplu tecavüz de dahil olmak üzere çok sayıda işkençe, Japonların Yangtze'ye ilerlemesi sırasında barbarca davranışlarının doruğuydu. Bu vahşet, Çin'in moralini bozmadı, ancak Japon ordusu bu süreçte ahlaksız ve duygusuz bir tutum sergiledi. Katliamın şiddetini en aza indirmek için yapılan son girişimler fayda vermedi. Bugün Çin'in kendi tarihini Dünya'ya sunmasında önemli bir yön olmaya devam ediyor; özellikle de dış baskılara karşı direnmek için tarihsel bir ihtiyaç olarak görülüyor.

İkinci Dünya Savaşı

Baştaki Alman Başarıları

II. Dünya Savaşı, her biri kendi nedeni, amacı ve sonuçları olan birbirinden farklı mücadelelerin gerçekleştiği bir dönemdi. Bu savaş İtalya, İran, Japonya veya Jamaika gibi ülkeler açısından bakıldığında çok farklı yorumlar yapılabilir. 1939'da Hitler'in Polonya'ya saldırması üzerine başlayan savaş, İngiltere ve Fransa'nın Polonyalıları desteklemek için müdahale etme kararı ile dünyanın büyük güçlerini iki büyük ittifak grubuna böldü. Almanya ve ortakları tarafından oluşan Mihver devletlere karşı Müttefik devletler olarak İngiltere, Fransa ve diğer güçlerin birlikteliğine 1941'de Sovyetler Birliği ve ABD de katıldı. Menfaat birliktelikleri,

uluslararası yargılama ve barış sistemlerinin (I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti aracılığıyla ya da 1938'de Münih'te olduğu gibi birkaç güç arasındaki müzakerelerle) başarısızlığını ve savaşın adeta bir girdap gibi her şeyi kaçınılmaz olarak etkisi altına aldığını gösteriyordu.

Çatışmaların patlak vermesi hem risklerin hem fırsatların artmasına yol açtı. Almanlar ilk zaferlerini geniş çapta kabul görecektir bir barışa çevirmeye isteksizdi. Saldırıları sonucunda Polonya'nın hızla ele geçirilmesi çatışmaların devam edeceğinin bir işaretiydi.

Hitler, Nisan 1940'ta Danimarka'yı ve Norveç'i hızla istila etti ve ertesi ay Fransa'ya karşı başarılı olacağı bir saldırı planladı. Alman kuvvetleri aynı

Aşağıdaki fotoğraf Alınanya'nın Eylül 1939'da Polonya'yı işgali ettiği gün çekilmiş. İşgal, İngiltere ve Fransa'yı savaşa çekti

Blitzkrieg

Alman Blitzkrieg (yıldırım savaşı) operasyonu hakkındaki efsaneler o zamanlar Alman hedeflerine hizmet etti, ancak aynı zamanda savaş sonrası Almanların en etkileyici ordu olduğu ve daha büyük Müttefik devletlerin kaynakları nedeniyle kaybedildiğine dair yanıltıcı varsayımlara katkıda bulundu. Aslında, Blitzkrieg'in etkisindeki tanklar ve hava desteğinin önemi abartılmıştı. Tutarlı ilkelerin amacına ulaşmasında daha çok hizmet etti. Alman ordusunun çoğu savaş makinalarından yoksun kaldı ve Alman lojistiğinde atlar hala önemli bir rol oynadı. 1940'taki Alman başarıları, Alman savaş kalitesine ve zayıf Fransız stratejisine, mekanizasyondan daha çok şey borçluydu.

Yukarıda örneği görülen hava desteği ve tanklar Blitzkrieg hareketi stratejisinde önemli bir rol oynamıştır, ancak Alman kuvvetlerinin çoğunluğu savaş makinalarından yoksun kalmıştı.

zamanda Belçika ve Hollanda'yı da ele geçirdi. Çoğu askerini başarılı şekilde Dunkirk'ten geri çeken İngiliz kuvvetlerinin Avrupa'dan eli boş dönmelerini sağladı. Almanların başarılı ilerleyişleri, Mussolini'nin İtalya'yı Hitler'den etkilenerek savaşa sokmasına neden oldu. Mussolini, Yunanistan'a, başarısız olacak saldırılar düzenledi. 1941'in başlarında Almanya, Romanya ve Bulgaristan'ın ittifakını sağlama almak ve Yugoslavya ile Yunanistan'ı başarılı bir şekilde işgal etmeleri için onlara baskı yaptı.

Barbarossa Harekâtı

Haziran 1941'de, Hitler diğer bütün güçleri aşağı girmesi ve kendine duyduğu aşırı güven sonucunda

Almanların kaderi olarak gördüğü ve Lebensraum diye bilinen yaşam alanları için Sovyetler Birliği'ni ele geçirmek zorunda olduğu inancı, Stalin'in tavrıyla ilgili endişeleriyle birleşince Barbarossa Operasyonu'nun gerçekleştirilmesine karar verdi. Sovyetler Birliği'ne yapılan bu saldırı, Sovyet sisteminin hızla çökeceği fikrine dayanıyordu. Hitler, Kızıl Ordu'nun büyüklüğü ve savaş alanındaki potansiyeli hakkında tamamen yanıltıcı istihbarat değerlendirmelerine inanmıştı ve kazanacağını düşünerek mutluluk duyuyordu. Başkalarının objektif diplomatik ve stratejik değerlendirmeleri reddetmesi, şimdiye kadar kazandığı bölgesel savaşların kazanamayacağı bir dünya savaşını doğurdu.

Yılın ilk aylarında aldığı birçok zaferin Sovyetlerin çöküşüne ya da teslim olmasına dönüşecek yerli stratejik yanı yoktu. Kızıl Ordu'nun hem çabuk toparlanma hem savaş alanındaki kabiliyetleri sürpriz oldu. Ancak Alman seferleri, ağır Sovyet kayıplarına neden olsa da, kalıcı ve uygulanabilir bir plana sahip olmadığından gelen başarıların sürekliliği olmadı. Almanların Sovyet ordusunu mu yok edecekleri yoksa bölgeyi mi ele geçirecekleri konusundaki kararsızlık ve eğer ikincisi ise önce nereleri zapt edecekleri gibi belirsiz soruları vardı.

Almanlar, Moskova ya da Leningrad'ı alamadılar; Sovyet rejimi ise çökmedi. Almanlar kazanamayacakları ve ordunun çoğunu yıpratan kısır bir mücadeledenin içinde sıkıştılar. 1942 ve 1943'te Almanların yeni kuvvetleri de Stalingrad ve Kursk'ta ağır kayıplarla başarısız oldu. Bütün bir Alman

ordusunun etrafı Stalingrad'da çevrildi ve teslim olmaya zorlandılar. Kursk yenilgisinden sonra, 1943 yazında Almanlar Doğu Cephesi'ne daha fazla sefer düzenlemedi. Bununla beraber, peş peşe gelen Sovyet seferlerinde özellikle de 1944 yazında gerçekleşen Alman ordusunun merkezi kuvvetlerinin yenildiği seferde, Sovyetler Varşova yakınlarına kadar ilerlediler ve Almanlar Bagration Harekâtı'nda ağır bir şekilde yenildiler. Aynı yıl, diğer Sovyet güçleri Balkanlara doğru ilerleyerek Romanya ve Bulgaristan'ı Almanlar ile olan ittifaklarını terk etmeye başladılar ve Almanları da Yunanistan'dan çekilmeye zorladılar.

Atlantik'te Savaş

Almanya, I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi sadece kara muharebeleriyle kalmayıp deniz harekâtlarıyla

Aşağıda, savaş sonrası bayrağını dalgalandıran bir Sovyet subayının olduğu fotoğraf Stalingrad Savaşında çekilmişti. Savaş sonucunda her iki tarafta da büyük kayıplar verdi ve doğu cephesinde savaşın bir dönüm noktası oldu

Yukarıda güverteden savaşın seyrini izleyen askerlerin olduğu fotoğraf, savaşın kara ve havada olduğu kadar denizde de etkisi olduğunu gösteriyor. Denizaltına karşı tekniklerin geliştirilmesi ve ABD'nin savaşa dahil olması, Müttefiklerin Atlantik Savaşı'nda başarılı olmasını sağladı

da Britanya'yı alt etmeye çalışmıştı. Savaş gemilerinin saldırılarının önemli rol oynadığı zaferlerde Almanya sayıca da üstündü. Elde ettiğiyle asla yitirmeyen Almanya, Britanya'ya boyun eğdirmek için tasarlanan denizaltı saldırılarına odaklandı. 1940'ta Norveç ve Fransa'nın ele geçirilmesi Almanya'ya açık denizde denizaltı üslerini kullanma fırsatı verdi.

Bu saldırılar sonucu İngiltere ağır kayıplara uğradı ancak nihayetinde 1943'te Almanlar başarısız oldu. Bu durum, etkili denizaltılara karşı gelişen tekniklerin başarılı bir şekilde benimsenmesinden ve kullanılmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca Aralık 1941'de Almanya'nın Birleşik Devletler'e karşı savaş ilanı Atlantik'teki deniz dengesini Almanya'nın aleyhine çevirdi. Tarafsız Portekiz'in,

Müttefik kuvvetlere 1943'te Azor Adaları üzerindeki üslerin kullanıma iznini vermesi ve kısa mesafe alabilen uçakların denizaltılara karşı kullanılmasıyla Almanlar, Atlantik Okyanusu'ndaki hâkimiyetlerini tamamiyle kaybettiler.

Atlantik okyanusu zaferi, Müttefiklerin 1944'te Fransa'yı geri almak için İngiltere'deki güçlerini desteklemelerini mümkün kıldı. Müttefiklerin deniz ve hava savaşındaki zaferleri, Almanya'nın tam anlamıyla yenileceği kara mağlubiyetinin önemli bir göstergesiydi.

Normandiya Çıkarması (D-Day) ve Almanların Çöküşü

1944'te Almanya'nın hem batıdaki Müttefik güçler hem de Sovyetler Birliği tarafından aldığı yenilgiler

savaşın yılın sonuna kadar biteceğinin işaretiydi. 1943 yılında, Kuzey Afrika'daki Alman ve İtalyan güçlerinin Müttefikler tarafından alt edilmesi ve İtalya'nın işgal edilmesi Mussolini'nin devrilmesine yol açtı. Overlord harekâtı veya bilinen adıyla Normandiya Çıkarması 6 Haziran 1944'te tarihin en büyük deniz çıkarmasıydı ve başarı ile sonuçlandı. Almanya'nın kazanamadığı açtı ancak Hitler durumu mantıklı bir şekilde kabullenmedi. Sonuna kadar savaşmaya karar verdi. Temmuz 1944'te ordusunun Hitler'e bombalı suikast girişimi başarısız oldu.

Müttefik ordular savaşın sonuna kadar ağır saldırılara devam etti. Bombalama hem Alman sanayi üretimine zarar veriyor hem de Alman sivil nüfusuna direnişin devam etmesinin olanaksız olduğunu gösteriyordu.

Yukarıda Japonların Pearl Harbor'daki sürpriz saldırısı sonucunda Amerikan üssündeki kargaşa görülebiliyor. Saldırı ABD'yi savaşa soktu

1945 yılında Hitler'in intihar ettiği sırada Sovyet güçlerinin Berlin'i ele geçirmesiyle Almanya işgal edilmişti. İngiliz-Amerikan kuvvetleri ise Ren Nehri boyunca savaşarak kuzey İtalya'daki Alman güçlerini yendiler. 7 Mayıs 1945'te Almanya tamamen teslim oldu ve daha sonra Müttefik güçler tarafından kontrol edilmek üzere bölgelere bölündü.

Pasifik'te Savaş

1940'ta Alman saldırıları sonucunda hem Fransa ve Hollanda'nın düşmesi hem de Pasifik'te zaten savunmasız olan İngiltere'nin zayıf pozisyonu doğu ve güneydoğu Asya'da belirgin bir güç boşluğu yarattı. Japonya'nın başlıca rakipleri bölgeyi terk edip ABD tek başına kalınca, Japonların güneye yönelme hevesleri arttı (Japonların bu hareketi özellikle Vietnam olmak üzere Hint-Çin bölgesinde infial yarattı).

Yukarıda, 6 Haziran 1944'te yapılan Normandiya çıkartmasına ait fotoğraf. Çıkartma tarihin en büyük kara-deniz askeri operasyonuydu

7 Aralık 1941'de Japonya, daha önce hiçbir savaş ilanı olmaksızın Amerikan Pasifik Filosu'nun üssü olan Pearl Harbor'a bir hava saldırısı başlattı. 1941-1942 kışında Japonya Filipinler, Malezya, Hollanda Doğu Hint Adaları (modern Endonezya) ve Burma'yı (Myanmar) istila etti. Japonların başarılı saldırılar gerçekleştirmeleriyle zayıf ve kötü yönetilen diğer rakipleri karşısında büyük top- raklar ele geçirme kabiliyeti, Amerikalıları o top- rakları uzun vadeli olarak geri alma niyetinden

caydırmadı. Amerika uzlaşmacı bir politikayla ilgilenmiyordu. Japonlar ise zaferlerini pekiştir- mek için gerçek bir savaş planından yoksunlardı.

1942 yazında Amerikan donanması Pasifik'teki Midway'de deniz savaşında Japon filosuna ağır bir yenilgi tattırdı. Savaş sırasında ABD, donanma sa- vaşının yeni geçer akçesi olan dört Japon uçak ge- misini batırdı. 1943'te gemilerle desteklenen Ame- rikan kara çıkartma operasyonları güneybatı ve orta Pasifik'te Japonların geri çekilmesine sebep

olurken ABD kuvvetlerinin 1944'ün sonlarında Filipinler'i işgal etmesine yardımcı oldu. Japon donanması ezilmişti. Japonya, savaşı kazanmak için her türlü riski göze aldığından dolayı Ağustos 1945'te ABD, Hiroşima ve Nagazaki'de atom bombası kullandı. Atom bombasının kullanılması çok sayıda can kaybına sebep olacağı açıldı ancak Japonya'nın işgal edilmesinin başka yolu yoktu. Bombardımanların ardından Japonlar, hızlı ve koşulsuz şekilde teslim oldular.

Holokost

Hitler, Yahudilere olan nefreti ile bütün Yahudileri ve kültürlerini yok etme kampanyası başlattı. Yahudilere yapılan ölümcül kötü muamele, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önce başlamıştı. Almanya'daki Yahudi toplulukları, özellikle 1935'teki Nürnberg Yasaları ile yasal haklarından giderek mahrum bırakıldı. Almanlar 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırdıktan sonra durum daha da şiddetlendi. 1941'den itibaren Alman kontrolündeki Avrupa içindeki Yahudiler öldürülmeye başlandı. Yahudiler, genellikle gaz kullanılan toplama kamplarında kötü muamelelere maruz kalıyorlardı. Toplamda en az 6 milyon Yahudi öldürülürken sadece Auschwitz toplama kampında 1.5 milyon kadar Yahudi'nin öldürüldüğü biliniyor. Katliama aşağılanma ve insanlık dışı muamele de eşlik etmişti. Yaşlılar ve çocuklar genellikle tek seferde öldürüldüler. Geri kalanlar ise öldürülene kadar çalıştırıldılar. Almanlar, savaş sonunda ırk çatışmasının Nazi politikasından kaynaklı olduğunu anlayana kadar Yahudileri öldürmeye devam etti fakat Alman kamuoyunun çoğu Yahudilere yapılan acımasız kötü muamelenin farkındaydı.

"Demokrasi Cephesi": Amerika'da Genel Durum
1938'de dünyadaki imalatın zaten yüzde 31,4'ünü karşılayan (Almanya 12,7, İngiltere 10,7 ve Sovyetler Birliği 9,0 ile karşılaştırıldığında) ABD, Müttefikler arasında Mihver güçlerden uzakta

Yukarıda kadın hakları konusunda ikonik olmuş bir poster. Savaş, silah üretiminde büyük bir artış gerektiriyordu

üretim odağındaydı. Amerika, sanayi merkezlerini hava saldırılarından koruma ihtiyacı olmadığından ülkenin çok sayıda kaynağını deniz aşırı askeri operasyonlar için cephane üretmeye odakladı. Amerika barış zamanında özellikle de motorlu taşıtlarda geliştirdiği seri üretim tekniklerini, savaş sırasında 297.000 uçak, 86.000 tank, uçak gemileri ile diğer birçok silah ve savunma sistemi üreterek kullanmıştı.

Savaş ekonomisi ABD'ye büyük faydalar sağladı. Şirket kârları yükseldi, işçiler yüksek istihdandan ve artan ücretlerden, tüketimden ve devletten artan vergi matrahından faydalandı. Bu savaş döneminde seçimle büyük devletin başına gelen tek lider, 1932, 1936 ve 1940'ta seçimleri kazanan Franklin D. Roosevelt, 1944'te yeniden başkan seçildi. Amerikan ekonomisinin kaynak ve yönetimsel gücü başka hiçbir devletin başaramadığı nükleer bomba üretimine olanak sağlamıştı.

Hayatımızı Değiştiren Maddeler - Benzin

Kömür 20. yüzyılda bir enerji kaynağı olarak önemini korudu, ancak özellikle tanklar dahil olmak üzere araçlar için gerekli olmasından dolayı petrol çok daha önemli oldu. ABD'nin hakimiyeti kısmen petrol endüstrisinin büyümesindeki merkezi rolüyle bağlantılıydı, ilk önce önemli bir üretim ve rafineri kaynağı olarak ve ikincisi ise Esso gibi Amerikan petrol şirketleri, kalınmasında önemli bir rol oynadı. Petrol kaynakları başka yerlerde, özellikle Suudi Arabistan'da bulunmasına rağmen petrol ticaretini ABD kontrolü altında tutuyordu. Amerika'nın II. Dünya Savaşı'ndaki rakipleri

Aşağıdaki gibi petrokimya tesisleri çok önemliydi. Almanlar, Romanya'daki Ploesti petrol sahalarını korumak için büyük çaba harcadı, ancak 1943'te ABD Hava Kuvvetleri tarafından yapılan baskını durduramadı.

(Almanya, Japonya ve İtalya) petrolden yoksunlardı bu yüzden, Almanya'nın 1942'de Hazar Denizi'nde Bakü'ye ilerlemeye çok çaba sarf etmesine rağmen başarısız oldu. 1943-1944 yıllarında ise Avrupa'daki tek petrol sahası olan Romanya Ploesti'dekiler Müttefik hava saldırılarına karşı koruma çabaları da başarısızlıkla sonuçlandı. Diğer taraftan, Sovyetler Birliği'nin ekonomik başarısızlıklarına rağmen, Soğuk Savaş'ta ABD'ye sürekli bir mücadele içinde olmasının nedeni, Dünya'nın en büyük petrol ve doğal gaz üreticilerinden biri olmasıydı.

1998 yılına kadar odun ve gübre hariç petrol Dünya'daki enerji tüketiminin yaklaşık yüzde 40'ını işgal ediyordu, kömür için yüzde 26 ve doğal gaz için yüzde 24 olmuştur bu oran. Nükleer enerji ve hidroelektrik enerji çok daha az anlamlıydı. Mühendislik ve bilgi teknolojisinin önemli gelişmeler petrol kaynaklarının kullanılmasına yardımcı olmuştur.

Daha derinlere inmek mümkün olunca petrol sahaları anlayışı genişledi. Petrol üretimi kaynaklı olarak Ortadoğu'nun siyasi önemi arttı. Suudi Arabistan, Irak gibi petrol üreten ülkelerin artan stratejik önemi, dış güçlerin orada müttefik arama ihtiyacına yol açtı ve ABD'nin 2003 Irak işgali gibi müdahaleleri teşvik etti. Bununla birlikte, 19. yüzyıl İngiltere'sindeki kömürün aksine, petrol üretim alanlarında endüstriyel bir devrim gerçekleşmemiştir ve hızla yükselen nüfusla başa çıkmak için yeterli iş yaratılmamıştır.

Yukardaki fotoğraf, 1940'tan itibaren Londra üzerine gerçekleşen Alınan uçak saldırılarının etkisini gösteriyor. Önce uçaklar ve sonra füzeler aracılığıyla yıkıcı etkileri oldu.

Kilit Savaş: Midway Muharebesi

Japon donanması, 4 Haziran 1942'de Midway'deki Amerikan hareketli hava merkezlerine saldırısıyla dört Japon uçak gemisinin kaybıyla ağır bir yenilgiye uğradı. Japonların yenilgisi, Amerikan gücünün kalitesine, Amerikan'ın beklenmedik fırsatlardan yararlanabilme yeteneğine ve Amerikan deniz gücünün daha genel esnekliği yüzünden gerçekleşmişti. Midway, denizdeki savaşların artık gemiler arasındaki rekabetten ziyade hava gücünün hakim olacağını gösterdi.

Yukarıda batarken görülen uçak Midway savaşında batmıştı. Amerikalılar, Midway Savaşı'nda dört Japon uçak gemisini batırarak büyük bir deniz zaferi kazandı.

Ana Cephe ve Propaganda

Uzun bir savaşta sivillerin maneviyatı konusundaki kaygılar birçok ülkede, sosyal refahı daha fazla öne çıkaran politikalara ve halkın bilgilendirilmesini içeren sistematik girişimlere yol açtı. Propaganda totaliter güçler için bile halk desteğinin gerektiği duygusunu yansıtıyordu. Bu, yeme alışkanlıklarından (verimli çalışmayı sağlamak için) politik tutumlara kadar değişen halkın yeniden eğitilmesinin bir aracıydı. Hitler propagandayı sadece istikrarı sürdürmenin değil, aynı zamanda Almanya'nın düşmanlarıyla savaşmasının da bir aracı olarak gördü.

Sağdaki poster Almanya propagandasını hem kendi halkının moralini korumak hem de düşmanlarıyla mücadele etmek için kullanmasının bir örneğidir.

Modern Dünya

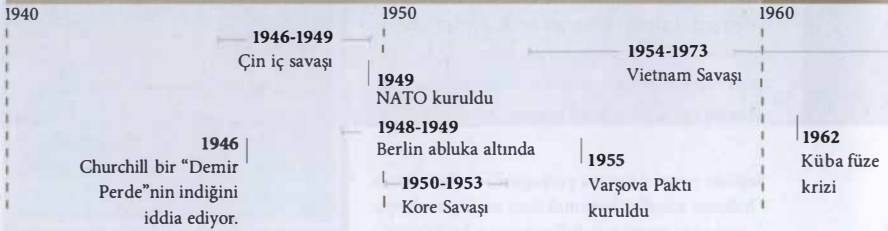
1945 – Günümüz

Uluslararası ve ideolojik bölünme, savaş ve türlerin çoğunun yok olmasına yol açacak bir nükleer çatışma tehdidinin yanı sıra, bütün olarak insanlığı etkileyen yüksek bir değişim gerçekleşti. Nüfus artışı, teknolojik gelişme ve kentleşme değişime yön veren temel unsurlardı.

Aşağıda tarihi fotoğraflardan biri olarak 1945'teki Yalta Konferansı'nda Churchill, Roosevelt ve Stalin'in çekilmiş fotoğrafı. Savaşın sona ermesinden sonra Dünya'nın nasıl şeklleneceğini tartışmak için bir araya geldi

Soğuk Savaş

Savaş zamanı kurulan ittifaklar genellikle barış zamanında da sürdürülmez. Batılı güçler ile Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik ayrılıkların göz ardı edilmesi ihtimali de elbette çok düşüktü. Gerçekten de, 1944'te doğu Avrupa'nın kaderiyle ilgili farklılıklar, özellikle Stalin'in üzerinde hâkimiyet kurmakta kararlı olduğu Polonya'da, görülüyordu.

Soğuk Savaşta Askeri İttifaklar

- Kuzey Atlantik İttifakı'nın (NATO) kurucu üyeleri 1949
- Sonradan girenler: Yunanistan ve Türkiye 1952, Batı Almanya 1955, İspanya 1982
- Varşova Paktı'nın kurucu üyeleri 1955
- Giriş: Doğu Almanya 1956
- Çekilme: Arnavutluk 1968

Sağdaki harita Avrupa'da iki askeri ittifakın nasıl karşı karşıya geldiğini gösteriyor - Batı'da NATO ve Doğu'da Varşova Paktı

Bu farklılıklardan ortaya çıkan Soğuk Savaş'ta resmî veya cephede bir çatışma yoktu. Bu, 1989'a kadar süren ve uzun süreli bir silahlanma yarışının yanı sıra büyük güçlerin diğer mücadelelere müdahale ettiği çok sayıda temsili çatışma içeren bir düşmanlık dönemi idi. Bir başka özelliği

ise düşmanlığın süreklilik arz eden tutumlarının korkuları artırmasıydı. Böylece yüksek düzeyde askeri hazırlıklar hız kazanmıştı. Her iki tarafın da içinde bulunduğu güçlü bir belirsizlik hissi, askeri güçlerin kırılabilirliği, uluslararası bağlan-tılar, siyasi düzenler ve ideolojik inançlar tehdit

1970

1980

1991

1979
Sovyetlerin
Afganistan'a
müdahalesi

1989
Berlin duvarının yıkılması

1991
Sovyetler Birliği
resmen dağıldı

Yukarıda Sovyet işgaline ait bir fotoğraf. "Prag Baharı" liberalleşmeyle tehdit olmaya başladığında 1968'de Sovyet kuvvetleri Çekoslovakya'yı işgal etti.

duygusu oluşturmıştı. Bütün bunlar Soğuk Savaş'ın merkezinde olacak sürekli ve pahalı bir silahlanma yarışını körükledi. Soğuk Savaş aslında bir silahlanma yarışıydı. Her iki taraf da güçlü olduklarını iddia ediyor fakat tam manasıyla güvenliklerini sağlayabilmek için ekstra bir üstünlüğe ihtiyaç duyuyorlardı. İstikrar ancak kitlesel nükleer silah tehdidi altında bulunan Dehşet Dengesi (MAD) dönemi sonunda sağlanabildi.

Başlangıçta Sovyetler Birliği'nde atom bombası yoktu ancak ordusu Batı Avrupa'yı aşacak iyi bir güce sahipti ve sadece Batı'nın nükleer silah kullanması sonucu durdurulabilirdi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra toparlanmaya yardımcı olacak ekonomik yardım programı olan Amerika'nın Marshall Yardımı teklifi, birçok Batı Avrupa ülkesi tarafından kabul edildi. Bu, Sovyetler Birliği tarafından ekonomik emperyalizmin bir çeşidi olarak nitelendirilerek reddedildi ve Batı Avrupa'da böyle yardım alanlar ile Doğu Avrupa'da almayanlar arasında yeni bir sınır çizgisi çizilmiş oldu. Sovyetlerin işgal altındaki Almanya'dan desteğini çekmesi ve özellikle Çekoslovakya'da olmak üzere Doğu Avrupa'da tek partili Komünist hükümetleri dayatması, Batı bloğunda bir tepkiye yol açtı. Sovyet eylemlerinin Churchill'in 1946 iddiasını doğruladığı ortaya çıktı: Baltık'tan Adriyatik'e doğru bir 'Demir Perde' iniyordu. 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kurulması, Batı Avrupa için bir güvenlik arayışı amacıyla oluştu. ABD izolasyon geleneğini terk etti bu da yeni ittifakın oluşumunda çok önemli bir rol oynadı ve Batı Avrupa'nın savunmasını da etkiledi. 1955 yılında ise Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'da kendi askeri ittifakı olarak Varşova Paktı'nı örgütledi.

Avrupa Birliği

Avrupa Ekonomik Topluluğunun 1958'deki kuruluşu, Batı Avrupa'nın siyasi yapısının II. Dünya Savaşı'ndan sonra dönüştüğü şeklin bir parçasıydı. Milliyetçiliğe karşı alınan duruş Avrupa'nın bütünleşmesi için önemliydi. Batı Almanya'nın Fransa'nın gerekli gördüğü tavizleri kabul etmeye istekli olması, daha sonra gelecek olanın planı desteklemesine yardımcı oldu.

Avrupa Ekonomi Topluluğu zamanla coğrafi olarak genişledi ve daha iddialı hale geldi, 1992'de Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile yeni terim yeni bir proje olarak Avrupa Birliği'ni yarattı. Dahası, AB'nin çoğu için ortak bir para birimi olan Euro, 1999'da bir ticaret para birimi olarak piyasaya sürüldü. Buna ek olarak, daha fazla devlet AB'ye katıldı ve bu da komünizm sonrası Doğu Avrupa'yı yeni düzende birleştirmenin bir yolunu oluşturdu.

Kore ve Vietnam Savaşları

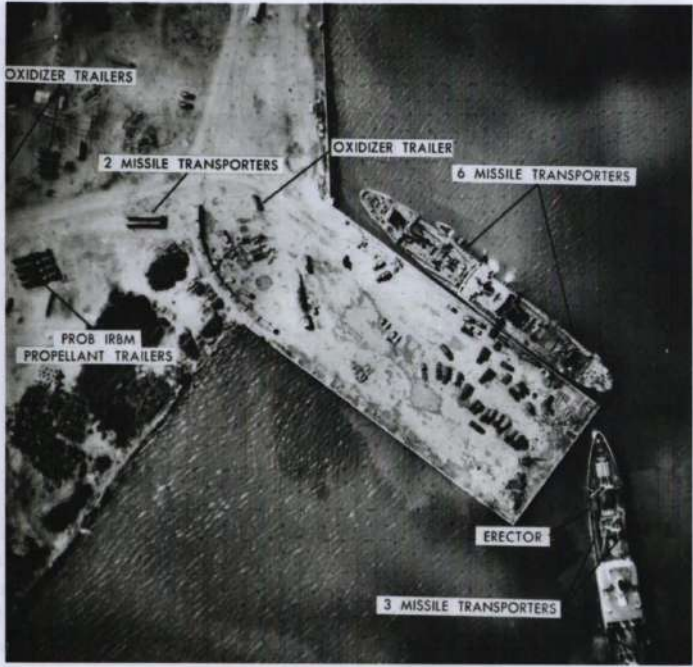
Çin İç Savaşı'nda (1946–1949) komünizmin Milliyetçilere karşı kazandığı kalıcı zafer, Amerika'nın komünistlerin daha fazla yayılması konusundaki endişesini artırdı. 1950'de Amerikan liderliğindeki bir ittifak olarak Birleşmiş Milletler, komünist Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi ele geçirmesini önlemek için Kore Savaşı'na (1950–1953) müdahale etmek üzere harekete geçti. Kuzey Korelilerin ilerlemesini durduran müttefikler ancak Çin müdahale ettiğinde geri çekilmek zorunda kaldılar. Çatışma bir çıkmaza girdiğinde ateşkes Amerikalıların nükleer silah tehdidi sonucu sağlanabildi.

Aşağıda arazide ilerleyen Amerikan askerlerine ait bir fotoğraf. Vietnam Savaşı'nda verilen ağır zayıt Amerikan halkı tarafından yoğun eleştirilere yol açtı

Bunun yanı sıra Amerikalılar 1960'ların başında Güney Vietnam'a, Komünist Kuzey Vietnam tarafından desteklenen Viet Cong'un komünist başkaldırısını engellemek için müdahale etti. Muhaliflerini durdurabilen fakat tam anlamıyla yenemeyen ve artan ülke içi eleştirilerle karşı karşıya kalan Amerikalılar 1973'te geri çekildi. Güney Vietnam 1975'te komünist kontrolüne girdi. Çatışma aynı zamanda komşu Kamboçya ve Laos'u istikrarsızlaştırmıştı. Tüm bu çatışmalar sırasında hem Sovyetler Birliği hem de Çin Kuzey Vietnam'ı destekleyerek Soğuk Savaş gerginliklerine neden olurken Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Kore Amerikalılara yardım etmek için asker gönderiyordu.

Sağda bir keşif uçuşu esansında çekilmiş fotoğraf, Sovyet füzelerinin Küba'daki Mariel Naval Limanı'ndaki yerlerini gösteriyor, 8 Kasım 1962

Küba Füze Krizi (1962)

Süper güçler arasındaki nükleer rekabet, 1950'lerde, nükleer bombalardan çok daha tehlikeli olan hidrojen bombalarının önce geliştirilmesi, konuşlandırılması ve daha sonra kıtalararası roketin ortaya çıkmasıyla daha tehlikeli hâle geldi. 1957'de Sovyetler Birliği, ABD'yi füze saldırısına karşı savunmasız duruma getirecek ilk uydusu Sputnik 1'i yörüngeye yerleştirdi.

1960'lı yılların başında, büyüyen nükleer silah yarışında bir sona ulaşma konusundaki karşılıklı kaygılar, ABD başkanı John F. Kennedy'yi (yönetimi 1961-1963) Sovyetler Birliği üzerinde stratejik bir üstünlük kurmaya teşvik etti. Buna karşın Sovyet Komünist Partisi birinci sekreteri Nikita Khrushchev (Yönetimi 1953-1964), 1961'de onu

devirmek için Amerikan destekli bir girişimden kurtulan ve 1962'de iktidarı ele geçiren Amerikan karşıtı Fidel Castro'ya yardım ederek Küba Doğu Körfezi bölgesine füze yerleştirmeye karar verdi. Kıyılarına bu kadar yakın olan Sovyet füzeleri ABD için elbette ciddi bir tehdit oluşturmaktaydı.

Bu konuşlandırmaya yanıt olarak Amerikalılar Küba'ya bir saldırı düzenledi ve daha fazla Sovyet tedarikini önlemek için hava ve deniz ambargosu uyguladı. Kennedy ayrıca bir nükleer misilleme tehdidinde daha bulundu. Karmaşık pazarlıklar sonunda Sovyetler füzeleri kaldırmayı kabul etti ancak nükleer silahlar konusunda alınan kararda kullanım ve gücüne dair tehlikeli derecede anlaşmazlık vardı. Dünya ilk kez kısa bir süre için de olsa nükleer savaş ile yüz yüze geldi.

Reagan

1970'lerin ortalarında bir yumuşama ve barışçıl bir dönemin ardından Soğuk Savaş 1970'lerin sonlarında Angola, Somali ve Etiyopyadaki Amerikan ve Sovyet birlikleri arasındaki çatışmalarla ve 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgaliyle ısınmaya başladı. ABD başkanı Ronald Reagan (yönetimi 1981-1989) yönetiminde yoğun bir şekilde Amerika'nın Soğuk Savaş'taki konumuna odaklandı. Amerika Birleşik Devletleri Afganistan, Orta Amerika ve Sahra-altı Afrika'da komünizm karşıtı güçleri silahlandırdı. Ayrıca Amerikan ordusunda büyük bir gelişme yaşanmıştı. Amerikan ekonomisinin dayanıklılığı, 1980'lerde Reagan hükümeti döneminde devletin tahvil piyasasında para toplama kapasitesini kullanma yeteneğiyle birleştiğinde ABD hükümeti Amerikan kaynaklarını askeriye için seferber etme şansı elde etti. Bu da askeri harcama için parası olmayan Sovyetlerin ABD ile yarışamayacağını göstermiş oldu. Amerikalılar bu dönemde Sovyetler Birliği'ne karşı Çin ile stratejik bir işbirliği sağladı. Sonuç olarak, Soğuk Savaş'ın yönetim maliyetleri düştü. Sovyetler Birliği,

Sovyet şemsiyesi altında bulunan Vietnam ile savaşan Çin'in muhalefetini dikkate almıyordu. Sovyetler Birliği ekonomisi durgunlaşırken ABD önemli bir ekonomik büyüme yaşadı. 1970'lerde yaşanan belirsizlik ve rahatsızlık hissine yol açan durgunluk ile enflasyonun bir kombinasyonu olan 'stagflasyon' tekrarlamadı. Gerekli olan hammaddelere göre giderek karmaşıklaşan üretim süreçleri üzerine stratejilere ve yatırımlara odaklanan Amerikan ekonomisi büyümeye daha iyi adapte oldu. İşçi başına yatırım yapılan sermaye yükseldi, deregülasyon ile ön plana çıkan iç ekonominin ve pazarın açıklığı ABD'nin en verimli ekonomik uygulamalara sahip olduğunu gösterdi. Bu genel durum kârlı görünen her alana hızlı bir sermaye akışı sağladı.

Sovyet Komünizminin Çöküşü

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki kontrol alanının çöküşü beklenmedi. 1985 yılında Sovyet lideri olan Mihail Gorbaçov, komünizmden doğrudan vazgeçmek yerine onu reformlar yaparak modernleştirmeye çalıştı. Sovyetler Birliği'nin merkezileşmiş ekonomisi 1980'lerin ortalarında ciddi sorunlar

Solda, Ronald Reagan, Sovyetler Birliği ile Amerikan rekabetinde Sovyetleri sıkıştıran isim olarak tarihe geçti.

Yukarıda: Sovyet birlikleri 1979'da Afganistan sınırını geçti

Aşağıdaki fotoğraf ise Berlin Duvarı'nın yıkılış anına ait. Duvarın yıkılması Sovyet bloğunun çöküşünü sembolize etti.

yaşıyordu. Üstelik daha önceki reform girişimleri de başarıyla sonuçlanmamıştı. Ekonomik zorluklar, sosyal yatırım ve tüketici harcamaları için mevcut fonları kısıtladı. Bu, demokratik olmayan bir sistem için sağlanan desteğin gittikçe azalması manasına geliyordu.

Gorbaçov'un modernleşmeyi zorla dayatması, Sovyet yanlısı Doğu Avrupa komünist hükümetlerini artan reform talepleri karşısında zayıf duruma düşürmeye başladı. Bu, 1989'da Doğu Avrupa'da Komünist rejimlerin art arda çökmesine ve çok partili politikalar ile serbest seçimlerin ortaya çıkmasına yol açtı. 1990'da Doğu ve Batı Almanya yeniden birleşti. 1991'de, Ukrayna gibi eski kurucu devletler bağımsızlık kazandıkça Sovyetler Birliği dağıldı. Bununla birlikte, 2000'li yıllardan itibaren Vladimir Putin yönetimindeki Rusya, 2008 yılında Gürcistan'a ve 2014'ten Ukrayna'ya askeri müdahalelerle o dönem gerçekleşen kayıpları gidermeye çalıştı.

Sömürgelerden Çekilme

Hindistan'ın Bölünmesi

Avrupa'daki değişim, Avrupa'nın deniz aşırı topraklarında da değişikliklere sebep oldu. 1947'de, II. Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalizm fikri değişti. Avrupalılar artık emperyalizme eskisi kadar bağlı değillerdi. İngilizler Hindistan üzerindeki kontrollerini çektiler. Önde gelen Hindu siyasi figürü olan Jawaharlal Nehru ve Müslüman Birliği'nin lideri Muhammed Ali Jinnah ile görüşen İngiliz Vali Lord Mountbatten, Hindistan'ın iki birime ayrılmasını sağladı. Bu ayrılma Hindu nüfusun Hindistan'a Müslüman nüfusun ise Pakistan'a yerleştirilmesi şeklinde gerçekleşmişti. Bu aceleci ve plansız bölünme, yaklaşık 1,5 milyon kişinin öldüğü ve 14 milyon kişinin mülteci konumuna düştüğü Hindu ve Müslüman toplumlar arasındaki şiddet olaylarının artmasıyla sonuçlandı. Hindistan, Müslüman Keşmir bölgesinde hak iddia etmesine rağmen, Pakistan'ın sınırları İslamiyet'in egemen olduğu yerleri kapsıyordu.

Daha kalabalık ve zengin olan Hindistan bölgesel bir güç olarak hareket etti ve 1965'te Pakistan ile savaştı. 1971'de Doğu Pakistan'ın yeni Bangladeş devleti olmasına yardım ederek Pakistan ile mücadeleye devam etti. Hindistan ayrıca 1961'de ülkesindeki Portekiz üslerini işgal etti, isyancılara karşı yardım için Sri Lanka'ya asker gönderdi ve Himalayalarda Çin ile karşı karşıya geldi. 1970'lerde 'kriz dönemi' otoriterliğine rağmen Hindistan, sivil yönetimin elinde kaldı ancak Pakistan'da ordu ve sivil hükümetler iktidarı sırayla ele geçiriyorlardı.

Yukardaki isim Muhammed Ali Cinnah. Müslüman Birliği lideri olarak, Louis Mountbatten'i Hindistan yarımadasını dine dayalı iki birime bölmeye teşvik etti: Hindistan ve Pakistan

Ortadoğu

İngiltere, 1948'de BM tarafından yönetilen Filistin üzerindeki denetiminde Müslümanlar ve artan Yahudi nüfus arasında hakemlik görevinden bıkmıştı. Ortadoğu, petrol üretimindeki rolü nedeniyle özellikle ekonomik açıdan öneme sahipti. 1948'de büyük ölçüde Avrupa'dan gelen Yahudi mülteciler tarafından İsrail devletinin kurulmasının ardından Müslüman Arap komşuları yeni devleti yok etme

girişimlerinde bulundular. 1948'den 1949'a kadar süren savaş İsrail kazandı ve Arap mülteciler yeni kurulan devletten kaçtılar. İsrail'in 1956'da Mısır'a karşı zaferini 1967'de Mısır, Ürdün ve Suriye'den toprak aldığı Altı Gün Savaşları izledi. Toprakların bir kısmı sonradan geri verildi ancak İsrail Ürdün Nehri'nin Batı kıyılarını ve bununla birlikte bölgede bulunan büyük bir Filistin nüfusunu kontrolü altına almış oldu.

Aşağıdaki askerler, 1967 yılındaki Altı Gün Savaşlarında devriye atıyorlar. Savaş sırasında İsrail, Mısır, Ürdün ve Suriye'den topraklar aldı ve büyük bir Filistinli nüfusu Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki şu anki durumuna getirdi

Soldaki isim
Ganalı Kwame
Nkrumah,
bağımsızlık
kazanılan ilk
Sahra Altı
Afrika lideriydi

Afrika'nın Terk Edilişi

Afrika'daki sömürgelerden ayrılma süreci 1950'lerin sonundan itibaren hız kazandı. Emperyalist faaliyetler için sömürgeci güçler içerisindeki destek azalırken, sömürgelerde milliyetçi hareketlerin artışı, özellikle dayatmacı politikalar yerine uzlaşma temelli devletler için sorun hâline geldi. İngiltere, 1957 yılından başlayarak Afrika kolonilerine bağımsızlıklarını verdi (Gana ilk sırada bulunuyordu). 1960'ta Fransa, Afrika'daki topraklarının çoğuna (Cezayir'e) bağımsızlık verdi, Belçika ise Kongo'yu terk etti.

Sömürgeci kontrolü sürdürmeye yönelik büyük girişimler 1954-1962 yıllarında Cezayir'de Fransa ve 1961-1974 yıllarında ise Angola'da ve Mozambik'te Portekiz tarafından yapıldı, ancak milliyetçi muhalefeti ezemedikleri için başarısız oldular. Savaşta yenilmemesine rağmen Fransızlar karşılığını çok ağır ödedikleri bir gerilla savaşında Cezayir'i alt edemediler. Fransızların yaptığı hamleler aslında nüfusun büyük bir kısmının sadakatini kazanmada etkili olmuştu. Bütün bu

çatışmalar için Soğuk Savaş dönemi önemli bir bağlandı çünkü Sovyetler Birliği ve Çin ayaklanmaları destekliyordu.

Kıtanın bağımsız, 'beyaz' yöneticili devleti olan Güney Afrika bölgesindeki devletlerde de farklı bir mücadele vardı: Azınlık olarak kalan beyaz gruplar tarafından yönetilen Güney Afrika ve Güney Rodos (şimdi Zimbabwe). Bölgedeki bağımsızlık hareketleri, komünist güçlerden destek aldı, ancak Güney Afrika'da beyaz yöneticilerin ve onların ayrımcı 'Apartheid Sistemi'nin' son bulması Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra gerçekleşti. Bu sürecin karışıklık dolayısıyla iç istikrarsızlık, ABD ve Avrupa Birliği tarafından uygulanan yaptırımların ekonomik yükü ve beyaz nüfusun önemli reformlar yoluyla ilerleme sağlamak gerektiğine olan inanç gibi farklı sonuçları oldu. 1980 yılında, Zimbabwe'de siyah çoğunluk yönetimdeyken 1994 yılında Güney Afrika'da, uluslararası bir gözetim altında yapılan seçimler sonucunda eski kurtuluş hareketi olan Afrika Ulusal Kongresi'nin zaferiyle sonuçlandı.

Afrika'nın Bağımsızlığı

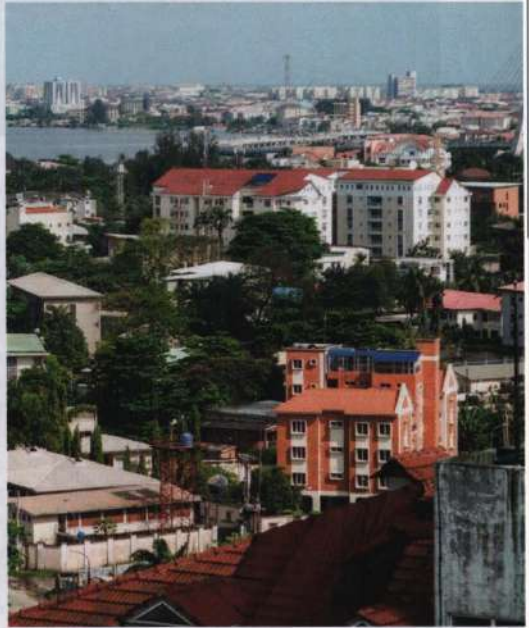
Bağımsızlık, yeni devletler için farklı zorlukları beraberinde getirdi. Kıta kısa sürede iki süper güç için bir savaş alanı haline geldi. Kongo'nun ilk başbakanı Patrice Lumumba algılanan Sovyet yanlısı tutumu yüzünden öldürüldü. Bazı durumlarda ise etnik gruplar arasındaki gerginlikler savaşa yol açtı. Nijerya'da, Igbo halkına yönelik şiddet, ülkenin güneydoğu bölgesinde 1967 yılında Albay Chuwemeka Ojukwu tarafından Biafra Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle sonuçlandı. Yoğun şiddet içeren iç savaş üç yıl sürdü ve uluslararası alanda önemli yankılar buldu. Bu, Afrikalıların bağımsızlıklarını takibinden sonra gerçekleşecek olan bir dizi çatışmadan ilkiydi.

Afrika nüfusunun hızlı artışı kıtanın kaynakları üzerinde büyük baskılar yarattı. Afrika'nın en kalabalık ülke ve dünyanın en kalabalık 7. ülkesi olan Nijerya'nın, 2050'ye gelindiğinde ABD'yi (şu an üçüncü sırada) geçmesi bekleniyor. Zaten, uygun arazi konusunda belirgin bir düşüş olmuştur: 1965'te kişi başına 0,50 hektar (1,2 dönüm) ekili arazi, 1995'te 0,28 hektara (0,7 dönüm) gerilemişti. Bu sıkışıklık, yaygınlaşan kentselikleme ile örtbas edildi. Kentsel bölgelerde yaşayan Nijeryalıların oranı 1963'teki beşte birden 1991'de üçte birinden fazlaya yükseldi: 2010'lara gelindiğinde, en büyük Nijerya şehri Lagos'a yılda yarım milyon insan katılıyordu. Afrika genelinde, toprak üzerindeki gerilim kırsal alanlarda çevresel baskılara ve etnik gerginliğe neden olmuştur. Toprak kaybı büyük bir sorundu, rüzgâr ve su nedeniyle de erozyon çok sert etkiler yaratıyordu. Özellikle Namibya, Etiyopya ve Sahra'nın güneyindeki Sahel kuşağı boyunca sınırındaki tarım arazileri kötüleştirdi ve bunların her biri çölleşmeye maruz kaldı. 1980'lerden itibaren Sahel kuşağında yaygın bir kuraklık vardı, bu da örneğin Moritanya gibi ülkelerde göçebe hayvanların rotalarını terk etmesine ve şehirlerde yaşamasına yol açtı.

Nüfus artışı, kıtanın büyüklüğü ve çeşitliliği, Afrika'nın ekonomik başarısı ile siyasi istikrarını genel olarak değerlendirmeyi zorlaştırıyor. Botsvana, Zambiya ve Tanzanya gibi mevcut büyüme ve istikrar örneklerinin yanı sıra, özellikle Mali'den Güney Sudan'a kadar Sahel kuşağı ve Kongo gibi refah

seviyesi ciddi derecede düşük bölgeler de mevcut. Kurumsal zayıflıkların ve yaygın yolsuzluğun birleşimi birçok devletin politikasını olumsuz etkiledi. Lagos'ta fırsatçı grupların para karşılığında çatışmalara müdahale etmedikleri korkunç bir düzenin sonucu olarak yolsuzluk, zayıf yerel yönetim ve kanunsuzluklar görülmüyor.

Ekonomik eşitsizlikler bir sorun. Afrika nüfusunun sadece yüzde 24,4'ü 2018 yılına kadar internet kullanabiliyordu. Çin teknolojisi ve yatırımı, örneğin cep telefonlarının yaygınlaşması konusunda yardımcı oluyor, ancak ekonomik üretimin büyük kısmı halen ham madde üretme seviyesinde devam ediyor. Mısır ve Güney Afrika'da olduğu gibi sürekli devam eden işsizlik, hızlı nüfus artışı ile beraber daha da şiddetleniyor.

Yukarıda silüeti ile Lagos şehri, bağımsızlıktan bu yana hızla büyüdü. Lagos hükümetine göre 21 milyonluk nüfusu ile 2012'ye kadar Afrika'nın en büyük şehri konumuna ulaştı.

Solda adına anıtına töreni yapılan kişi, Deng Xiaoping, Çin'in hızla gelişmesine yardımcı olacak ekonomik reformlar yürürlüğe koydu

Çin'in Yükselişi

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi doğu Asya'ya istikrar getirmedi. Japonya'nın yenilmesinden sonra Guomindang (Çin Milliyetçi Partisi) ve komünistler arasındaki mücadele hızla yeniden başladı. 50.000 ABD askerinin desteğiyle Çinli milliyetçiler, Japonların işgal ettiği bölgeleri hızla geri aldı ve 1946'da komünist güçlere saldırılar başlattı. 1947'de komünistlerin merkez şehri olan Yan'an'ı ele geçirdiler fakat bu, kısa ömürlü bir zaferdi. 1948-1949 yıllarında Huaihuai ve Pinjin mücadelelerinde komünistlerin almış olduğu kesin zaferler, milliyetçi lider Jiang Jieshi'yi güçleriyle beraber Tayvan Adası'na çekilmeye zorladı.

1 Ekim 1949'da Çin Komünist Halk Cumhuriyeti lideri Mao Zedong ile ilan edildi. Mao yönetiminde Çin radikal reformlar yaptı. 1958 ve 1962 arasında "Büyük İleri Atılım" kampanyası tarımı kolektifleştirdi ve Çin'i endüstriyel bir topluma dönüştürmeyi hedefledi. 1966'da başlayan kültür

devrimi, Komünist Parti'nin hayatın her alanına değerlerini aşılama çalışması ışığında ülkenin kültürel yaşamında da köklü bir değişiklik yapmayı umuyordu.

1976'da Mao Zedong'un ölümünden sonra, politikada belirgin bir değişiklik oldu. Komünizm radikal duruşunu yitirdi ve Çin Komünist Partisi bir grup olarak iktidarı elinde tutsa da kapitalizme uyum sağlayan resmi bir öğreti benimsedi. 1980'lerde, yeni lider Deng Xiaoping, ekonomik serbestleşme ve modernizasyon için farklı tedbirler uygulamaya koydu. Fiyatlandırmayı serbest bırakma, özel işletmelere izin verme, çiftçilere üretim fazlalarını tutma hakkı verme ve yabancı yatırımları çekme stratejilerinin hepsi de dış pazarlara açılma konusunda patlamanın gerçeğeleşmesine oldukça katkı sağladı. Çin'in gayri safi milli hasılası özellikle güneydeki kıyı bölgelerinde olmak üzere farklı yerlerde büyük ölçüde yükseldi. Bol miktarda işgücü olması Çin'in diğer

ihracatçılara kıyasla önemli avantajlar elde etmesine yardımcı oldu ve bu avantajlar sayesinde ülkeye yatırım çekti. Ancak çevresel bozulma, sosyal eşitsizlik ve artan yolsuzluklar ağır maliyetleri de beraberinde getirdi. Çin 2000'li yıllarda dünyanın en büyük ikinci, 2010'lu yıllarda ise en büyük sanayi üreticisi oldu.

1990'lı yılların sonlarında, Asya'nın hâkimiyeti ve ABD'ye karşı mücadelenin odağı Japonya yerine Çin olmaya başladı. 2000'li yıllardan itibaren güç planlaması Çin politikasında önemli bir konu haline geldi. Bu süreç 2010'larda denizlerde genişlemeyi, deniz aşırı üsler için iddialı planlar kurmayı ve Doğu ile Güney Çin denizlerinde yine iddialı politikalar geliştirmeyi gerektiriyordu. Tek partili bir devlet olarak kalan Çin, ABD'ye alternatif bir değer sistemi sunmaya çalıştı ve özellikle Afrika'da destek kazanarak önemli bir başarı elde etti.

Toprak Reformu Politikaları

Birçok ülkede, daha önce eşitsizlik yapılarak topraklara bahsedilen arazi mülkiyeti, II. Dünya Savaşı'ndan sonra radikal bir değişim yaşadı. Bununla beraber, 1920'lerde Sovyetler Birliği'nde görülen kalıp fikirler varlığını korudu. Komünist rejimler, gerici olarak değerlendirdikleri grupların, özellikle toprak sahiplerinin mülksüzleştirildiği ve ilerici - yoksul köylü olarak kabul edilen kolektiflerin, ödüllendirildiği yeni bir sosyal politika oluşturmak için "Toprak Reformu" yapma isteklerini dayatıyorlardı. Bu değişikliklerin tarımsal verimliliği artıracığına inanılıyordu ancak bunun yerine merkezîyetçi ve genellikle verimsiz bir yönetim rejimine ortaya çıktı. Çin'de arazi, 1950 Tarım Reformu Yasası uyarınca toprak ağalarından alınıp fakir köylülere yeniden dağıtıldı ancak kolektifleştirme 1954'ten sert bir şekilde dayatılınca köylüler 'Büyük İleri Atılım' politikasıyla topraklarını kaybettiler.

Arazi reformu, 1940'ların sonlarında (Amerikan işgal gücü tarafından dayatılmasına rağmen) Japonya'da, 1910 Devrimi'nden sonra Meksika'da ve 1947'de bağımsızlık kazanmasından sonra Hindistan'da olduğu gibi (en azından teoride) köylülerin mülk sahibi olmasını sağladı.

Soğuk Savaş Sonrası ABD

ABD 1990'larda kayda değer bir yükseliş elde etmişti. Dünyanın geneli düşünülünce gayri safi milli hasılasının yüzdesinde de bir artış olmuştu. Buna Batı ile geri kalan devletler arasında kişi başına düşen gelirden artan fark ve 1999'da yüzde 17,7'ye yükselen küresel ihracattaki Amerikan payı artışı katkıda bulundu. Buna karşılık, Meksika 1994-1995'te mali bir krizle, Asya'nın büyük kısmında 1997-1998'de bir likidite kriziyle ve Rusya 1998'de ödeyemediği bir borçla karşı karşıya kaldı. Bu krizler, büyük yatırımlar ve likiditedeki büyük artışla yaratılan geniş ölçekli finansal dalgalanma şeklinde gerilimleri ortaya çıkardı ancak finansal sistemin 1930'lardan daha güçlü olduğunu ortaya koydu. ABD bu süreçte diğer devletler için pazar olma açısından önemli bir rol oynadı. 2018'de Çin ile rekor bir mal açığı vardı: 382 milyar dolar.

Gökdelen

Başlangıçta ABD'de, özellikle New York'ta görünen gökdelenler arazi değerlerinin yükselmesi ve hızlı asansörler gibi modern gelişmeleri yansıtıyordu. Buna karşılık, gökdelenler şehir merkezinde ofis binaları ve oteller için uluslararası bir stil haline geldi. Gökdelenler, Hong Kong'da olduğu gibi Shanghai Banking Corporation, Çin Bankası ve Standard Chartered Bankasının birleşik binaları gibi bir şehrin statüsünü gösterir hale geldi.

Modern Tüketicinin Yükselişi

19. yüzyılın ortalarından ve özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra farklı alanları şekillendiren ekonomik büyüme 'gelişmiş' dünyada nüfusun çoğuna yüklü bir servet kazanma imkânı sundu. İnsanlar ayrıca geçmişe göre daha fazla boş zamana sahip olduklarından toplumun harcama biçimleri değişti. Amerikan yaşam standartları 1973'te 1948'e göre ortalama yüzde 82 daha yüksekti. Bu dönemde, sıradan bir Amerikan ailesinin geliri yılda ortalama yüzde üç arttı; Amerikan iş sektöründe saat başına üretim de yıllık yüzde üçten fazla arttı. Batıda temel mamuller -gıda, konut, ısıtma- ortalama bütçenin daha küçük bir yüzdesini kapladı. Evli kadınların daha büyük bir yüzdesinin iş hayatına katılmasıyla bu durum daha da desteklendi.

İnsanların değişen harcama şekilleri, kendilerini daha farklı algılamaya başlamaları kitlesel kentleşmeyle birlikte artan para ekonomisinin yükselişini gösterdi. Moda, değer ve saygınlık ürün seçimlerini ulusal ve uluslararası reklamlara göre belirledi.

Geleneksel reklamcılık yöntemleri -reklam panoları, otobüslerin üstleri, vitrinler ve seyyar reklam tabelaları- daha çağdaş yöntemlerle desteklendi: Renkli fotoğraflar, televizyon reklamları ve 1990'lardan itibaren İnternet. Reklamcılık bütün ülkelere yayılmıştı ve bu durum, ürünlerin etkisinin yerelden ziyade ulusal olmasına yardımcı oldu.

Ayrıca, ekonomik büyümeyi teşvik eden satış ve reklamcılık konusunda giderek daha güçlü hâle gelen uluslararası bir alan oluştu. Bu alan başarısını yabancı menşeli ürünlerin cazibesi ve sentetik ipler gibi küresel teknolojik gelişmeler yoluyla ürün çeşitlerinin ve olanaklarının artmasına borçluydu.

Yukarıda bir reklam ile gözükten otomobiller, mükemmel tüketim şekilleriydi. 20. yüzyılın sonlarına doğru her Amerikan ailesinin bir tane sahip olması gerektiği beklentisi oluştu

Zengin toplumlarda, hala kullanılabilir olmasına rağmen yeni malların alınması ya da aslında işlevsel olmayan 2010'larda yırtık kot pantolon modası gibi ürünleri kullanılması yaygın hale geldi. Bu durum, özellikle daha fazla üretilmeye başlanan plastiklerle korkunç çevresel sonuçları olacak çöplerde artışa katkıda bulundu. Okyanuslara büyük miktarda atılan doğal yollarla yok olması yıllar sürecek plastik yığınlarının ortaya çıktı.

Popüler Kültür

1960'lardan itibaren moda, giyim ve popüler müzik gençlerin kültürünü etkilemeye başladı. Birey kavramına ve kişisel bir dünya inşa etme olgusuna dikkat çekilmişti. Şarkılar ve filmler cinsel bağımsızlığa önem verdi. Hedonizm, özgür irade, kendini gerçekleştirme ve tüketiciliğe odaklandı.

Gençlik kültürü için feminizm, uyuşturucu ve cinsel bağımsızlık uluslararası temalardı. Yeni cinsiyet kimliği, gençliğin beklentileri ve sosyal roller üzerine dikkat çekiliyordu. Aynı zamanda önceden var olan kültürel ve sosyal normlardan ayrı olarak boşanma, kürtaj ve eşcinsellik konusundaki değerlendirmeler hem toplum hem devlet tarafından çok farklı tepkilerle karşılandı.

Sanat eserlerinin üretilmesi; farklı sınıflandırma ve sınırları aşmaya, yerleşik sınıflandırma ve normları yıkmaya devam etti. Radikal entelektüel tepkiler bir gelişme hissinin oluşmasına katkıda bulundu. Fransız antropolog Claude Lévi-Strauss ve Fransız edebiyat eleştirmeni Roland Barthes tarafından geliştirilen yapısalcılık, dili altında yatan gerçekliğin rehberi olarak sınırlı değere sahip bir dizi söyleşmeyişi gibi ele aldı. Bu, 1980'lerde

daha sonra postmodernizmin oluşmasında da etkili oldu. Martin Heidegger ve Jean-Paul Sartre ile yakından ilişkili, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da nihilist bir felsefi hareket olan varoluşçuluk, bireyin gaddar bir dünyada savunmasızlığını ve seçimlerinde yetersiz olduğunu anlatıyordu.

Yaşam tarzlarında ise Amerikan popüler kültürünün çok daha fazla etkisi oldu. Tüketim toplumunda Amerikan filmleri, televizyon programları ve Amerikan kökenli ürünlerin rolüyle desteklenen zenginlik ve heyecan ülkesi olarak Amerika'nın gizemini 1950'lerde, özellikle Batı Avrupa, Latin Amerika ve Japonya'da büyük ölçüde bünyüttü. Amerikan kültüründe demokrasi, popülarite gibi kavramlar ve bunları içeren film ve televizyon programları ilgi çekiyordu. Ayrıca Leonard Bernstein ve Aaron Copland gibi klasik ve popüler müzisyenler de etkili olmuşlardı.

1960'larda sosyal, kültürel ve entelektüel değişiklikler sarsıcı bir etki yaratarak birçok alandaki tabuları ortadan kaldırdı. Örneğin, 1950'lerin sonlarında doğum kontrol hapının kullanılmaya başlanması ve hızlı yayılması, cinsel ilişkiyi üremeden ayırmayı sağladı.

Sağda bir kısmı görülen 1960'ların modası, on yılı karakterize eden daha geniş ve özgün bir kültürü yansıttı

Müzik

Tüketicilerin seçimi, tüketici gençlerin ortaya çıkması da dâhil olmak üzere birden çok sosyal gelişmeyle bağlantılıydı. Gençlerde bir kimlik yaratma -büyüklerinin sadece yaşça genç kopyaları olmaları- ve ebeveynlerin görüşlerini reddetme yönelimi yaygınlaşmıştı. Bu, 1950'lerde 'Rock and Roll' ve 1960'larda 'Pop' için geçerliydi. Elvis Presley (Amerikan) ve Beatles (İngiliz) gibi yıldızlar geleneksel davranış kurallarına meydan okuyan ikonik figürler oldular. Müzik ince zevklerden ve olağanüstü becerilerden yoksundu ancak transistörlü radyolar gibi yeni teknolojiler sayesinde kendini dinletmeyi başarmıştı.

Televizyon

1926'da John Logie Baird televizyon teknolojisinin ilk halka açık gösterimini yaptı ve 1936'da dünyada ilk kamu televizyon yayıncılığı hizmeti İngiltere'de

Soldaki fotoğrafında kendine özgü dans figürleri ile Elvis Presley, 1950'lerde ortaya çıkan "Rock and Roll" hareketinin ikonik yıldızıydı

başladı. II. Dünya Savaşı sırasında bu gelişim sekteye uğradı ancak sonrasında refaha ve zenginliğe kavuşan dünyada Batı'daki televizyona sahip olma imkânları aniden arttı. 1959'da İngiltere'de nüfusun yüzde 75'i televizyona sahipti. 1986'da ABD 195 milyon televizyon ile televizyon kültürünün küresel merkezi haline geldi. Buna karşın, Brezilya'da 26 milyon, Hindistan'da 10.5 milyon ve Endonezya'da ise yalnızca 6.6 milyon televizyon bulunuyordu. 1990'larda, zaten oldukça artış gösteren sayıda televizyon kanalları uydu alıcıları ile desteklendi. Televizyon, radyodan sonra gelişerek birçok kişinin boş zamanlarının merkezi, fikir ve moda kalıplarının oluşturucusu, konuşma ve tartışma alanı, aile uyumu veya anlaşmazlığı için bir fırsat ve zenginlik göstergesi hâline aldı. Tüketim toplumunun oluşturulmasına da büyük katkıda bulundu. Her yere girmekle her şeyi rapor etme hakkına sahip bir 'dünya penceresi' hâline geldi. Böylece televizyon da giderek artan bir şekilde popüler zevklerin bir yansıması oldu.

Buna karşılık, uydu yayınıyla televizyon bilgiyi kısıtlayanlara sınır ötesinden darbe vurdu. Radikal İslami gruplar Batı hayatı hakkında bilgi yayılmasını engellemeye ya da sınırlandırmaya çalışmışlardı; örneğin televizyon Afganistan'daki Taliban rejimi tarafından yasaklandı.

Yukardaki fotoğrafı bulanan John Logie Baird televizyonun ilk gösterimini 1926'da yaptı ancak 1950'lere kadar televizyona sahip olmak yaygınlaşmadı

Gübre, böcek ilacı ve makine kullanımı çok daha yüksek tarımsal verim sağladı. Bunlar 1960'larda yeşil devrimin parçasıydı

Dünya'yı Beslemek

Küresel nüfusta görülmemiş bir artış, gıda talebinde görülmemiş bir artış anlamına geliyordu. Bu artış genel manada karşılanabilmişti. Kıtlığa sebep olan gıda tedarikindeki ciddi başarısızlıklar savaşın, üst ekonomilerdeki radikal tarım politikalarının veya çevre koşullarında aşırı değişimin sonucuydu. Gelişmiş ülkelerde ise tüketim diğer ülkelerden bambaşka bir hâldeydi. Buralarda obezite ciddi sağlık sorunları yaratıyordu.

Yeşil Devrim

Dünyanın çoğunda tarımsal üretimdeki büyüme 20. yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaşmıştır. 'Yeşil Devrim' ile özellikle gelişmiş ürün türleri yaygınlaştı; kimyasal gübreler, böcek ilaçları, makineleşme ve sulama imkânlarının artan kullanımı sayesinde kişi başına düşen ortalama tahıl miktarı 1961'de 135 kilodan 1989'da 161'e yükseldi.

Brezilya'da makineleşme yüzyılın son yıllarında tarımsal üretimde artışa katkıda bulundu. Yine makineleşme küçük aile çiftliklerinden, özellikle Amazon nehrinin güneyinde Cerrado bölgesinde yaygın olan, büyük çiftliklere sahip tarım işletmelerine geçiş sosyal ve coğrafi yönden teşvik etti.

Geniş alanlar makineleşmeyle daha uygun hale geldi ve makine tarafından kolayca hasat edilebilecek mahsul türleri geliştirildi. Ancak Brezilya'daki değişimin sosyal karşılığı bir kriz olmuştu.

Yeşil devrimin çevresel sonuçları çok ciddiydi. Yüksek verimli birkaç türe önem verilen monokültürle biyolojik çeşitlilik azaldı ve tarımsal üretim uygulamalarının değişmesi belirli haşereler için bir besin kaynağı oluştururken toprak erozyonu gibi afetleri tetikledi.

Endüstriyel Tarım

Artan gelirler, et ve balık talebinin artmasıyla dönüm başına et verimi büyük önem kazandı. Bu, genel olarak merada beslenen et sığırlarından, yıl boyunca yem alanları yüzünden, domuz ve tavuk gibi daha yoğun beslenebilecek hayvanlara doğru bir harekete neden oldu. Diğer bir sonucu ise üretim süreci boyunca binalarda yetişebilecek hayvanlarla birlikte endüstriyel çiftçiliğe yol açtı.

Gıda

1950'lerde refah seviyesinin artması daha çok şey ifade ediyordu. Batı tarzı beslenme alışkanlıklarının temelini oluşturan protein ve karbonhidrat tüketimi de artış göstermişti. Gelişmiş dünyada yaşam standartları yükselirken kişi başına düşen günlük kalori alım oranı da özellikle Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Okyanusya'da yükseliyordu.

1960'lerden itibaren bu bölgelerdeki ulusal beslenme yeni malzemelerden ve yabancı ülkelerden gelen yemeklerden giderek daha fazla etkilennmiştir. İtalyan, Çin ve Hint restoranları kendi bölgelerinin dışında genişlerken, McDonald's gibi Amerikan fast-food zincirleri her yerde yaygınlaştı.

Yeni yemekler deneme isteği yaygınlaştıkça insanlar onları nasıl hazırlayabilecekleri hakkında çok daha fazla bilgi elde edebilir hâle geliyorlardı. Ev halkı artık büyüklerinden miras kalan veya kutsal kitap muamelesi gören yemek kitaplarındaki

tariflere bağlı değildi. Bunun yerine, çeşitli programlar satın alıp teknolojinin getirdiği bilgilere danişıldı. Yemek programları özellikle televizyonda popüler oldu. Soğutucular, gıda maddelerinin korunmasına olanak sağlayarak yeme alışkanlıklarını farklı bir şekilde soktu. Önceki yüzyıllarda ürün temini için mevsimlere bağlı olan tüketiciler artık buna mecbur değillerdi. Derin dondurucular ve mikrodalga fırınlar sayesinde hazır gıdaların yayılması yeni yemekler için büyük bir pazar sağladı.

Buna karşın günlük kalori miktarı, Sahra-altı Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika'nın bazı bölgelerinde düşük kalmıştı. Kıtıklar Etiyopya'da olduğu gibi farklı yerlerde de görüldü. Ayrıca, geleneksel gıda maddeleri ve gıda hazırlama araçları da önemi korumaya devam etti. Domuz veya sığır eti yemek gibi dini tabular ve kültürel farklılıkların değişime karşı dirençli olduğu kanıtlanmıştı.

Aşağıdaki gibi İtalyan, Çin ve Hint mutfağına ait yiyecekler, 1960'lı yıllardan itibaren, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da ulusal beslenme alışkanlıklarında yerini aldı

Endüstriyel üretimin sonuçları anlaşılmaya başlandıktan sonra, doğal çevrenin korunması 1950'lerden itibaren önemli bir sorun haline geldi

Çevrecilik

Dünyayı, şekillendirilecek bir arazi ve kullanılacak bir mal olarak düşünme fikrine karşı doğan yaşamı sürdürmek için geri dönüşüm mekanizmalarının kullanılması gereken bir biyosfer olarak gören anlayış gelişti. Dünya artık hava kirliliği gibi insan faaliyetlerinden etkilenen bir çevre sistemine sahipti. Hava veya su kaynaklarını kirlenmelerin hareketlerini izlemek ve önüne geçmek gerekiyordu. Amerikalı ekolojist Rachel Carson'ın "Sessiz Bahar" (1962) kitabında yararlı böceklerin tarım ilaçları ile öldürüldüğüne, özellikle DDT'nin (Dikloro difenil trikloroethan) yarattığı çevresel tehdidine dikkat çekiyordu.

Nüfus artışı, ekonomik gelişme ve artan refah çevre üzerinde baskı yarattı. Endüstriyel üretimden

kaynaklanan kükürt ve azotun bir sonucu olarak yanan ormanlar veya fosil yakıtlar, kömür ve asit birikimi sonucu oluşan karbondioksit arttı. Gerçekten de asit yağmurları ormanlık alanlara zarar veriyordu. Zarar nehir ve göllere de yansımıştı.

Kirlilik, hem kirliliğin ortaya çıktığı ülkeleri hem de geniş arazilere sahip ülkeler ve onların yakın çevresindeki komşularını etkilemeye başladı.

Kirliliğin kaynakları çok çeşitliydi. Trafik kaynaklı kirlilik havanın kalitesini etkiledi. Tüketim toplumu, biyolojik olarak parçalanamayan ve bir kısmı toksik olan, bol miktarda çöp üretti. Okyanuslardaki plastik atıklar ise yosun ve balıklar yoluyla insan gıda zincirine girmekteydi.

Ormansızlaşma

Ormansızlaşma 20. yüzyılda hızlandı. Uydu verileri ormansızlaşmaya dair açık deliller sağlamıştı. 1970-1995 yılları arasında dünyanın doğal ormanlarının yaklaşık yüzde 10'u kayboldu. Farklı bir açıdan bakıldığında ise 1960 ve 1990 arasında gelişmekte olan dünya yaklaşık 450 milyon hektar orman kaybetti.

Kanada ve İskandinavya gibi ihtiyatlı bölgelerde geniş ölçekli yeni dikimler olmasına rağmen

yeni araziye karşı olan açlık ve orman kaynaklarından yararlanma arzusunun hüküm sürdüğü Tropiklerde durum böyle değildi. Brunei'de, palmiye yağı tarımı için çok orman yok edildi. Endonezya Java Adası'nda, nüfus artışı yüzyılın ilk yirmi yılında gerçekleşen tarımsal üretimden çok daha fazlaydı. Bu, dünyanın diğer birçok yerinde meydana gelen bir süreç olan ormansızlaşma ve arazi arayışının yanı sıra insanın toprak sahibi olabilmesine sebep oldu.

Aşağıda yapıldığı şekliyle yeni teknoloji ve Dünya'nın hızla artan nüfusu yüzünden ormansızlaşma 20. yüzyılda önemli ölçüde hızlandı

Barajlar

Bir ideoloji ve politika ürünü olan barajlar, hem su tüketimi hem de 1950'lerden itibaren fosil yakıtların değiştirilmesinde nükleer enerjiye güvenli bir alternatif olarak sunulan hidroelektrik enerji için kontrollü su akışı kaynakları olarak görülüyordu. Doğa insan kullanımı için manipüle edilebildi. Dünyada barajlar gelecek için sembolere dönüştü. Önemli örnekleri; ABD'denin batısında Tennessee Nehri vadisindeki Hoover Barajı, Sovyetler Birliği'nde Don Nehri üzerindeki barajlar, Avustralya'daki Karlı Dağlar barajı, Mısır'daki Aswan barajı, Mozambik'teki Cabora Bassa barajı ve Çin'deki Yangtze Nehri üzerindeki Üç Boğaz Barajıdır. Büyük barajlar inşa edilmeye devam ediyor. Etiyopya, Mavi Nil üzerinde büyük bir tane inşa ediyor. Bu beraberinde Mısır ile Sudan'ın Nil'in akış yönünde alacakları su miktarı konusunda anlaşmazlıkları var.

İklim Değişikliği

Nüfus artıp arazi kullanımı dönüştükçe, ormanlara devasa çöplükler gibi davranma alışkanlığı azaldı. Ancak yanmasıyla karbondioksit bırakan kömür ve petrol gibi fosil yakıtların kullanımında büyük bir artışa yol açan sanayi devriminden bu yana atmosferde sera gazları birikmekteydi.

Sera gazları atmosferde birikir ve gezegenden çıkacak ısıyı durdurur. Ayrıca kutuplardaki buzların erimesine ve iklimde yıkıcı değişikliklere neden olur. Yeryüzünün yüzey sıcaklığı 1970'lerin ortalarından bu yana istikrarlı bir şekilde artmıştı: 1975'ten yüzyılın sonuna kadar, sıcaklıklar yaklaşık yarım santigrat derece arttı.

Yukarıda Yangtze Nehri üzerinde kurulan Üç Boğaz Barajı görülmekte. Baraj, çevreyi kendi kullanımımıza uyarlamanın muhteşem bir örneğidir.

İklim değişikliği modernleşmenin getirdiği bunalıma katkıda bulunarak uluslararası diplomasi için ciddi sorunlar yarattı. Karbon salınımının sınırlandırılmasına ilişkin bir anlaşmaya varma girişimleri, ABD, Çin, Hindistan ve Avrupa Birliği'nin sonuca bağlanmasının imkânsız olduğu acı kavgalara yol açtı. 1997'deki Kyoto Protokolü gelişmekte olan ülkelere orantısız bir şekilde fayda sağladığını savunan ABD tarafından 2001 yılında reddedildi. 2017'de ABD, Paris'te iklim değişikliği ile ilgili 2015 tarihli bir anlaşmaya da karşı çıktı.

Demografi

Göç

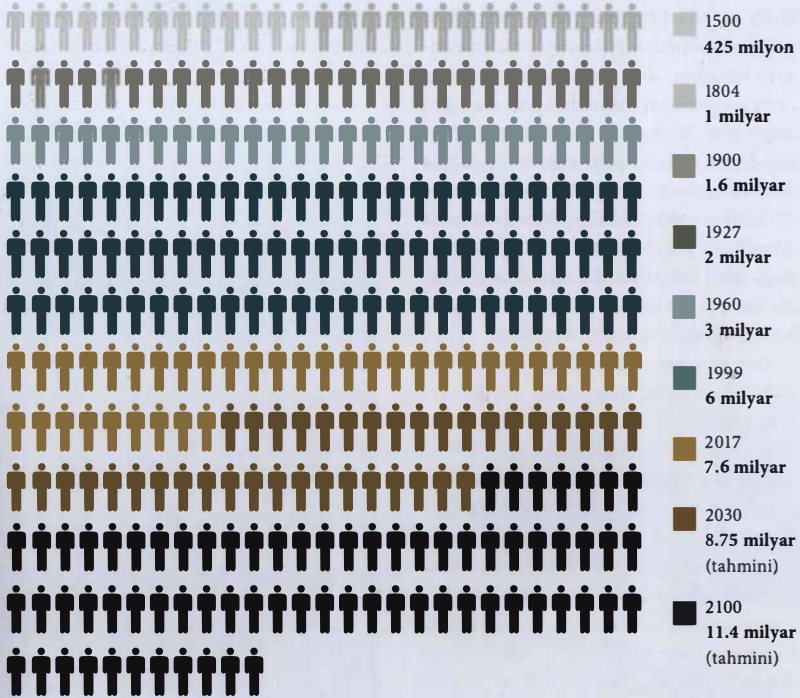
Göç oranları, içsel ve dışsal faktörler sonucunda 20. ve 21. yüzyıllarda yükseldi. Dış faktörler, ekonomik fırsat ve iyileştirilmiş ulaşım imkânları ve silahlı çatışmalardan kaynaklanırken iç faktörler, siyasi, etnik veya dini baskı, genellikle nüfus

artışıyla bağlantılı yoksulluk ve kuraklık ile sel gibi doğal afetler şeklinde ortaya çıkmıştı. Göç formları çeşitli ve karmaşıktı. Özellikle kırsal alanlardan şehre ve daha büyük fırsat alanlarına, örneğin Çin'in kıyı kentlerine, Hindistan ve Japonya'nın büyük şehirlerine ve ABD'deki Güney eyaletlerine (Sun Belt) doğru göçte yoğunluk vardı. Japonya'da nüfus kırsal bölgelerden Tokyo ve Osaka'ya taşındı.

Aşağıda Empire Windrush gemisinin 1948'de Londra'dan yola çıkması yeni bir göç döneminin başlangıcı oldu

KÜRESEL NÜFUSUN BÜYÜMESİ: BM RAKAMLARI

Ülkeler arasındaki göç daha fazla tartışma yarattı. Portekiz'den Fransa'ya, Türklerin Almanya'ya ve Hintlilerin Körfez'e giden göçmen işçileri, zulümden kaçıp eve dönemeyen göçmenlerden daha az sorun yarattı. Çok farklı kültürlerle sahip göçmenlerin yarattığı ya da yaratacağı olası sorunlar, ikinci grup göçmenlerin kabulünü daha tartışılmalı hale getirdi.

2010'larda Orta Amerika'dan ABD'ye, Orta Doğu ve Afrika'dan Avrupa'ya göç oranının yüksek olmasının sebebi daha çok siyasiydi. Bazı yorumculara göre bu durum tehdit altında bir kimlik duygusu

geliştirdi. Üstelik bazı ülkelerde nüfus azalsa bile artışın devam etmesi dünya nüfusunda, özellikle Japonya'da (ve muhtemelen 2030'a kadar, Çin'de) mevcut olan belirgin artışla daha büyük sorunlara yol açacaktı.

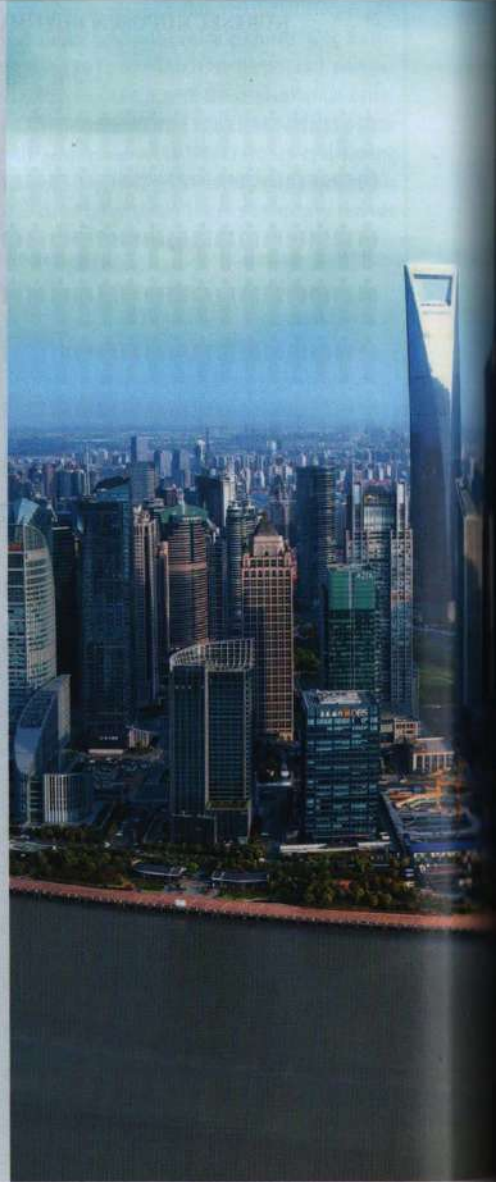
Daha önceleri 2050 yılında nüfusun 9,5 milyarı bulacağı düşünülüyordu. Aile planlaması eğitimleri teşvik ediliyor olsa da birçok toplumda özellikle muhafazakâr kesimlerde yüksek nüfus artışı devam etmekteydi. Nüfus artışı dünya çapında ekonomik planlamacıları hâlâ ilgilendiren bir konudur.

Geleceğin Şehirleri

Birleşmiş Milletler, 2012 yılında yedi milyar nüfusun yarısından fazlasının şehirlerde yaşıyor olacağını, 2030'a kadarsa kent sakinlerinin sayısının beş milyardan fazla olacağını öngörüyor. 2050 yılına kadar küresel nüfusun dörtte üçünün şehirlerde yaşayacağına dair tahminler de var. Artışın çoğu Asya ve Afrika'da gerçekleşiyor. Gerçekten de, şu anda dünyada on milyondan fazla nüfusa sahip 33 mega şehir bulunuyor. Bu sayının 2030'a kadar 43'e çıkacağı tahmin ediliyor. 2018'deki en büyük on şehirden yedisi Asya'daydı.

Yeni şehirlere -sadece Çin'de yüzlerce kişi göçle başa çıkmak durumunda- duyulan ihtiyaç araştırmaları kentsel gelişimin gittikçe daha sürdürülebilir biçimlerine yönlendiren önemli bir faktördür. Önemli bir çözüm yolu az miktarda alan gerektiren yüksek katlı, ucuz ve seri şekilde inşa edilebilen gökdelenlerdir. Şangay'da 30'dan fazla katlı 1000'den fazla bina var. Şangay örneği bir şehrin bölgesel bir merkezden hareketli ve uluslararası bir mega kente dönüşme hızının çarpıcı bir örneği. Amsterdam'ın 17. yüzyılda, Londra'nın 18. ve 19. yüzyılın başında ve New York'un 20. yüzyılda olduğu gibi 21. yüzyılda Şangay modernleşme ve değişimin ana noktası olarak gösteriliyor. Bununla birlikte, Şangay'da daha önceki şehrin büyük kısmının yıkımı ve yüz binlerce insanın zorla göç ettirilmesi gibi daha genel Çin şehirleşmesi için geçerli uygulamalar da vardı. Görülüyor ki nüfus sayısı ve sonucunda ortaya çıkan çevresel zorlanmalar arttıkça kentsel yaşamın zorluğu da hızla artmaktadır.

Sağda silueti görülen Şangay, hızla gelişmeye devam ediyor. Şehirler gittikçe büyüyor ve büyüyen nüfuslarını barındırmak için dikey ve yatay genişliyor

Modern Bilim

Sağlık Hizmeti ve Gelişen Dünya

Yüzyılın ikinci yarısında sağlık hizmetlerindeki önemli gelişmeler, iyileştirilmiş bir ilaç repertuarıyla beraber meydana geldi. Halk sağlığı, hastalık kontrolü anlayışı yaygınlaştıkça iyileştirildi. Sağlık hizmetlerine, çocuk aşısı programlarına ve kaliteli beslenmeye daha fazla erişim sağlamak için politikalar geliştirildi. Yeşil Devrim'in sonucunda Hindistan ve Çin'de gıda üretimindeki çarpıcı artış kıtlığın etkisini azalttı.

Dünya Sağlık Örgütü (1948'de kurulan - WHO) tarafından düzenlenen küresel aşı programları kızamık ve tüberküloz gibi hastalıklara yönelikti. 1948-1966 yıllarında DSÖ tüberküloza karşı 180 milyon aşı uygulamasında bulundu.

1950'lerden itibaren gelişmekte olan çoğu ülkede ortalama yaşam süresindeki büyük değişiklik, bebek ölümlerindeki düşüşe çok şey borçludur. Çin'de ve Hindistan'daki önemli düşüşler özellikle göze çarpıyordu. 1999 yılına kadar ortalama yaşam süresi sırasıyla 70 ve 63 yıla yükseldi. Hızlı nüfus artışı, yüzyılın son üç çeyreğinin küresel tarihi şekillendiren ana kriterlerden biridir.

Yukarıda bir organ nakli operasyonuna ait fotoğrafı görüyorsunuz. İlk kalp nakli 1967'de Güney Afrika'da yapıldı

Yukarı merkezi görülen, Dünya Sağlık Örgütü 1948'den itibaren birçok başarılı küresel aşı kampanyası yürüttü.

Organ Nakli

Çarpıcı bir cerrahi dal olan cerrahi, 19. yüzyılda, kornea nakli için başarılı bir tekniğin geliştirilmesi de dahil olmak üzere denendi. 20. yüzyıldaki birçok girişim, 1930'lara kadar örneğin böbrek naklinde sırasında organ naklinin temeli anlamadaki başarısızlıktan dolayı başarısız oldu, bu sırada hastalar ameliyattan sağ çıkamayacak kadar kötü durumda olanlardı. Bu sorunlar 1940'lardan aşıldı. Hastalar diyalizde hayatta kalabildikleri ve antibiyotiklerle enfeksiyondan uzak tutulabildikleri için böbrek nakli mümkün oldu. İlk böbrek nakli 1950 yılında Chicagoda gerçekleştirildi. 1960'larda baypas ve kalp cerrahisi mümkün oldu, ilk insan kalp nakli 1967'de, ilk kalp-akciğer nakli 1981'de yapıldı. İnsan organlarının nakli bu süreçte değişti. Deneysel ve çoğu zaman ölümcül bir prosedirden rutin ve son derece başarılı bir operasyona dönüştü.

Arabalar

Gelişen dünyada otomobil üretiminde ve satın alımında belirgin bir artış oldu. Gelişmiş dünyada otomobile sahip olma oranı, savaş zamanı kontrollerinin sona ermesi ve otomobil endüstrisinin ekonomik büyümesine yardımcı olmasıyla 1950'lerde arttı. 1960'lı yıllardan önce ilk Japonya daha sonra Brezilya ve Güney Kore üretim kapasitelerini önemli ölçüde geliştirdiler. 1990'a gelindiğinde dünyada yaklaşık 600 milyon otomobil vardı. Sonraki on yılda ise Çin'de otomobil sahibi olma konusunda önemli bir değişim gerçekleşti. Pasifik'teki Paskalya Adası'nda 1956'da sadece bir araba (bir cip) vardı ancak 2000 yılına gelindiğinde sayı 3.000'in üzerine çıkarıldı. Bu da ada nüfusuyla eşit sayıda araba demekti.

Araba, insanları ayırt edici hâle geldi. Sonuç olarak kirlilik kötüleşerek örneğin Pekin, Kahire ve Delhi'de hava kalitesini korkunç şekilde etkiledi. T. S. Eliot'ın "Çorak Ülke" (1922) şiirinde geçen 'korna ve motorların sesi' artık daha yüksek duyuluyordu. 2018 yılında en yoğun trafiğe sahip şehir olan Botoa'daki sürücüler yılda ortalama 272 saatlerini trafikte geçirdi.

Dünya nüfusunun büyük çoğunluğu şahsi araçlara, kalabalık olmayan konutlara ve geçmişe göre

Otoyollar

Etkili yüksek hızlı güzergahlar sağlamak için tasarlanmış uzun mesafeli, çok şeritli yollar, ilk olarak 1935'ten itibaren Almanyada ortaya çıktı ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra daha yaygınlaştı. En önemlisi, 1950'lerden itibaren Amerikan eyaletler arası otoyol sisteminin geliştirilmesi idi. Bu, uzun mesafeli yollar, demiryolu hizmetlerinin yerini aldı ve ücretsiz bir kullanım seçeneği olarak ulusal çapta yayıldı. İlk İngiliz otoyolu 1958'de açıldı. Trans-Kanada Karayolu ise dört yıl sonra geldi.

daha fazla boş zamana sahipti. Otomobilinin olması insanlarda suni bir özgürlük duygusuna yol açtı. Birçokları için ise farklı fırsatlara ve seçeneklere erişim sağladı. İnsanların maddi güçlerine, hedeflerine, imkânlarına ve yaşlarına göre ayrışmaları durumu yaygınlaşmıştı. Fakir olmanın en belirgin ölçütü bir araca sahip olmamaktı.

Soldaki görselde olduğu gibi otomobil kullanımındaki büyük artış, Los Angeles gibi şehirlerde kirlilik ve yoğun trafik gibi sonuçlar yaratmıştır.

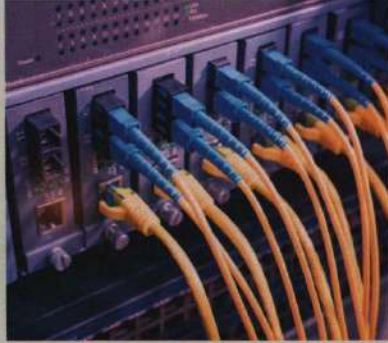
Dünya'yı Değiştiren Maddeler - Bilgisayar Çipleri

Bilgisayar ekipmanlarının boyutundaki çarpıcı değişiklik, onu Dünya çapında ofis ve evlerin bir parçası haline getirdi. Elektronik bileşenlerin minyatürleştirilmesi, küçük bir silikon parçası üzerinde tam elektronik devreler oluşturmayı mümkün kıldı, bu da bilgi depolamanın etkili ve ucuz bir yolunu sundu. Entegre devre 1958'de icat edildi, 1966'da ilk el tipi hesap makinesi ve 1971'de ilk mikro-işlemci çipi olan Intel 4004 üretildi. 1965 yılında, sorumlu şirketin kurucu ortağı Gordon Moore, her 12 ila 24 ayda bir entegre devre başına transistör sayısının iki katına çıkması sonucunda kapasitede çarpıcı bir devrim olduğunu öngördü.

Minyatürleştirme ve taşınabilirlik modern mobil toplumun dinamik kalitesinin bir tamamlayıcısı olduğunda, cep telefonları, dizüstü bilgisayarlar ve minimalist disk sistemleri gibi yeni tüketici ürünlerinin popüleritesinde önemli bir unsur olacaktı. Bunu klavyesiz, tablet bilgisayarlar takip etti. Bu arada, artan sayıda iş ve kişisel bilgisayar elektronik posta kullanımını ve internete erişimi kolaylaştırdı. İnternet ağı ile bilgisayar kullanımındaki gelişmeler, faaliyetlerini koordine etmek için farklı makinelerde çalışan programlarla, birbirine bağlı makinelerin çok daha güçlü tek bir makine olarak çalışmasını sağladı ve bir süper bilgisayar ihtiyacını ortadan kaldırdı. Fiber optik kablolar da dahil olmak üzere, kablo sistemlerinin kapasitesini ve taşıyabilecekleri telefon ve bilgisayar mesajlarının hacmini artıran bir dizi teknoloji de buna paralel gelişti.

Yukarıdaki mikroişlemciler insanların çalışma ve birbirleriyle etkileşim kurma şeklini değiştirdi

Yukardaki fiber optik kabloların geliştirilmesi, bir makineden diğerine aktarılacak mesajların hacmini büyük ölçüde artırdı

Robotlar

2017 yılı sonunda dünya genelinde üretimde yaklaşık 2,1 milyon robot kullanılıyordu. En fazla otomobil üretiminde kullanılan robotların Güney Kore, Singapur, Almanya ve Japonya gibi ülkelerde yaygındı. Buna karşın Latin Amerika, Afrika ve Güney Asya çok az robot kullandı. Kullanım alanlarının artırılması ve daha iyi üretim koşulları sağlanarak maddi açıdan tasarruf edilmesi, bilgisayarlarda olduğu gibi, robotların da verimliliğini artırdı.

Yukarıdaki gibi Robotlar şimdi özellikle otomobil endüstrisinde imalatta önemli bir rol oynamaktadır, ancak kullanımları ağırlıklı olarak ABD, Japonya ve Batı Avrupa'da bulunmaktadır.

Nasıl Seyahat Ediyoruz – Uzay

1903'te Wright Kardeşlerin ilk kez havadan ağır bir cismi uçurmasından 1957'de Sovyet Sputnik roketine hızlı sıçrama, değişimin hızlanan doğasını açıkça gösterdi. 20 Temmuz 1969'da yörüngeye yerleştirilen uydular sayesinde ayın haritalanmasından sonra, Amerika Apollo 11 göreviyle Ay'a ayak bakan ilk insan, Satürn 5 roketini burada kullandı.

İnsansız görevler de önemliydi. 1975'te gerçekleştirilen iki farklı "Viking" programı, yaşam aramak için Mars'a indi, ancak bulamadı. 1977'de başlatılan Amerikan Voyager görevi, harici gezegenlerin resimlerini gönderdi. 1989'da Neptün gibi gezegenlerin muhteşem görüntülerini radyo sinyalleriyle ışık hızında geri gönderdi. 1990'da, gökbilimcilere uzak galaksilerin daha iyi görüntülerini sağlayan Hubble uzay teleskobu fırlatıldı. 1990'larda ilk Güneş dışı gezegenlerin keşfine binlerce kişi daha tanık oldu.

İnsanın Ay'ı ve daha sonra yıldızlarla gezegenleri en ince ayrıntısına kadar incelemeleri bilime katkı sunduğu kadar kurgu aleminde filmlere, kitaplara ve çizgi romanlara da ilham kaynağı oldu örneğin 2001: Bir Uzay Destanı (1968), Yaratık (1979) gibi filmler teknoloji ve uzaylılar hakkında öngörüler sunarken Star Trek veya Star Wars serilerine de katkısı olmuştur.

Yukarıda Voyager görevi için fırlatılan roketin fotoğrafı. Voyager gibi insansız görevler, uzay anlayışımızı geliştirmede önemli bir rol oynadı

Soldaki görüntülerle 30 Temmuz 1969'daki Ay inişi 600 milyon seyirciye canlı yayınlandı

Maddeyi Anlamak

Görünüşte gerçekçi olgular yaratmanın, kolaylığı göz önüne alındığında, özellikle 'sanal gerçeklik' ile şimdi ve gelecekteki teknolojinin insanın gerçeklik algısını ve 'kurgu' ya da simüle edilmiş gerçeklik arasındaki ayrımlarını ne ölçüde bulanıklaştırabileceği belirsizdi. Maddenin ve evrenin doğası üzerine yapılan araştırmalarla farklı bir bakış açısı ön plana çıkmıştı. Böylece uzay içinde zaman ile zaman içinde uzay gelişmiş astronomi, Büyük Hadron Çarpıştırıcısı (gelişmiş bir parçacık hızlandırıcısı) ve kuantum teorisinin bir kombinasyonu olarak ileri sürüldü. Sonuncusu ile hareket eden parçacıkların başkalarına nasıl etki edebileceğinin 'bilinebileceği' kast ediliyordu. Teori, belki de ışıktan daha hızlı seyahat edecek (imkânsız olduğuna inanılan) sinyaller ve böylece muhtemelen geçmişe gitme gibi karmaşık bilgi sistemlerinin olanaklarını sağlıyordu. Böylece, teorik gelişmeler yeni bir zaman ve mekân algısıyla evrenin anlaşılma şeklini değiştirmişti. Tartışmalı olsa da bu fikirler zaman ve mekânı yeniden birleştiriyor gibi görünüyordu.

Sağdaki fotoğrafta Büyük Hadron Çarpıştırıcısı, Higgs Bozonunun varlığı da dahil olmak üzere yeni madde ve parçacık fiziği teorilerinin doğrulanmasını sağlamıştır.

Sonuç

İnsanlığın geleceği iki ana faktör ile anlaşılabilir: Nüfusun hızla artışı ve insanın çevre üzerindeki etkisi. Bu faktörler insan faaliyetlerinin gezegenin ekosistemi üzerinde küresel bir etkiye sahip olduğu 'Antroposen' dönemini yarattı. Bu, küresel bir değişikliktir; bütün dünyada eş zamanlı görülüyor aynı zamanda dünyanın farklı bölgeleri arasındaki ilişkileri de etkiliyordu.

Geçmiş, şimdiki zamanı etkilemekten vazgeçmez ayrıca geleceğin bağlamını, parametrelerini ve enerjisini de belirler. Bir kuşak için modern olan şey (aksi görülmüş olsa da) hızlı bir şekilde eskide kalır. Modernite terimi modernleşme -modern olma- sürecini üstlenme eğilimindedir ve bunu merkezî bir temayla çalışma ilkesi hâline getirir. Bu, geçmişin çeşitliliğini ve değişim süreçlerinin karmaşıklığını iyice artırır. Böyle bir yaklaşım, doğası gereği, hem günümüze aşırı odaklanmış hem de göz boyayacak

Şu yaşadığımız zamanlar dinler için bir gerilme dönemi mi veya ateşlenme zamanı mı? Nasıl baktığına bağlı!

şekilde yanıltıcı olabilir. Yakın dönem din tarihi; Çin'de, Batı Avrupa, Avustralya'daki marjinallikler, özellikle Afrika ve Amerika'daki dine bağlılık ve dünyanın geri kalanındaki bölünmelerin bir araya gelip derinleşmesi olarak düşünülebilir. 1900'ler veya daha önceki yüzyıllarla karşılaştırıldığında çevresel bozulma ve ahlaki zayıflama, çoğu imparatorluğun çöküş nedenleri, özellikle kadınların yönetime etkisi bağlamında muhafazakar sosyal uygulamalara karşı mücadele etmeleri ve en azından bazı ülkelerde politik ve dinî özgürlüklerin ilerlemesi üzerinde durmalı mıyız?

Modernleşme ile kitlesel okuryazarlık ve kentleşme gibi önemli değişikliklerin artması arasında bağlantı kurulabilir. Esasen 19 ve 20. yüzyıllara ait olan bu gelişmeler erken dönemde modern Batı'da basım teknolojisinin önemi ve sonuçlarıyla ortaya çıktı. Çin'in ve Japonya'nın aksine Batı'da baskı teknolojisi dinî değişim, siyasallaşma ve bilimsel-entelektüel gelişmelerle geniş çapta bağlantılıydı. Bu nedenle modernleşme 19. yüzyılda, özellikle endüstriyel kalkınma sonucu büyük ölçekli kentleşmeye yol açtığından ve 20. yüzyılın sonuna kadar dünya nüfusunun çoğunu etkileyen, modern Batı'da başladı denebilir.

Güney Asya ve Sahra-altı Afrika'da modernleşme hâlen büyük ölçüde devam eden bir süreçtir ve barındırdığı tezatlar da dikkat çekici. Çok hızlı büyüme gösteren bir ekonomiye sahip olan Hindistan'da okuryazarlık oranı düşüktür bunun yanı sıra bir kast sistemi ve kadınlara karşı sert bir tutum söz konusu.

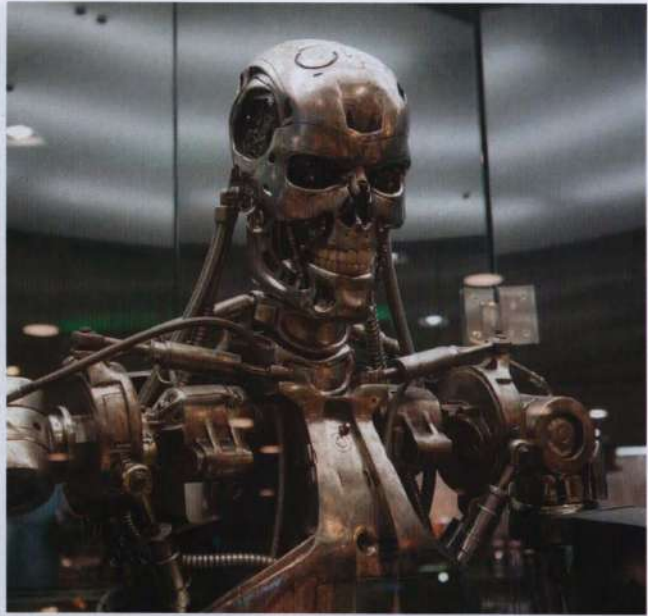
19. yüzyıldan itibaren, uzay yolculuğu gibi şimdiye kadar sadece kurgu dünyasında var olan

Yukarıda bir planı gözüken matbaa, kitlesel okuryazarlığa yol açtı. Dini değişim, siyasallaşma ve bilimsel ilerlemenin yayılması için itici güç sağladı.

şeyler gerçekleştirilmeye başlandı. Kurgu gelecek için önemli ipuçları sunmaya devam ediyor. Yeni ve yapay yaşam formları yaratma fikri giderek yaygınlaşıyor. Metropolis (1927) ve The Terminator (1984) gibi filmlerdeki insan-robotlara ek olarak 2001:A Space Odyssey 'da (1968) olduğu gibi insanlığı ele geçirmelerini sağlayan süper güçlere sahip yapay zekâ fikirleri de gündemde. 2010'larda, yapay zekânın yükselişi, sosyal medyanın değişken yapısı ile ilgili endişelerin yanı sıra çok farklı endişelere de kaynak oldu.

Yukarıda Terminatör filminden bir kesit görülmektedir. Böyle filmler yapay zekanın potansiyel tehlikelerini anlatıyor.

Soldaki gibi teknolojilerin, gelecekte insanların beyinleriyle bedenlerini geliştirmek ve onlara çevreleriyle etkileşime geçmek için yeni yollar sağlaması amacıyla kullanılması muhtemeldir.

1989'da Doğu Avrupa'daki komünizm krizine ve çöküşüne atıfta bulunan Ronald Reagan'ın, "Teknoloji, devletin bilgiyi kontrol etmesini giderek zorlaştıracak," şeklinde bir düşüncesi var. Gelişmeler sayesinde, yerleşik siyasi, sosyal ve ekonomik bağlıklıklar ve işbirlikleri yeni bağlar ve taleplerle harmanlanacak.

Gelecekteki insanlar mekanik özelliklere sahip protezler aracılığıyla gelişecek ve muhtemelen klonlanabilecekler. Bunların sonucunda ise bilgi işleme yeteneği daha da gelişecektir. 20. yüzyılda teoride tartışılan şeyler ilerleyen zamanlarda gerçekleşebilir. Nörolojik değişim zaten fark edilmişti; beyinler daha önce vurgulandığı gibi elektronik çağa hızla adapte oldu. Değişimler insanlara yeni fırsatlar yaratmanın yanı sıra sıkıntılar da yarattı ve yaratıyor. Yeni bir adaptasyon süreci gerekli olacak çünkü artan nüfusun kaynak ve olanak imkânını kısıtlayan

baskısı hiçbir şeyi olmasa bile jeopolitik yayılımı etkileyecektir.

İnsanlar hızla değişen çevreye uyum sağlamak zorunda kalacaklar. İklim değişikliği ise büyük zorlukları beraberinde getirecek. Bu durum dünya çapında bireysel düzeyde olduğu kadar topluluklar için de geçerli olacak. Yeterli kaynakların sağlanması önemli bir sorun ancak ekosistem bu şekilde yönetilecek ve böylece kaynak arayışlarının felakete yol açacak hâl alması engellenecektir. Bu, bireysel memnuniyet ve kolektif disiplinler arasındaki karşılıklı değişimi içeren bir süreç olacak ve bu tür tavizler kolay kolay göze alınamaz. Durumu anlama, karar verme ve uygulamada problemler yaşanacak. Gelecekte insanların karşılaşılacak sorunların üstesinden gelmek için yeterli entelektüel birikimi edinmiş olmaları umuluyor.

Bu sorunların çözümünde faydası olacak uluslararası işbirliğin belirtileri görülmekte. 1945'ten itibaren geçen dönem, küresel veya bölgesel düzeylerde her zamankinden daha fazla işbirliği yapılmasını sağlama girişimlerinin olduğu bir dönem olmuştur. Yine de şimdiye kadar bu işbirliklerini kurmak hiç de kolay olmadı. Bunun da değişip değişmeyeceği belirsizliğini korumakta. Bu konuda çok fazla kehanet var. Dünya daha iyi yönetilir hâle gelebilir peki ya gelmezse?

Sağda görülen gibi uydular, modern çağı anlamak için çok önemlidir. Uzay, insanlık için bir sonraki sınırı temsil edebilir. İklim değişikliği, siyasi çatışma ve aşırı nüfus ile devam eden sorunlar yeni çözümleri her zamankinden daha önemli hale getirebilir

ATLAS

DÜNYA TARİHİ

Dünya var olduğundan beri insanoğlu, çevresine uyum sağlama konusunda şaşırtıcı bir çaba gösterdi. Büyük şehirler inşa edip, olağanüstü medeniyetler kurdu ve yeni iletişim biçimleri geliştirerek dikkate değer başarılar elde etti.

Ancak doymak bilmeyen insan, hep daha fazlasını istedi, bu uğurda savaşmaktan ve her türlü ayrımcılıktan geri durmayarak insan doğasının karanlık tarafını ortaya çıkardı.

Bu resimli kitap, tarihin en dikkat çekici kadın ve erkeklerinden, en kanlı savaşlara ve soykırımlara kadar, insanlık deneyimini tüm çarpıcılığıyla sergiliyor. Tarih yazımındaki son gelişmelerden ilham alan Profesör Jeremy Black, çevre, şehirler, bilim, politika ve günlük yaşamın mekaniğine özel bir vurgu yaparak geçmiş anlayışımıza yeni bir ışık tutuyor.

Nil Vadisi'nde tarımın doğuşunu, Mezopotamya'da imparatorlukların gelişmesini, Roma'nın düşüşünü, İslam dünyasında bilimin ilerlemesini, İpek Yolları boyunca uluslararası ticaretin yükselişini ve dünya savaşlarının patlamasını kapsayan bu yapıt, dünyanın tarihini bilmek isteyenler için bir başvuru kaynağı.

978-605-80258-7-5

9 786058 025875

othellokitap.com
othellokitap
othellokitap
othellokitap

kültür kitaplığı

othello